

Honvédségi Szemle

144. ÉVFOLYAM
2016/2. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA



Kiadja a Honvéd Vezérkar

A kiadásért felel: Dr. Orosz Zoltán altábornagy

Szerkesztőbizottság

Elnök (főszerkesztő):

Dr. Orosz Zoltán altábornagy (PhD)

Tagok:

Dr. Besenyő János ezredes (PhD)
Dr. Földesi Ferenc ny. ezredes (PhD)
Dr. Harai Dénes ny. ezredes (PhD)
Dr. Koller József ezredes (PhD)
Dr. Lippai Péter ezredes (PhD)
Dr. Nagy László ny. ezredes (DSc)
Dr. Ruszin Romulusz ezredes (PhD)
Siposné Dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc)
Dr. Szakály Sándor (DSc)
Dr. Rudolf Urban (CSc) (Védelmi Egyetem, Brno)
Dr. Wagner Péter (PhD)

Tanácsadó testület:

Dr. Fóris Ágota (PhD)
Horváth Gábor dandártábornok
Dr. Kalmár Zoltán (PhD)
Lamos Imre dandártábornok
Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD)
Szabó István vezérőrnagy
Dr. Szilágyi István (DSc)
Szpišják József dandártábornok
Takács Attila dandártábornok
Dr. Tarrósy István (PhD)

A folyóirat kiadásában és terjesztésében közreműködik a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft.

Felelős vezető: Dr. Bozsonyi Károly ügyvezető (PhD)

Ágazati igazgató: Zsalakó István

Mb. szerkesztőségvezető:

Dr. Isaszegi János ny. vezérőrnagy (PhD)

Szerkesztőség

Felelős szerkesztő: Kiss Zoltán
Nyelvi lektor: Eszes Boldizsár
Borítóterv: Dani Márton
Tervezőszerkesztő: Dancs Katalin
Kézirat-előkészítő: Forró Zsófia
Korrektor: Török Judit
Szerkesztőségi titkár: Solti Gabriella
Telefon: 272-02; 459-5355
e-mail: hsz@hm.gov.hu; kisszoltan@armedia.hu
A szerkesztőség címe: 1087 Budapest, Kerepesi út 29/B
Nyomdai kivitelezés: HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Szolgáltató Közhasznú Nonprofit Kft. Sokszorosítóüzem
Felelős vezető: Pásztor Zoltán igazgató

A folyóirat 600 Ft-os áron megvásárolható a Zrínyi Kiadó könyvesboltjában, valamint a HM Zrínyi Kft. webáruházában (shop.hmzrinyi.hu).

A folyóirat teljes terjedelmében olvasható a parbeszed.hm.gov.hu és a honvedelem.hu portálon. HU ISSN 2060-1506

A Honvédségi Szemlét az MTA Hadtudományi Bizottság B kategóriás mértékadó folyóiratként ismeri el. A folyóiratban közölt tanulmányok lektoráltak. A Honvédségi Szemle lapelődői: Ludovica Academia Közlönye, Magyar Katonai Közlöny, Magyar Mars, Magyar Katonai Szemle, Honvéd, Katonai Szemle, Honvédelem, Új Honvédségi Szemle A Honvédségi Szemle tagja az Európai Katonai Sajtószövetségnek (EMPA)

E SZÁMUNK SZERZŐI

Mező András alezredes, osztályvezető-helyettes (MH Kiképzési és Doktrinális Központ, Doktrinális Elemző, Értékelő Osztály)
Dr. Klemensits Péter (PhD) történész, elemző (Dél és Délkelet-Ázsia Kutatóintézet, Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány)
Nagy Sándor ezredes, az MH Altszti Akadémia törzsfőnöke
Szénási Endre alezredes, kiemelt főtiszt (HM Védelempolitikai Főosztály)
Dr. Isaszegi János ny. mk. vezérőrnagy (PhD), háborús hadműveleti szakértő
Jakusné Harnos Éva nyelvtanár
Dr. Bertalan György ny. alezredes, a Hadtudomány című folyóirat főszerkesztője
Dr. Petruska Ferenc őrnagy, egyetemi tanársegéd (NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Hadászati és Hadelméleti Tanszék)
Major Gábor őrnagy, PhD-hallgató (Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat;

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Katonai Műszaki Doktori Iskola)
Dr. Pogácsás Imre dandártábornok (PhD), a HVK logisztikai csoportfőnöke
Szalontai László alezredes, a HVK Logisztikai Csoportfőnökség kiemelt főtisztje
Dr. Gáspár Szabolcs orvos alezredes, részlegvezető főorvos (MH EK Honvédkórház, Baleseti Sebészeti Osztály)
Dr. Balla Tibor alezredes (DSc), hadtörténész, a HM HIM osztályvezetője
Dr. Róbert Péter történelemtanár
Gál Csaba ny. mk. ezredes
Siposné dr. Kecskeméthy Klára ezredes (CSc), egyetemi tanár (NKE HHK)
Bíró Ákos kutató, doktorandusz-hallgató (Debreceni Tudományegyetem)

Honvédségi Szemle

144. ÉVFOLYAM
2016/2. SZÁM

A MAGYAR HONVÉDSÉG KÖZPONTI FOLYÓIRATA

Tartalom

HADERŐSZERVEZÉS, -FEJLESZTÉS

Mező András alezredes:

Az amerikai stratégiaalkotás elméleti kérdései (1.) 3

Klemensits Péter:

Védelmi reform és hadseregfejlesztés a Fülöp-szigeteken. 13

NEMZETKÖZI TEVÉKENYSÉG

Nagy Sándor ezredes:

Az EU külpolitikája és az afrikai demokratikus kormányzás összefüggései 23

Szénási Endre alezredes:

Putyin Oroszországa: orosz mentalitás és szofisztikált birodalmi gondolkodás
a katonapolitikában. 36

Isaszegi János ny. vezérőrnagy:

Válságövezetek konfliktusai és háborúi – 2015/2016 (1.) 53

VEZETÉS, FELKÉSZÍTÉS

Jakusné Harnos Éva:

A befolyásolás módszereinek változása a média fejlődésének fényében. 70

Bertalan György ny. alezredes:

Női vezetők a honvédségben 83

Petruska Ferenc őrnagy:

Szerződésesek és önkéntes tartalékosok – az önkéntes haderő két fontos pillére 89

Major Gábor őrnagy:

Etikus-e a drónok használata? 100

LOGISZTIKA

Pogácsás Imre dandártábornok – Szalontai László alezredes:

A Magyar Honvédség szerepe a Capable Logistician 2015 logisztikai gyakorlat végrehajtásában 107

Gáspár Szabolcs orvos alezredes:

Harctéri betegellátás – a Magyar Honvédség egészségügyi felkészültségének összehasonlítása az iraki és az afganisztáni missziók tapasztalatai alapján 126

HADTÖRTÉNELEM

Balla Tibor alezredes:

A katonai alakulatok karhatalmi alkalmazása Magyarországon az első világháború utolsó évében 136

FÓRUM

Róbert Péter:

XIV. Országos Kegyelet és Emlékezet Konferencia 145

SZEMLE

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

Nemzetközi katonai és haditechnikai szemle 146

Mező András alezredes:

Afrika mindig tud valami újat nyújtani 153

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

Intellektuális utazás Portugáliába 158

Bíró Ákos:

Az Iszlám Állam 162

ABSTRACT 164

Mező András alezredes:

AZ AMERIKAI STRATÉGIAALKOTÁS ELMÉLETI KÉRDÉSEI (1.)

ÖSSZEFOGLALÓ: A stratégiai tanulmányok amerikai kutatói rámutattak arra, hogy a katonai stratégia a nemzeti stratégia egy komponense. Az Amerikai Egyesült Államok nemzeti biztonsági stratégiája a teoretikusan létező „nagystratégiára” épül, melyet az elméleti kutatók az amerikai alkotmányban vélnek megtalálni. Az amerikai nemzet biztonságát szolgáló stratégiák rendszere az elmúlt évtizedek viharos nemzetközi politikai változásaihoz alkalmazkodott. Készítésük, publikálásuk és alkalmazásuk egyre szisztematikusabb, tudományosabb és átláthatóbb, ezért azok mindig világos üzenetet hordoznak szövetségeseik és ellenségeik számára.

KULCSSZAVAK: stratégia, nagystratégia, nemzeti biztonsági stratégia, nemzeti katonai stratégia, alkotmány, értékek

BEVEZETÉS

Az amerikai biztonságpolitika számára a 2015-ös év kiemelkedő jelentőségű volt. Februárban jelent meg az új *nemzeti biztonsági stratégia*, júliusban pedig az új stratégia nyomán a *nemzeti katonai stratégiát* is frissítették. A dokumentumok jelentőségének megértéséhez fontos az amerikai stratégiai gondolkodás és stratégiaalkotás folyamatának a feltárása. Dolgozatomban az amerikai megközelítést kívánom bemutatni, a filozófiát, ahogyan a stratégiáról gondolkodnak.

Írásomban elsősorban az amerikai stratégiaalkotás híres teoretikusainak stratégiáról alkotott nézeteire támaszkodtam, és igyekeztem rámutatni a stratégiai szemlélet – az Amerikai Egyesült Államokra jellemző és a politikai ciklusokon túlra mutató, többé-kevésbé – állandó elemeire. Munkám során döntően az ő elméleteiket vettem össze a stratégiák megalkotásának amerikai gyakorlatával. A stratégiaalkotás gyakorlatának vizsgálata során a kormányzati és a kongresszusi portálokon elérhető stratégiai dokumentumokat (mint elsődleges forrásokat) vettem figyelembe, igyekeztem elkerülni a másodlagos források használatát. Magyarországon az elmúlt időszakban Szegő László dandártábornok és Csiki Tamás foglalkozott tudományosan az amerikai stratégiai kultúra és gondolkodás problémakörével, különböző aspektusaival.¹ Tanulmányom e témakörhöz kapcsolódik, de más források alapján, más megközelítésben vizsgálja az amerikai stratégiakészítés elméletét.

¹ Szegő László: Az amerikai stratégiaalkotás modellje. *Hadtudományi Szemle*, 2011. 4. évfolyam, 1. szám, Budapest; Szegő László: Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai kultúrája. *Hadtudomány*, 24. évfolyam, 2014. március, 1–2. szám; Szegő László: Az amerikai stratégiai kultúra napjaink katonai konfliktusaiban. *Hadtudományi Szemle*, 2014. 7. évfolyam 1. szám; Csiki Tamás: A stratégiai dokumentumok rendszere. *Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle*, 2008. szeptember.

A STRATÉGIA AMERIKAI FOGALOMRENDSZERE

Egy tudományos értekezés fontos eleme az írás tárgyának a rögzítése, az alapfogalmak pontos definiálása, a terminológia tisztázása, mert csak ezek ismerete után lehet alaposan megvizsgálni a kiválasztott tárgyat, elvonatkoztatni, törvényszerűségeket megállapítani, elméleteket alkotni.²

Amikor a stratégiaalkotásról beszélünk, zavarba ejtően sokszínű, esetenként ellentmondásos fogalmakkal találkozunk. Már önmagában a *stratégia* szó jelentése, értelmezése³ is kérdéseket vet fel.⁴

A stratégia szó az ókori görög *strategosz* szóból ered, amely nemcsak a hadvezért jelentette a görög városállamokban, hanem valamiféle általános művészetet, vagy talán az „általánosság művészt” is. A szó eredete megerősíti azokat a nézeteket, melyek szerint a stratégiaalkotásnak nem minden aspektusa dolgozható fel pusztán tudományos módszerekkel, megértése és legfőképpen gyakorlati alkalmazása bizonyos tapasztalatot, intuíciót,⁵ kreativitást igényel.

Az amerikai stratégiaalkotás irodalmának egyik legmeghatározóbb szereplője Arthur F. Lykke, Jr.,⁶ aki a nyolcvanas évek végén kutatta a katonai stratégia elméleti és gyakorlati kérdéseit. Értekezését a katonai stratégia fogalmának tisztázására koncentrált, de megállapításai magára a stratégiára nézve is rendkívül hasznosak. Kutatásai során nem kevesebb, mint nyolc (!) különféle stratégiadefiníciót fedezett fel, melyek egyszerre egy időben voltak

² Carl von Clausewitz: A háborúról. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013., ISBN 978 963 327 599 3. 110.

³ Ebben nemcsak a külföldi szakirodalom, hanem a magyar fogalomalkotás is jeleskedik. A stratégia a „hadászat, hadvezetés köznyelvi megnevezése” (forrás: Katonai lexikon. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1985, 510.); más definíció szerint viszont a „...hadművészet része, ...ahol a politikai, katonai felső vezetés gyakorlati tevékenysége megvalósul az ország és a fegyveres erők háborúra való felkészítése és a fegyveres küzdelem vonatkozásában” (forrás: Hadtudományi lexikon. MHTT, Bp., 1995). A legfrissebb terminológiai szótár szerint a hadászat: „A politikai harc vezetésének tudománya, elveinek, törvényszerűségeinek rendszere és gyakorlata.” (Forrás: Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Bp., 2015, 578.) A katonai felfogástól eltérő meghatározásokat találunk a polgári üzleti életben is, ahol számos más megfogalmazás létezik a stratégiára: „Egy adott helyzetből a cél által meghatározott jövőbeli állapothoz vezető út, (...) polgári szervezetekben a tervezés és irányítás tudománya.” (Forrás: Barakonyi Károly: Stratégiai döntések. Strategy-XL Bt., Pécs, 2004, 13.)

⁴ A NATO egyezményes fogalma szerint a katonai stratégia a katonai erő fejlesztésére és alkalmazására vonatkozik, és csak egy összetevője egy nagyobb stratégiának (forrás: Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Bp., 2015, 317.). A szövetségi definíció ellenére a katonai szakértők is különféle megközelítéseket vagy meghatározásokat alkalmaznak, attól függően, hogy milyen témáról van szó. Deák János vezérezredes például írásaiban nagyobb hangsúlyt ad a háború és a haditevékenységek irányításának a katonai stratégia tárgyán és tartalmán belül. (Forrás: Deák János: A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai. Hadtudomány, 2008/1. sz. 57.) Nyugati források elemzése alapján (Heinz Brill, Anton Burnhauser) hasonló véleményt képvisel Forgács Balázs százados, hadikultúra-kutató is. (Forrás: Forgács Balázs: A hadikultúra fogalmának historiográfiája. II. Hadtudományi Szemle, 2009/3. sz., 2. évf., 2009, 3.) Mráz István vezérőrnagy a katonai stratégiát olyannyira a nemzeti stratégia részének tekinti, hogy már egyenesen ágazati stratégiának hívja, és sürgeti a rendszerszemléletű (üzleti filozófiájú) stratégiaalkotás bevezetését az MH-ban is. (Forrás: Mráz István: A stratégiai vezetés és problémamegoldás a Magyar Honvédségben. Repüléstudományi Közlemények, 2000/2. sz., 12. évfolyam 30. sz., 10.)

⁵ Barakonyi Károly professzor polgári stratégiakutató szerint viszont a stratégia megalkotásában csak az időhiány (rossz időmenedzsment) miatt kerülhet sor meggondolatlan, intuitív döntésre.

⁶ Arthur F. Lykke, Jr. ny. ezredes, a US Army War College katonai stratégiai tanulmányok professzora. Utolsó beosztásában a US Army vezérkar háborús tervezési osztályán szolgált, korábban tábori tüzérosztály-parancsnokként szolgált Vietnámban és Kambodzsában. Egyetemi diplomát szerzett a Michigani Egyetem politológia szakán, valamint katonai felsőoktatási intézményekben (US Army Command and General Staff College, US Army War College).

érvényben az Amerikai Egyesült Államok hadseregében.⁷ Világos, hogy a sok különféle meghatározás mögött nemcsak egyszerűen a megnevezések és a meghatározások pontatlansága áll, hanem maguk a kapcsolódó koncepciók is ellentmondások, a stratégiáról alkotott nézetek összeegyeztethetetlenek. Ne felejtjük el, ez a fogalom a hadtudomány egyik kulcsfontosságú kifejezése, és az Amerikai Egyesült Államok hadserege az akkori (1990) és a mai világ kétségkívül legfejlettebb hadserege. Lykke rámutatott, hogy a különféle viták, melyek a katonai stratégiák összehasonlításáról szóltak, azért terméketlenek és céltalanok, mert „*az almát hasonlítják össze a körtével*”, azaz nem ugyanazt értik a különféle szakírók a katonai stratégián. Lykke gyakorlatiasan közelítette meg a fogalmat, és nem vesztegette az időt a katonai stratégia legújabb (kilencedik) meghatározásának a megírására, sem megmagyarázására, helyette inkább csak az alárendelt fogalmakat tisztázta, Maxwell D. Taylor tábornokra hivatkozva. *Szerinte a stratégia a végcél, a módszer és az eszközök együttese.*

Hangsúlyozta, hogy a katonai stratégia azonban nem azonos a nagystratégiával, és világosan meg kell különböztetni a nemzeti stratégiától. A katonai stratégia mindössze egy része a nemzeti stratégiának, és nem azonos a hadművelleti stratégiával sem, mely a katonai hadművelleti tervezés és végrehajtás alapját képezi. *A katonai stratégia mindig a nemzeti stratégiát támogatja, megfelel a nemzeti politikának.* De a nemzeti politika kialakításakor mindig tekintettel kell lenni a katonai stratégia képességeire és korlátaira is.

A Lykke által kialakított fogalmi apparátust használva a katonai stratégia sokkal gyakorlatiasabban és könnyebben értelmezhető és szemléltethető. A „*végcél*” a kitűzött katonai célokat jelenti, a „*módszer*” azokat az eljárásokat és elképzeléseket, melyekkel a kitűzött végcélt igyekeznek elérni, az „*eszközök*” pedig azokat a katonai erőforrásokat (munkaerő, anyag, pénz, erő, logisztika stb.) jelentik, melyek alkalmazása szükséges a cél eléréséhez. Más szavakkal tehát *a katonai stratégia egyenlő a katonai célokkal, a stratégiai elképzelésekkel és a katonai erőforrásokkal.* Ez a fajta megállapítás rámutat a stratégia alapvető hasonlóságaira a nemzeti katonai stratégiában, a hadművelleti művészetben és a harcászatban is. Stratégáknak, haderőtervezőknek, az alakulatok parancsnokainak, de még a „*rajparancsnokoknak*” (!) is azt ajánlotta, hogy olyan módszerekkel foglalkozzanak, melyek alkalmasak a végcél elérésére az adott eszközökkel.⁸

Többen megkérdőjelezik⁹ azt az elképzelést, hogy vajon valóban része-e a katonai stratégiának a valóra váltásához szükséges eszköz, sőt még maga a NATO egyezményes terminológia is „*kifelejt*” a meghatározásból az erőforrásokat. Számukra Lykke professzor Clausewitz tábornok szavait idézi fel: az erők nagysága a stratégia életbe vágó része, „*minél gyengébb az erő, annál kisebbek legyenek a célok is*”.¹⁰

A hosszabb távú stratégiák a jövő fenyegetéseinek és biztonsági kihívásainak alapulnak, ezért az ilyen stratégiát nem korlátozza a jelenlegi katonai helyzet. A katonai stratégiák a készítő ország (szövetség) és a biztonsági megközelítés módjától függően lehetnek regionális vagy globális jellegűek. Az Amerikai Egyesült Államok például – összhangban az ország kül- és

⁷ Arthur F. Lykke: Toward an understanding of military strategy. In: Military Strategy: Theory and Application. Edited by Colonel Arthur F. Lykke, US Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050. 3.

⁸ Lykke: i. m. 4.

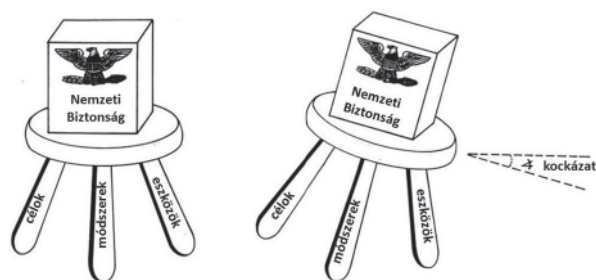
⁹ Vö.: Pekó József: A nemzeti katonai stratégiaalkotás és modernizáció alapkérdései. Hadtudomány, MHTT folyóirata, 2002. szeptember, 12. évfolyam, 3. szám. <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2002/3/pekojosef/chapter1.htm> (Letöltés időpontja: 2015. 11. 15.)

¹⁰ Clausewitz: i. m. 294.

biztonságpolitikai céljaival – egyre inkább globális jellegű katonai stratégiát készít, amely megjelenik a katonai képességek jelentős átalakításában és fejlesztésében is.¹¹

A katonai célokat (végcél) és a katonai stratégiai elképzeléseket mindig hozzá kell igazítani a rendelkezésre álló forrásokhoz. Ez a tétel megfordítva is érvényes: a politika által kijelölt végcélokhoz és a valóra váltásukhoz szükséges elképzelésekhez hozzá kell rendelni a szükséges erőforrásokat. Ha figyelmen kívül hagyjuk a katonai erőforrásokat a stratégia tervezése során, akkor úgynevezett *stratégiai képességihiánnyal* kerülünk szembe. Ez nem okoz problémát akkor, amikor hosszú távú (haderőtervezési) stratégia készül, mert mindössze segít megfogalmazni azokat az elvárásokat és követelményeket, melyekre fel kell készülni a távoli jövőben. A helyzet azonban katasztrofálissá válhat akkor, amikor folyamatban lévő művelet stratégiája nem létező katonai kapacitásokra épül fel. Ezért hadműveleti tervezés mindig csak létező és valóságos eszközrendszer figyelembevételével készül el.¹²

A katonai stratégia három eleme mint *a háromlábú szék lábai* teremtik meg a stratégia egyensúlyát. Ideális esetben a katonai célok (végcél), a stratégiai koncepciók (módszer) és a rendelkezésre álló források (eszközök) megfelelnek egymásnak, és a stratégia egyensúlyban van. Kedvezőtlen körülmények között, ha a kijelölt források nem elégségesek a koncepció valóra váltásához, vagy a szövetségi elkötelezettségek meghaladják a stratégiai koncepció határait, akkor a stratégia „megbillen”. A billenés mértéke azt mutatja, hogy milyen mértékben került veszélybe a katonai célok elérése. Bizonyos dőlésszög után az egész stratégia megvalósítása „felborul”, és komoly katonai kudarccal vagy súlyos veszteséggel kell számolni. A katonai felső vezetés feladata a civil politikusok figyelmét felhívni arra, hogy a stratégia összetevői (széklábai) nem csak egyszerűen léteznek, de kölcsönösen hatnak egymásra és egyensúlyban kell lenniük. A katonai vezetők felelőssége az, hogy elmagyarázzák a politikusoknak, ha a katonai stratégia kibillent az egyensúlyából, és rávilágítsanak arra, hogy az aránytalanság milyen kockázattal és következményekkel jár.



1. ábra *A katonai biztonság három összetevőjének egyensúlyban kell maradnia (Fordította és szerkesztette a szerző)*

Forrás: Arthur F. Lykke: *Toward an understanding of military strategy. In: Military Strategy: Theory and Application. Edited by Colonel Arthur F. Lykke, US Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050, 6–7.*

Lykke a katonai stratégiaalkotási modelljét a Carter-adminisztráció¹³ idejéből származó példán vezeti le. A Carter-doktrína világosan leszögezte, hogy az Amerikai Egyesült Államok életbe vágó nemzetbiztonsági érdeke a Perzsa (Arab)-öböl ellenőrzése. Új katonai stratégiát kellett készíteni, amely ezen az új politikai doktrínán alapul. A politikai „végcél” katonai szempontból a Hormuzi-szoros átjárhatóságának (hajózhatóságának) biztosítását, kulcsfontosságú olajmezők, finomítók és kikötők védelmét jelenti. A katonai cél eléréséhez

¹¹ Lykke: i. m. 4.

¹² Uo.

¹³ James Earl „Jimmy” Carter Jr. (1924–) Nobel-békedíjas amerikai politikus, Georgia állam kormányzója, majd 1977–1981 között az Amerikai Egyesült Államok 39. elnöke.

több stratégiai koncepció is kínálkozott. A legbiztonságosabb változat egy öbölkrízis esetén a hazai területen állomásozó, felkészített és felszerelt, a stratégiai tartalékokból képzett gyorsreagálású erők átcsoportosítása lenne. De vajon rendelkezésre állt-e megfelelő katonai forrás, azaz stratégiai légi és tengeri szállítóképesség a térségbe? A stratégiai három összetevője (a Lykke-szék lábai) nem voltak egyensúlyban. Melyik lábat kell kiigazítani? A szükséges erők szállíthatóságának kialakítása még évekig tartott volna, de a stratégiai cél elérése már sürgető szükségként jelentkezett. Ezért bölcsen az a döntés született, hogy a stratégiai koncepciót (a módszert) igazítják a másik két lábhoz, azaz amerikai erőket telepítenek a térségbe addig, amíg fel nem készül a hadsereg egy robusztus stratégiai tartalékerő átszállítására a Perzsa (Arab)-öbölbe.¹⁴

Lykke katonai stratégiaalkotási elmélete rámutat arra is, hogy a katonai stratégia nem statikus. Léteznek deklarált és valóságos katonai stratégiák. A deklarált stratégiák megkönnyítik a saját erőket tervező és irányító vezetőknek, hogy eligazodjanak a politikai szándékok között, útmutatást kapjanak tevékenységük irányairól, ugyanakkor ötleteket adhatnak az ellenfeleknek is arra, hogyan építsék fel saját (egyáltalán nem biztos, hogy nyilvános) stratégiájukat. Másfelől pedig a deklarált elsődleges stratégia kudarca esetére készen kell lennie egy tartalék stratégiának is, amely reális alternatívája az elsőnek. Harmadrészt pedig a gyorsan változó biztonságpolitikai kihívások megkövetelik, hogy a politikai célok is alkalmazkodjanak hozzájuk, és így az azokat valóra váltó katonai stratégiának is rendszeresen meg kell változnia.¹⁵

A STRATÉGIA FOGALMÁNAK VERTIKÁLIS ÉS HORIZONTÁLIS KITERJESZTÉSE

David Jablonsky¹⁶ – az amerikai stratégiaalkotás másik kiemelkedő személyisége – elismeri professzortársa praktikus definícióját, amelyet szerinte nemcsak a katonai stratégiára, hanem a stratégiára általában is alkalmazni lehet. Jablonsky felfogása szerint ugyanis a stratégia: „Kiszámított kapcsolat a célok és az eszközök között.”¹⁷ A Lykke-féle fogalom különösen az amerikai katonatisztek körében örvend nagy népszerűségnek, akik szeretik a világosan strukturált, letisztázott, „teendő listája” típusú felsorolásokat, mint például az ötpontos harcarparancs vagy a METT-TC¹⁸ típusú helyzetértékelés. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy a stratégia kognitív, tudományos megközelítésének is vannak korlátai.

A tudomány alapvető módszere az analízis, a fogalom elemeire bontása és az elemek vizsgálata külön-külön. Ez a fajta megközelítés a stratégia esetében gyakran zsákutcába vezet. Jomini¹⁹ például, aki a stratégiai tanulmányokat mindig igyekezett didaktikus előírásokká redukálni, következetesen figyelmen kívül hagyott olyan tényeket, jelenségeket, melyek nem

¹⁴ Lykke: i. m. 5.

¹⁵ Lykke: i. m. 7.

¹⁶ David Jablonsky a US Army War College biztonsági tanulmányok professzora. Egyetemi diplomát a Bostoni Egyetemen és a Kansasi Egyetemen szerzett. Doktori disszertációját az európai történelemből írta.

¹⁷ David Jablonsky: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 1.

¹⁸ METT-TC: Mission, Enemy, Troops, Terrain, Time available, Civil consideration. Az akroníma magyarul: ellenség, harcfeladat, idő, napszak, terep, civilek, saját erők (EHINTCS).

¹⁹ Antoine-Henri Jomini (1779–1869) svájci tisz, később francia, majd orosz tábornok, a napóleoni idők hadművészetének legünnepeltebb katonai gondolkodója.



2. ábra A stratégia vertikális kapcsolata (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: David Jablonsky: *Why is strategy difficult? 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 1.*

illeszkedtek elméletei közé.²⁰ A stratégiai gondolkodás tehát nem egyszerűen tudomány – állítja Jablonsky –, hanem tudományos alapokon nyugvó „szabad és kreatív tevékenység”.²¹ Álláspontját Clausewitz véleményével is alátámasztja: a stratégiai elméleteknek nem feladata, hogy örök érvényű szabályokat, törvényszerűségeket állapítsanak meg. Az elméletek mindössze keretet adnak a valóságról való gondolkodásnak, igazi feladatuk annak feltárása, hogy melyek a stratégia tárgyának az állandó tényezői, azaz abszolútumai, és melyek az átmeneti jelenségek, valamint rámutassanak az ezek között fennálló kapcsolatokra.²² Clausewitz gondot fordított arra is, hogy elméleteinek érvényességét folyamatosan próbára tegye. „*Mint ahogy néhány növény is csak akkor hoz gyümölcsöt, ha nem túl hosszú a szára, a gyakorlati tudományban sem szabad az elmélet leveleit és virágait túl magasra növeszteni, hanem ügyelni kell arra, hogy közel tartsuk őket saját termőtalajukhoz, a tapasztalathoz.*”²³

Clausewitz gondolkodásának középpontjában a háború *politikai jellegének* a felismerése áll. „...megengedhetetlen és káros az a nézet, miszerint egy nagy hadiesemény vagy ennek tervezése tisztán katonai szempontból volna megítélhető. Sőt értelmetlen gyakorlat az (is), amikor a kabinetek a háború tervezésekor katonákat kérnek fel, hogy tisztán katonai szempontból ítéljenek.”²⁴ Elmélete szerint a háború nem elszigetelt autonóm jelenség, hanem *a politikai célok elérésének az eszköze*. Ebből következően a politikai vezetésnek kell meghatározni és irányítani a katonai stratégiai célokat, a katonai stratégiai célok pedig a taktikai célokat determinálják: „...a harcászat a csapatok alkalmazásának tana az ütközetben, a hadászat pedig az ütközetek alkalmazásának tana a háború végső céljait tekintve.”²⁵ Természetesen a politikai vezetésnek figyelemmel kell lennie a célok meghatározásakor a rendelkezésre álló katonai erőforrásokra is. Ez a viszony kölcsönös: nemcsak a hadseregnek kell elfogadnia, ha a politika csak részlegesen hajlandó mozgósítani az ország erőforrásait, de a politikának is meg kell elégednie a kitűzött célok részleges teljesítésével vagy módosításával, ha nem adja meg e célok eléréséhez szükséges eszközöket. Clausewitz a stratégia abszolútumai közötti állandó összefüggésre mutatott rá ezzel a gondolattal, és elkerülte azt, hogy elmélete merev és rugalmatlan legyen, mely nem képes a fejlődésre.

²⁰ John Shy: Jomini. In: Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok. Zrínyi Kiadó, 2005, 235.

²¹ Jablonsky, i. m. 4.

²² Peter Paret: Clausewitz. In: Veszprémy László (szerk.): A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok. Zrínyi Kiadó, 2005, 253.

²³ Clausewitz. i. m. 35.

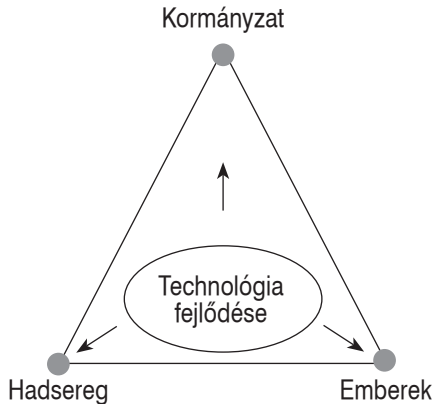
²⁴ Clausewitz: i. m. 670.

²⁵ Clausewitz: i. m. 105.

A 19. században a hadművészet középső szintje, a hadművelleti művészet még nem létezett.

Clausewitz másik gondolata a háború három fő tényezőjére vonatkozik. Vezérelve az, hogy „mindig hármasságban gondolkodjunk”, mégpedig: erőszak és szenvedély; bizonytalanság, véletlen és valószínűség; politikai cél és hatás.²⁶ Clausewitz e három tényezőt a társadalom meghatározott csoportjaihoz társította az alábbiak szerint:

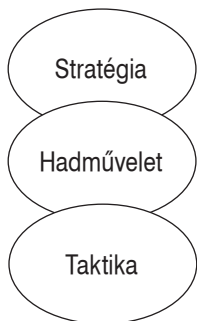
erőszak és szenvedély → emberek
 bizonytalanság és véletlen → katonai vezetők és a hadsereg
 politikai cél és hatás → kormányzat



3. ábra A technológia fejlődése kibővíti a háború három tényezőjét (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: David Jablonsky: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 4.

Clausewitz nem láthatta előre, hogy az a kor, amelynek hajnalán élt, az ipari forradalom kora, gyökeresen változtatja meg a hadviselést, a szállítást és a társadalmat. Európa népessége megnőtt, ezzel párhuzamosan növekedett a városi lakosság aránya. A hagyományos életmód megszűnésével a társadalom új értékeket, új identitást keresett magának, ez vezetett a nacionalizmus megjelenéséhez. A korban jelentősnek mondható közoktatás megjelenése növelte az írni és olvasni tudó emberek arányát, ami egyenesen vezetett el a politikai tanok és nézetek szélesebb körű elterjedéséhez, és ennek anomáliájaként a tömegek egyszerűbb befolyásolásához, manipulálásához. Ezek a folyamatok magukkal hozták a társadalmak demokratizálódását és a kormányzati felelősség megosztását is az egyre szélesebb néptömegekkel. Megszűnt a kormányzatoknak az a törekvése, hogy a népet távol tartsák a hadseregtől. Sőt a haza fegyveres védelme már közügy lett, valamennyi polgár érdeke. Az ipari forradalom megváltoztatta a haditechnikát is, egyre bonyolultabb szerkezetek és eljárások



jelentek meg, ami megkövetelte az iskolázottabb emberi erőforrást. A katonai szállítások több mint ezeréves jellege (gyalogmenet és ló vontatta szekerek) drámaian megváltozott a vasút és az autó megjelenésével. Ez megnövelte a stratégiai szállítások és a taktikai mozgások gyorsaságát, így nagyobb hadseregek nagyobb távolságokra jutottak el, ezzel fokozva a háború ütemét és méretét.²⁷

4. ábra A stratégia kiterjesztése (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: David Jablonsky: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 8.

²⁶ Clausewitz: i. m. 55.

²⁷ Jablonsky: i. m. 11.

Ezek a technológiai változások eltávolították egymástól a háború három tényezőjét. A katonai szakma specifikussá vált, a politikai vezetők már nem voltak képesek megérteni és irányítani a katonai vezetőket. A konzervatív katonai vezetők számára viszont nem volt világos a technológiai fejlődés társadalmi, gazdasági, politikai jelentősége, de sokszor még a technikai fejlődés katonai-harcászati jelentőségét is tévesen ítélték meg (pl. géppuska és a frontális roham). A tömegek növekvő iskolázottságuk miatt már érzékennyé és befogadóképessé váltak új eszmékre és gondolatokra, és a világtörténelem során talán még sosem voltak ennyire könnyen mozgósíthatóak és befolyásolhatóak, akár saját kormányuk érdekében, akár saját kormányuk ellen. Az egymástól eltávolodott három tényező alapján – kombinálva az első világháború harcászati tehetetlenségével – úgy tűnt, hogy Clausewitz elméletét a háború és a politika összefüggéseiről megcáfolta a háború. Az ütközetek ugyanis már nem mindig szolgálták a háború politikai céljainak elérését, csak újabb felesleges veszteségeket jelentettek, és magát a háborút sem mindig a katonai sikerek döntötték el végső soron. Valójában azonban ezek a tapasztalatok nem mondtak ellen Clausewitz elgondolásának, éppen ellenkezőleg, igazolják az elmélet életképességét azzal, hogy a tapasztalatok alapján *a háború és a politika kapcsolata tovább bővíthető*, már nemcsak vertikálisan, hanem horizontálisan is értelmezhetővé vált.

Jablonsky professzor rámutat a stratégia vertikális értelmezésének kibővülésére, és egy új, horizontális dimenzió megjelenésére is. Az első világháborúban született meg a stratégiai célokat a harcászati tevékenységekkel összekötő *hadműveleti szint* (→ vertikális kibővülés) és a politikai szintet felváltotta a sokkal szélesebb *nemzeti stratégia* (→ új horizontális dimenzió). Az Amerikai Egyesült Államok Védelmi Minisztériuma eszerint határozta meg a nemzeti stratégiát már 1915-ben (!): „*A nemzet politikai, gazdasági, pszichológiai és a fegyveres erők alkalmazásának művészete és tudománya, háborúban és békében a nemzeti célok biztosítása érdekében.*”²⁸

A nemzeti stratégia tehát nemcsak a katonai erőt és a katonai stratégiát foglalja magában, hanem a nemzet erejének egyéb elemeit is: a gazdasági, a pszichológiai és a politikai erőt is. A katonai stratégia természetesen döntő jelentőségű, de többé már nem választható el a nemzeti stratégia egyik elemétől sem. Az egymáshoz ezer szállal kötődő nemzeti stratégia elemeit már nem lehet tudományos analízisnek alávetni és egymástól elkülönülten tanulmányozni. Eccles admirális²⁹ ezt nevezte a stratégia „kődének”. A nemzeti stratégiát csakis mint egészet lehet szemlélni, egymástól nem választhatóak el. Az első világháborúban két vesztes hatalom példáján keresztül is szemléltethető kölcsönhatásuk és különválasztásuk tragikus következménye.

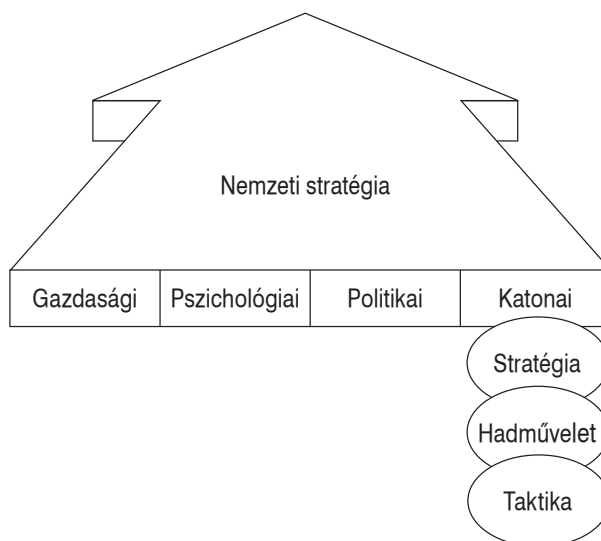
A legyőzhetetlen német hadsereg és a német katona mítosza az 1870-es porosz–francia háborúban született meg (→ pszichológiai erő). A német vezérkar – a valóságnak megfelelően – a hadsereg harci erejét és morálját magasabbra értékelte ellenfeleinél (→ katonai erő), és a katonai tervek, melyeket Franciaország megszállására készítettek, a nemzeti stratégiának

²⁸ Jablonsky: i. m. 19.

²⁹ Henry E. Eccles ellentengernagy (1898–1986) a '30-as években több tengeralattjáró parancsnoka volt, a második világháborúban egy romboló kapitányként harcolt a Csendes-óceánon. A Jáva-tengeri csatában megsebesült, felépülése után elvégezte a Naval War College-ot, majd a csendes-óceáni hadszíntér előretolt flottabázisokért felelős igazgatója lett. Az általa igazgatott terület kulcsfontosságú volt a „szigetről szigetre ugrások” néven ismert hadműveleti stratégia megvalósításában. A világháborút követően tanított a Naval War College-on és több hajóparancsnoki beosztást látott el. Utolsó beosztásában a NATO Szövetségi Erők Dél-európai (Nápoly) Parancsnokság logisztikai törzsfőnökhelyettese, egyben az Amerikai Egyesült Államok Földközi-tengeri Flottájának logisztikai főnöke.

5. ábra A stratégia horizontális és vertikális értelmezése: a nemzeti stratégia (Fordította és szerkesztette a szerző)

Forrás: David Jablonsky: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992, 9.



csak erre a két elemére épültek: a pszichológiai és a katonai erőre. A német vezérkar azonban figyelmen kívül hagyta azt, hogy nem egyetlen hadjáratot kell megnyerni, hanem a háborút.³⁰ A német katonai vezetés mindig is törekedett arra, hogy megőrizze a háború irányításának a jogát saját szakterülete számára és kirekessze belőle a politikát³¹ (→katonai erő). A háború kezdetén elért katonai sikereket nem sikerült politikai győzelemmé alakítani, a műveletek lelassultak, végül a frontok teljesen megmerevedtek. A németek reményei a háború gyors katonai megoldására szertefoszlottak, és a háború hatalmas veszteségekkel járó, felőrlő anyagcsaták sorozatává alakult át. A gazdaságilag kimerült Németország (→gazdasági erő) nem bírta a kétfrontos háború nyomását, amit tovább fokozott, hogy 1917-ben az Amerikai Egyesült Államok háborúba lépett, és megjelent a nyugati fronton. 1918-ban jelentősebb katonai kudarc nélkül egyszerűen összeomlott a nyugati front, és Németország elveszítette a háborút.

A másik példa az Orosz Birodalomra vonatkozik. A pánszlávizmus (→pszichológiai erő) eszméjétől áthatott kormányzat és a katonai vezetés (→háború tényezői) nem vette figyelembe azt, hogy már a világháborút megelőzően is fenyegető jelei voltak a birodalom politikai gyengeségének, az orosz nemzeti érzelmeket háttérbe szorító szociális elégedetlenségnek és a tömegek befolyásolására képes eszmerendszer fenyegető előretörésének (→politikai erő). A háború hatalmas embervesztései, az egyébként is gyenge és fejletlen gazdaság teljes kimerülése (→gazdasági erő) felerősítették a társadalmi feszültségeket. Oroszország alkotmányos berendezkedése nem tette lehetővé a fokozatos demokratikus változásokat, és megrendült az oroszok feltétlen bizalma és odaadása a „cár atyuska” (→pszichológiai erő) iránt is. Az 1917-ben kitört forradalom után Oroszország gyakorlatilag elvesztette a háborút, noha a győztes antanthatalmak oldalán lépett be a világháborúba, de a németekkel kötött breszt-litovszki béke és az Orosz Birodalom megszűnése az első világháború legnagyobb vesztesévé tette.

(A tanulmány 2., befejező részét folyóiratunk 2016/3. számában közöljük – a szerk.)

³⁰ Jablonsky: i. m. 22.

³¹ Helmuth Karl Bernhard von Moltke (1800–1891) kiváló német stratégia azt mondta erről, hogy „a politikusoknak el kell hallgatniuk abban a pillanatban, ahogy a mozgósítás megkezdődik...”.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Barakonyi Károly: *Stratégiai döntések*. 2. kiadás, Strategy-XL Bt., Pécs, 2004.
- Clausewitz, Carl von: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013, ISBN 978 963 327 599 3.
- Csiki Tamás: *A stratégiai dokumentumok rendszere*. Nemzet és Biztonság. Biztonságpolitikai Szemle, 2008. szeptember.
- Deák János: *A katonai stratégiák változásai és fejlődésük lehetséges irányai*. Hadtudomány, 2008/1. sz.
- Forgács Balázs: *A hadikultúra fogalmának historiográfiája. II.* Hadtudományi Szemle, 2009/3. szám. Hadtudományi lexikon. MHTT, Budapest, 1995, ISBN 963 04 5226x.
- Jablonsky, David: *Why is strategy difficult?* 2nd Edition, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, September 30, 1992.
- Katonai lexikon. Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1985, ISBN 963 326 178 3.
- Katonai terminológiai értelmező szótár. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2015, ISBN 978 963 327 646 4.
- Lykke, Arthur F., Jr.: *Toward an understanding of military strategy*. In: *Military Strategy: Theory and Application*. Edited by Colonel Arthur F. Lykke, Jr USA Retired, US Army War College, Carlisle Barracks, PA 17013-5050.
- Mráz István: *A stratégiai vezetés és problémamegoldás a Magyar Honvédségben*. Repüléstudományi Közlemények, 2000/2. szám.
- Paret, Peter: *Clausewitz*. In: Veszprémy László (szerk.): *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, 2005.
- Pekó József: *A nemzeti katonai stratégiaalkotás és modernizáció alapkérdései*. Hadtudomány, MHTT folyóirata, 12. évfolyam, (2002. szeptember)3. szám. <http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2002/3/pekojosef/chapter1.htm>.
- Shy, John: *Jomini*. In: Veszprémy László (szerk.) *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, 2005, ISBN 963 327 398 6.
- Szegő László: *Az Amerikai Egyesült Államok stratégiai kultúrája*. Hadtudomány, 24. évfolyam (2014. március) 1–2. szám.
- Szegő László: *Az amerikai stratégiaalkotás modellje*. Hadtudományi Szemle, 4. évfolyam, 1. szám.
- Szegő László: *Az amerikai stratégiai kultúra napjaink katonai konfliktusaiban*. Hadtudományi Szemle, 7. évfolyam 1. szám.
- Veszprémy László (szerk.): *A korai stratégiai gondolkodás. Tanulmányok*. Zrínyi Kiadó, 2005, ISBN 963 327 398 6.

Klemensits Péter:

VÉDELMI REFORM ÉS HADSEREGFEJLESZTÉS A FÜLÖP-SZIGETEKEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A 20. század végére a Fülöp-szigetek rendelkezett a leggyengébb haderővel Délkelet-Ázsiában. A hidegháború befejezését követően az amerikai támogatás csökkenése súlyos problémákat okozott a fegyveres erők számára, miközben a belbiztonság kérdése került előtérbe. A korrupció és a pénzhiány pedig nem tette tehetővé a reformok megvalósulását. A szerző célja, hogy bemutassa a védelmi reformtörekvések főbb jellemzőit, az Aquino-kabinet politikai-katonai célkitűzéseit, valamint a döntéshozók előtt álló lehetséges alternatívákat. Érvelése szerint a nemzetközi és a hazai biztonsági környezetben bekövetkezett változások rákényszerítik a kormányt a fegyveres erők fejlesztésére és egy minimális hiteles elrettentő képesség megteremtésére. A folyamat azonban megköveteli az óvatos egyensúlyozást a különféle stratégiai irányok között, ill. a pénzügyi korlátok és a politikai tényezők figyelembevételét.

KULCSSZAVAK: biztonságpolitika, Fülöp-szigetek, katonai modernizáció, védelmi reformok

A legfrissebb adatok alapján, Délkelet-Ázsiában a Fülöp-szigetek rendelkezik a leggyengébb haderővel. Évtizedekig a Fülöp-szigeteki Fegyveres Erőket (FFE) lekötötte az iszlamista és kommunista lázadók elleni harc, ezért a belső fenyegetés kezelése prioritást élvezett a külső veszélyekkel szemben. A hidegháború alatt az Egyesült Államok szavatolta az ország biztonságát, de az 1990-es évek elején az ország védelmének biztosítása teljes egészében a filippínó haderőre hárult. A korrupció következtében és megfelelő anyagi források nélkül ugyanakkor jelentős reformokra és modernizációra nem kerülhetett sor. 2010-ben Benigno Aquino elnök hivatalba lépése mindent megváltoztatott, hiszen ettől számítva komoly lépések történtek a haderő fejlesztésére, valamint az ország érdekeinek maradéktalan érvényesítésére a Dél-kínai-tengeren. Az erőfeszítések eredményességéről és jövőbeli perspektívájáról viszont megoszlik a szakértők véleménye, hiszen az a stabil gazdasági alapok mellett töretlen politikai elköteleződést kíván a kormánytól, amely hosszú távon kétségesnek tűnik.

A FÜLÖP-SZIGETEKI HADVEZETÉS ÉS A REFORMOK KEZDETE

Ferdinand Marcos idején a fegyveres erők a rezsím fő támogatóját jelentették, ezért az elnök jelentős összegekkel támogatta a hozzá hű tábornokokat, ezenkívül számos reform életbe-léptetésével és önfenntartó programok indításával a haderő expanzióját is megvalósította. Az 1951-es kölcsönös védelmi egyezmény értelmében az Egyesült Államok biztosította az ország védelmét és jelentős pénzügyi, illetve hadfelszerelési támogatást nyújtott, ennek köszönhetően a hidegháború végére a Fülöp-szigetek Délkelet-Ázsia legjobban felszerelt haderejének számított.¹

¹ Raymundo B. Ferrer: The Military in Democratic Development: A Philippine Case Study. In: Dennis Blair (ed.): Military Engagement Brookings Institution Press, 2013. 139–148.

1990 után azonban a megváltozott hazai és nemzetközi környezet súlyos következményekkel járt a fegyveres erők nézve. A katonai bázisokról kötött 1947-es megállapodás lehetővé tette az USA számára bizonyos létesítmények, így a Subic Bay haditengerészeti támaszpont használatát, melynek következtében a két haderő között szoros együttműködés alakult ki. A pénzügyi támogatáson felül – amely 1992-ben már több mint évi 200 millió dollárt tett ki – az USA jelentős technikai és kiképzésbeli segítséget is biztosított, lényegében lehetővé téve ezáltal a hadsereg bevetését a lázadók ellen a Marcost követő időszakban. 1992-ben azonban véget ért ez a kapcsolat, mivel a filippínó kongresszus, hogy bizonyítsa az ország szuverén státusát a hidegháború utáni korszakban, elutasította az amerikai katonai jelenlét meghosszabbítását, melyre egy új bázisegyezmény keretében lett volna mód. Az amerikaiak távozása következtében, nélkülözve a közvetlen támogatást, a fegyveres erők képessége gyorsan hanyatlott, ráadásul a költségvetésből is csupán minimális részesedéssel számolhattak. Nem meglepő ezért, hogy a Fülöp-szigeteki haderő hamarosan a világ legulfinanszírozottabb hadseregeinek csoportjába került.²

Az 1995. februári események mindennél jobban megvilágították a probléma súlyát, hiszen, miután Kína elfoglalta a vitatott hovatartozású Spratly-szigetekhez tartozó Mischief Reefet (korallzátonyt), a Fülöp-szigeteki haderő csupán tétlenül nézhette a kínai expanziót, mivel a légierő és a haditengerészet aligha volt hadra fogható állapotban. A reformok és a modernizáció szükségét nem lehetett tovább vitatni, melynek következtében Fidel Ramos kormánya a következő 15 évben 7,7 millió dollárt tervezett a haderőfejlesztésre fordítani.³

Az 1995. évi 7898-as törvény (vagy más néven az „AFP modernizációs törvény”) azt a célt szolgálta, hogy biztosítsa „az állam azon politikáját, hogy modernizálja a Fülöp-szigeteki Fegyveres Erőket (FFE)”, melyeknek arra a szintre kell eljutni, hogy „hatékonyan és teljes mértékben teljesítsék az alkotmányban rögzített kötelességüket”, és megvédjék az ország szuverenitását és területi integritását.⁴

Stabil gazdasági alapok nélkül viszont a terv nem valósulhatott meg, az 1997-es ázsiai pénzügyi válság pedig még a korábbi eredményeket is semlegesítette, így az ország védelmi képessége kicsit sem javult.

A FILIPPÍNÓ VÉDELMI REFORM ÉS A KÉPESSÉGFEJLESZTÉSI PROGRAM

Az amerikai csapatok kivonása a Fülöp-szigetéről korántsem jelentette a kétoldalú katonai együttműködés végét, hiszen az USA délkelet-ázsiai pozícióinak védelme szempontjából továbbra is érdekelt maradt szövetségese támogatásában. A Mischief Reef Kína általi elfoglalása, az al-Kaida 2001-es támadásai, majd a terrorizmus elleni háború meghirdetése elősegítették a régi kapcsolatok újjáélesztését és elmélyítették a két ország katonai együttműködését. A politikai konzultációt követően 2003-ban Gloria Macapagal-Arroyo elnök már hivatalo-

² Charles „Ken” Comer: Philippine Defense Reform; Are we there yet? U.S. Army Foreign Military Studies Office, 2010. November 5. http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/Philippine_Defense_Reform.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 10.)

³ Richard D. Fisher: Defending the Philippines: Military Modernization and the Challenges Ahead. East and South China Seas Bulletin, No 3, 2012. 3. May. 2. http://www.cnas.org/files/documents/flashpoints/CNAS_ESCS_bulletin3.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)

⁴ AFP: Armed Forces of the Philippines. REPUBLIC ACT NO. 7898 (1995), Section 2. 1. http://www.gppb.gov.ph/laws/laws/RA_7898.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 06.)



A térség térképe

Forrás: <https://www.offiziere.ch/?p=19888> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 15.)

san is kérte az amerikai segítséget a Fülöp-szigeteki védelmi rendszer megreformálásával kapcsolatos értékelés elkészítésében.

A 2003-as „Közös védelmi értékelés” súlyos hiányosságokat tárt fel intézményi és stratégiai téren egyaránt, melynek megállapítása értelmében „az AFP a legkritikusabb küldetéseit is csupán részben volt képes végrehajtani”.⁵ A javaslatban foglaltak megvalósítására az Arroyo-kabinet ekkor kidolgozott egy többrétegű tervet – a Filippínó védelmi reformot (FVR) – a teljes haderőreform koordinálására. Az FVR a változásokat egy teljes körű intézményes és a rendszer egészét érintő eljárás keretében kívánta végrehajtani. A programok finanszírozását az amerikai és a filippínó kormány közösen vállalta, habár a költségek nagy része a manilai vezetést terhelte.

Az FVR nem választható külön a 2001-ben kiadott Nemzeti belbiztonsági tervtől, amely tartalmazta a szükséges útmutatást a védelempolitikát és a nemzetbiztonsági célkitűzéseket tekintve, immáron a 21. századra hangolva. A terv értelmében a belső fenyegetések kezelése prioritást kapott, amely a gyakorlatban a lázadások megfékezését jelentette. Ezen a téren három fő kihívással szembesült a kormány: a kommunista Új Néphadsereg, a Moro Iszlám Felszabadítási Front, valamint a terrorista csoportok, mint a Jemaah Islamiyah és az Abu Sayyaf.⁶

A felkelés elleni műveletek prioritást élveztek a fegyveres erők egyéb feladatai felett, ugyanakkor a lázadások felszámolása, ezzel egyidejűleg a reformok végrehajtása túl nehéz feladatnak bizonyult az FFE számára. A kommunista és iszlamista csoportok előretörését nem sikerült feltartóztatni, még úgy sem, hogy a haderő egyéb feladatai teljesen a háttérbe szorultak, a pénzügyi források döntő hányadát pedig a hadművelleti kiadások emésztették fel.⁷ 2010-ig az FVR a vártnál kevesebb eredményt ért el, köszönhetően többek között an-

⁵ Uo. 7.

⁶ Peter Chalk: Rebuilding while performing: Military Modernisation in the Philippines. Special Report by the ASPI, 2014. June 3.

⁷ Renato Cruz De Castro – Walter Lohman: Getting the Philippines Air Force Flying Again: The Role of the U.S. – Philippines Alliance. Backgrounder, No 2733, 2012. 24. September. 2–3. http://thf_media.s3.amazonaws.com/2012/pdf/bg2733.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 10.)

nak a téves feltételezésnek, hogy „a töretlen gazdasági növekedés párosulva a terroristák és szeptatisták jelentette fenyegetés csökkenésével” különösen kedvező helyzetet teremt a reformoknak.⁸

A 2006-ban indított képességfejlesztési terv (KT) azt a célt szolgálta, hogy három egymást követő 6 éves periódusban biztosítsa a belbiztonsági műveletekhez szükséges haditechnikai hátteret, amely a gyakorlatban a meglévő képességek korszerűsítését jelentette. A terv stratégiaileg még a lázadások megfékezésére koncentrált, de hosszú idő óta először már „a területiális védelem teljes körű kiépítésének” az igénye is felmerült.⁹

A FILIPPÍNÓ VÉDELMI ÁTALAKÍTÁS

A reformok és a modernizációs törekvések ellenére, amikor 2010 júniusában Benigno Aquino elnök hivatalba lépett, a Fülöp-szigeteki haderő továbbra is „Délkelet-Ázsia katonai sereghajtója” maradt, az FFE siralmas helyzete pedig elkésítő volt.¹⁰ Miután a légierő (Délkelet-Ázsiában a leggyengébb) 2005-ben kivonta a szolgálatból az utolsó F5A vadászgépeit, gyakorlatilag megfosztotta magát minden támadó-védekező képességétől. Egy 2010-es jelentés értelmében a légierő mindössze 31 elavult repülőgéppel és 54 helikopterrel rendelkezett, melynek következtében képtelenné vált az ország biztonságának szavatolására.¹¹ Ezt a megállapítást a 2011. májusi incidens mindennél jobban alátámasztotta, amikor a Dél-kínai-tenger felett az őrzőjáraton lévő filippínó pilóták azonosítatlan vadászgépekkel találkoztak, de tudván, hogy esélyük sem lenne velük szemben, csupán tehetetlenül nézték a külföldi gépek manőverezését.¹² De a haditengerészet sem volt jobb helyzetben. 2011-ig a flotta zászlóshajóját a RAJAH HUMABON, egy 1943-as évjáratú korábbi amerikai tengeralattjáró-elhárító romboló jelentette, amely átminősítését követően mint járőr-fregatt állt szolgálatba. Csupán az utóbbi évek során sikerült két GREGORIO DEL PILAR osztályú fregattot vásárolni az Egyesült Államoktól, valamint néhány kisebb hajót Nagy-Britanniától.¹³ A szárazföldi haderőnél kicsit jobb volt a helyzet, de az elnök rögtön elkötelezte magát az ország védelmi képességeinek modernizációja és megerősítése mellett. Ennek következményeként a korábban megkezdett programokat, így az FVR-t és a KT-t, határidőre teljesíteni kellett, habár utóbbi esetében a külső védelemre való fókuszálás megerősítése sem türt halasztást.

2010-ben az FVR-re és az 1995-ös Modernizációs tervre építve meghirdették a Filippínó védelmi átalakítás (FVÁ) programját, amely többnyire az elődei által megkezdett folyamat folytatását kapta feladatául. Az FVR 2010-ben fejeződött be, és a modernizációs terv is véget ért 2011-ben, ám az eredmények messze elmaradtak az elvártaktól. 2012-ben, elősegítendő a védelmi átalakítás sikerét, a Kongresszus jóváhagyta a 2012. évi 10349-es, más néven a „Módosított modernizációs törvényt”, deklarálva, hogy az állam célja a fegyveres erők olyan

⁸ Comer: 34.

⁹ Chalk: 3.

¹⁰ Renato Cruz De Castro: The Aquino Administration's 2011 Decision to Shift Philippine Defense Policy from Internal Security to Territorial Defense: The Impact of the South China Sea Dispute. The Korean Journal of Defense Analysis, Vol 24, No 1, 2012. 70–71.

¹¹ Alexis Romero – Michael Ponungbayan: PAF Determined to Upgrade Resources. Philippine Star, 2011. 11. September. <http://www.philstar.com/nation/725529/paf-determined-upgrade-resources-spokesman> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 13.)

¹² Jaime Laude: Chinese jets buzz PAF patrol planes. Philippine Star, 2011. 20. May. <http://www.philstar.com/headlines/687516/chinese-jets-buzz-paf-patrol-planes> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 13.)

¹³ Chalk: 7.

szintű átalakítása és fejlesztése, hogy az képessé váljon „a külső és belső biztonsági kihívások hatékony kezelésére”.¹⁴ A törvényben foglaltak megvalósítására 15 éves határidőt szabtak, az első 5 évben pedig 75 milliárd peso ráfordításával számoltak. Összességében 7 stratégiai célkitűzést fogalmaztak meg, melyek már az 1995-ös törvénynek is a részét képezték. Ezek közül az Aquino-kabinet a következő cikkelynek tulajdonított fokozott jelentőséget az FFE jövőbeni szerepével kapcsolatban: „kifejlesztetni a képességét, hogy fenntartsa a köztársaság szuverenitását és területi integritását, valamint biztosítsa a nemzet területét mindenféle behatolással és határsértéssel szemben.”¹⁵

A 2010-es Nemzeti béke és belbiztonsági terv – Oplan Bayanihan (Közösségi szellem műveleti terv) – szintén a haderő modernizálása mellett érvelt. Ennek értelmében egy hároméves átmeneti periódust követően a fegyveres erőknek már olyan képességekkel kell rendelkezniük, amelyek lehetővé teszik hadműveletek indítását egy időben a külső és belső ellenséggel szemben.

Amint azt az FFE vezérkari főnöke, Jessie Dellosa altábornagy megfogalmazta, a védelmi átalakítás 4 alapvető területre kíván koncentrálni: „megerősíteni a területiális védelmet, különös tekintettel a filippínó haditengerészet fejlesztésére...”; végrehajtani a Nemzeti béke- és belbiztonsági tervet; megvalósítani a szervezeti reformokat, a pénzügyek átláthatóságának garantálásával; valamint felkészülni a katasztrófavédelem legsürgetőbb feladataira.¹⁶

A kormányzat legfőbb célja, hogy Aquino elnökségének végére, 2016-ra az FFE képes legyen „egyesített tengeri ellenőrző, védelmi és elfogó hadműveletek” indítására. Ennek érdekében a kabinet számos egymáshoz is szervesen kapcsolódó beszerzési projektet hirdetett meg, melyek keretén belül vadászgépeket, haditengerészeti helikoptereket, fregattokat, járőrhajókat és többrendeltetésű támadó hajókat szereznek be. Legfontosabb ezek közül 3 szolgálatból kivont HAMILTON osztályú cutter megvásárlása az USA-tól, melyek közül kettő már hadrendbe állt, az egyik GREGORIO DEL PILAR osztályú fregatt. Japán pedig 2018-ig 10 többcélú reagálóegység¹⁷ építésére vállalt kötelezettséget 200 millió dolláros költséggel, miközben a légierő a Korea Aerospace Industriessel kötött szerződést 12 FA–50 Golden Eagle vadászgép megvásárlásáról 440 millió dollár értékben.

2014 végéig a védelmi átalakítás már több aspektusban is éreztette hatását, ugyanakkor a fegyveres erők még nagyon messze vannak attól, hogy külső fenyegetéssel szemben képesek legyenek megvédeni az országot. Aquino elnök azonban kitarított korábbi álláspontja mellett, és kinyilvánította szándékát, hogy 2017-ig katonai beszerzésekre 2 milliárd dollárt szeretne költeni.¹⁸

¹⁴ REPUBLIC ACT NO. 10349 (2012), Section 1, 2. http://senate.gov.ph/republic_acts/ra%2010349.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 06. 10.)

¹⁵ National Defense College of the Philippines: Toward a Self-reliant Defense Force: A Look into the AFP Modernisation Law. NDCP Policy Brief, No 6. 2013, 17 May <http://www.ndcp.edu.ph/publications/6%20GAUD%20Towards%20a%20Self%20Reliant%20Defense%20Force.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 10.)

¹⁶ Joel C. Atencio: New AFP Chief Vows to Focus on Territorial Defense, MILF Peace Talks. <http://positivenewsmedia.com/blog/2011/12/new-afp-chief-vows-to-focus-on-territorial-defense-milf-peace-talks/> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 10.)

¹⁷ A 40 m hosszú, 1500 mérföld hatótávolságú, 16 csomó átlagsebességre képes hajók a parti őrség kötelékében kerülnek majd alkalmazásra.

¹⁸ Ankit Panda: Philippines Announces \$2 Billion Defense Expansion. The Diplomat, 2014. 20. November. <http://thediplomat.com/2014/11/philippines-announces-2-billion-defense-expansion/> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 10.)

A BELSŐ BIZTONSÁGI HELYZET ÉS A KÜLSŐ KÖRNYEZET VÁLTOZÁSA

Az Aquino-kormány új politikája jelentős eltérést képviselt a korábbiakhoz képest, ugyanis a belső fenyegetések helyett szinte kizárólagosan a tengeri biztonságra és a területi védelemre fektette a hangsúlyt. Ezt a változást alapvetően két tényező tette lehetővé: 1. A belső fenyegetés jelentős mértékben csökkent az utóbbi időben; 2. Kína agresszív magatartása miatt a Dél-kínai-tengeren komoly külső fenyegetéssel kellett szembenézni.

A Új Néphadsereg nevű kommunista lázadó csoport elleni küzdelem mindig elsőbbséget élvezett az AFP számára, hiszen a szervezet fő célja a kormány megbuktatása és a szocialista rendszer bevezetése volt. Nem kímélve a forrásokat a kormány 2010-re már stratégiai győzelem kivívásával számolt, ezt azonban nem sikerült elérni, habár a mozgalom gyengébb, mint valaha, és szinte az egész ország területéről sikerült kiszorítani a tagjait. A moro elszakadási törekvések, amelyek egy önálló iszlám állam megalapítására irányultak az ország déli részén, szintén folyamatos fenyegetést jelentettek az államhatalomra nézve. Aquino elnöknek végül sikerült hosszas tárgyalások során rendezni a konfliktust, melynek következtében a Moro Iszlám Felszabadítási Front elfogadta a teljes körű autonómiára vonatkozó javaslatot, így 2014 márciusában a felek aláírták a megállapodást, véget vetve a 30 éve húzódó fegyveres konfliktusnak. 2001-et követően – a terrorizmus ellen meghirdetett globális háború keretében – az USA segítségével a filippínó hadsereg hadműveleteket indított az extrémista Abu Sayyaf csoport ellen, amely délen önálló iszlám állam megalapítását tervezte és számos terrorcselekmény elkövetését vállalta. A kemény fellépés meghozta az eredményt, és a szervezet ma már aligha jelent fenyegetést a kormányra, ráadásul indonéziai partnere, a dzsihádisták Jemaah Islamiyah is elveszítette befolyását a térségben, és kiszorult az ország területéről.¹⁹

A 2000-es évek során Kína szakított a korábbi „jószomszédi politikával”, vagyis a területi viták és a tengeri határok kérdésének békés megegyezéssel történő rendezésére törekvő politikájával, ehelyett egyre erőszakosabb módszereket alkalmazott a lehetséges energiaforrások felderítésére, és katonai jelenlétét is növelte a Dél-kínai-tenger térségében.²⁰ A tendencia ma is folytatódik, hiszen 2015 tavaszán Kína elkezdte feltölteni a zátonyokat, korallszirteket, továbbá repülőterek és más objektumok építésébe kezdett a vitatott területeken. Kína történelmi jogokra hivatkozva követeli magának a terület 90%-át, amelyre azonban más államok is igényt tartanak.

Az energiahordozók megszerzése mellett más stratégiai faktorok is vezérlik a feleket, különösen a tengeri útvonalak feletti ellenőrzés biztosítása, illetve az USA és Kína rivalizálása. Kína és a Fülöp-szigetek konfliktusa alapvetően a Spratly-szigetek, a Macclesfield Bank (víz alatti korallzátony) és a Scarborough Shoal (homokpad) feletti fennhatóság miatt éleződött ki, így egy lehetséges jövőbeli összecsapás helyszíne is kirajzolódni látszik. Aquino elnöksége alatt számos komoly incidensre került már sor Kínával, melyek közül az első 2011 márciusában történt, amikor egy filippínó kutatóhajót majdnem legázolt egy nagyobb kínai hajó, majd folytatódott 2012 áprilisában egy 5 hónapig tartó szembenállással a Scarborough Shoalnál. 2014 márciusában a kínai haditengerészet útját állta 2 utánpótlás-

¹⁹ Chalk: 7–10.

²⁰ Pontos adatok hiányában csupán a becslésekre támaszkodhatunk, melyek értelmében kb. 28 milliárd hordó nyersolaj és 25 trillió köbméter gáz található a tengerfenéken. Jane Perlez: Rising Stakes in South China Sea. International Herald Tribune, 2012. 1. June, 4.

szállító hajónak, melyek a Second Thomas Shoalnál állomásozó filippínó tengerészeknek vittek ellátmányt. Ezen incidensek következtében az Aquino-kormányzat, habár a háború elkerülésére törekedett, elrendelte a fegyveres erők modernizálásának felgyorsítását és a dél-kínai-tengeri érdekeltségek fokozott védelmét, amely a legmagasabb külső védelmi prioritás minősítést kapta.”²¹

Válaszul Kína kemény fellépésére, a Fülöp-szigetek megpróbálta szorosabbá fűzni kapcsolatait hagyományos szövetségesével, az Egyesült Államokkal, és megszerezni annak támogatását a katonai modernizációhoz. 2003-ban, George Bush elnöksége alatt az USA az országot az egyik legfőbb szövetségesének nevezte meg (mint nem NATO-tagállam), és jelentős anyagi segítséget nyújtott a Filippínó védelmi reformhoz.

Néhány évvel később Kína stratégiai feltartóztatása és bekerítése Washingtonban is prioritást kapott, így mire Barack Obama hivatalba lépett, az USA már nyíltan támogatta a Fülöp-szigeteket a Dél-kínai-tengert érintő vitájában, és a konfliktus multilaterális tárgyalások útján történő rendezését szorgalmazta. 2011-ben az USA deklarálta, hogy a két ország régi szövetséges és „stratégiai partner”. A kölcsönös védelmi egyezmény pontjait megerősítették, melynek következtében a filippínó kormány igényt tarthatott legkevesebb 40 millió dollár pénzügyi segélyre annak érdekében, hogy növelni tudja a tengeri érdekeltségei feletti ellenőrzést és reagálóképességét a Dél-kínai-tenger térségében.

2014 áprilisában a Megnövelt védelmi együttműködési megállapodás aláírásával tovább mélyült a partnerség. Az új egyezmény lehetővé tette az amerikai csapatok számára, hogy rotációs alapon, „a Fülöp-szigetek meghívására”, egyes katonai létesítményeket használatba vegyenek azzal a céllal, hogy elősegítsék az AFP modernizálását. A megállapodás 10 évre szól, és hivatalosan nem tartalmazza a Kína elleni kooperáció gondolatát, de a katasztrófavédelem mellett a tengeri biztonság fokozott jelentősége egyértelmű üzenetet hordoz.²²

A FEGYVERES ERŐK MODERNIZÁCIÓJA: ELTÉRŐ IRÁNYOK ÉS LEHETSÉGES MEGOLDÁSOK

Az Aquino-kabinet mindenképpen elismerést érdemel abban a tekintetben, hogy több mint 15 év után valóban elkötelezte magát egy minimális tengeri és területi védelmi rendszer kiépítése mellett. Egyértelmű, hogy a filippínó haderőfejlesztés során a „kínai fenyegetés” jelenti a legfőbb mozgatórugót, viszont annak lehetséges irányait és eredményeit illetően már eltérőek az álláspontok. Pusztán a katonai erőt tekintve a két ország képességeit nem lehet összehasonlítani. Egy nagy háború kitörése esetén a Fülöp-szigeteknek esélye sem lenne Kína ellen, még úgy sem, ha az USA maradéktalan támogatásáról biztosítja szövetségését. Az egyetlen észszerű lehetőség, ha Manila megpróbál létrehozni egy „minimális hiteles elrettentő erőt” egy hatékony, de egyszerű határvédelmi rendszer keretében.²³

A kormány részéről azonban ezen elképzelés egyelőre nélküli a konkrétumokat, melynek következtében a szakértők többféle elméletet is kidolgoztak az FFE ideális modernizációs stratégiáját illetően. Richard D. Fisher korrekt értékelése alapján ahhoz, hogy a Fülöp-szigetek a hiteles elrettentés igényével lépjen fel a Dél-kínai-tengeren a kínai ambíciókkal szemben,

²¹ Chang: 7.

²² Carl Thayer: Analyzing the US-Philippines Enhanced Defense Cooperation Agreement. The Diplomat, 2014. 2. May. <http://thediplomat.com/2014/05/analyzing-the-us-philippines-enhanced-defense-cooperation-agreement/> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 15.)

²³ De Castro: 82.

minimálisan szüksége lenne maximum 4 század (48 db) F–16-os vadászgépre, melyek 4+ generációs képességekkel rendelkeznek, emellett a légierő a műveletek ellenőrzése végett nagy hatótávolságú radarrendszerek beszerzését sem nélkülözheti. A haditengerészetnek pedig több jól felfegyverzett fregattra, korvettre és aknakereső hajóra lenne szüksége.²⁴ A probléma viszont, hogy a fentebb említett fegyverrendszerek beszerzési költsége hetszeresen múlja felül a tervezett katonai kiadásokat.²⁵ Kétségtelen, hogy dollármilliárdok ráfordításával a Fülöp-szigeteki haderőt egy hiteles elrettentő erővé lehetne formálni, de a korlátozott kongresszusi hozzájárulás és az FFE fejlesztési forrásainak szűkössége folytán erre alig van reális esély.

Felix Chang azon véleményének adott hangot, hogy a légierő és a haditengerészet modernizációja nem szükségszerűen jelenti új repülőgépek és hadihajók vásárlását, mivel az egyes haderő- és fegyvernemek közötti együttműködés fejlesztésével megfelelő önvédelmi képességekre lehetne szert tenni. A beszerzéseket tekintve nagy hatótávolságú rakétavédelmi rendszerek felállítását javasolja Palawan szigetén, ahonnan hajó elleni rakétákkal biztosítani lehet a környező tengerek és a vitatott hovatartozású szigetek feletti ellenőrzést. A mobil indítóállványok a légi felderítés (helikopterek) információira építve komoly fenyegetést jelentenének a kínai haditengerészet számára, megteremtve ily módon a hatásos elrettentő erőt, miközben sokkal kifizetődőbb lenne a fentiekben vázolt alternatíváknál.²⁶ Habár ezen megoldás előnyei megkérdőjelezhetetlenek, a haditengerészet és a légierő minimális fejlesztése így sem kerülhető el, hiszen Chang szerint a robotrepülőgépek és a felderítőgépek alkotta védelem számára megfelelő támogatást nyújtana némi légi fölény vadászgépek révén, és nagy sebességű járőrhajók birtoklása.²⁷

A haditengerészet fejlesztésénél más megfontolásokat is figyelembe kell venni. Az ASEAN²⁸ az utóbbi időben nagy hangsúlyt fektet az új kételtű képességek fejlesztésére, egyrészt a biztonság, másrészt a katasztrófavédelem és segítségnyújtás (HADR)²⁹ követelményeinek való megfelelés jegyében, melyet a Fülöp-szigeteki kormány is teljes mértékben támogat.³⁰ A „speciális partra szálló szárazföldi erők” létrehozása magában foglalja kételtű járművek, úszó leszállóhelyek, kételtű csapatszállítók, kételtű helikopterdokkok stb. beszerzését is, „hogy biztosítsa a légi és tengeri szállítás képességét” az ember okozta, valamint a természeti katasztrófák esetén szükséges haladéktalan reagálás érdekében.³¹ Csakhogy a szűkös pénzügyi források miatt az ország egyszerre képtelen a területi védelem és a HADR-orientált védelem kivánalmainak is eleget tenni. Ennek következtében a kormány rákényszerült az olyan kettős célú hajók, mint a korszerű fregattok alkalmazására, melyeket egyaránt lehet „reálpolitikai célokra és humanitárius segítségnyújtásra” is használni. Aquino elnök nyilatkozatai ellenére azonban a nem hagyományos biztonsági fenyegetések elleni védekezést és a katasztrófaelhárítást a kabinet nem veszi eléggé komolyan, ahogy azt a költségvetési

²⁴ Fisher: 6.

²⁵ Chalk: 12.

²⁶ Chang: 10–14.

²⁷ Chang: 14.

²⁸ Association of Southeast Asian Nations (Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége).

²⁹ Humanitarian Assistance and Disaster Relief (Humanitárius segítségnyújtás és katasztrófa-elhárítás).

³⁰ Koh Swee Lean Collin: Southeast Asia's Emerging Amphibious Forces. The Diplomat, 2014. 17. October. <http://thediplomat.com/2014/10/southeast-asias-emerging-amphibious-forces/> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 15.)

³¹ Alma Maria O. Salvador: Time to Reorient the Philippine Navy – Blueboard. Ateneo de Manila University, 2014. 11. November. <http://www.admu.edu.ph/news/research/time-reorient-philippine-navy-blueboard-alma-maria-o-salvador> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 15.)

hozzjárulások is alátámasztják.³² 2013 novemberében a Hainan tájfun mindennél jobban bizonyította az FFE felkészületlenségét, ugyanis a haditengerészet és a légierő szinte tétlenül nézte végig az eseményeket, és csupán az azonnali külföldi (főleg amerikai) segítség tudta orvosolni a kialakult helyzetet.³³

Az Egyesült Államokkal fennálló szövetség szintén komolyan befolyásolja a modernizációs folyamatot, melynek jelentős politikai és gazdasági dimenziói mindenképpen figyelmet érdemelnek. Washington elemi érdeke a Filippínó védelmi átalakítás program sikere, hiszen a Délkelet-Ázsiát érintő stratégiai terveiben a Fülöp-szigeteknek kulcsszerepet tulajdonít.³⁴ Persze egy nagyhatalommal való szövetség számos előnyéhez számos kötelezettség is társul, melyek értelmében a gyengébbik fél sem hagyatkozhat csupán patrónusa támogatására, és saját maga is kénytelen (erejéhez mérten) költeni a biztonságára. Ahogy Albert del Rosario külügyminiszter megfogalmazta: „Ahhoz, hogy az USA megbízható partnere legyen, a Fülöp-szigeteknek minden lehetséges eszközt igénybe kell vennie, hogy kiépítse legalább a legminimálisabb hiteles védelmi képességet.”³⁵ Természetesen ebben a regionális partnerek, mint Japán, Dél-Korea és Ausztrália támogatására is lehet számítani.³⁶ Utóbbi két állam elsősorban fegyverrendszerek eladásával, tapasztalatok átadásával segíti a manilai kormányt, miközben Japán a szigetország egyik legfőbb katonai-gazdasági partnerévé lépett elő. 2015 januárjában a két ország védelmi együttműködési megállapodást kötött, majd ezt követte júniusban egy közös hadgyakorlat, ezen túl mindkét fél érdekelt egy vendégerőkről szóló megállapodás megkötésében.

Amint az a fentiekből is következik, a reformok szüksége megkérdőjelezhetetlen, ugyanakkor a manilai vezetésnek számos alternatívát kell figyelembe vennie. A korlátozott anyagi források következtében az eltérő fegyverrendszerek (rakétavédelem vagy hagyományos technika) és a különböző, egymással nehezen összeegyeztethető stratégiai irányok (területi védelem vagy katasztrófaelhárítás) közötti egyensúly megtalálása alapos mérlegelést kíván. A doktrinális fejlesztések, az emberi erőforrások biztosítása, a strukturális reformok és a korrupció felszámolása pedig szintén a siker előfeltételei. A védelmi reform és a hadseregfejlesztés jövője ezért rövid távon függ az Aquino-kormány döntéseitől, a megfelelő pénzügyi feltételek biztosításától és a kormányzati rendszert érintő reformok haladásától, hosszú távon viszont már a 2016-ban hivatalba lépő új kormány védelem- és külpolitikai elképzeléseitől, valamint a reformok iránti elkötelezettségétől.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Amador, Julio III: *The Philippines' Search for Strategic Partners*. The Diplomat, 23. July 2013. <http://thediplomat.com/2013/07/the-philippines-search-for-strategic-partners/>

³² 2011–2012 során a hadsereg és a haditengerészet műveleti költségvetéséből katasztrófavédelemre kevesebb mint 1% jutott.

³³ Victor Robert Lee: Manilas Defense Conundrum. The Diplomat, 2013, 7 November. <http://thediplomat.com/2013/12/manilas-defense-conundrum/> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 15.)

³⁴ Fisher: 7.

³⁵ De Castro–Lohman: 9.

³⁶ Japán már 2013-ban vállalta a Fülöp-szigeteki parti őrség megerősítését korszerű órhajók biztosításával. Julio Amador III: *The Philippines' Search for Strategic Partners*. The Diplomat, 2013. 23. July. <http://thediplomat.com/2013/07/the-philippines-search-for-strategic-partners/> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 15.)

- Atencio, Joel: *New AFP Chief Vows to Focus on Territorial Defense, MILF Peace Talks*. Positive News Media, 13. December 2011. <http://positivenewsmedia.com/blog/2011/12/new-afp-chief-vows-to-focus-on-territorial-defense-milf-peace-talks/>
- Chalk, Peter: *Rebuilding while performing: Military Modernisation in the Philippines*. Special Report by the ASPI, 2014, June.
- Collin, Koh Swee Lean: *Southeast Asia's Emerging Amphibious Forces*. The Diplomat, 17. October 2014. <http://thediplomat.com/2014/10/southeast-asias-emerging-amphibious-forces/>
- Comer, Charles „Ken”: *Philippine Defense Reform; Are we there yet?* U.S. Army Foreign Military Studies Office, November 2010. http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/Philippine_Defense_Reform.pdf
- De Castro, Renato Cruz: *The Aquino Administration's 2011 Decision to Shift Philippine Defense Policy from Internal Security to Territorial Defense: The Impact of the South China Sea Dispute*. The Korean Journal of Defense Analysis, Vol 24, No 1, 2012.
- De Castro, Renato Cruz – Lohman, Walter: *Getting the Philippines Air Force Flying Again: The Role of the U.S. – Philippines Alliance*. In: Backgrounder, No 2733, 24. September 2012. http://thf_media.s3.amazonaws.com/2012/pdf/bg2733.pdf
- Ferrer, Raymund B.: *The Military in Democratic Development: A Philippine Case Study*. In: Dennis Blair (ed.): *Military Engagement*. Brookings Institution Press, 2013.
- Fisher, Richard, D.: *Defending the Philippines: Military Modernization and the Challenges Ahead*. East and South China Seas Bulletin, No 3, 3. May 2012. http://www.cnas.org/files/documents/flashpoints/CNAS_ESCS_bulletin3.pdf
- Laude, Jaime: *Chinese jets buzz PAF patrol planes*. Philippine Star, 20. May 2011. <http://www.philstar.com/headlines/687516/chinese-jets-buzz-paf-patrol-planes>
- Lee, Victor Robert: *Manilas Defense Conundrum*. The Diplomat, 7. November 2013. <http://thediplomat.com/2013/12/manilas-defense-conundrum/>
- National Defense College of the Philippines: *Toward a Self-reliant Defense Force: A Look into the AFP Modernisation Law*. NDCP Policy Brief, No 6. 17. May 2013. <http://www.ndcp.edu.ph/publications/6%20GAUD%20Towards%20a%20Self%20Reliant%20Defense%20Force.pdf>
- Panda, Ankit: *Philippines Announces \$2 Billion Defense Expansion*. The Diplomat, 20. November 2014. <http://thediplomat.com/2014/11/philippines-announces-2-billion-defense-expansion/>
- Perlez, Jane: *Rising Stakes in South China Sea*. International Herald Tribune, 1. June 2012.
- REPUBLIC ACT NO. 7898 (1995), Section 2, 1. http://www.gppb.gov.ph/laws/laws/RA_7898.pdf
- REPUBLIC ACT NO. 10349 (2012), Section 1, 2. http://senate.gov.ph/republic_acts/ra%2010349.pdf
- Romero, Alexis – Ponungbayan, Michael: *PAF Determined to Upgrade Resources*. Philippine Star, 11. September 2011. <http://www.philstar.com/nation/725529/paf-determined-upgrade-resources-spokesman>
- Salvador, Alma Maria O: *Time to Reorient the Philippine Navy – Blueboard*. Ateneo de Manila University, 11. November 2014. <http://www.admu.edu.ph/news/research/time-reorient-philippine-navy-blueboard-alma-maria-o-salvador>
- Thayer, Carl: *Analyzing the US-Philippines Enhanced Defense Cooperation Agreement*. The Diplomat, 2. May 2014. <http://thediplomat.com/2014/05/analyzing-the-us-philippines-enhanced-defense-cooperation-agreement/>

Nagy Sándor ezredes:

AZ EU KÜLPOLITIKÁJA ÉS AZ AFRIKAI DEMOKRATIKUS KORMÁNYZÁS ÖSSZEFÜGGÉSEI

ÖSSZEFOGLALÓ: Az utóbbi időszakban rendkívüli helyzetet eredményező, Afrika irányából is érkező migrációs hullám felvet néhány rendkívül fontos kérdést. Ezekre a kérdésekre azonban csak akkor lehet hiteles válaszokat adni, ha ismerjük azokat a dokumentumokat és szabályzókat, amelyek meghatározzák az Európai Unió és az afrikai országok, azok közül is kiemelten a szubszaharai országok kapcsolatát. Az afrikai demokráciaépítés támogatása kiemelt szerepet kapott és kap ma is az EU külpolitikájában, de a közelmúlt történései azt bizonyítják, hogy számtalan kihívással kell szembenézni ezen a területen.

KULCSSZAVAK: demokratikus kormányzás, emberi jogok, gazdasági fejlesztés, demokráciaépítés, kihívások, lehetőségek, egységes külpolitika, nemzeti érdekek

BEVEZETÉS

Az afrikai országok demokratizálási folyamatainak és a „jó kormányzásnak” (*bon gouvernance*) a támogatása évek óta az EU prioritásai közé tartozik. Ez utóbbi fontos szerepet játszik a legtöbb európai jogi intézmény tevékenységében és az EU–Afrika partneri programokban is. Ha azonban megvizsgáljuk a Szaharától délre fekvő országokat, akkor megállapíthatjuk, hogy az eredmény meglehetősen vegyes. A „Mo Ibrahim Alapítvány” – amely minden évben publikálja az afrikai országok kormányzása megítélésének eredményeit – megerősíti, hogy 2010-ben (és azóta is) a demokratikus kormányzás több országban is jelentős visszaesést mutat, ugyanakkor furcsa módon fejlődés tapasztalható a szociális és a gazdasági területeken.

Több tényező is előkerül a demokratizálás retorikája és a valóságban végbemenő kormányzati folyamatok közötti eltérések magyarázatára. Ki kell emelni egyrészt az afrikai országok hosszú ideje húzódo belső problémáit, mint például a kialakult veszélyes konfliktusokat, konfliktusgóccokat, a politikai krízishelyzeteket, az egyre növekvő korrupciót és az állandósult, rendkívüli méreteket öltő szegénységet. Aláhúzendók ugyanakkor a politikai együttműködés során jelentkező következetlenségek, a megoldatlan problémák, ideértve nem csupán az afrikaiakat, hanem az európai részről jelentkezőket is, amelyek megnehezítik az eredményes és hatékony elvek gyakorlatba ültetését és az eredményes partnerséget. Ugyanakkor megállapítható, hogy az afrikai demokratikus kormányzás politikai támogatásának és megvalósításának elengedhetetlen feltétele a mindkét oldalról szükséges hatékony tevékenység.

Az afrikai demokratizálási folyamatokat és a demokratikus kormányzást támogató európai külpolitika erősítése érdekében kialakult vita során a hatékony segítséghez az EU-nak tisztában kell lennie a legfontosabb kihívásokkal és a felmerülő lehetőségekkel, valamint az eredményesebb politika kialakításához fel kell használni a múltban szerzett tapasztalatokat. Meg kell vizsgálni a lisszaboni szerződést (2009. 12. 01.), az Európai Külügyi Szolgálat

(SEAE¹) megalakítását (2010. 12. 01.) és – bár ma már történelem – a 3. Európa–Afrika csúcstalálkozót Tripoliban (2010. 11. 29–30.).

A két kontinens államfői és kormányai elfogadták a 2011–2013-ra vonatkozó közös stratégiát, amelyben kiemelt szerepet kapott a demokratikus kormányzás támogatása és az emberi jogok betartatása.

Szükséges megvizsgálni mindenekelőtt azokat az alapvető szabályzókat, intézményeket, eszközöket, amelyek meghatározzák az európai külpolitikát az Afrikával, kiemelten a szubszaharai régió országaival való partneri viszonyban. Ezt követően át kell tekinteni az EU-tagországokban felmerülő ellentéteket és ellentmondásokat a közös program meghatározásában és a rendelkezésre álló eszközrendszer működésében.

Majd, mert rendkívül fontos tényező, át kell tekinteni azokat a belső akadályokat, amelyek az afrikai partnerországokban jelentkezve megnehezítik és rendkívül komplexszé teszik a politikai, az adminisztratív és a szervezeti reformjuk hatékony európai támogatását. Végül szükséges megfogalmazni olyan stratégiai opciókat, amelyek segíthetnek az eddigi politikai ellentmondások és nehézségek leküzdésében.

A RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ JOGI ESZKÖZRENDSZER ÉS AZ AKCIÓTERVEK

Az egyre súlyosbodó migráció kezelése körül meglehetősen nehezen kialakuló közös álláspont kapcsán megállapítható, hogy széles eszközrendszer áll rendelkezésre az EU külpolitikája számára az afrikai demokratizálás és kormányzás témakörében. Az afrikai demokratizálás kapcsán azonban meg kell jegyezni, hogy a gyakorlat annak számtalan hiányosságát bizonyítja. Bár a Fekete-Afrika néven is emlegetett szubszaharai régió országai még nem indultak meg tömegesen Európa felé, éppen ezért égetően szükséges az előrelátás. Az EU tagországainak tehát napirendre kell venniük az ottani rengeteg probléma kezelését, vagyis ki kell dolgozniuk azok megoldásának módját. Elengedhetetlen a közös álláspont megalkotása, mint azt a közelmúlt bizonyítja.

A következőkben bemutatom a hét legjelentősebb, a nemzetközi diplomáciai erőfeszítések eredményeként létrejött szerződést, illetve dokumentumot.

A lisszaboni szerződés

A 2009. december 1-jén hatályba lépett szerződés meghatározza az EU közös külpolitikai céljait, úgymint a „demokrácia, a jogállam, az alapvető általános és oszthatatlan emberi és szabadságjogok, az emberi méltóság tiszteletbe tartása, az egyenlőség és a szolidaritás elvei, az ENSZ Alapokmány elveinek tiszteletben tartása és a nemzetközi jog”. Az európai külpolitikát a felsorolt irányvonalak és a fejlődést célzó együttműködés határozzák meg. Ezen a területen a legfőbb cél az afrikai szegénység csökkentése, majd végső soron annak felszámolása. Ez utóbbi cél a jelenlegi helyzetben meglehetősen illuzórikus, amikor sokkal inkább azt tapasztaljuk, hogy Afrika-szerte nő a szegénység. Ez a tényező a migrációs hullám kialakulásának egyik oka.

¹ Service européen pour l'action extérieure. Létrehozásának célja az EU külpolitika hatékonyságának, valamint a politikai és a gazdasági befolyásának az erősítése volt.

A Cotonou-i Megállapodás²

Az EU tagországai és az afrikai AKCS-országok 2000. június 23-án írták alá a megállapodást, amelyben 20 évre előre meghatározták a partnerségi viszonyból eredő feladatokat. A szerződés meghatározza az EU és az AKCS-országok közötti kereskedelmi kapcsolatok és az együttműködés fejlesztésének a kereteit. A 9. cikkely külön foglalkozik a partnerség három legfontosabb elemével, úgymint „az emberi jogok tiszteletben tartása, a demokrácia és a jogállam elvei”, ezeken felül negyedikként meghatároz még egy alapvető elemet, ami nem más, mint „a közügyek megfelelő kezelése”, ami alatt főként a súlyos afrikai aktív és passzív korrupció értendő. Ez a négy alapelem együttesen szolgál arra, hogy pozitívan inspirálja a tag- és partnerországok bel- és nemzetközi politikáját. Ebben a perspektívában az EU–AKCS-partnerség aktívan támogathatja az emberi jogok fejlődését, a demokratizálódási folyamatokat, a jogállamok stabilizálódását és a közügyek kezelését. Ami a pénzügyi oldalt illeti, az Európai Fejlesztési Alap finanszírozza a különböző területeken folyó nemzeti és régiós ötéves programokat.

A közös EU–Afrika-stratégia

A 2007. december 08–09-én Lisszabonban megrendezett 2. EU–Afrika-csúcstalálkozón fogadták el a közös stratégiát, amely többek között magában foglalja a demokratikus kormányzás és az emberi jogok kérdését, vagyis itt ismételtelen megjelennek az alapvető elvek között. A stratégia megerősíti, hogy az EU–Afrika-partnerség az említett két területen lehetővé teszi a kontinensek közötti globális dialógust és a különböző koncepciók mentén folyó kooperációt.

Az érintett területek a következők: a „lokális képességek megerősítése, az alapvető emberi jogok védelme, a demokrácia elvei, a jogállam kérdése, az igazságügyi rendszerhez való egyenlő hozzáférés, a természeti és az ásványkincsek kezelése és védelme, a korrupció elleni harc, a közpénzek felelős kezelése, a szükséges intézményrendszerek létrehozása, illetve a már létezők reformja, valamint a biztonsági szektor reformja”.³

A csúcstalálkozón elfogadták az alapvető határozatot az új stratégiai partnerségi viszonyhoz szükséges eszközrendszer létrehozásáról, amely eredményesen hozzájárul az itt meghatározott közös stratégiai célok és akcióterv megvalósításához. (végül csak meglehetősen kevés eredmény született, és különösen a demokratikus kormányzást illetően volt csekély az eredmény). A közös stratégia számos szerkezeti diszfunkcionális problémával szembesült, úgymint a közös politika tartalmának fokozatos felhígulása, az alapelvek jóváhagyására irányuló csekély szándék mindkét oldalról, a meglehetősen nehézkes intézményi struktúra és annak alacsony hatékonysága. A gyors sikerbe vetett remény is hamar alábbhagyott. Hozzá kell tenni, hogy ezek a gátló tényezők addig sem voltak ismeretlenek az afrikai országokkal folytatott együttműködésben, és sajnálatos módon ma sem azok. Ezek a tényezők szolgálnak magyarázatul a 2008–2010 közötti közös stratégia meglehetősen gyenge mérlegére.

² Az Európai Unió, valamint afrikai, karib-tengeri és csendes-óceáni államok (AKCS-országok) csoportja közt létrejött partnerségi megállapodás. 2000 júniusában írta alá Benin legnagyobb városában, Cotonou-ban 79 AKCS-ország és az Európai Unió akkori tizenöt tagállama. A megállapodás 2003-ban lépett hatályba. http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/FAFD098D-57AC-4C80-9776-5D749003AB86/0/EU_ACP_partnersseg.pdf (Letöltés időpontja: 2016. 01. 17.)

³ Le partenariat stratégique Afrique-UE. Une stratégie commune Afrique-UE, Lisbonne, 9 décembre 2007. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/fr/07/st16/st16344.fr07.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 06. 16.)

Az európai fejlesztési egyezmény

A 2006 februárjában elfogadott ún. referenciadokumentum alapvető fontosságú, mivel elsőként azonosítja és határozza meg az EU és a tagországok közös követendő céljait a kooperáció és a gazdaságfejlesztés területén. Megerősíti a közös értékeket, amelyeket az EU-nak elő kell segíteni a partnerországokkal folytatott együttműködés során. Ezek között természetesen több ismétlődik a már előzőekben megismertek közül, mint az „emberi jogok tiszteletben tartása, a béke, a demokrácia, a »*bon gouvernance*«, a jogállam, a szolidaritás és az igazságosság”. Az egyezményben az EU elkötelezte magát a pénzügyi támogatási források növelésében az államokat érintő támogatásokat illetően és a koordináció területén saját hatékonysága növelésében. Megjegyzendő, hogy az EU a megnövelt támogatások mintegy felét az afrikai országoknak szánta. Az egyezmény aláhúzza, többször ismételve, hogy alapvető feladat az emberi jogok védelme és a demokratizálódási folyamat felgyorsítása, valamint a szegénység csökkentése érdekében egy tartós fejlődési folyamat elindítása. A kormányzási stratégiák fejlesztése érdekében figyelemmel kell lenni az egyes országok sajátosságaira egyfajta közös párbeszéden keresztül, kiemelten a korrupcióellenes harc, az állami szektor reformja, az igazságszolgáltatás reformja és annak mindenki számára való hozzáférhetősége területén.

Az Európai Parlament határozata a demokrácia megerősítésére az EU külkapcsolataiban

Az Európai Parlament 2009. október 22-én fogadta el a határozatot, amely többek között emlékeztet arra, hogy *„igaz, hogy a demokratikus államok különbözőek lehetnek, mint ez az EU kereteiben is megvalósul, de ettől függetlenül a demokrácia maga egyetemes érték”*.

Ennek megfelelően az elvei és az alapvető elemei változatlanok: az alapvető szabadság- és emberi jogok tiszteletben tartása, jog a közügyek kezelésében való részvételhez, a választójog és a választhatóság joga a rendszeres és szabad választások során, a pluralista pártrendszer, a jogállam tiszteletben tartása, a független igazságszolgáltatás, a közügyek felelős és átlátható kezelése, a szabad és független média.

A határozat aláhúzza, hogy *a demokrácia nem exportálható és nem importálható!*

Az Európa Tanács megállapításai a demokráciák támogatásáról az EU külkapcsolataiban (nagyobb következetesség és hatékonyság)

A 2009 decemberében elfogadott dokumentumban meghatározták az EU akcióprogramját a demokráciaépítés támogatásában, hogy megerősítsék az ezen a területen végzett tevékenységek hatékonyságát és azok következetességét. A Tanács az előzőekben említett demokráciaexportálás és -importálás témakörben tett meghatározást kiegészítette azzal, hogy a demokrácia nem kényszeríthető rá senkire sem, valamint hogy a Tanács továbbra is a tagországok fejlesztési stratégiája és programja mellett áll. Az EU a demokrácia támogatásában folytatja erőfeszítéseit, segíti a kormányok, a parlamentek, az állami intézmények, a politikai szereplők, a civil szervezetek és minden egyéb érintett szereplő kapacitásainak megerősítését. Céljai között továbbra is szerepel a hatékony hozzájárulás a tartós fejlődéshez, az emberi jogok tiszteletben tartásához, a demokratikus kormányzáshoz, a biztonság megteremtéséhez és stabilizálásához, a szegénység csökkentéséhez és a nemek közötti egyenlőség megteremtéséhez.

A demokráciák támogatásában a Tanács a jövőt illetően egy sokkal következetesebb és tágabb megközelítést határozott meg, hiszen az adott helyzetben a demokrácia támogatása egyre komplexebb feladatot jelent, többdimenziós megközelítést kíván, valamint sokkal hosszabb időtartamot igényel, mint azt korábban gondolták. Szükségesnek tartja továbbá, hogy a tervezett közös akciók koordinációját következetesen és tervezetten hajtsák végre, nem csupán az abban részt vevők szintjén, hanem bevonva abba a földrajzi környezetben lévő összes szervezetet.

Meg kell jegyezni, hogy az itt vázolt intézkedések többsége már a 2006-os hasonló anyagban is megtalálható volt.

Európai intézmények a demokráciáért és az emberi jogokért⁴

Az IEDDH-program 2006-ban kezdődött a nem EU-tagállamok támogatására a demokráciaépítés és az emberi jogok érdekében. A korábbiakhoz hasonlóan az alapvető célok között itt is megjelenik az emberi és az alapvető szabadságjogok megerősítése. Emellett támogatja azokat a civil szervezeteket, a regionális és a nemzetközi szervezeteket, amelyek aktív szerepet vállalnak az emberi és a szabadságjogok védelmében, a demokrácia és a jogállam építésében. Kiemelt jelentőségűnek tartja a demokratikus választások hitelességét és átláthatóságát, ennek érdekében például európai választási megfigyelők delegálásával segíti azokat. Példaként említhető a 2006-ban és 2011-ben a Kongói Demokratikus Köztársaságban végrehajtott EU-misszió, amelynek a célja a választások tisztaságának az ellenőrzése volt.

A Cotonou-i Megállapodástól eltérően – amely bilaterális szerződésekben foglaltakhoz kötött – az IEDDH egy teljesen autonóm program, mivel „segítséget” nyújthat az érintett kormányok beleegyezése nélkül is. Minden résztvevő a saját területét illetően élvezheti az EU támogatását, legyen az civil társadalmi, állami vagy magán nonprofit, régiós, illetve nemzetközi szervezet. Az erre a tevékenységre rendelkezésre álló pénzügyi keret 2007–2013 között meghaladta az egymilliárd eurót.

Az afrikai demokráciák támogatásában egyre több szereplő vesz részt, a számuk növekedésének azonban megvan a maga veszélye. Mi is lehet ez a veszély?

Egyrészt a gyors politikai változások jelentősen lerövidítik az európai és az afrikai résztvevők számára a program megvalósításhoz rendelkezésre álló időt, ami viszont együtt jár a program eredményes kivitelezése és fenntarthatósága veszélyével. Másrészt a szereplők nagy száma azt eredményezheti, hogy kialakulhat egy ellentmondásos helyzet, amelyben a sokszor eltérően értelmezhető információk ellentmondásokhoz vezethetnek, így az eredetileg meghatározott célok sérülhetnek. Emiatt szükségesnek látszik észszerűsíteni (csökkenteni) a folyamatokban részt vevő szereplők számát, pontosabban kell megfogalmazni a célokat és az ahhoz kapcsolódó elveket a demokratikus kormányzások támogatásában. Tehát ahelyett, hogy a jövőben egyre nagyobb számú új szervezet és a hozzájuk kapcsolódó akcióprogram jönne létre, inkább a meglévőket és a rendelkezésre álló képességeket hatékonyabban felhasználva kell a terveket megvalósítani. Ehhez megfelelő alapokat biztosítanak a Cotonou-i Megállapodásban és a közös EU–Afrika-stratégiában foglaltak.

⁴ Instrument européen pour la démocratie et les droits de l'homme – IEDDH.

ÖSSZEFÜGGÉSEK A TAGORSZÁGOK NEMZETI POLITIKÁJA ÉS AZ EU KÜLPOLITIKÁJA KÖZÖTT

Az európai politika definiálása és megvalósítása sok esetben ki van téve a tagállamok nemzeti érdekei által diktált politikai hatásoknak. Kialakulhat, és a tapasztalatok szerint ki is alakult egyfajta vita a demokrácia értékeinek meghatározásakor az államok eltérő gazdasági, biztonsági és egyéb érdekei szerint. Az összes számba vehető tényező közül három fő terület vizsgálata látszik szükségesnek, úgymint a gazdasági érdekek, a biztonságpolitika és a nemzetközi szervezetek szintjén megvalósított programok.

Az EU-tagországok gazdasági érdekei

A diplomáciai eszközök alkalmazása az országok gazdasági érdekeinek védelmében mindennapos és elfogadott gyakorlat a nemzetközi környezetben. Megállapíthatjuk, hogy az afrikai demokratikus kormányzás támogatásában érzékelhető eltérés van a Cotonou-i Megállapodásban rögzített elvek és a gyakorlat között. Számos ország alkalmaz kettős mércét a saját érdekeinek megfelelően a különböző AKCS-országok tekintetében.

Példaként említhetjük az EU meglehetősen diszkrét és lassú reakcióját a 2009. augusztus 4-én Nigerben lezajlott alkotmányos puccsra, amikor Mamadou Tandja elnök népszavazáson megszavaztatta a gyakorlatilag saját igényei szerint készült alkotmányt. Ezt megelőzően, május 26-án feloszlatta a parlamentet, június 29-én pedig az alkotmánybíróságot. Az új alkotmány lehetővé tette számára, hogy második mandátuma leteltével is az elnöki székben maradjon még három évig, azt követően pedig korlátozás nélkül. A kialakult válság kezelése során az Afrikai Unió a Nyugat-afrikai Országok Gazdasági Közösségével (CEDEAO⁵) együtt meglehetősen gyorsasággal reagált, figyelmeztetve a Niamey által vezetett kormányt az „alkotmányos illegalitásba kerülés” veszélyére, de ez sikertelennek bizonyult. A nigéri hatóság elutasította az ellenzék által bojkottált választások idejének módosítását október 20-ra, ezért a CEDEAO a demokrácia megsértése miatt automatikusan felfüggesztette Niger tagságát a szervezetben. Ezzel ellentétben az EU és tagországai egészen november 6-ig vártak a reakciójukkal. Ekkor jelentették be a Cotonou-i Megállapodás 96. cikkelyének megfelelően az együttműködés és a konzultációs kérelem lehetőségének a felfüggesztését. Az EU és Niger közötti konzultáció csak 2009. december 8-án indul újra Brüsszelben. Egyes megfigyelők megerősítették, hogy az EU túl lassan reagált. Sokkal előbb kellett volna konzultációt kezdeményeznie, hisz egyik tagországának, nevezetesen Franciaországnak jelentős érdekeltiségei voltak Nigerben, kiemelten az uránium kitermelésében.

Az előbbi példa jól illusztrálja a fennálló konfliktus kapcsán a demokrácia értékei és az egyes országok gazdasági érdekei közötti ellentétet. Ez az ellentmondás a demokratikus értékek és a gazdasági érdekek között nem csupán Nigerben áll fenn, hanem az összes olyan afrikai országban, amelyek ásványkincsekben és olajban gazdagok.

⁵ Communauté économique des États de l'Afrique de l'Ouest. Nyugat-afrikai kormányok közötti szervezet, amely 1975. május 28-án alakult meg. Feladata a szervezet tagországai közötti, főként gazdasági akciók koordinálása. <http://www.uneca.org/fr/oria/pages/cedeo-communaut%C3%A9-economique-des-etats-de-l%E2%80%99afrique-de-l%E2%80%99ouest> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 16.)

A nemzeti biztonsági politika és a migráció

A tagországok biztonságpolitikája és a súlyosbodó migrációs probléma egyre fokozottabban befolyásolja az EU külpolitikáját. A migráció okozta probléma mindinkább előtérbe helyezi a fejlődés kérdéskörét, hiszen a menekültek Európába áramlása a fekete kontinens élehetővé tételével akadályozható meg. Az Afrikából érkező hatalmas tömegű migráció által súlyosan érintett országok (pl. Olaszország és Görögország) sürgetik a megoldást, amelyben kiemelt szerepe lenne az afrikai országok gazdasági fejlesztésének és az ahhoz szorosan kapcsolódó béke és biztonság megteremtésének és fenntartásának.

Az EU egyelőre nem talál megnyugtató és minden tagország számára elfogadható megoldást a migráció kérdésére. Az EU külső határainak a védelme sem megnyugtató, hiszen a FRONTEX meglévő képességei erre a nagyszabású feladatra nem elegendőek, jelentős hozzájárulásra lenne szükség a tagországok részéről. De nem csupán ebben nem egységes az EU álláspontja, hanem az egyes tagországok véleménye is rendkívül megosztott a migráció kezelésével kapcsolatban. Jelentős hangot kapnak a saját nemzeti identitás és kultúra megőrzésének kérdései, valamint a migránsok integrációjának problémája is, amellyel kapcsolatban a vélemények és a tapasztalatok rendkívül megosztottak.

Multinacionális szervezetek

A multinacionális szervezetek – köztük a Kereskedelmi Világszervezet (WTO⁶), a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, amelyekben az európai országok jelentős képvisellel bírnak – gyakran igen jelentős befolyást gyakorolnak a fejlesztési politikára, a gazdasági fejlődésre. Jó példa lehet erre a Gazdasági Partneri Egyezmény (APE⁷), amely megállapodás tárgyát képezte 2010-ben az EU és az AKCS-régiók között. Ezek a megállapodások a WTO által 1995 óta szorgalmazott szabadkereskedelmi szabályoknak történő megfelelést célozták meg, de több afrikai ország úgy értékelte az EU ajánlatait, hogy azok negatív hatásokat gyakorolhatnak saját gazdaságukra.

Néhány afrikai ország nagy befolyással bíró gazdasági szereplői kezdtek nyomást gyakorolni a kormányaikra, hogy azok utasítsák vissza az APE aláírását, ha abban nem látnak elég garanciát az egyenlő esélyekre. Felismerték annak a veszélyét, hogy a nemzeti piacok felszabadítása – a nemzetközi szereplők befolyásának köszönhetően – nehéz helyzetbe hozhatja a helyi vállalatokat, amelyek nem rendelkeznek az európaiakhoz hasonló technikai és pénzügyi feltételekkel. Ha Európa ebben a kiélezett helyzetben erőszakkal akarná saját érdekeit a partnerországokra erőltetni, akkor megkockáztatná a helyi kormányok hiteltelenné válását a saját lakosságukkal szemben. A kormányok legitimitásának csökkentésével egy kontraproduktív, kölcsönösen előnytelen helyzet alakulhat ki, és az veszélybe sodorhatja a további együttműködés sikerét.

A demokratizálódás és a gazdasági fejlődés közötti összhang megteremtése érdekében tett erőfeszítések során számolni kell az állami intézmények és azok képviselői legitimitásának a komplexitásával. Ez egy hatalmas kihívás, de nem hanyagolható el az eredményes és hatékony együttműködés érdekében.

⁶ World Trade Organization.

⁷ Accords de partenariat économique.

AZ AFRIKAI ORSZÁGOK BELSŐ AKADÁLYAI A DEMOKRATIZÁLÓDÁSI FOLYAMATOKBAN

Az EU tagországainak a nemzeti programjai és a mögöttük rejlő nemzeti érdekek negatív hatását láthattuk az afrikai demokratikus kormányzások támogatásában, nem szabad azonban megfeledkezni az afrikai országokban lévő belső problémákról, amelyek ugyancsak a demokratikus fejlődés gátjai. Az összevetést azért is meg kell tenni, mert a külső faktorok mellett a demokratikus fejlődéssel szemben álló belső tényezők hasonló jelentőséggel bírnak. A számos akadályozó tényező közül négyet tartok kiemelten fontosnak, amelyek az összes többire befolyással vannak.

A politikai akarat hiánya

Számos afrikai országban az első helyen álló akadály, hogy hiányzik a politikai akarat a demokratikus fejlődésre. Ennek ugyan több oka lehet, de azok erősen kötődnek a vezető politikai erők hatalmának a megtartásához, a választások során felmerülő versenyhelyzettől való félelemhez, a diktatórikus hatalomgyakorláshoz, a hatalom helyi, vallási és törzsi hagyományokhoz kötődő vezetőinek az ellenállásához. Például ezek a tényezők jelentik a nehézségeket a 2000-es évek elejétől Zimbabwe és az EU viszonyában. 2002. február 18-án az EU a Cotonou-i Megállapodás 96. cikkelye értelmében döntött a konzultáció megszakításáról a zimbabwei vezetéssel, és ezzel egyidejűleg felfüggesztette a pénzügyi támogatást is. Ugyanakkor folytatta a civil társadalmi szervezetek, a humanitárius szektor támogatását, amelyek a jogállam helyreállításában és az alapvető emberi jogok biztosításában tevékenykedtek. Természetesen ez a döntés érezhető feszültséget okozott a nemzetközi kapcsolatokban.

A rossz kormányzati gyakorlatok

A sajnálatos módon állandósuló rossz kormányzati gyakorlatok több területen megjelennek, mint például a korrupció – ami általános jelenség Afrikában –, a közpénzek elsikkasztása, a tekintélyelvű és átláthatatlan vezetési gyakorlat a közügyekben és bizonyos, a hatalomhoz erősen kötődő civil szervezetek működésében. Megjegyzendő, hogy az előbb felsorolt jelenségek nem csupán az afrikai országokban léteznek, de itt a működőképes közigazgatás hiánya vagy annak gyengesége meglehetősen korlátozottan képes a szabályozás érvényre juttatására és az állampolgároknak gyakorolt negatív hatások csökkentésére. Számos jogvédő nemzetközi szervezet kiemelte már, hogy a szubszaharai országok legnagyobb kihívása a korrupció. Éppen ezért a demokratikus kormányzás támogatása területén a működőképes közintézmények létrehozására és azok megerősítésére kell a hangsúlyt helyezni helyi és nemzeti szinten egyaránt.

Elégtelen beruházások

Ezalatt azt kell érteni, hogy a kormányok nem teszik meg a szükséges és kellően hatékony erőfeszítéseket azoknak a beruházásoknak a megvalósulása érdekében, amelyek megfelelő alapot adhatnának a humán, az anyagi és a pénzügyi szükségletek kielégítése területén a demokratikus és átlátható kormányzás reformjának megvalósulásához. Ebben szerepet játszik a nemzetközi támogatások elégtelensége (bár sokszor a statisztikákban megjelenő számok nem ezt támasztják alá), de hasonlóan meghatározó jelentőségű a nemzeti források

mozgósításának, rendelkezésre állásának az elégtelensége vagy hiánya is. Jelentős számban található olyan afrikai országokat, ahol a lakosság nagy része nem fizet adót, annak megfizetése csak egy szűk vállalkozói rétegre terjed ki. A korrupcióból eredően viszont még ez a befizetési kötelezettség is könnyen kijátszható, ráadásul a megtörtént befizetések ellenőrzése sem megbízható.

Ha az európai és az afrikai partnerek tekintetében a megfelelő politikai akarat rendelkezésre állna, akkor az előbbi két probléma megoldhatóvá válhatna. Egyrészt az EU-tagországok megemelhették a nemzetközi segítségnyújtásra szánt hozzájárulásukat (GDP 0,7%), másrészt az afrikai országok mobilizálhatnák és sokkal jobban kezelhetnék a nemzeti erőforrásaikat, a probléma akkor kezelhetőbbé válna. Igazán nehéz megérteni és elfogadni, hogy számos, olajban és ritka, a nemzetközi piacon rendkívül keresett ásványkincsekben gazdag afrikai ország továbbra is külső segítségre szorul, nem képes a lakosság alapvető ellátását sem biztosítani, például az alapvető egészségügyi ellátást és az alapoktatást sem. A politikai dialógusnak az EU–Afrika stratégiai együttműködés során rövid időn belül erre is ki kell térnie.

A tartós fegyveres konfliktusok és azok hatásai

A hosszú ideje tartó, szinte állandósult és egyre kiterjedtebb fegyveres konfliktusok az előző három elem közül a legsúlyosabban hatnak a társadalmi szereplőkre, valamint a politikai és az állami struktúrákra. A fegyveres konfliktusokkal sújtott vagy a politikailag instabil államok kategóriájába sorolt országok számára szinte megoldhatatlan feladat a demokratikus kormányzás és az ahhoz szükséges reformok végigvitele. Példa erre többek között Elefántcsontpart, a Kongói Demokratikus Köztársaság, Szudán, de a sor velük sajnos nem ér véget.

Ez a terület lehet tehát az, amelyik a legtöbb kihívást tartalmazza a nemzeti és a nemzetközi szereplők számára a múlt tanúságainak levonásában egy új, reményteljesebb jövő felé vezető úton.

LEHETSÉGES OPCIÓK AZ EU–AFRIKA PARTNERI VISZONY KIHÍVÁSAIT ILLETŐEN

Az afrikai demokratizálódás és a demokratikus kormányzás folyamataiban nyújtott EU-támogatások analízise során néhány olyan fontos elemet határozhatunk meg, amelyek veszélyeztetik az ezen a területen folytatott politika és akciók hatékonyságát és hitelességét.

Ezek az alábbiak:

- a kapcsolódó politika céljait, eszközeit meghatározó intézmények, intézményrendszerek (kiemelten a nem kormányzati és multinacionális szervezetek) elterjedése;
- a demokratikus kormányzás értékei és az EU-tagországok nemzeti gazdasági, biztonsági és geostratégiai érdekei között fennálló konfliktusos állapot;
- az afrikai országok belső politikai, gazdasági, biztonsági és társadalmi problémái.

A felvázolt problémáktól függetlenül a jelenlegi politika fejlesztésének a lehetősége és felfog a gyakorlatba való eredményes átültetésének a feltételei adottak.

A demokratikus kormányzás megteremtésében, támogatásában részt vevő partnerek lehetőségei

Megismerni a demokratizáció és a „jó kormányzás” politikájának természetét. Ez azt jelenti, hogy túl kell lépni az egyszerű technikai vagy pénzügyi beavatkozások szintjén, amelyekre korábban sok esetben a fő hangsúly tevődött. Ebben az új perspektívában a politikai dialógusban és a közös célok megfogalmazásában újra kell értékelni a múlt tapasztalatait. A technikai és a pénzügyi támogatások hatékony koordinációja a rendszeres politikai dialógusokon keresztül lehetőséget teremt a demokratizálódási folyamatok megerősítésére. Mindezek mellett figyelembe kell venni természetesen a már meglévő értékeket, a helyi realitásokat és a sok esetben rendkívül komplex helyzetben lévő régiókat.

Végigkísérni az Afrikai Unió által irányított regionális szervezetek észszerűsítési folyamatát. A régiós integrációkban és a kormányzatok megerősítésében az Afrikai Uniónak kell játszania a katalizátor szerepet. Ehhez szükség van a megfelelő támogatásra az EU részéről. A dinamikusan működő regionális szervezetek képesek hatékonyan támogatni a politikai és a szervezeti reformokat. Képesek olyan környezet kialakítására, amely keretet ad a dialógusnak, a tapasztalatok átadásának az államhatalom, a civil társadalom és a nemzetközi partnerek között. Az Afrikai Unió képes lehet a gyakori etnikai és régiós, sok esetben fegyveres konfliktusig eldurvuló nézeteltérések rendezésében való hatékony közreműködésre is a Szaharától délre fekvő országokban.

Megerősíteni a regionális és a pánafrikai támogató szervezetek partnerségét a demokratizálódási folyamatokban. A 2000-es évek elejétől kezdve számos kollektív és magánkezdeményezés látott napvilágot, amelyek a demokratikus kormányzás segítését és a szociális/gazdasági fejlődés támogatását tűzték ki célul. Tehát nem feltétlenül az újabb szervezetek létrehozása a cél, hanem sokkal inkább a meglévők megerősítése, a hatékonyságuk növelése.

Hozzájárulni a regionális és a pánafrikai szervezetek hatékony gyakorlati munkájához a demokratikus kormányzás terén. Számos regionális szervezet és velük együtt az Afrikai Unió rendelkezik olyan jogi felhatalmazással, amely keretet ad a célok és az azok megvalósításához szükséges út meghatározásához.

Példaként megemlíthetjük:

- Az Afrikai Unió 2000-es Alapokmánya;
- Az Afrikai Unió 2003-as egyezménye a korrupcióellenes harcra és a megelőzésre;
- Az Afrikai Unió 2007-ben elfogadott chartája a demokrácia, a választások és a kormányzás témakörében;
- A Nyugat-afrikai Országok Gazdasági Közösségének (CEDEAO) az eljárási rendje a demokrácia és a demokratikus kormányzás érdekében, 2001;
- A Nagy-tavak régió nemzetközi konferenciája (CIEGL⁸), 2006;
- Az Új partnerség az afrikai fejlődésért (NEPAD⁹) és az Afrikai Unió között létrejött szakértői értékelő eljárások (MAEP¹⁰) rendje, 2002.

⁸ Conférence internationale sur la région des Grands Lacs.

⁹ Nouveau partenariat pour le développement de l’Afrique.

¹⁰ Mécanisme africain d’évaluation par les pairs.

Az afrikai demokratikus kormányzás érdekében folyó, az EU és a tagországok általi támogatás fejlesztése

Az eszközök racionalizálása a demokrácia és a kormányzás támogatása céljainak és politikájának a meghatározásában. Lehetővé teszi az Európai Unió különböző intézményei számára, hogy nagyobb hangsúlyt fektessenek a konkrét programok beindítására és azok követésére, mintsem hogy újabbnál újabb dokumentumok szülessenek. A pénzügyi intézmények 2007-es racionalizálása erre jó példa. Ekkor csökkentették a meglévő pénzügyi kódokat, és létrehozták a Fejlesztéstámogató kooperációs pénzügyi szervezetet (ICD¹¹) a fejlesztési programok kezelésére.

Kihaszni az Európai Külügyi Szolgálat (SEAE) adta lehetőségeket a jelenlegi politika hibáinak (következetlenségeinek) a korrigálására és a fejlesztéspolitika kiterjesztésére. A SEAE szervezetében a demokratikus kormányzás támogatásának a kérdését a fontosságának megfelelően kell kezelni. Ezáltal elkerülhetővé válna annak a kockázata, hogy a fejlesztési támogatások lehetősége a diplomácia eszközévé váljon, sokkal inkább arra kell törekedni, hogy a SEAE és a Közös védelmi és biztonságpolitika egymással összhangban működjön.

Az afrikai partnerországokban működő EU-delegációk hatékonyságának a javítása érdekében megerősíteni az európai szolgálatok decentralizáltságát. A decentralizálás megerősíti a politikai dialógust és megkönnyíti a rugalmasabb tevékenységet a programok beindításában és irányításában. Ezenkívül lehetővé teszi a még hatékonyabb koordinációt az EU és az EU-tagországok, valamint az egyéb támogató szervezetek között a „terepen”.

Jelentős javulás szükséges a demokratikus kormányzás politikai támogatásának a koordinációja területén. Ez a fejlesztési együttműködésekre és a más területeket érintő európai politikára a közös intézmények és a tagállamok szintjén értendő.

Megkülönböztetett figyelem az egyes érintett országok sajátosságaira a demokratikus kormányzás támogatásakor. A politikai és a szervezeti reformokat mindig az adott ország specialitásainak megfelelően szükséges kezelni, amely sajátosságok jelentősen befolyásolhatják a reformok megvalósításának ütemét. Ezenfelül szükség van az afrikai országok közötti információcserre mechanizmusának támogatására is a tapasztalatok megosztásában régiós és pánafrikai szinten.

Tiszteletben tartani a tartós minőségi fejlődés támogatására vállalt kötelezettségeket (2005) a pénzügyi támogatási források növelésében. A stabil állami irányítás támogatása hozzájárul egy olyan funkcionális és működőképes adminisztráció létrehozásához, amely képes biztosítani az alapvető közszolgáltatásokat, mint pl. az egészségügy, az oktatás, az élelmezés stb. Emellett a korrupcióellenes harc megerősítése és a belső erőforrások jobb és hatékonyabb felhasználása is a kormányzati reformok vezérfonala lehet. A jelenlegi helyzetben sajnos sok afrikai országban a lakosság nem bizakodó a demokratizálódást és a gazdaságfejlesztést illetően, ugyanis nem érznek jelentős változást az életminőségükben.

Az Európai Unió és az afrikai országok közötti együttműködés alapvető eleme a kihívások feltárása és azokkal szemben működőképes, mindkét fél részére elfogadható és kivitelezhető stratégiák megalkotása. Ez adja meg az EU és Afrika közötti stratégiai partnerség legitimitását.

¹¹ Instrument de financier de la coopération au développement.

ÖSSZEGZÉS

Úgy gondolom, hogy Afrika jelentőségének a felerősödése a politikai és a gazdasági pordond már érezteti hatását, és a következő évtizedek során meghatározó jelentőséggel bír majd. Az Európai Unió már korábban megalkotott olyan szabályzókat és az azokhoz tartozó mechanizmusokat, amelyek az afrikai problémák kezelésére szolgálnak.

A demokráciaépítés az afrikai kontinensen témakör az európai gondolkodás középpontjában áll, gyakorlatilag úgy tűnik, hogy ez a legjelentősebb meghatározó tényező az egyéb támogatásokat illetően. Az is tisztán látható azonban, hogy az eddigi prioritásokat át kell gondolni, és ha szükséges, akkor újakat kell meghatározni annak érdekében, hogy az afrikai, esetünkben a szubszaharai országok politikai, gazdasági, társadalmi problémái kezelhetővé váljanak. E hosszú ideje fennálló problémák azok, amelyek a természeti változásokkal együtt az egyre súlyosbodó, migráció okozta válsághelyzetet generálják. Az évek során megszületett elképzelések és a már hatályba léptetett szabályzók megteremthetik az ehhez szükséges feltételeket, de elengedhetetlenül szükséges a tagországok közötti közös álláspont, ami jelenleg még tartogat meglepetéseket.

Az afrikai „problémák” Afrikában történő kezelésének a lehetőségét a jelenleg kialakult helyzetben feltétlenül meg kell találni, de gondolni kell a politikai, a társadalmi, a gazdasági és a környezeti okok kapcsán kialakuló egyre súlyosbodó konfliktusokra is.

A demokratikus átalakulások során az emberi jogi kérdéseken túl a biztonság megteremtését kell alapvető elemként kezelni, hiszen ez utóbbi nélkül rendkívül nehéz bármilyen hatékony erőfeszítést tenni a jelenleg konfliktusgócoknak tartott térségek országainak stabilizálása érdekében. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy közös európai katonai beavatkozások sokaságára lenne szükség. Igaz ugyan, hogy az erősödő terrorizmus ellen szükség van ilyen jellegű beavatkozásokra is. Ez viszont az egyre inkább mozgósítható Afrikai Unióval történő együttműködés keretein belül, afrikai fegyveres erőkkel is megvalósítható. Kiemelt jelentősége van ugyanakkor az afrikai gazdaságok talpra állításának, ezzel a társadalmak stabilizálási feltételei a megteremtésének.

Az afrikaiak mondják sokszor: *„Ne halat adjatok nekünk enni, hanem tanítsatok meg halászni!”*

FELHASZNÁLT IRODALOM

De Calan, Adrien: *Quelle politique africaine pour l'Europe?* <http://terangaweb.com/quelle-politique-africaine-pour-leurope/>

Kpotufe, Isidore: *Immigration africaine: Pourquoi quittent-ils leur pays?* <http://www.contrepoints.org/2014/02/12/156396-immigration-africaine-pourquoi-quittent-ils-leur-pays>

L'Afrique et l'Union européenne. <http://www.allemagne.diplo.de/Vertretung/frankreich/fr/03-11-afrique/01-pol/03-europe-seite.html>

La nouvelle stratégie de l'Union européenne pour l'Afrique – un véritable multilatéralisme efficace? Internationale Politikanalyse Europäische Politik, November 2006. Groupe de travail sur la construction européenne. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/bruessel/04358.pdf>

La politique africaine de l'UE dans le contexte post-Lisbonne. Rapport de Conférence, Bruxelles, 18 Octobre 2011. http://www.obsafrique.eu/wp-content/uploads/2011/10/Rapport-conf%C3%A9rence_FR.pdf

- Le partenariat stratégique Afrique-UE. Une stratégie commune Afrique-UE, Lisbonne, 9 décembre 2007. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/fr/07/st16/st16344.fr07.pdf>
- Les relations de l'UE avec l'Afrique. http://eeas.europa.eu/africa/index_fr.htm
- Mehler, Andreas: *Les interventions européennes en Afrique: moment-phare pour l'Europe et la coopération franco-allemande?* http://www.fesparis.org/tl_files/fesparis/pdf/publication/Andreas%20Mehler.pdf
- Nguembock, Samuel: *Quel bilan pour la Politique Européenne de Sécurité et de Défense (PESD) en Afrique Centrale? Evaluation et bilan des activités de la PESD en Afrique Centrale depuis 2003.* http://www.irenees.net/bdf_fiche-analyse-895_fr.html
- Pognan, Philippe: *La migration africaine vers l'Europe, un mauvais rêve?* <http://www.dw.de/la-migration-africaine-vers-leurope-un-mauvais-r%C3%AAve/a-18300127>
- Sebahara, Pamphile: *La politique extérieure de l'Union Européenne et la gouvernance démocratique en Afrique.* http://www.grip.org/sites/grip.org/files/NOTES_ANALYSE/2010/NA_2010-11-30_FR_P-SEBAHARA.pdf
- Touchard, Laurent: *Quelle politique européenne de défense pour l'Afrique?* <http://www.jeuneafrique.com/Article/JA2776p033.xml0/s-curit-union-africaine-union-europ-enne-amisom-europe-afrique-quelle-politique-europ-enne-de-d-fense-pour-l-afrique.html>
- Union européenne: l'aide au développement des pays ACP (Afrique, Caraïbes, Pacifique). <http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/developpement-pays-ACP/index.shtml>
- Wa Kabwe-Segatti, Aurelia: *Dimension extérieure de la politique d'immigration de l'Union européenne. Quelles conséquences pour l'Afrique.* <http://hommesmigrations.revues.org/342>
- http://www.mfa.gov.hu/NR/rdonlyres/FAFD098D-57AC-4C80-9776-5D749003AB86/0/EU_ACP_partnerseg.pdf
- <http://www.uneca.org/fr/oria/pages/cedeaocommunaut%C3%A9-economique-des-etats-de-l%E2%80%99afrique-de-l%E2%80%99ouest>

Szénási Endre alezredes:

PUTYIN OROSZORSZÁGA: OROSZ MENTALITÁS ÉS SZOFISZTIKÁLT BIRODALMI GONDOLKODÁS A KATONAPOLITIKÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző tapasztalatai szerint a nyugati világban reménytelenül nem értik, illetve félreértik az orosz mentalitást.¹ Ennek elemzése során kiemelt figyelmet fordított az orosz katonai gondolkodásmódra. Az orosz mentalitás kérdését összekapcsolta a kortárs, putyini orosz birodalmiság elemzésével.² Néhány katonai konfliktus tapasztalatai alapján igyekezett bizonyítani, hogy mennyire kifinomult mindkettő. Reményei szerint az orosz gondolkodásmód, illetve birodalmiság jobb megértése hozzájárul a nyugati, koncepcionális hibák elkerüléséhez a Nyugat–Oroszország reláció számos területén.³

KULCSSZAVAK: orosz mentalitás, putyini Oroszország, birodalmi gondolkodás, posztszovjet térség

*„Oroszország misztikumba csomagolt talány egy rejtély belsejében”⁴
Winston Churchill*

¹ Michael Specter: Dr. Dostoyevsky's Diagnosis, Deep in the Russian Soul, a Lethal Darkness. The New York Times, 1997. 06. 08. <http://www.nytimes.com/1997/06/08/weekinreview/deep-in-the-russian-soul-a-lethal-darkness.html> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 20.)

Opposing ‚us versus them’ mentality on Russia. Deutsche Welle. <http://www.dw.com/en/opposing-us-versus-them-mentality-on-russia/a-17355915> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 21.)

Roger Pulvers: Putin's siege-mentality Russia now firmly in the grip of a 'cold civil war'. The Japan Times, 2012. 09. 09. <http://www.japantimes.co.jp/opinion/2012/09/09/commentary/putins-siege-mentality-russia-now-firmly-in-the-grip-of-a-cold-civil-war/#.VkfnftKCtK4> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 22.)

Nikolaas de Jong: Russia And The West. The Brussels Journal. <http://www.brusselsjournal.com/node/5145> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 23.)

Stephen Blank: Russia's Military Doctrine Reflects Putin's Paranoia and Siege Mentality. Eurasia Daily Monitor, Volume 12, Issue 2, 2015. 01. 06. http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=43237&cHash=cf5f42c2c25a411960bc1adf004c81#.Vkneh9KCtK4 (Letöltés időpontja: 2015. 10. 23.)

² Guerman Diligensky – Sergei Chugrov: „The West” in Russian Mentality. Office for Information and Press, Brussels, Institute of World Economy and International Relations, Moscow, 2000. <http://www.nato.int/acad/fellow/98-00/diliguenski.pdf> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 23.)

³ Anastasia Yermakova: Opinion: Why sanctions against Russia do not fully achieve the desirable outcome. The Drayton Tribune. <http://www.draytontribune.com/opinion-why-sanctions-against-russia-do-not-fully-achieve-the-desirable-outcome/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 25.)

⁴ „Russia is a riddle wrapped in a mystery inside an enigma” – Winston Churchill. In: Alessandro Vitale: Russia and the West: The Myth of Russian Cultural Homogeneity and the „Siberian Paradox”. The Telos Press, 2013. 01. 25. <http://www.telospress.com/russia-and-the-west-the-myth-of-russian-cultural-homogeneity-and-the-siberian-paradox/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 20.)

AZ OROSZ MENTALITÁS

Az orosz gondolkodásmód általában

A nyugati világ és Oroszország közötti kapcsolat ez utóbbinak az ukrain beavatkozása miatt súlyosan megromlott, ezért a Nyugat és Oroszország közötti kapcsolatrendszer felértékelte a problémakör vizsgálatát. A rendszerszintű okok közé tartozik – többek között – a két kultúrkört tekintve lényeges különbségeket mutató gondolkodásmód, illetve a részben erre épülő orosz birodalmiság, a birodalmi gondolkodásmód. Ne zavarjon meg minket az, hogy a birodalmiság kulturális sokszínűséget, különböző népek együttélését feltételezi. Az orosz birodalmiság vezető ereje Oroszország, ezért áll vizsgálatom középpontjában *orosz* mentalitás.

Az orosz gondolkodásmód tudományos igényű vizsgálata számos nehézséget vet föl. A hiteles elemzőtől megköveteli az orosz világ, a létforma, a kultúra stb. alapos ismeretét. Nem kerülhető meg az orosz nyelv magas szintű ismerete sem, mert e nélkül az eredeti források legnagyobb része nem hozzáférhető, nem tanulmányozható. Másrészt: a más nyelvre lefordított források legtöbbször óhatatlanul tartalmazzák azt az interpretációt is, amely már nem az orosz kultúrközeg sajátja. Képletesen fogalmazva: a fordítás révén az orosz mentalitást már olyan szemüvegen keresztül nézzük, amely torzítja az általunk látott képet. Ezért fordul elő az, hogy számos nyugati Oroszország-szakértő – bár igen sokat foglalkozik szakterületével – mégsem érti, illetve félreérti az orosz mentalitást, mivel reménytelenül rabja marad a saját kultúrközegének.

Az orosz gondolkodásmód tárgyalása során nehézséget okoz, hogy a téma szigorú értelemben tudományos módszerekkel nehezen megragadható, az elemzésben ennek megfelelően könnyen a szubjektív tényezők kerülhetnek túlsúlyba. Az elemzés eredményeit vitatók megkérdőjelezhetik nemcsak az eredményt, de a vizsgálat tudományos módszertanát is. Nehézséget jelent az is, hogy az orosz mentalitás megértése – hasonlóképpen minden más, idegen gondolkodásmódhoz – nyitottságot, empátiát és a téma iránti fogékonyságot is feltételez a más kultúrkörből származók részéről, ami sokszor hiányzik.

A továbbiakban az orosz gondolkodásmód néhány sajátosságát nyugati–orosz relációban vizsgálom, szűkítve ezzel vizsgálatunk tárgyát.

Amikor orosz emberről és nyugati emberről lesz szó, természetüket *koncentráltan* és általánosítva tárgyalom. Az olvasó világnézetétől függően bizonyos kifejezéseket, pl. lélek stb. lehet szó szerint, illetve tágabb értelemben felfogni, értelmezni.

„*A nyugati ember – az ész embere. Számára a legfontosabb a külső, materiális siker elérése. A hírhedt »amerikai álm« – ezt igazolja. Magas szociális helyzet, befolyás, gazdagság, dicsőség – ezekért az előnyökért él a nyugati ember, ezek elérésére fordítja élete minden energiáját. Az orosz ember a lélek embere, a szív embere.*”⁵ Nem véletlen, hogy az orosz irodalom klasszikusai olyan nagy hangsúlyt fordítottak az élet végső kérdéseinek a feszegetésére.⁶

⁵ Юрий Черепухин: Как преодолеть конфликт между Западом и Россией. Antifashist, 2015. 07. 18. <http://antifashist.com/item/kak-preodolet-konflikt-mezhdu-zapadom-i-rossiej.html> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 25.)

⁶ Elena Bobrova: Great Russian literature „probes the ultimate questions of human life”. Russia Beyond the Headlines, 2015. 06. 19. http://rbth.co.uk/literature/2015/06/19/great_russian_literature_probes_the_ultimate_questions_of_human_li_47025.html (Letöltés időpontja: 2015. 10. 25.)

„[Az orosz ember – a szerző] számára a legfontosabb a belső, alkotó potenciál kibontakoztatása⁷ (az élet legkülönbözőbb szféráiban). Miről álmodozik az orosz ember? Az ősi szépségről, a vele való egyesülésről.⁸ A kreativitásért, az alkotó tevékenységért él. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a nyugati ember kevésbé tehetséges, vagy az orosz ember kevésbé ambiciózus. Nem. Csak különbözőek az életcéljaik. A nyugati ember alkotó potenciálja csak az egyik eszköz a karrierje fejlesztése érdekében. Az orosz ember esetében ez pont fordítva van, a karrierben elért fejlődés az egyik eszköz lehet az alkotó potenciál kibontakoztatásában. Azt lehet mondani, hogy az értékeik azonosak, de teljesen más a prioritási sorrend.”⁹

Az orosz mentalitás egyik kulcskérdése, hogy az – minden látszattal szemben, amit más kulturális közegekből szemlélők egyszerűnek vagy akár primitívnek is foghatnak fel – kifejezetten bonyolult,¹⁰ még akkor is, ha a felszínen egyszerűnek látszhat. Az orosz gondolkodásmód – mint minden más gondolkodásmód – előnyökkel és hátrányokkal is jár, és mindkét esetben megvan a maga nehézsége. A „filozofikusságra” való hajlam jellegzetes orosz sajátosság, amit a nyugati szemlélő parttalan, értelmetlen vagy akár életidegen álmodozásként élhet meg. „Ahhoz, hogy valóban orosz ember legyen valaki (megfeleljen a maga természetének) hatalmas belső, lelki forrás szükséges, és állandóan dolgoznia kell a saját belső békéjén. Ellenkező esetben az orosz ember könnyen belekerül a természetéből adódó problémázónákba. Ilyenek legelőször is a külső passzivitás, a függőségre való hajlam (»valaki jönni fog és mindent elvégez helyettem«), a túlzásba vitt álmodozások, a naivitás és az alkohol iránti szenvedély (a saját erőfeszítést nem igénylő »lelki repülésre« való törekvés).”¹¹

Jellemző, hogy az egyénekre, az orosz emberekre vonatkozó, mikroszintű összefüggések sokszor közép-, sőt makroszinten, vagyis az orosz birodalmiság szintjén is érvényesülnek. Az alábbi gondolatokat az idézett szerző az orosz emberekre vonatkoztatja, de szó szerint ugyanezek a gondolatok a nyugati–orosz konfliktus egészére is vonatkoztathatóak:

„A nyugati ember kétféleképpen viszonyul az orosz emberhez. Egyfelől elmaradottabb és gyengébb lénynek tartja. Jobb esetben vágyat érez, hogy az orosz fölött valamilyen vezető szerepbe kerüljön. Rosszabb esetben pedig maga alá akarja rendelni és rákényszeríteni arra, hogy a nyugati emberre dolgozzon (az első nem zárja ki a másodikat). Másfelől viszont a nyugati ember érzi az oroszban a számára ismeretlen, rejtélyes erőt – a szív és a lélek erejét. Mintha érezné az orosz ember állandó, »aszimmetrikus válaszát«. Ez megijeszti a nyugati embert, és felerősíti benne a vágyat, hogy ha nem is megsemmisítse, de maga alá rendelje a »furcsa oroszot«, rákényszerítse, hogy a nyugati ember szabályai szerint játsszon. Ugyanakkor a saját felsőbbrendűség érzete nem teszi lehetővé a nyugati ember számára, hogy elemezze az orosz ember »furcsa« tulajdonságait és megpróbálja őt megérteni.”

„Az orosz ember, amikor kis nyomás alá kerül, képes a nyomást észre sem venni. Ebben az esetben az oroszot könnyű átejtetni, sőt: valamennyi időre akár rá lehet kényszeríteni arra, hogy az agresszorra dolgozzon. Ez azonban csak egy bizonyos határig folytatódhat. A nyomás fokozódásával és egy bizonyos fájdalomküszöb eléréseivel az orosz ember mintegy átalakul,

⁷ Ez utóbbi nem keverendő össze a Nyugaton divatos individualizmussal és „önmegvalósítással” – a szerző.

⁸ Alexandra Buck: *The Prettier Sex: Understanding Gender Roles in Russia*. Berkley Center for Religion, Peace & World Affairs, 2012. 10. 25. <http://berkeleycenter.georgetown.edu/letters/the-prettier-sex-understanding-gender-roles-in-russia> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 26.)

⁹ Юрий Черепухин: Как преодолеть конфликт между Западом и Россией. *Antifashist*, 2015. 07. 18.

¹⁰ Aphorisms and jokes about true Russian mentality. The Green Lea. <http://greenlea.ru/True-Russian-Mentality/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 26.)

¹¹ Юрий Черепухин: Как преодолеть конфликт между Западом и Россией. *Antifashist*, 2015. 07. 18.

miközben hatalmas erőre és aktivitásra tesz szert. (Innen ered az oroszok totemállata – a tajgai medve –, amely bizonyos időben lassú és kevéssé reagál a környezetére, de erős és dühös extrém helyzetekben.)”¹²

Az orosz katonai mentalitás

A továbbiakban néhány gondolat az orosz katonai gondolkodásmódról, amely – mint az orosz mentalitás egyik fontos eleme – szintén összefügg az orosz nagyhatalmisággal, illetve birodalmisággal. Egy, az orosz elektronikus sajtóban megjelent írás¹³ kitűnő összefoglalót ad az orosz katonai elszántság, a halált megvető bátorság eredetéről, amely sokszor megjelenik az orosz történelemben. Mindez az orosz büszkeség forrásává vált, az ellenségben pedig félelmet és értetlenséget szült. Ez az elemzés azért is figyelemre méltó, mert nagyfokú általánosság keretein belül maradván feltáruznak olyan összefüggések, amelyek felismeréséhez nem szükséges pl. konkrét történelmi személyiségek sorának jelentőségét megismerni, elemezni, életművüket értékelni, illetve vitatni.

Az orosz szerző a háborúk két fő típusát különbözteti meg: az *elfoglalásra* (megszerzésre) és a *megsemmisítésre* irányuló háborúkat.

Az *elfoglalásra* irányuló háborúk számos példáját adta a feudális Európa. Azonos vagy nagyon hasonló társadalmi berendezkedésű országok vívták ezeket a háborúkat egymással. Némi általánosítással és leegyszerűsítéssel: a győztes elfoglalta a vesztes területét, elvette a vesztes javainak egy részét, de mivel azonos vagy nagyon hasonló társadalmi berendezkedésű feudális, európai államok háborúiról van szó, a vesztesek a vereséget követően legfeljebb más hűbérúrnak fizettek adót, de – és itt a lényeg – élhető életük volt a katonai vereséget követően is. Ennek megfelelően a katonai vereség még nem a „világ vége”, a vesztes fél megadhatta magát az ellenségnek, és joggal reménykedhetett abban, hogy élhető életet fog élni. A feudális európai hatalmak ezért egymás között általában nem háborúztak életre-halálra, az utolsó életben maradt katonáig, az utolsó csepp véréig. Ez messzemenően kihatott a hadviseléssel kapcsolatos európai mentalitásra.

A *megsemmisítésre* irányuló háborúkra számos példával szolgál az orosz történelem. A feudális Oroszország sokat háborúzott a vele inkompatibilis társadalmi berendezkedéssel élő nomádokkal. A nomádok győzelmei során az orosz katonák vagy meghaltak, vagy fogságba estek és rabszolgává váltak, ami *nem volt élhető élet*. Az orosz feudalizmus gazdasági alapjait a nomádok győzelem esetén előszeretettel szétrombolták, a földeket pedig nem mezőgazdasági művelésre, hanem inkább legelőként használták. A vereséget szenvedett orosz katonák családjaira pusztulás vagy rabszolgasors várt.

Így az oroszoknak elvileg két lehetőségük volt. Az egyik: messzire *elköltözni*, ahová a nomádok már nem követhetik őket. Ez a lehetőség a többség számára nem adatott meg, nem vált többségi magatartássá. A feudális Oroszország nem is számolhatott ezzel reális megoldásként.

A másik lehetőség: életre-halálra harcolni a nomádok ellen. Ha az orosz katona megsebesült, de tudott még harcolni, harcolnia kellett tovább. Az orosz katonák halálának akkor volt értelme, ha magukkal tudtak vinni a halálba nomád ellenségét is.

¹² Уо.

¹³ „Как закалялась сталь, или Откуда есть пошел русский характер.” Topwar. <http://topwar.ru/75638-kak-zakalyalas-stal-ili-otkuda-est-poshel-russkiy-harakter.html> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 26.)

Az oroszoknak igazából nem volt választási lehetőségük: mindhalálig harcolniuk kellett a nomád ellenség ellen. Évszázadok alatt kialakult az az orosz katonai mentalitás, amely a kíméletlen háborúról, a harc sebesülés utáni folytatásáról és halált megvető önfeláldozásról szól. Ez nem véletlen: ennek az előbbieken leírt, mély, történelmi okai vannak.

Tapasztalataim szerint a kortárs nyugati kultúrában az orosz katonák emberéletének feláldozhatóságával kapcsolatban nem az előbbi, tiszteletet érdemlő magyarázat honosodott meg. Épp ellenkezőleg. A nyugati szemléletmód szerint az orosz katonák élete egyszerűen csak feláldozható, mivel az emberi életnek az orosz társadalomban nincs értéke.¹⁴ Ez utóbbi álláspont igen negatív képet fest az orosz moralitás, sőt az orosz társadalom egészéről. Sokszor találkoztam vele egyetemi tanulmányaim során, illetve történelem szakot végzett kollégáim nagyobbik része is evidenciaként, közhelyként kezeli azt az összefüggést, hogy „az oroszoknál az emberéletnek nincs értéke”.

Az orosz katonák keménységének, elszántságának, kitartásának és nem utolsósorban önfeláldozásának az orosz nagyhatalmiság, illetve birodalmiság szempontjából óriási jelentősége van. Az ilyen orosz katonai mentalitás megnöveli Oroszország katonai képességeit, amire az orosz birodalmiság joggal támaszkodhatott, illetve támaszkodhat.

Az emberélet megőrzésének fontossága terén a putyini Oroszországban kézzelfogható fordulat következett be, a legkülönbözőbb értelemben. Nagyrészt már bekövetkezett, illetve lendületesen folytatódik a mennyiségi szempontokat hangsúlyosan kezelő, széles néptömegekre építő *tömeghadseregről* a minőségi szempontokat előtérbe helyező, hatékony, mobilis, flexibilis, *professzionális hadseregre* történő áttérés. A jól képzett személyi állomány iránti növekvő igény és a haditechnika egyre nagyobb kifinomultsága (bonyolultsága) mellett az emberélet és nem utolsósorban a haditechnika túlélése, a harcképességének a megőrzése felértékelődött, illetve felértékelődik.

Az orosz katonák életének háborús körülmények közötti megőrzésére az oroszok olyan módszereket, megoldásokat is kidolgoztak, amelyek egyedülállóak a világon. Klasszikus példa az Armata típusú alvázra szerelt T-14-es harckocsi. Az Armata a világon egyedülálló technológiával biztosítja a kezelőszemélyzet túlélését, ha a harckocsit kilövik,¹⁵ még akkor is, ha eközben a harckocsi saját lőszerkészlete is felrobban!¹⁶ A kezelőszemélyzet túlélését mindenekelőtt egy erősen páncélozott kapszula teszi lehetővé, amelyben a kezelőszemélyzet tartózkodik, fizikailag is elválasztva a teljesen automatizált lövegtoronytól, illetve a harckocsi lőszerkészletétől. A kezelőszemélyzet túlélését elősegíti az alváz korszerű, nehéz páncélzata, továbbá – a harckocsi lőszerkészletének esetleges felrobbanása esetére – a harckocsi tornyának könnyű (!) páncélzata is, amely szintén egyedülálló megoldás. Ez utóbbit a harckocsi fejlett, aktív elhárítórendszerei teszik lehetővé, és a kezelőszemélyzet megóvásának követelménye teszi szükségessé. A harckocsi lőszerkészletének esetleges felrobbanása esetén ugyanis a keletkező nyomás a torony „lerepülése” miatt minimálisan tud csak nőni, amivel a páncélkapszulában elhelyezkedő kezelőszemélyzet túlélése biztosítható.

¹⁴ David Satter: Russia Needs to Learn the Value of Human Life. Hudson Institute. <http://www.hudson.org/research/10482-russia-needs-to-learn-the-value-of-human-life> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 26.)

Georgi Gotev: Polish MEP: Russians have no respect for human life. EurActiv. <http://www.euractiv.com/sections/global-europe/polish-mep-russians-have-no-respect-human-life-312996> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)

¹⁵ Западные СМИ с тревогой и восхищением обсуждают показ „Арматы”. Warfiles. <http://warfiles.ru/show-87329-zapadnye-smi-s-trevogoy-i-voshisicheniem-obsuzhdayut-pokaz-armaty.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)

¹⁶ Что представляет из себя танк Т-14 „Армата”? Warfiles. <http://warfiles.ru/show-87599-cto-predstavlyaet-iz-sebya-bashnya-tank-a-t-14-armata.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)

Ráadásul az Armata alváza a röviden ismertetett technológiával nemcsak harckocsik, de nehézpáncélozott szállító-, légvédelmi, lángszóró harcjárművek, műszaki járművek stb. bázisul is szolgál, vagyis egységesen, igen széles körű és így gazdaságos felhasználásra tervezték. Az orosz katonák életének megóvását szolgáló műszaki megoldások számos más példáját is említhetjük, pl. az orosz katonák egyéni felszerelésének korszerűsítése, illetve a legkülönbözőbb típusú járművek páncél- és egyéb védelmének a fejlesztése.¹⁷

Vannak olyan megoldások is, amikor nemcsak az adott védőfelszerelés vagy a harcjármű különféle védettsége biztosítja a katonák és a haditechnika túlélőképességét, hanem egész fegyverrendszerek a maguk komplexitásában a hatékony működésük révén.¹⁸

Az eddig tartósan alacsony olajár és a nyugati szankciók ellenére is növekvő orosz védelmi költségvetés 2015-ben várhatóan eléri a GDP 5,34%-át.¹⁹ Ez rekordnak számít a Szovjetunió felbomlása óta. További lényeges szempont, hogy hasonlóan magas védelmi költségvetés – még a jelenlegi kedvezőtlen gazdasági környezet fennmaradása esetén is – néhány évig fenntartható anélkül, hogy különösebb gondot okozna az orosz költségvetés számára. Mindez lehetővé teszi ambiciózus védelmi reform végrehajtását.

*„Az amerikai Védelmi Minisztérium honlapja szerint a NATO főparancsnoka, az USA légierőjének tábornoka, Philip Breedlove vezérezredes a következőket mondta az amerikai Kongresszus előtt áprilisban (2015 – a szerző): Nem értjük teljes mértékben Putyin szándékait. Amit tehetünk: tanulunk cselekedeteiből, és amit látunk, az növekvő orosz képességekre, jelentős katonai modernizációra és ambiciózus stratégiai célokra enged következtetni.”*²⁰

Az orosz katonai képességek fejlesztése szempontjából figyelemre méltó, hogy a minőségi és a mennyiségi paraméterek egyidejű emelése történik, ami a nyugati világban nem jellemző. *„Míg az egyenruhás élőerő létszáma 2011 óta minden nyugati államban csökkent, az orosz haderő létszáma 2011 és 2014 első félév vége között 25%-kal nőtt és elérte a 850 ezret.”*²¹

A PUTYINI OROSZORSZÁG

*„1991. december 7–8. között a Szovjetunió három szláv köztársasága, így Oroszország, Belorusszia és Ukrajna vezetői a nyugat-fehéroroszországi belovezi erdő egyik vadászházában döntöttek a birodalom megszűnéséről. Ezzel párhuzamosan alakították meg a Független Államok Közösségét, melyhez további 9 köztársaság csatlakozott. 1991. december 25-én Gorbacsov lemondott, és ugyanezen a napon a Szovjetunió is megszűnt. Későbbi jogutódja Oroszország lett.”*²²

¹⁷ Секретный „Урал”: от чего уберезет бойцов бронекабина „Торнадо”? Warfiles. <http://warfiles.ru/show-96128-sekretnyy-ural-ot-chego-uberezhet-boycov-bronekabina-tornado.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)

¹⁸ Российская САУ 2С19М2 „Мста-С” превосходит американскую САУ М109А7 „Паладин”. Warfiles. <http://warfiles.ru/show-91021-rossiyskaya-sau-2s19m2-msta-s-prevoshodit-amerikanskuyu-sau-m109a7-palladin.html> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)

¹⁹ Mark Adomanis: Russian Military Spending: Drawing Blood From A Stone. Forbes. <http://www.forbes.com/sites/markadomanis/2015/05/19/russian-military-spending-drawing-blood-from-a-stone/> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)

²⁰ The Secret Money Behind Vladimir Putin’s War Machine. Bloomberg, 2015.06.02. <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-06-02/putin-s-secret-budget-hides-shift-toward-war-economy> (Letöltés időpontja: 2015. 09. 27.)

²¹ Uo.

²² Virág Attila: Elgázolt szuverenitás. Politikatudományi Intézet, PhD-értekezés, 116. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/745/1/Virag_Attila.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 10. 03.)

„A birodalom megszűnése után Oroszország a Szovjetunió területének 76 százalékával rendelkezhetett, amivel továbbra is a világ legnagyobb kiterjedésű államának mondhatta magát. Ugyanakkor lakosságának mindössze 51, gazdasági potenciáljának 60, tudományos kapacitásának nagyjából 50 százalékát örökölte meg.”²³ Elég rápillantanunk a Szovjetunió és Oroszország térképére, és nyilvánvalóvá válik, hogy amit Oroszország a Szovjetuniótól örökölt, az nagyon sok.

A KGST és a Varsói Szerződés, illetve az egész „szocialista világrendszer” felbomlása új helyzetet teremtett Oroszországban is. A Szovjetunió szétesése utáni jelicini Oroszországban a sértett nagyhatalmi ambíciók, a kudarcot vallott birodalmiság, a tömegek számára komoly politikai, gazdasági sokkhatásként jelentkező átalakulás elbizonytalanodást, identitásválságot és útkeresést eredményezett. A jelicini időszak alapvetően negatív gazdasági és társadalmi trendjeit, a Nyugat felé történő orosz nyitás kudarcát követően Putyin hatalomra kerülése új, fellendüléssel és konszolidációval jellemezhető korszakot nyitott.

„Jelcin második elnöki ciklusa legvégén, 1999 szilveszterén váratlanul lemondott, és Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin miniszterelnököt kérte föl az államfői teendők ellátására. Végül Putyint 2000 tavaszán választották meg Oroszország második elnökévé. Ekkorra Oroszország kül- és belpolitikai értelemben is komoly kihívásokkal találta szemben magát. Moszkva számára a legfőbb belső fenyegetést a szeparatista és az orosz oligarchikus törekvések okozták; a külső stabilitás esetében az orosz határok mentén terjeszkedő NATO jelentett komoly kihívást. Putyin első államfői ciklusát ezért Oroszország belső és külső szuverenitásának helyreállítása és az államon belüli erózió felszámolása vezérelte. A konszolidáció alapját az állami recentralizáció, másrészt a kormányzati működés szempontjából stratégiai fontosságú ágazatok megerősítése és állami felügyelet alá vonása jelentette.”²⁴

A szofisztikált nemzeti ideológia alapjainak lerakása, az erősödő nemzetközi nagyhatalmi státus, a szakítás a hagyományos FÁK-politikával – ezek váltak az orosz külpolitika meghatározó, új jellemzőivé – azt eredményezték, hogy a Nyugatnak is újra kellett értékelnie Oroszország helyét, szerepét a nemzetközi rendszerben. Elavulttá váltak a nyugati politikai elitben, a médiában, a közvéleményben megmaradt sztereotípiák, melyek szerint Oroszország egy lesajnált, hanyatló, dezintegrálódó, permanens válságban lévő, állandó identitásproblémákkal bajlódó, retrográd, hajdanvolt neoimperialista nagyhatalom, és ha valahol mégis fejlődést produkál, akkor is csupán agresszív „kishatalomnak” tekintendő.

A realitások azt mutatják, hogy a putyini új Oroszozsággal egyre inkább úgy kell számolni a nemzetközi kapcsolatokban, mint egy fejlődő nagyhatalommal, amely – egyre kiforrottabb identitással, megerősödött gazdasági alapokon – nemzeti érdekeit erősebben és hatékonyabban fogja érvényesíteni.

Mindezek ellenére Nyugaton az említett sztereotípiák tovább éltek, illetve legfeljebb fáziskéséssel szorultak némiképpen vissza. Sőt a „gyenge Oroszozsággal” kapcsolatos sztereotípiák újjáéledésének új alapokat adtak az alacsony olajár és a nyugati szankciók Oroszozság ellen. Az említett sztereotípiá újjáéledése annak ellenére bekövetkezett, hogy a szankciók sem a várt politikai hatást (Oroszozság ukrainai beavatkozásának megszüntetése, Putyin népszerűtlenné válása és akár leváltása stb.), sem a várt gazdasági hatást (az orosz gazdaságnak a szankciók miatti megrendülését) nem érték el. Putyin népszerűsége soha nem látott méretűre nőtt, az orosz gazdaság pedig „váratlanul” jól ellenáll a szankciós nyomásnak.²⁵

²³ Uo. 117.

²⁴ Uo. 129.

²⁵ Mark Adomanis: Russian Military Spending: Drawing Blood From A Stone. Forbes.

A putyini Oroszország birodalmisága

A kortárs Oroszországot Nyugaton szokták elavult, 19. századi birodalmisággal vádolni. Maga a birodalmiság mint kortárs nyugati „címke” a mi kultúránkban általában negatív csengésű, az orosz kultúrkörben viszont általában nem az.

A nyugati ember számára a birodalmiság – többek között – azt jelenti, hogy van egy erős ország, a „birodalom”, amely rákényszeríti akarátát akár a birodalmon belül élő népekre, akár a birodalmon kívüli országokra. Szokás a birodalmiságot azonosítani a „határnélküliséggel”, illetve az expanzió igényével is.

A putyini Oroszország esetében a cárizmus intézményének egy sajátos, kifinomult változatával van dolgunk. Akár Putyin az elnök és Medvedyev a kormányfő, akár fordítva: tudható, hogy kinek a kezében összpontosul a hatalom Oroszországban. A „tandem” feje egyértelműen „minden oroszok cájja”, Vlagyimir Vlagyimirovics Putyin. Azért játssza ezt a hatalmi játékot, mert nem kívánja a Nyugat kritikáit hallgatni a diktatúráról, amikor az elnök korlátlan ideig uralkodhat, egészen kihalásig. Persze mindenki tudja, miről is van szó valójában, de a formális követelményeknek Putyin eleget tesz. Illetve annyiban nem, hogy az újraválaszthatósága előtt – akár elnökként, akár miniszterelnökként – nem jelenik meg jogi természetű korlát.

Az orosz birodalmiság egyik lényeges jellemzője, hogy az igazán nagy vezetők, hadvezérek általában megtalálták az útjukat a hatalomhoz: ez Oroszország „természetes” állapota. Természetesen van példa ennek az ellenkezőjére is, történelmi korszakok szintjén is. Ahogy az oroszok mondják: „Az erdő megcsinálja önmagát.” Gondolhatunk sokakra, pl. Kutuzovra, aki például vállalta Moszkva feladását(!) is. Gondolhatunk Zsukovra is, aki mindig a legnehezebb frontokon teljesített szolgálatot, sikerrel. A Szovjetunióknak számos, tehetséges és sikeres tábornoka volt pl. a második világháborúban, de Zsukov-szintű tábornok csak egy volt, mint ahogy Kutuzov-szintű is csak egy (a tábornokai nem értettek egyet Moszkva feladásával, pedig ez volt a helyes döntés).

Putyinról szokás azt mondani, hogy az ismeretlenségből, alulról jött vezető, de mégis megtalálta a hatalomhoz vezető utat, és nagy formátumúnak, sikeresnek bizonyult. A Nyugat sokszor nem érti Putyint, de a világ legbefolyásosabb emberei között tartja számon. Magyarországon szokás azt is gondolni, hogy Putyinnak nincs – politikai értelemben vett – megfelelő súlyú ellenfele. Ha a kortárs vezetők kínálta politikai palettát nézzük, akkor ebben sok igazság van. Ugyanakkor, ha igaz a tétel, hogy „az erdő megcsinálja önmagát”, akkor igaz lehet az is, hogy az új, nagy formátumú vezetőt is ki fogja termelni Oroszország, ami szükségszerű. Ezt a vezetőt ma még személy szerint nem látom, ami nem azt jelenti, hogy nem is létezik. Az részletkérdés, hogy a nagy formátumú új vezető közvetlenül Putyin után fog következni, vagy lesz valamilyen átmeneti korszak, amikor még nincs igazi „cár” Oroszországban.

A hagyományos és a modern orosz birodalmiság összehasonlítása az alábbiakban foglалható össze:²⁶

²⁶ Virág Attila: Elgázolt szuverenitás. Politikatudományi Intézet, PhD-értekezés, 109.

Hagyományos orosz birodalom	Modern orosz birodalom
Beláthatatlanul nagy terület	Beláthatatlanul nagy terület
Elvi határtalanság	Expanzió irányának doktrínák szerinti meghatározása
Etnikai, vallási, kulturális, nyelvi sokféleség	Etnikai, vallási, kulturális, nyelvi sokszínűség doktrínák szerinti preferálása
Egyetemes eszme	Egyetemes eszmék helyett doktrínák változékonyasága
Centrum vs. birodalmi periféria	Birodalmiság vs. nemzetállamiság
Változtatlanság, időtlenség, tartós fennmaradás	Birodalmiság tartós fennmaradása a doktrínák küzdelme és változásai mellett

A kortárs orosz birodalmiság ideológiai alapjai – Alekszandr Dugin

A kortárs orosz birodalmiság talán legjelentősebb ideológusa Alekszandr Dugin, aki Zbigniew Brzezinski orosz megfelelőjének (ellenfelének) tartja magát. A geopolitika alapelveit tekintve egyetért Brzezinskivel, viszont geopolitikai szándékaikat tekintve ellentétes álláspontokat képviselnek. Dugin szerint Oroszország a „szárazföld” és az Amerikai Egyesült Államokkal, a „tengerrel” áll szemben: törekvéseiket egymás ellen, egymás rovására igyekeznek érvényesíteni.

„*Publikációiban Dugin [...] az intellektuális kritika, az elmélyült világanalízis feltételének is eleget tett.*”²⁷ Elemzéseik között szerepel a kortárs ukrán válság témaköre is, beleértve az orosz katonai beavatkozás lehetőségeit is.²⁸ Szerinte az ukrainai államcsíny – amellyel megdöntötték Janukovics elnök hatalmát – azért következett be, hogy végleg egymás ellen fordítsák Ukrajnát és Oroszországot. A kijevi atlantista fordulatra Moszkva szimmetrikus válaszában tekinti a Krím visszavételét.

Dugin elemezte az orosz társadalom tagozódását a hazafiság, ennek megfelelően az ukrán konfliktus kapcsán kialakított álláspontok tekintetében is.

Az orosz birodalmiság katonai koncepcionális és módszertani alapja – Valerij Geraszimov

Oroszországnak a posztszovjet térségben történő – észtországi, ukrainai és grúzai – beavatkozásai mindegyikében a Geraszimov-doktrína számos kulcsfontosságú eleme fellelhető.

„*Amikor az ukrán válság drámaian felforrósodott [...] csodáltam az orosz állam képességét, hogy ilyen sok, különböző eszköz mozgósítására képes szomszédja destabilizálása céljából. Teljesen egyértelművé vált, hogy orosz politikusok, újságírók, állítólagosan nem kormányzati szervezetek, állami cégek, elemző műhelyek, a haderő, a bíróságok, kormányzati ügynökségek és a Duma ugyanazon utasításoknak megfelelően, ugyanazon célok elérésén*

²⁷ Horváth Róbert: Érdemek és végzetes tévedések: Alekszandr Dugin. Isteni város. <http://www.istenivaros.hu/roberthorvath/dugin.html> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 04.)

²⁸ Александр Дугин: О Новороссии и вводе войск. Геополитический анализ, Novorossia. <http://novorossia.su/ru/node/3321> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 04.)

dolgoznak. Akkoriban megjegyeztem [...], hogy a válság megmutatta annak az »unitárius államnak« a hatékonyságát, amelyet Vlagyimir Putyin orosz elnök 1999 óta épít.»²⁹

Geraszimov orosz vezérkari főnök egy cikkében érdekes elemzést ad a 21. századi konfliktusok, háborúk természetéről.³⁰ Mielőtt Geraszimov tábornok cikkének jelentőségét lebecsülnénk arra hivatkozva, hogy a benne leírtak a szerző saját álláspontját és nem a hivatalos, állami szinten jóváhagyott orosz biztonság- és védelempolitikai stratégiai dokumentumokban foglaltakat tartalmazza, célszerű a két „műfaj” viszonyát röviden megvizsgálni.

A hivatalos, stratégiai dokumentumok az adott állam által kidolgozott, letisztult, „politikailag korrektnek” tartott értékeléseket, feladatokat stb. tartalmaznak. A stratégiai dokumentumok egy részét belső és külföldi „fogyasztásra” egyaránt szánják, más részük minősített és csak szűk kör számára hozzáférhető. A beosztásában lévő orosz vezérkari főnök cikke félhivatalos orosz álláspontnak tekinthető, és mint olyan, több öszinteséget engedhet meg magának, mint a nyílt minősítésű stratégiai dokumentumok. Ha Geraszimov már mint „leköszönt” vezérkari főnök írta volna meg a cikket, az abban foglaltak már nem *félhivatalos*, hanem sokkal inkább *nem hivatalos* álláspontként lennének kezelendők. A hivatalos és a félhivatalos álláspontok valójában jól kiegészítik egymást.

Geraszimov tábornok cikke elméleti szinten feldolgoz számos kortárs válságot, ami alapján kirajzolódik, hogy az orosz vezérkari főnök nevéhez köthető Geraszimov-doktrína *valójában nemcsak az orosz államra jellemző elmélet és gyakorlat, hanem nyugati államok is ilyen vagy ehhez nagyon hasonló logikával és módszertannal hatnak számos országra vagy régióra.* További kérdés, hogy a felek jellemző módon nem nyilatkoznak őszintén szándékaikról, céljaikról, módszereikről, azokat igyekeznek elleplezni. Információs hadviselést folytatnak, tagadják érintettségüket a konfliktusokban. Nyugati politikusok és állami vezetők például nem szoktak úgy nyilatkozni, miszerint a színes forradalmat pl. Ukrajnában ők tervezték, szervezték, finanszírozták volna abból a célból, hogy a legitim vezetést leváltásák, és helyette nyugatbarát, nacionalista és oroszellenes erőket segítsenek hatalomra Oroszország meggyengítése céljából. Orosz vezetők pedig baráti országgént nyilatkoznak Ukrajnáról, és azt állítják, hogy az ukrán válságnak Oroszország nem részese. Ha esetleg fölmerülne, hogy Oroszország tudatosan destabilizálni igyekszik az általuk oroszellenesnek, nyugatbarátnak és nacionalistának tekintett ukrán hatalmat annak megdöntése céljából, az orosz vezetők ezt tagadnák.

A koncepció *keretét* a következő felismerés adja:

„A 21. századra jellemző tendencia a háború és a béke közötti határvonal elmosódása. Háborút már nem hirdetnek, és ha már háború van, az nem az általunk megszokott sablonok szerint történik.

A katonai konfliktusok tapasztalatai – többek között azoké, amelyek színes forradalmakhoz kötődnek Észak-Afrikában és a Közel-Keleten – megerősítik, hogy egy elég jól működő állam néhány hónap vagy akár néhány nap alatt átalakulhat kíméletlen fegyveres

²⁹ Robert Coalsen: Top Russian General Lays Bare Putin's Plan for Ukraine. Huffington Post. http://www.huffingtonpost.com/robert-coalsen/valery-gerasimov-putin-ukraine_b_5748480.html (Letöltés időpontja: 2015. 10. 02.)

³⁰ Валерий Герасимов: Ценность науки в предвидении – Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий. VPK News. <http://www.vpk-news.ru/articles/14632> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 02.)

harc arénájává, válhat külföldi intervenció áldozatává, zuhanhat a káosz szakadékába, kialakulhat humánkatasztrófa és polgárháború.”³¹

Anélkül, hogy teljességre törekednénk, a Geraszimov-doktrína néhány fontosabb *konceptcionális eleme* a következő:

- a háborúnak el nem ismert konfliktusok következményei pusztító hatásukat tekintve egyenértékűek lehetnek a klasszikus értelemben vett háborúéval;
- felértékelődött a nem katonai eszközök szerepe a politikai és a stratégiai célok elérésében, illetve a katonai erő rejtett alkalmazása;
- a széles körben alkalmazott nem katonai eszközök között kiemelt szerepet kapnak politikai, gazdasági, információs, humanitárius és egyéb intézkedések;
- felértékelődött a mobil összhaderőnemi katonai csoportosítások szerepe, amelyek egységes információs térben működnek;
- a fejlett információs technológiák jelentősen lecsökkentették a fizikai tér jelentőségét;
- nagy katonai csoportosítások fronton történő összecsapása növekvő mértékben elavult;
- fő módszerré vált a harcérintkezés (kontaktus) nélküli, távoli ráhatás az ellenségre;
- elmosódik a határ a hadászati, a hadműveleti és a harcászati szintek között;
- az ellenség megsemmisítése annak teljes mélységében egyidejűleg zajlik;
- nő a háborúk dinamizmusa;
- előtérbe kerül a legkorszerűbb (robotizált, nagy pontosságú, új fizikai elvek feltalálásán alapuló stb.) haditechnika szerepe;
- megnő az aszimmetrikus hadviselés szerepe, jelentősége.

Az orosz birodalmiság kifinomultsága néhány kortárs konfliktusban

A továbbiakban néhány kortársnak tekinthető konfliktus elemzése következik, amelyek bizonyítják, hogy az orosz vezetés bonyolult helyzetekben képes helyes döntéseket hozni. Még hozzá nem „sablonos” döntéseket, amelyek a posztszovjet térségben az orosz gazdasági, de főleg katonai erőfölény alapján kínálkoznak: pl. „rendszerátalakítás” („regime change”), vagyis oroszbarát hatalom kiterjesztése orosz katonai győzelmet követően az egész legyőzött országban. Az orosz birodalmiságra – a bőségesen rendelkezésre álló tapasztalatokból kiindulva – pontosan a konkrét helyzet mély megértésére alapozva, az orosz érdekek szempontjából helyes stratégia kiválasztásából következő, hatékony, eredményes megoldások jellemzőek. A továbbiakban ennek illusztrálására áttekintünk néhány kortárs konfliktust.

Észtország

A 2007-es, mintegy három hétig tartó, Észtország elleni orosz kibertámadást a második világháborús bronzkatona emlékmű áthelyezése körüli események miatti orosz sértődöttség és felháborodás váltotta ki.³² Ugyanakkor lehetőség kínálkozott, hogy Oroszország a gyakorlatban is kipróbálja elektronikai hadviselési képességeit egy NATO-tagállam (!) ellen.

Észtország abból a szempontból is ideális célpontnak bizonyult, mivel a világ egyik legnagyobb mértékben elektronizált közigazgatásával, bankrendszerével stb. rendelkezik. Az orosz kibertámadás kiterjedt az észti közigazgatásra, kiemelten a minisztériumokra,

³¹ Uo.

³² Russia accused of unleashing cyberwar to disable Estonia. Guardian. <http://www.theguardian.com/world/2007/may/17/topstories3.russia> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 02.)

továbbá bankokra, magáncégekre, politikai pártokra stb. A kibertámadás jellegzetessége a tagadhatóság és a kétértelműség, ami a kifinomult orosz birodalmiság egyik jellemzője a beavatkozások során.³³ Szakértők szerint Oroszország nagyobb kárt is okozhatott volna, ha erre lett volna politikai akarat.

Grúzia

Lehet vitatkozni arról, hogy a 2008-as grúziai orosz katonai beavatkozás előtt a felek közül ki kit és mennyit provokált. A háborút azonban Grúzia kezdte: 2009 szeptemberében az EU tényfeltáró missziója a háború okaként Grúzia illegális támadását jelölte meg Chinvali – a déloszét „főváros” – ellen.³⁴ Grúzia ráadásul tüzérségi tűz alá vett egy orosz békefenntartó laktanyát, abban a reményben, hogy az objektumban lévő oroszok kézfegyverzetük miatt tehetetlenek lesznek a grúz haderővel szemben. A laktanyában tartózkodó orosz katonák halálával, illetve megsebesülésével Grúzia klasszikus „*casus belli*”-t produkált.

Érdekes kérdéseket vet fel, hogy miben reménykedett ekkor a grúz vezetés. Főleg azok után, hogy a korabeli tudósítások szerint az orosz külügyminiszter-helyettes még a háború előtt többször figyelmeztette telefonon a reintegrációért felelős grúz minisztert, hogy ne kezdjenek háborút, mert abból Oroszország nem maradhat ki. A déloszét „elnök” pedig napokkal a háború kitörése előtt televíziós nyilatkozatában felhívta a lakosság figyelmét, hogy „cáfolhatatlan” bizonyítékokkal rendelkezik arra vonatkozóan, hogy a grúz invázió hamarosan bekövetkezik. Oroszország tehát tudta előre, hogy háború lesz. Ez nyilvánvaló azért is, mert a grúz felkészülést a háborúra annak méretei miatt is nehéz lett volna az orosz hírszerzés elől eltitkolni.

Vajon miben reménykedett a grúz vezetés az öntudatára ébredt, *erős* putyini Oroszországgal szemben, hogyha a 1990-es évek elején a *gyenge* Oroszország is kiverte a grúz haderőt Abháziából és Dél-Oszétiából? Pedig akkor még szó sem volt Grúzia NATO-tagságra törekvéséről, illetve az Oroszországot elkerülni kívánó gáztranzitról. Ez utóbbi például milliárdos üzlet, ha sikerülne Oroszországot versenyhelyetbe kényszeríteni. Ebből az a következtetés is levonható, hogy a nyugati nagyhatalmakkal folytatott háttéralkuk során a nyugatiak nem tudnak olyan sokat ígérni Oroszországnak, hogy az beengedje Grúziát a NATO-ba, biztonságossá téve ezzel az alternatív gázszállítási szárazföldi tranzitútvonalat.

Az orosz katonai beavatkozás néhány nap alatt győzelemhez vezetett. A szofisztikált orosz birodalmiság sok mindenben megnyilvánult. Oroszország nem bombázta a grúz védelmi minisztériumot, a titkosszolgálatok épületeit, amelyek egy „normális” háború során első számú katonai célpontokká válnak. Nem bombázta a civil infrastruktúrát sem, a grúz haderőt pedig hagyta elmenekülni. Nem foglalta el egész Grúziát, csak a két szakadár régiót: Abháziát és Dél-Oszétiát. Csak addig foglalta el a nemzetközi jogi értelemben mind a mai napig grúznek tekintett területeket, ameddig a társadalmi támogatottsága tartott. Nem gondolkozott rendszerváltásban.

Grúzia NATO-tagsági ambícióit az orosz birodalmi beavatkozás hatékonyan gátolja, mert Grúziának területi konfliktusa van Oroszországgal, amit nem vihet be a szövetségbe. Oroszország ugyanis a háborút követően a Duma egyhangú(!) döntésével hivatalosan elismerte a két szakadár régió önálló államiságát, amelyet katonai erővel garantál.

³³ Besenyő János: Újfajta háború? Internetes hadviselés Grúziában. Sereg Szemle, 6. évfolyam (2008. december), 3. szám, 61–63.

³⁴ 2008 Georgia Russia Conflict Fast Facts. CNN. <http://edition.cnn.com/2014/03/13/world/europe/2008-georgia-russia-conflict/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 04.)

Felmerül a kérdés, hogy a NATO – elvi szinten – melyik Grúziát szeretné felvenni. A „kis” Grúziát (Abházia és Dél-Oszétia nélkül) vagy a „nagyot” (a nemzetközi jog alapján elismert határaival). Az előbbi esetben el kellene ismernie az új realitást, vagyis szembenemennie a NATO és az EU hivatalos álláspontjával, amely szerint „támogatjuk Grúzia szuverenitását és területi integritását a nemzetközileg elismert határain belül”. Ez esetben is felmerül a kérdés, hogy mi történik akkor, ha Grúzia – immár NATO-tagállamként – országegyesítő „szent” háborúba kezd. Ebben az esetben, ha az oroszok katonai értelemben megverik a grúzokat, és nem kerülne sor nagy háborúra a NATO és Oroszország között, akkor a NATO-műveletek elmaradása után az egész világ a Washingtoni Szerződés 5. cikkének komolytalanságával foglalkozna. Precedens keletkezne arra, hogy az 5. cikk szerinti műveletek attól függően valósulhatnak meg vagy sem, hogy ki az ellenség. Másképpen fogalmazva: úgy látszana, hogy Oroszország ellen nincs 5. cikk.

Ha pedig sor kerülne egy nagy NATO-beavatkozásra, akkor a felek óriási károkat okoznának egymásnak, majd – nagy valószínűséggel – atomfegyverek bevetésére is sor kerülne. Ez senkinek sem lehet érdeke.

A másik elvi lehetőség, hogy a szövetség a „nagy” Grúziát venné föl, vagyis a szakadár régiókkal, a NATO-tagságot nem támogató lakossággal és az ott állomásozó, katonai garanciát adó orosz katonasággal együtt. Ez abszurdum, arról nem is beszélve, hogy nem oldja meg az Oroszországgal folytatott területi konfliktus problematikáját, amelyet az előbbieken vázoltam.

Összességében megállapítható, hogy a szofisztikált orosz birodalmiság hatékonyan gátolja Grúzia NATO-tagságát, ugyanakkor nem terjeszkedett túl. Ez „profi” orosz külpolitikára vall, ezzel szemben a grúz „dilettáns”.

Az előbbieken vázolt, Oroszországgal fennálló területi konfliktussal kapcsolatos problematika érvényes az orosz–ukrán konfliktus esetében is.

Ukrajna

A hivatalos orosz álláspont szerint Oroszország nem részese az ukrán konfliktusnak. Putyin egy televíziós interjújában azt állította, hogy „egyetlen orosz katonai tanácsadó sincs Ukrajnában”. A valóság azonban az, hogy orosz politikai, gazdasági és katonai beavatkozás nélkül sem a nemzetközi jog által el nem ismert krími „önrendelkezés”, sem pedig a kelet-ukrajnai szakadárók *de facto* önálló államisága nem valósulhatott volna meg. A megvalósításban a szofisztikált orosz birodalmiság számos eleme fellelhető.

Oroszország a Krím visszavételével és a kelet-ukrajnai szakadárók támogatásával területi vitát is létrehozott Ukrajnával. A krími orosz beavatkozás, mivel az orosz katonák csapatjelzés nélkül jöttek be és foglalták el az ukrán katonai objektumokat egyetlen puskalövés nélkül(!), mesterinek tekinthető. Oroszország évek óta kidolgozott műveleti tervekkel rendelkezett a krími beavatkozásra, de mivel ezek a tervek titkosak, nehéz lenne ezt az állítást hivatkozással bizonyítani. Oroszország a megfelelő történelmi pillanatban elővette és szokatlanul sikeres módon végre is hajtotta a műveleti tervekben foglaltakat. Orosz értékelés szerint történelmi igazságtétellel visszavette az oroszoknak tekintett Krímet, korrigálta Hruscsov ajándékozással kapcsolatos hibáját, megbüntette az oroszellenes, nyugatbarát, nacionalista Ukrajnát. Oroszország megakadályozta, hogy az ukránok felbontsák a flottaegyezményt, illetve azt, hogy a NATO hadihajói Szevasztopolban köthessenek ki, ahonnan már elég nehéz lenne „kifüstölni” őket.

A krími orosz katonai beavatkozás csapatjelzés nélkül történt, de az orosz katonák többi felszerelése változatlan maradt, így bizonyíthatóvá, de tagadhatóvá is vált az orosz beavatkozás. Az orosz felszerelés változatlanul hagyására azért volt szükség, mert az ukrán katonáknak pontosan tudniuk kellett, hogy nem egy „szedett-vedett népséggel” állnak szemben, hanem nagyrészt orosz különleges alakulatokkal, amelyekkel szemben nincs esélyük. Ezért is fordulhatott elő, hogy az ukrán katonák tűzharc nélkül adták fel bázisaikat.

Kelet-Ukrajnában viszont az orosz katonák már zsákmányolt, utánvarrott, vagy vadász-boltban stb. vásárolt ruházattal, hamisított személyazonossági okmányokkal és ukránok által is használt haditechnikai eszköztípusokkal vannak jelen. A szakadárok gondoskodtak fedőtörténetekről arra vonatkozóan, hogy hogyan jutottak a haditechnikához (hadizsákmány, ukrán javítóbázis elfoglalása stb.). Az Oroszország által irányított szakadárok Szlovjanszk feladásakor még azt is eljátszották, hogy hamarosan elveszítik a háborút. Mindemellett Oroszország a Geraszimov-doktrínában említett egyéb módszerek széles tárházával destabilizálja Kijevet.

Míndezen biztosítja orosz részről a tagadhatóságot, a kétértelműséget, ugyanakkor a kifinomult birodalmi orosz kül-, gazdaság- és katonapolitikára példák széles tárházát adja.

Szíria, Északi-sarkvidék

Az eddigiekben a kortárs putyini Oroszország birodalmiságának elemzése során a poszt-szovjet „közel-külföldön” lezajlott konfliktusok egy részének elemzésével foglalkoztunk. Egyes elemzők Oroszországot „regionális középhatalomnak” tekintik, aminek forrásaként az orosz atomfegyverek meglétét jelölik meg (az általuk elavultnak tekintett orosz hagyományos fegyvereket és képességeket e szerzők érdemben figyelembe se kívánják venni), az orosz gazdaság teljesítményét pedig igyekeznek a fosszilis energia exportjából származó bevételekre leszűkíteni.

A putyini Oroszország szíriai katonai beavatkozása a nyugati nagyhatalmak, főként az Amerikai Egyesült Államok ellenkezése ellenére bizonyítja, hogy Oroszország kész és képes katonai erő bevetésével érvényt szerezni nemzeti érdekeinek, és nemcsak a poszt-szovjet „közel-külföldön”, hanem a világ távolabbi térségeiben is.³⁵

Az északi-sarki jég növekvő mértékű olvadásával a klímaváltozás olyan új helyzetet teremtett, amely felveti a sarkvidék fosszilis energiaforrásainak kitermelhetővé válását és új, korábban nem hajózható kereskedelmi útvonalak létesítését. Az ezzel kapcsolatos nagyhatalmi játszma Oroszország is beszállt, többek között hivatalos igények benyújtásával az Északi-sarkvidék területeinek hovatartozásával kapcsolatban. Itt mindenekelőtt a kontinentális talapzat határainak megállapításáról van szó, ami vitatott kérdés. Az északi területek növekvő militarizálása révén Oroszország katonai erővel is igyekszik nemzeti érdekei megvalósítására, minimális értelmezésben nyomásgyakorlás szintjén.

³⁵ Szíria nemcsak stratégiai, de nemzetbiztonsági szempontból is kiemelten fontos az oroszoknak, mivel ott nagyon sok orosz állampolgárságú, illetve a poszt-szovjet térségből származó (dagesztáni, csecsen, oszét, türkmén stb.) radikális iszlamista harcol az ISIS oldalán. Putyin a túlságosan is megengedő európai migránspolitikából tanulva – amelynek eredményeként több terrorista múlttal rendelkező iszlamistát engedtek letelepedni az európai országokban, akik komoly biztonsági kockázatot jelentenek – nem kívánja ezeket az elemeket Oroszországba, illetve az Eurázsiai Unióba beengedni, velük Szíriában kíván leszámolni. Lásd: Besenyő János: Not the invention of ISIS: Terrorists among immigrants. *Journal of Security and Sustainability Issues*, (2015) Volume 5, Number 1, 5–20.

OROSZORSZÁG KATONAI, HADIIPARI EGYÜTTMŰKÖDÉSE A VILÁG SZÁMOS ORSZÁGÁVAL

A teljesség igénye nélkül említhető, hogy Oroszország – a posztszovjet térségen kívül – katonai, hadiipari együttműködést folytat Egyiptommal, Indiával, Iránnal, Kínával, Kubával, Szaúd-Arábiával stb. A felsorolt országoknak a kortárs világrendben megjelenített súlya, elhelyezkedése, továbbá az a tény, hogy Oroszország második a globális fegyverexport listáján,³⁶ arra engednek következtetni, hogy az orosz nagyhatalmisággal, illetve birodalmisággal mint globális tényezővel kell számolnunk.

OROSZORSZÁG HAGYOMÁNYOS KATONAI KÉPESSÉGEINEK HELYE A VILÁG KATONAI RANGLISTÁJÁN

Szakértők Oroszország katonai képességeit az Amerikai Egyesült Államok után a másodiknak értékelik. A Global Firepower helyzetértékelésének külön érdekessége, hogy az oly sokat emlegetett orosz nukleáris csapásmérő képességet (mint ahogy az összes többi nukleáris hatalomét sem) nem veszi figyelembe, „mivel ez az összehasonlítás alapját semmisítené meg”.³⁷ Ennek megfelelően a Global Firepower értékelése „szigorúan a hagyományos katonai képességekre koncentrál”.³⁸ A hagyományos katonai képességeket tekintve a második helyen lévő Oroszországgal kapcsolatban (a nukleáris csapásmérő képességekről nem is beszélve) nehéz amellet érvelni, hogy csupán középhatalom lenne.

Az említett példák azt igazolják, hogy Oroszország a nagyhatalmakkal, sőt a magát egyedül maradt szuperhatalomnak tekintő Amerikai Egyesült Államokkal is kész konfrontációra, és nemcsak a posztszovjet „közel-külföldön”, hanem korlátozott globális ambíciókkal a világ számos pontján. Mindez azt jelenti, hogy Oroszország nagyhatalomként viselkedik, ami nem korlátozódik a „közel-külföldi” regionális érdekekre. Az orosz birodalmiság tehát nagyhatalmi szinten, korlátozott globális ambíciókkal jelenik meg.

KÖVETKEZTETÉSEK

A nyugati civilizációnak az Oroszországgal folytatott különböző kapcsolatai során feltörekvő, eredményes orosz nagyhatalmisággal, illetve újjáéledt, mély hagyományokkal rendelkező, szofisztikált orosz birodalmisággal kell számolnia.

Az orosz mentalitás nyugati meg nem értésének mély, történelmi okai vannak. Az eltérő mentalitás miatti különbségek áthidalása mindkét fél részéről több empátiát, nyitottságot és kompromisszumkészséget igényel.

Az ENSZ BT tagjaként birodalmi ambíciókat tápláló, nagyhatalmi státusban lévő, öntudatára ébredt, képességeit egyre hatékonyabban kibontakoztató putyini Oroszország együttműködése nélkül, vagy akarata ellenére a világ legtöbb fontos biztonságpolitikai problémája nem oldható meg.

A nyugati világnak Oroszország alárendelt szerepbe kényszerítése – legalábbis a Nyugat erre irányuló törekvése – alapjaiban elhibázott politika. Sem az orosz mentalitás, sem a

³⁶ US and Russia remain world's biggest arms exporters – study. Russia Today. <http://www.rt.com/business/241005-russia-second-arms-exporter/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 03.)

³⁷ The GFP top 10. Global Firepower. <http://www.globalfirepower.com/> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 02.)

³⁸ Uo.

történelmi hagyományok, sem Oroszországnak a világ nagyhatalmi struktúrájában elfoglalt helyzete, sem a putyini vezetés kvalitásai alapján nem feltételezhető, hogy Oroszország feladná létformájának alapjait és alárendelődné a Nyugat akaratának.

Ha mégis sikerülne Oroszországot a nyugati világ akaratának elfogadására különböző eszközökkel rákényszeríteni, az csak az általunk ismert Oroszország beláthatatlan következményekkel járó destabilizálódásának útján valósulhatna meg. Mindez számos, előre nem látható, katasztrofális következménnyel járna nemcsak Oroszország, hanem a Nyugat számára is.

Az Oroszország destabilizálására irányuló nyugati – főleg amerikai – törekvés az esetleges, látszólagos „eredmények” ellenére ellenkezik a nyugati világ, és kiemelten Európa, valós érdekeivel. Európa érdekei az Oroszországgal való együttműködést követelik meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Adomanis, Mark: *Russian Military Spending: Drawing Blood From A Stone*. Forbes, 2015. <http://www.forbes.com/sites/markadomanis/2015/05/19/russian-military-spending-drawing-blood-from-a-stone/>
- Besenyő János: *Not the invention of ISIS: Terrorists among immigrants*. Journal of Security and Sustainability Issues, Volume 5, Number 1, 2015, 5–20.
- Besenyő János: *Újfejta háború? Internetes hadviselés Grúziában*. Sereg Szemle, 6. évfolyam (2008. december) 3. szám, 61–6344 280
- Blank, Stephen: *Russia's Military Doctrine Reflects Putin's Paranoia and Siege Mentality*. Eurasia Daily Monitor, Volume 12, Issue 2. http://www.jamestown.org/programs/edm/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=43237&cHash=cf5f42c2c2c25a411960bc1adf004c81#Vkneh9KCtK4
- Bobrova, Elena: *Great Russian literature .probes the ultimate questions of human life'*. Russia Beyond the Headlines. http://rbth.co.uk/literature/2015/06/19/great_russian_literature_probes_the_ultimate_questions_of_human_li_47025.html
- Buck, Alexandra: *The Prettier Sex: Understanding Gender Roles in Russia*. Berkley Center for Religion, Peace & World Affairs. <http://berkeleycenter.georgetown.edu/letters/the-prettier-sex-understanding-gender-roles-in-russia>
- Coalson, Robert: *Top Russian General Lays Bare Putin's Plan for Ukraine*. Huffington Post. http://www.huffingtonpost.com/robert-coalson/valery-gerasimov-putin-ukraine_b_5748480.html
- Cserepahin, Jurij: *Как преодолеть конфликт между Западом и Россией*. Antifashist. <http://antifashist.com/item/kak-preodolet-konflikt-mezhdu-zapadom-i-rossiej.html>
- De Jong, Nikolaas: *Russia And The West*. The Brussels Journal. <http://www.brusselsjournal.com/node/5145>
- Diligensky, Guerman – Chugrov, Sergei: *'The West' in Russian Mentality*. Office for Information and Press, Brussels, Institute of World Economy and International Relations, Moscow, 2000. <http://www.nato.int/acad/fellow/98-00/diliguenski.pdf>
- Dugin, Alekszandr: *О Новороссии и вводе войск. Геополитический анализ*. Novorossia. <http://novorossia.su/ru/node/3321>
- Geraszimov, Valerij: *Ценность науки в предвидении, Новые вызовы требуют переосмыслить формы и способы ведения боевых действий*. VPK News, <http://www.vpk-news.ru/articles/14632>

- Gotev, Georgi: *Polish MEP: Russians have no respect for human life*. EurActiv. <http://www.euractiv.com/sections/global-europe/polish-mep-russians-have-no-respect-human-life-312996>
- Horváth Róbert: *Érdelem és végzetes tévedések: Alexandr Dugin*. Isteni város. <http://www.istenivaros.hu/roberthorvath/dugin.html>
- Pulvers, Roger: *Putin's siege-mentality Russia now firmly in the grip of a 'cold civil war'*. The Japan Times, 2012. 09. 09.
<http://www.japantimes.co.jp/opinion/2012/09/09/commentary/putins-siege-mentality-russia-now-firmly-in-the-grip-of-a-cold-civil-war/#.VknfqtKCtK4>
- Satter, David: *Russia Needs to Learn the Value of Human Life*. Hudson Institute. <http://www.hudson.org/research/10482-russia-needs-to-learn-the-value-of-human-life>
- Specter, Michael: *Dr. Dostoyevsky's Diagnosis, Deep in the Russian Soul, a Lethal Darkness*. The New York Times, 1997. 06. 08.
<http://www.nytimes.com/1997/06/08/weekinreview/deep-in-the-russian-soul-a-lethal-darkness.html>
- Virág Attila: *Elgázolt szuverenitás*. Politikatudományi Intézet, PhD-értekezés, 116. http://phd.lib.uni-corvinus.hu/745/1/Virag_Atila.pdf
- Vitale, Alessandro: *Russia and the West: The Myth of Russian Cultural Homogeneity and the 'Siberian Paradox'*. The Telos Press, 25 January 2013. <http://www.telospress.com/russia-and-the-west-the-myth-of-russian-cultural-homogeneity-and-the-siberian-paradox/>
- Yermakova, Anastasia: *Opinion: Why sanctions against Russia do not fully achieve the desirable outcome*. The Drayton Tribune. <http://www.draytontribune.com/opinion-why-sanctions-against-russia-do-not-fully-achieve-the-desirable-outcome/>

Isaszegi János ny. mk. vezérőrnagy:

VÁLSÁGÖVEZETEK KONFLIKTUSAI ÉS HÁBORÚI – 2015/2016 (1.)¹

Összegző visszatekintés 2015-re, elemző előrettekintés 2016-ra
és az azt követő időszakra

ÖSSZEFOGLALÓ: A 2015-ös év eseményei sem a béke és a nyugodt fejlődés irányába vitték a világot: folytatódó harcok egyre több szereplővel Afganisztánban, Irakban, Szíriában, Jemenben, nem szűnő ellenségeskedés a Közel-Keleten, Észak- és Közép-Afrikában, valamint a szláv testvérháborús Kelet-Ukrajnában, terrorcselekmények szerte a nagyvilágban, vallási, etnikai, törzsi és élettérháborúk, tömeges ellenőrizetlen népvándorlás és kezeletlen terror-migráció – mindez környezeti katasztrófákkal tetézve. Milyen következtetéseket vonhatunk le a 2015-ös év eseményeiből, és mit várhatunk 2016-tól (és az azt követő időszakban) a konfliktusok és a válságok sikeres(ebb) kezelése terén? – e kérdésekre keresi a választ áttekintő elemzésében a szerző.

KULCSSZAVAK: Afgán Nemzeti Biztonsági Erők, Talibán, al-Kaida, Iszlám Állam dzsihadista szervezet, pesmerga, IKBK, Hezbollah, klímamenekültek, migránsok, afrikai terrorszervezetek, hibrid hadviselés, NATO, CJTF-OIR, terrorizmus, különleges rendeltetésű ezred

BEVEZETŐ

2015-ben a globális, illetve a regionális biztonságot leginkább befolyásoló fenyegető események között tartottuk számon:

- a Közel-Kelet szinte minden országában zajlott véres cselekményeket, több országban pedig a huzamosabb ideje tartó háborúkat, különösen az ellentmondásosan alakult arab tavasz Európára is veszélyt hozó következményeivel, a tömeges menekültválsággal, a nagyhatalmi érdekek szembekerülése miatt még inkább elhúzódó válságkezeléssel;
- a regionális hatalmi vetélkedésből mára már véres háborúvá alakult viszályt az arab Szaúd-Arábia és a perzsa Irán között (persze a vér nem a viaskodó két nagy ország területén folyik, hanem a Közel-Kelet más államaiban, így Irakban, Szíriában, Libanonban vagy Jemenben);
- Ázsia országaiban a továbbra sem megnyugtatóan rendeződő afganisztáni biztonsági helyzetet, a szomszédos Pakisztánban zajló belháborút, a dél-kínai-tengeri konfliktus kiújulását, a kísérleti hidrogénbomba-robbantással kirukkoló Észak-Koreát;

¹ Az írás második, folyóiratunk 2016/3. számában megjelenő része egyebek mellett a menekültválság, a terrormigráció, a távol-keleti konfliktusok, a terrorizmus, a klímaváltozásból adódó kihívások, a nemzetközi biztonsági szervezetek értékelései kérdésköröket elemzi – a szerk.

- a Kelet-Ukrajnában nem szünetelő ukrán–orosz fegyveres konfliktus folytatását (2015. november 5. óta már „ukránosított” külföldi zsoldosokkal);²
- az afrikai terror- és egyéb szélsőséges szervezetek nem szűnő gyilkos akcióit, közöttük Nigériában a Boko Haram,³ Szomáliában az al-Sabab,⁴ Ugandában a Lord’s Resistance Army,⁵ Északnyugat-Afrikában az AQIM (al-Qaeda in Maghreb⁶) terroristáival, akik közül többen 2015-ben hűségesküt tettek az Iszlám Állam nevű dzsihadista terror-szervezet vezetőjének, Abu Bakr al-Bagdadinak, a Kalifának;
- Afrika esetében azt a folyamatot is ki kell emelni a fokozódó kockázatok és kihívások vizsgálatakor, hogy a kontinens (melynek 90%-a 1900-ban még gyarmat volt, s ahol ma is mindössze 6% a megművelt földterület aránya, miközben a Föld vízenergia-készletének 25%-a a kontinensen található) lakossága a jelenlegi mintegy egymilliárdról rohamos tempóban halad a másfél milliárd felé, labilis kormányzatokkal, jelentős korrupcióval, magas munkanélküliségi mutatókkal, éhezõ százmilliókkal – a felsorolt okok is magyarázzák az afrikai demográfiai és környezeti (klíma-) menekültek rémisztõen hangzó, akár 120 millió fõt jelentõ számát;
- a szervezeten és félelmetesen indult, a hideg tél ellenére is változatlan létszámokkal zajlott, ellenõrizhetetlen tömeges menekült- és migránshullámot, mely tudhatóan Európa és az Európai Unió gyengeségére, döntésképtelenségére építve fenyegeti a régió és egész Európa biztonságát is, miközben a menekültválságból tudvalevõleg hasznot húz – különbözõ mértékben és szinten – a gazdasági vetélytársát süllyedni látó Amerikai Egyesült Államok, továbbá az Európai Unióba igyekvõ és a zsarolástól sem visszariadó Törökország, valamint a szíriai hadműveleteket erejének demonstrálására felhasználó Oroszország, s persze a távolból a gazdasági térférfésre játszó, alkalmas pillanatokot keresõ Kína is;
- a Magyarország déli szomszédságában lévõ, sok bizonytalansággal élõ hárometnikumú Bosznia-Hercegovina, az Európai Unió által patronált, de ennek ellenére súlyos belsõ kérdésekkel küszködõ Koszovó s az egész Nyugat-Balkánt keményen érintõ menekültválság kihívásait, a Balkánon egyre nyíltabban jelentkező Iszlám Állam – Magyarország számára is nyugtalanító helyzetet eredményezõ – toborzóakcióit; ezért nem véletlen, hogy – 1989 óta gyakorlatilag elõször – újra elõtérbe került, s 2015-tõl prioritásként szerepel a Magyar Honvédség számára az országvédelemmel összefüggõ feladatokra történõ felkészülés, gyakorlás hazai és szövetségi keretekben (a Magyar Honvédség katonái több mint 70 ilyen gyakorlaton vettek részt).

A világ számos pontján zajlottak 2015-ben is háborúk, erõszakos cselekmények, terrorakciók, amelyekkel jelen tanulmány – területi korlátok, valamint a Magyarországra történõ csekélyebb kihatásuk okán – részletesen nem foglalkozik. Csak említés szintjén néhány a „távolabbi” konfliktusokból:

² 2015. november 5-én hirdette ki P. Porosenko ukrán elnök azt a törvényt, amely szerint 2015. december 1-jétõl külföldiek is szolgálhatnak az ukrán hadseregben és a különbözõ milíciákban.

³ A Nyugati tanítás elutasítása nevű szervezet.

⁴ Az Ifjak elnevezésű iszlamista szervezet, amely ellen sem az Amerikai Egyesült Államok, sem pedig az ENSZ nem tudott eredményt elérni.

⁵ Az Úr Ellenállási Hadserege, melynek vezetője Joseph Kony (volt ugandai katona, ezredesi rendfokozattal) „önkikiáltott” vallási vezető, a Bibliára hivatkozó tömeggyilkos és gyerekhadserg fenntartója.

⁶ Az al-Kaida szervezetnek a Magreb régióban tevékenykedõ szárnya.

- a volt Szovjetunió közép-ázsiai tagországai között zajló vízháború (pl. Kirgizisztán és Üzbegisztán között);
- a Szudán és a függetlenségét 2011-ben elérő Dél-Szudán területét érintő, a médiában legtöbbször a harmadik szudáni polgárháborúnak nevezett konfliktus;
- a kolumbiai gerillaháború, amely gyakorlatilag több mint fél évszázada zajlik egy radikális baloldali gerillamozgalom és a kormányerők között, eddig több mint 200 ezer ember halálát okozva, de idekívánkozik a szaúd-arábiai monarchia vezetésének 2015-ben meghozott egyik döntése, amellyel az Irakban és Afganisztánban elhíresült amerikai Blackwater céget bírta meg harcedzett kolumbiai katonák zsoldosszolgálatra való toborzására országába;
- a Fülöp-szigeteken egy iszlamista lázadómozgalom és a kormányerők között több mint 45 éve zajló fegyveres harc, melyben közel 150 ezer ember vesztette életét.

2016-ban a fentiekben részletezett, Európát közelről és súlyosan érintő háborús gócok közül, a véres konfliktusokkal terhelt régiókból jószerivel nem várható egynek sem a megnyugvása. A sokat emlegetett genfi, bécsi, washingtoni, londoni, esetleg rijádi vagy minszki megállapodásoktól függetlenül a háborúkban és a konfliktusokban érintett felek érdekei oly messze esnek egymástól, ami kizárja egy rövid távon nyélbe üthető és tartósan fennmaradó békés állapot bekövetkeztét. Ez igaz a Közel-Keletre, ahol Izrael gondjai a késes merénylőktől kezdve a Hezbollah erősödő szíriai jelenlétén át az egyre több ország (plusz a Vatikán és az ENSZ Közgyűlése) által elismert önálló Palesztina kérdésével bezárólag vélhetően 2016-ban sem csökkennek. Ugyan létrejött a nemzetközi megállapodás a nagyhatalmak és Irán között, de ez mégsem megnyugtató a zsidó állam létére nézve.

S ez igaz Ukrajnára is, ahol a megélhetési gondok mellett az ukrán kormánynak az a döntése is fokozta a társadalmi elégedetlenséget, amely szerint az IMF-től felvett, az ország jövőjére is jelentős terhet rakó hitelből hadfelszerelést vásárol a kormány az Amerikai Egyesült Államoktól. Afrika gondjai a klímaváltozásból, a fokozódó szárazodásból is adódóan várhatóan tovább súlyosbodnak, s nem látható igazán a nagyhatalmak bárminemű tényleges beavatkozási szándéka a konfliktusok okainak a megszüntetésére. Csak tüneti válságkezelés folyik, mint például az EU által elindított EUNAVFOR MED Sophia nevű földközi-tengeri katonai művelet révén a szerencsétlen migránsok tengeri blokkolására, az élhetőbb afrikai életük elősegítése helyett.

Fókuszban marad a MENA⁷-társág is, így például Líbia, ahol 2015-ben még két kormány, két parlament vitázott a hatalomról, s az Iszlám Állam katonái okán gyakorlatilag három fegyveres erő csapott össze a tengerpart és más, olajban gazdag területek feletti ellenőrzés és birtoklás céljából. Megjelent ugyan 2016. január 19-én egy közlemény a Tuniszban(!) székelő kilencfős líbiai elnöki testülettől az egységkormány megalakulásáról, de ennek részleteit a szemben álló líbiai felek is vitatják, hát még a dzsihadista szervezet. Talán nem véletlen, hogy egyre többször hallani a nagyhatalmak következő háborús beavatkozásáról, rendteremtő tevékenységéről, éppen Líbia kapcsán. A gond csak az, hogy már jelenleg is egy sor évtizedes múlttal bíró befejezetlen misszió terheli a nemzetközi közösséget, s nem látni tisztán, kinek van újabb háborús front megnyitására – nyeresi eséllyel – elegendő erőforrása.

⁷ Middle East and North Africa – Közel-Kelet és Észak-Afrika.

Folytatódni látszanak a nagyhatalmak közötti hidegháborús viszályok, valamint a proxy (újabbban kliens-) háborúk,⁸ s ez igaz Szíriára, Irakra, Jemenre is.

E vissza- és előrettekintő összefoglaló után vizsgáljuk meg egy-egy kiemelt térség, válságország, -terület biztonságpolitikai helyzetét, a válságok és/vagy háborúk sorát.

AFGANISZTÁN

Túl vagyunk az ENSZ-mandátumú, NATO vezetésű ISAF⁹-erők Afganisztánból történt távozásának egy – sok-sok remélt és nem várt eseményben egyaránt gazdag – évén. A 2014. december 31. utáni időszak alatt megmérettetett az ANSF¹⁰ (legújabb megnevezése ANDSF¹¹) is, az Afganisztán nemzeti szuverenitásáért s az afgán központi, tartományi és helyi kormányzatok működésének biztonságáért felelős nemzeti erő, valamint az afgán önállóság kérdése is. Nagy volt a tétje az elmúlt év afganisztáni történéseinek, s nemcsak Afganisztán, hanem a térség, a régió viszonylatában, valamint globális értelemben is. Mit hozott a 2015-ös év az afgánok életében, mire és kikre számíthatnak 2016-ban, s mit remélhetnek a következő években?

Megtörtént, ahogy várni is lehetett 2014 utolsó negyedében: a hivatalba lépett új afgán elnök, Asraf Gáni majdnem az utolsó pillanatban aláírta a Kétoldalú biztonsági megállapodást (Bilateral Security Agreement – BSA) az Amerikai Egyesült Államokkal.

Az ENSZ-mandátumú és NATO vezetésű ISAF-erők 2014. december 31-én befejezték afganisztáni missziójukat, majd 2015. január 1-jén – igaz, más rendeltetéssel – kezdetét vette egy másik, a Resolute Support¹² nevet viselő NATO-misszó. Ennek az is feltétele volt – a már az előzőekben említett amerikai–afgán megállapodás aláírásán túlmenően –, hogy megtörténjen a NATO-erők afganisztáni jogállását szabályozó megállapodás, azaz a NATO SOFA¹³ aláírása az új afgán hivatalos vezetéssel. Mint ismert, a BSA aláírása után sor került a NATO és Afganisztán közötti biztonsági megállapodás aláírására is.

Omár molla 2013-ban (bár sokáig eltitkolt), majd az őt váltó Manszúr molla 2015-ben bekövetkezett halála belső rivalizálást indított el a Talibán vezető köreiből, aktivizálódtak a korábban háttérbe szorított törzsek vezetői. Mint ismert, Manszúr molla halálát nem az amerikai vezetésű nemzetközi koalíció vagy a NATO erői okozták, hanem éppen a Talibán egyik vezetői megbeszélésén – valamely belső hatalmi riválissal kiobbant, elfajult vita során – érte utol a végzet a Talibánt csak rövid ideig vezető Manszúr mollát.

Az al-Kaidánál sem jobb a helyzet: az Oszama bin Laden halála utáni vezető, Ajman al-Zavahiri 2015-ben sem tudta összefogni a „Bázist” (az al-Kaida jelentése), nem voltak látványos akcióik, de még fenyegetéseik sem. Az elmúlt időszakban nem volt látható és tudható a vezetés akaratának érvényesítése, sőt a szervezet egyre inkább marginalizálódik, míg a Talibán által korábban majdhogynem lenézett Iszlám Állam nevű terrorszervezet már

⁸ Proxy háborúknak nevezik azokat a háborúkat, amelyek esetében nyilvánvaló, hogy nem a megnevezett szemben álló felek harcáról van szó, hanem a mögöttük nyíltan vagy burkoltan megbúvó két vagy több (nagy-) hatalom helyett vívják ők a háborút. Ilyen proxy háború zajlott Észak- és Dél-Vietnam között, miközben az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió részéről folyamatosak voltak az élőerős és hadfelszerelési nyílt támogatások.

⁹ International Security Assistance Force – Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erő.

¹⁰ Afghan National Security Forces – Afgán Nemzeti Biztonsági Erők.

¹¹ Afghan National Defense and Security Forces – Afgán Nemzeti Védelmi és Biztonsági Erők.

¹² Resolute Support – Eltökélt támogatás.

¹³ Status of Forces Agreement – Az erők jogállásáról szóló megállapodás (melyet a NATO vezetése köt meg a befogadó ország vezetőivel).

egyre gyakrabban hallatja hangját, láttatja magát Afganisztánban is, főleg annak keleti részén. Nem véletlen, hogy az afgán kormány tárgyalásokba kezdett a Talibánnal, az „ellenségem ellensége – pillanatnyilag – a szövetségese” elv alapján.

A NATO-vezetésű ISAF-erők 2014. december 31-én befejeződött kivonulásának legfontosabb feltétele az volt, hogy a nemzetközi közösség sikeresen át tudja adni a biztonság fenntartásának feladatát az afgán biztonsági erőknek. 2014 decemberében ez a folyamat kényszerűségből a végéhez ért, hiszen az újabb és 2017 végéig mandátummal rendelkező NATO-misszió (NRS¹⁴) több mint egy éve már nem egy komplex hadművelet megvívására képes létszámmal és felszereléssel folytatja a tevékenységét Afganisztánban. Az ENSZ-mandátumú, NATO-vezetésű misszió fő feladata az afgán katonák és rendfenntartó erők tagjainak megfelelő színvonalú kiképzése és továbbképzése.

Nem lehet kérdéses persze, hogy az Amerikai Egyesült Államok – az afgán vezetéssel 2014 végén megkötött biztonsági megállapodás alapján – továbbra is végez Afganisztánban terrorelhárító műveleteket (a US Special Forces & CIA által végzett, ún. Capture or Kill Ops¹⁵ műveleteket), de információk szerint az amerikai vezetés nem írt alá és nem tett olyan ígéretet, hogy besegít, ha Afganisztánt Pakisztánból vagy máshonnan támadás érné.

Joe Dunford tábornok (2013-ban még az ISAF főparancsnoka volt, 2015. október 1. óta pedig az amerikai haderő 1. számú vezetője, a CJCS¹⁶) igyekszik a maximálisan engedélyezett „megfelelő erőt és képességet” Afganisztánban tartani, a mára már az országban határozottan jelen lévő és akciózó Iszlám Állam dzsihadista szervezet és a vele együttműködők elleni háborúk okán is. Fontos pillanat volt az amerikai katonai kontingens számára Barack Obama elnök 2015. decemberi bejelentése arról, hogy az amerikai katonák Afganisztánban is tűzparancsot kaptak az Iszlám Állam ott megjelenő harcosainak és támogatóinak (!) a likvidálására.

Minden ország, így Afganisztán vonatkozásában is rendkívül fontos figyelembe venni a biztonságpolitikai helyzet értékelésekor, hogy a szomszédoknál bekövetkező események lényegesen befolyásolhatják az adott országban történeteket.

Afganisztán esetében (a perzsa Iránban zajló események mellett) meghatározóak a *pakisztáni* események, ahol 2015-ben:

- rendszeresen folytatódtak a támadások az afgán–pakisztáni határ közelében fekvő félautonóm törzsi területről (FATA¹⁷) az afgán kormány, az afgán biztonsági erők és az NRS¹⁴ tagjai ellen;
- az iszlám jog, a saría bevezetéséért küzdő pakisztáni tálibok, a Tehrik-e Taliban csoport az elmúlt évben a központi kormányzat megdöntéséért is harcolt (igaz, a csoport vezetéséért dúló belső harcokban több frakcióra szakadva), valamint annak érdekében, hogy elérje egy keményvonalas iszlám alapokon álló állam létrehozását;
- terrortámadás történt Csárszaddában, Pesavartól 50 kilométerre: terroristák, iszlamista szélsőségesek hatoltak be a Bacsá Hán Egyetemre, robbantásokba kezdtek, majd sorra járva a tantermeket diákokat és tanárokat öltek meg; tűzharc alakult ki a terroristák és az egyetemi campus biztonsági őrrei között, majd a szélsőségesek a pakisztáni hadsereg megérkezésig folytatták az öldöklést, s tűzharcba keveredtek az érkező

¹⁴ NATO Resolute Support Mission.

¹⁵ Az amerikai különleges erők a CIA-val közösen tevékenykedve végzik a terroristák felkutatását, azok elfogását vagy likvidálását célzó műveleteiket.

¹⁶ Chairman of Joint Chiefs of Staff – Vezérkari Főnökök Egyesített Bizottságának elnöke.

¹⁷ Federally Administered Tribal Areas – szövetségi igazgatás alatt álló törzsi területek.

biztonsági erőkkel is; a pakisztáni hadsereg mesterlövészeivel és helikoptereivel megerősített rendőri szabadító akció során négy terroristával sikerült végezni, de a szélsőségesek akciójának így is 21 halottja lett, míg a sebesültek száma meghaladta az ötvenet (megjegyzés: ez a támadás mindenkit Pakisztán 1947 óta írott történetének legvéresebb terrortámadására emlékeztet, amikor is a pesavari katonai iskolában 134 diákot lőttek agyon tálib fegyveresek);

- a pakisztáni tálibok mintegy példaként szolgáltak az afgán tálibok számára, akik a 2014. tavaszi afgán elnökválasztást, majd az őszi elnöki beiktatást és az ISAF-erők 2014. december 31-i kivonulását követően mielőbb szeretnének hasonló tárgyalási pozíciókat elérni, mint pakisztáni társaik.

IRÁN

Milyen változásokat hozott 2015-ben Irán és a nagyvilág számára a 2014-ben hivatalba lépett új, mérsékeltbb iráni vezetés tevékenysége? Milyen kettős szerepet tölt be Irán az Iszlám Állam elleni iraki és szíriai akciói során? És mit hozhat Iránnak és a válságokkal terhelt világnak a perzsa állam nukleáris ügyében született genfi nagyhatalmi megállapodás 2016. januári életbe lépése? Mely tendenciák erősödhetnek?

Az 545 ezer fős aktív és 650 ezer fős tartalékos katonaállománnyal, 1030 harci repülőgéppel, közel 2000 harckocsival is rendelkező perzsa Irán ellen az Amerikai Egyesült Államok és Izrael részéről 2012–2013-ban kilátásba helyezett légcsapás-sorozat, majd szárazföldi háború vélhetően csak az adott hadiiparnak és a hadifelszereléssel kereskedő cégeknek állt volna érdekében. A biztonságpolitikai szakértők többségét 2015-ben is az a kérdés foglalkoztatta, vajon mi lehet egy Irán elleni támadás tényleges célja: a térség nyersanyagforrásainak megszerzése, esetleg Irán nagyhatalmi szerepének a lenyomása, például Szaúd-Arábia javára?

Mik lehetnek a következményei egy Irán elleni támadásnak: behatárolt és kezelhető konfliktus, avagy világháborús eszkaláció? Mik lehetnek a válaszlépések: a napi 24 tankerhajó, mintegy 17,5 millió hordó olaj átengedését biztosító Hormuzi-szoros lezárása? A 2015-ös év is ilyen kérdések elemzésével – az Iszlám Állam dzsihadista terrorszervezettel kapcsolatos szíriai és iraki események eszkalálódása mentén szerencsére kicsit háttérbe szorulva – telt el, de egy Irán elleni háború indításának a lehetőségét több ok miatt sem lehet véglegesen elvetni.

Mint ismert, 2013 júniusában lépett színre az új iráni elnök, Rohani. Az ENSZ Közgyűlésén New Yorkban elhangzott beszédében már szó sem volt az előző iráni elnök részéről hangoztatott fenyegetésekről, az ismert agresszív retorika alkalmazásáról. Ennek a stílusnak, gondolkodásnak és az azokat alátámasztó cselekedeteknek a folytatását láthattuk 2015-ben. A még 2013. november 24-én Genfben Irán és az ENSZ BT öt állandó tagja, valamint Németország által az iráni nukleáris ügy közös rendezéséről, az iráni nukleáris program bizonyos fejezeteinek befagyasztásáról – pl. az urándúsítás leállításáról egy adott időszakra – megkötött megállapodás előrevitte a regionális stabilitás ügyét 2015-ben is.

Irán és a nagyhatalmak között az egyik komoly konfliktushelyszín 2015-ben is a Hormuzi-szoros térsége volt: az Irán és Omán közötti Hormuzi-szoroson keresztül szállítják át a világ kitermelt kőolajának az egyharmadát. Nem volt véletlen, hogy az elmúlt évekhez hasonlóan 2015-ben is folytatódtak a flottademonstrációk a térségben. Az Amerikai Egyesült Államok vezetésével a nyugati országok haditengerészetei járőröztek a térségben. Ugyanakkor Irán sem kívánt elmaradni az erődemonstrációtól: közös hadgyakorlatot tartottak 2015-ben az

iráni és a baráti pakisztáni haditengerészet egységei (köztük tengeralattjáró) a Hormuzi-szoros keleti részén, a Perzsa (Arab)-öböl partján lévő iráni Bandar-Abbász kikötő térségében.

Irán nem titkoltan részt vesz a síita iraki kormány támogatójaként az Iszlám Állam elleni háborúban Irakban, emellett maximális segítséget nyújt a Hezbollahnak, valamint a Jemenben harcoló síita húsz felkelőknek.

Fontos pont a történetekben az is, hogy a Bagdadban létrehozott és működő hírszerző központban az orosz, a szír és iraki specialistákon kívül iráni szakértők is jelen vannak. Irán a nukleáris ügy lecsitulása mellett látszólag a régió békéjére is törekszik, de tény, hogy a nagyhatalmi ambíciói szembeállítják a szunnita nagyhatalom Szaúd-Arábiával, s nem szűnik meg egy pillanatra sem életbe vágó szembenállásuk Izraellel.

IRAK

Hogyan sikerült a 2015-ös év az iraki kormányzati erők számára az Iszlám Állam elleni háborúban, miért maradt el a moszuli döntő offenzíva? Milyen szerepet játszottak a kurd pesmergák Észak-Irak megvédésében a dzsihadista terrorszervezettel szemben, kire számíthattak és kitől tarthattak? Mit tudott felmutatni a Sean MacFarland altábornagy parancsnokolta CJTF–OIR nemzetközi koalíciós erő 2015 folyamán, és milyen stratégiai küldetést kell teljesíteniük 2016-ban az Iszlám Állam elleni harcban?

2015 csak részsikereket hozott az amerikai vezetésű koalíciós erők számára Irakban az Iszlám Állam nevű dzsihadista terrorszervezet elleni háborúban. Az Iszlám Állam 2014-ben Irak területének mintegy 35%-át ellenőrizte, a szükséges pénzügyi fedezetet biztosító legfontosabb kőolajmezőkkel és -feldolgozókkal együtt. 2015-ben az Iszlám Állam változó sikerrel ellenőrizte az előzőekben elfoglalt iraki területeit, ám továbbra is az övé volt Irak második legnagyobb városa, Moszul (az Iszlám Állam iraki fellegvára, fővárosa), míg változó pozíciókat tudott tartani a szunnita területen lévő Fallúdza és Ramádi városokban.

2015-ben az amerikai és a bagdadi kormányzat kezdeményezésére – az utóbbi felkérésére – az Országgyűlés vonatkozó határozata alapján Magyarország is csatlakozott az Iszlám Állam dzsihadista szervezet ellen indított amerikai vezetésű terrorellenes koalíciós erökhöz. Az amerikai vezetésű Többszemzeti Összhaderőnemi Alkalmi Kötelék a „Belső elhatározás” hadművelet (CJTF–OIR¹⁸) keretében az észak-iraki Erbil (Irbil) kurd város mellett kialakított kiképzőbázison képezi ki a kurd önvédelmi erő, a pesmerga harcosait, s ennek biztosításában vesz részt a közel 130 fős magyar katonai kötelék, az egyéni törzsbeosztásban szolgálókkal együtt.

Az Iszlám Állam terrorszervezet 2015 végére jelentős területeket veszített el Irakban (és Szíriában is) az általa uralt régiókból, részben az iraki fegyveres erők, de inkább az iráni támogatású síita milíciák és az Amerikai Egyesült Államok légi támogatását élvező kurd pesmerga harcosok előrenyomulása okán.

A háborút vívó feleket azonban egyaránt súlyosan érintette a nemzetközi olajkrízis, csak most nem az árak emelkedése miatt: az olaj világgpiaci árának esése következtében nemcsak az Iszlám Állam bevételei, hanem például a kurdok pénzügyi háttere is legyengült. Így érthető volt 2015-ben az az észak-iraki kurd kérés az Amerikai Egyesült Államok felé, hogy a háború költségeihez a pesmerga harcosok bérének átvállalásával (erre volt már példa az iraki katonák járandóságainak átvállalásakor az iraki missziós időszakomban 2003–2004-ben), továbbá

¹⁸ Combined Joint Task Force – Operation Inherent Resolve.

az észak-iraki Kurdisztán területén tartózkodó közel kétfélmillió menekült ellátásának finanszírozásával segítse elő az Iszlám Állam elleni fellépés sikerét Irakban. 2016-ban vélhetően tovább folytatódik az anyagi támogatás kérése, hiszen változatlanul alacsony szinten van a világpiacon az olajár, s változatlanul szüksége van a koalíciós erőknek a kurd pesmergák részvételére az Iszlám Állam elleni háborúban. Ezért – a megkezdődött elnökválasztási csatározások miatti elfoglaltság ellenére – az Amerikai Egyesült Államok valószínűleg folytatni fogja a kurdok finanszírozási (mintegy 1,5 milliárd USD/év értékű) támogatását is.¹⁹

Sajnálatos módon a 2016 februárjában élesre állított amerikai elnökválasztási kampány (s a Pentagon által a hadszíntéri parancsnokok részvételével szervezett médiarendezvények) során is foglalkoztak a jelöltek az Iszlám Állam dzsihadista terrorszervezet ellen Irakban zajló háború hatékonyságának a minősítésével. Bár ne tették volna... A nyilvánosan elhangzott, s a CNN-nek köszönhetően azonnal globálisan hozzáférhetővé vált nyilatkozatok, javaslatok – mint pl. a szőnyegbombázás alkalmazása az Iszlám Állam által elfoglalt településeken – csak olaj a tűzre, hiszen ez az érintett civil lakosság nyílt gyilkolását jelentené. Nem volt véletlen az Irakban állomásozó amerikai és koalíciós erők főparancsnokának, Sean MacFarland tábornoknak²⁰ a 2016. február 2-án tett (példamutató) nyilatkozata arról, hogy „az Iszlám Állam állásainak szőnyegbombázása nem fér össze az amerikaiak értékrendjével; [...] az Egyesült Államokat kötik a háborús konfliktusokban érvényes törvények”.²¹

Az továbbra is tény Irakban, hogy a síita kormányfőnek és csapatának sokkal nagyobb érzékenységet kell mutatnia az iraki lakosság szunnita vallású hányadának sorsa iránt is, melyet elődei az elmúlt 10 évben oly súlyosan elhanyagoltak. Az iraki hadsereg gyengeségein a 28 nemzetből álló, amerikai vezetésű koalíció igyekszik hatékonyan segíteni, de az országban még mindig jelentős a korrupció, továbbá a síita vs. szunnita, arab vs. kurd szembenállások nem könnyítik meg törekvéseiket.

Az Irakban 2014 augusztusa, Szíriában pedig 2014 szeptembere óta az Iszlám Állam ellen végrehajtott légitámadások száma 2016. január végére elérte a 10 ezret (2/3-a Irakban). A légitámadásoknak is köszönhetően 2015-ben sikerült megakadályozni, hogy az iszlamista erők betörjenek Bagdadba és az Iszlám Állam teljesen bekebelezze Irakot. Azon túl, hogy az Iszlám Állam erői 2015 nyarán elfoglalták Ramádit (Szíriában pedig Palmyrát), a dzsihadista szervezet újabb területek felett nem tudta átvenni az ellenőrzést. Ha ehhez hozzáteszük az oroszok szíriai légitámadásainak 2015. szeptemberi beindítását – aminek eredményeként többek között az Iszlám Állam közel 8500 olajtankeréből 6000 darabot megsemmisítettek, így határozottan csökkentve a terrorszervezet bevételi lehetőségeit is –, akkor érezkelhetjük, hogy a nemzetközi erők jelentős sikereket értek el az Iszlám Állam háttérországának a destabilizálásában is. A koalíciós erők az elmúlt fél évben végrehajtották 17 500 iraki katona és 2000 iraki rendőr kiképzését, s 2016 tavaszán újabb 3000 katona és rendőr kiképzése várható. Mindezzel együtt – s realisan értékelve, nem pedig alulbecsülve a mindenkori ellenség képességeit, lehetőségeit és tartalékait is – prognosztizálható: a stratégiai fontosságú két

¹⁹ <http://www.honvedelem.hu/cikk/55390> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 02.)

²⁰ A nagy tapasztalatú katona, stratégia 2003–2004-ben Irakban, az amerikai vezetésű „Iraki Szabadság” hadművelet főparancsnokságán hadműveleti főtisztként, három évvel később a nyugat-iraki Ramadiban hadosztályparancsnok-helyettesként, 2012-ben Afganisztánban az ISAF-ban hadtestparancsnok-helyettesként szolgált, majd már mint az amerikai szárazföldi haderő 3. hadtestének (Fort Hood) parancsnokát, altábornagy rendfokozattal választották ki az Iszlám Állam elleni iraki koalíciós erők főparancsnokának. (Aki jelen írás szerzőjének a missziós katonatársa volt 2003–2004-ben.)

²¹ <http://www.honvedelem.hu/cikk/55412> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 03.)

nagyváros, Moszul (úgy is, mint az Iszlám Állam iraki fővárosa) és Rakka (a szír fővárosa) tervezett felszabadítására, azaz az Iszlám Államtól történő elvételére a 2015 tavaszára beharangozott felelőtlen iraki vállalások helyett vélhetően a 2016. végi, vagy még inkább a 2017. évi hadműveletek eredményeként számíthatunk.

SZÍRIA

Hogyan értékelhetőek a 2015-ös év szíriai eseményei, különös tekintettel az amerikai vezetésű koalíciós erők 2014 júniusa óta zajló, az Iszlám Állam és a terrorizmus elleni nemzetközi hadműveleteire Irakban, majd Szíriában? Milyen változást eredményezett Oroszország 2015. őszi belépése a szíriai többtényezős háborúba? Milyen szerepet játszott Izrael a szír kormányzat ellenzékének akaratlan segítségével a damaszkuszi akcióival? Milyen nemzeti érdekvényesítést végzett Törökország a Szíriában (és persze Irakban) élő kurdokkal szemben, s egyidejűleg milyen stratégiai hasznot húzott a tömeges „szír” menekültválság kapcsán az európai és az európai uniós tehetetlenségből?

A 2015-ös év kaotikus szíriai és néha nehezen is követhető, értelmezhető eseményeinek (például az Iszlám Állam nevű terrorszervezet elleni koalícióban partnerekként tevékenykedő Oroszország harci repülőgépeinek 2015 novemberében történt lelövése egy török harci repülőgép által) reális értékeléséhez, megértéséhez rövid történeti visszatekintést kell tennünk a jelenleg polgárháborúban lévő országra, a közel-keleti régióra, valamint a nagyhatalmak vonatkozásában.

A Szíriai Arab Köztársaság (al-Dzsumhúrija al-Arabijja asz-Szúriyya) muszlim arab állam, jelentős keresztény vallási, valamint kurd, örmény, türkmén, illetve asszír nemzeti kisebbségekkel. 1920-tól francia igazgatás alatt állt, 1946-tól független szíriai arab állam. 1970-ben az alavita Háfez el-Aszad (a korábbi védelmi miniszter), a jelenlegi szíriai elnök apja meghirdette az országban a „javító mozgalmat”. Az 1972-től 1977-ig terjedő időszakban Szíria Egyiptommal és Líbiával alkotta az Arab Köztársaságok Szövetségét. 1973-ban Aszad részt vett a „felszabadító” jom kippuri háborúban Egyiptom oldalán. 1976–2005 között Szíria csapatokat állomásoztatott a polgárháborús Libanon területén. 1982-ben Háfez el-Aszad elnök leverte a hatalmának megdöntésére indított felkelést. 1991-ben az Amerikai Egyesült Államok szövetségeseiként részt vett az Irak ellen indított öbölháborúban. 2000-ben Háfez el-Aszad elnök elhunyt, majd kisebbik fia, Bassár (akinek fivére gyanús balesetben vesztette életét) került hatalomra. Bassár el-Aszad elnök londoni orvosi diplomával s egy londoni születésű, szunnita vallású feleséggel, a britek által „Sivatagi Rózsá”-nak becézett Aszmával büszkélkedhet. A közel 300 ezer fős aktív és 350 ezer fős tartalékos állományú szír hadsereg sorozásos haderő (30 hónapos behívásos szolgálattal). A szír hadsereg elmúlt tíz évben realizált legfontosabb beszerzései között található az orosz 3K55 Basztyion (SSC–5 Stooze) mobil partvédelmi rakétarendszer (Tartúsz szíriai kikötőben orosz flottabázis található), valamint a pilóta nélküli repülőeszközök vezérlésének átvételére is képes – és Iránban már bizonyított – Kvant 1L222 Avtobaza radarkomplexum.

Szíriában a polgárháborún és a 2014 óta az ország jelentős hányadát ellenőrző Iszlám Állam dzsihadista szervezettel vívott véres küzdelmen túl nagyhatalmi érdekek mentén zajló háború is zajlik, vallási színezetű konfliktussal az iszlám szunnita blokk (Törökország, Szaúd-Arábia, Katar – az Amerikai Egyesült Államok támogatásával) és a síita blokk (a perzsa Irán, az arab Irak déli része, Szíria nyugati fele, Libanon [az ún. síita félhold] – Oroszország támogatásával) között, száznál is több szélsőséges milíciával, terrorista szervezetek harcosaival, több százezer áldozattal, többmilliónyi menekülttel, egymást is támadó ellenzékkel.

Barack Obama elnök még 2013 júniusában hatalmazta fel a CIA-t a szíriai kormányellenes felkelők kiképzésére és felfegyverzésére, miután a Hezbollah libanoni síita szervezet Bassár el-Aszad elnök oldalán bekapcsolódott a szíriai polgárháborúba.

2015-re az Amerikai Egyesült Államok vezetése számára is világossá vált, hogy az Amerikai Egyesült Államok által felfegyverzett kormányellenes csoportok többsége tulajdonképpen terrorszervezet, szoros kapcsolatokkal az arab-félszigeti al-Kaidával vagy éppen magával az Iszlám Állam terrorszervezettel. Ez a felismerés meglehetősen nagy döbbenetet váltott ki az amerikai vezetésből és a szövetségeseiből egyaránt, s a súlyosan elhibázott döntésből fakadó tehetetlenségnek volt a következménye az, hogy az Amerikai Egyesült Államok „beengedte” vagy inkább egyenesen felkérte Oroszországot az Iszlám Állam elleni szíriai küzdelemben történő részvételre.

Az Amerikai Egyesült Államok és szövetségesei azt talán kevésbé mérlegelték 2015 nyarán, hogy egy ilyen meghívás esetén Oroszország nem az Iszlám Állam terrorszervezetet tekinti Szíriában az 1. számú célpontjának, hanem az oroszok helyi fő szövetségese, a Bassár el-Aszad vezette szíriai kormány hatalmának a helyreállítását veszélyeztető ellenzéki csoportok megsemmisítésére helyezi a hangsúlyt. A légitársasokról közzétett információkból arra lehet következtetni, hogy az orosz légierő 10:2 arányban hajt végre bevetéseket Aszad ellenzéke, illetve az Iszlám Állam szíriai bázisai viszonylatában. Az már a történelem fintora, hogy koalíciós partnerek között szokatlan lépésre került sor Szíria légterében 2015. november 24-én, amikor is Törökország légierője lelőtte az Iszlám Állam ellen meghirdetett küzdelemben a törökökkel egyazon koalícióban lévő Oroszország egyik Szu-24-es vadászbombázóját. Tovább fokozta a nagyon kritikussá vált török–orosz viszony elmérgesedését az a tény, hogy az Oroszország elleni terrorakciókban az elmúlt két évtizedben Csecsenföldön török gerillák is harcoltak, s egyikük, a Szürke Farkasok nevű szélsőjobboldali csoport vezetője (Allarlan Celik) vállalta magára a Sínai-félszigeten 2015. október 31-én lezuhant orosz utasszállító repülőgép elleni robbantásos akció megszervezését, továbbá a lelőtt Szu-24-es katapultált pilótájának az agyonlövését is.

A regionális és a globális biztonsági helyzetre is kihatással lévő szíriai válság rendezése érdekében tartották meg a sokadik Szíria-konferenciát 2016 februárjában ismét Genfben (a megelőzőt 2015 telén Rijádban hívta össze az Amerikai Egyesült Államok, Törökország és Szaúd-Arábia, persze Aszad meghatalmazottai nélkül, tisztán szunnita csoportok képviselőit invitálva az összejövetelre), kevés kézzelfogható sikerrel kecsegtetve. Már az is egy előrevívő állapotot tükrözött, hogy a szír kormányellenes erők nem támasztottak előfeltételeket a szír kormányképviselők jelenlétével kapcsolatban a konferencián.

Mindeközben folytatódik a NATO/Törökország–Oroszország-vita egy újabb légtérsértésről, mert Törökország egy 2016. január 30-ai közleményben ismét azzal vádolta meg az orosz légierőt, hogy egy vadászbombázója Szíria felől behatolt a török légtérbe. Az orosz védelmi minisztérium persze azonnal és ezúttal is – akárcsak a végzetessé vált 2015. november 24-i géplelés eseténél – cáfolta, hogy orosz katonai repülőgép megsértette volna Törökország és egyúttal a NATO légtérét. De azért figyelmeztető a helyzet: a szír Latakia város mellett az orosz haderő egy Sz-400 típusú légvédelmi rakétakomplexumot működtet, s egy, a hatótávolságában orosz repülőgépek ellen akciózó török (így NATO-) repülőgép vélhetően azonnal éles célponttá válhat, kirobbantva egy konkrét katonai konfliktust, esetleg korlátozott háborút a NATO és Oroszország között, amely ma még beláthatatlan következményekkel járhatna!

ÉSZAK- ÉS KÖZÉP-AFRIKA

Miként jellemezhetőek a 2015-ös folyamatok Egyiptomban, Líbiában, Szomáliában, Maliban, Kongóban, Nigériában, a Közép-afrikai Köztársaságban? Lehet-e biztosan előre jelezni ezekben az országokban bármit is, s melyek a fő kockázati tényezők Afrikában 2016-ra és a közeli évekre, különös tekintettel és súllyal az Iszlám Állam határozott megjelenésére Líbiában, valamint a kontinensről induló migránsok százezreire, millióira?

Az emberré válás Afrika területén kezdődött meg 6–7 millió évvel ezelőtt. Mára viszont elfogadhatatlanná és tarthatatlanná vált a sanyarú sorsú, évszázadokon át kizsákmányolt, ma újragyarmatosított kontinens egymilliárd főt is meghaladó lakossága többségének az életminősége.

Az 54 független államot, további négy ún. függő területet, két nem elismert *de facto* államot, egy bizonytalan státusú területet is magáénak tudó Afrika igazi politikai sokszínűséggel jellemezhető. A Föld 2. legnépesebb és 3. legnagyobb kontinense rendkívül gazdag ugyan folyókban és tavakban, de a megélhetési lehetőségeket jelentősen rontja az a tény, hogy a megművelt területek aránya csak 6% (!), s a földművelés-állattenyésztés módszerei az évszázadok során alig változtak. A kontinens lakóinak fele kevesebb mint napi 1 dollárból él. Afrika területe ásványkincsekben gazdag, ugyanakkor az ásványkincseket feldolgozó nehézipar, továbbá a közlekedési infrastruktúra fejletlen.

2015-ben Afrika-szerte fokozódott a szegénység, a korrupció, a munkanélküliség, megnőtt a véres terrorcselekmények száma. A kontinensen rendkívüli mértékű az oktatás hiánya. Az ENSZ által 1990 óta indított több mint 40 békemisszió harmadára Afrikában került sor, sajnos jelentősebb sikerek nélkül.

Az afrikai hatékony konfliktusrendezést 2015-ben is hátráltatta az ENSZ BT lassú reagálása, az egyre durvább helyi konfliktusok, a nemzetközi közösség országainak érdektelensége vagy érdekellentéte, a súlyos logisztikai kihívások, esetenként a kéksisakos békefenntartók hírhedt „tettei”, mint például a 2015 nyarán napvilágra került információ, miszerint a békefenntartók szexuális bűncselekményeket követtek el a Közép-afrikai Köztársaságban.

Hol van már a 2011-es arab tavasz hurráoptimizmusa a közel-keleti és az észak-afrikai országok lakossága sorsának alakulásával kapcsolatban?! Amit akkor is látni és tudni lehetett: sem az adott országok akkor még ellenzékben lévő vezetői, sem a hatalomváltásokat annak idején támogató nagyhatalmak részéről nem készült „End-State Strategy”²² a hogyan továbbra, a diktátorok és támogatóinak elmozdítását követő időszakra.

Ez igaz volt 2015-ben a Kadhafi nélküli, megosztott és vezetetlen *Líbiára*, az al-Kaida fellegrárává változott, Szaleh elnök nélküli *Jemenre* (ahol a Szaúd-Arábia vezette szunnita koalíció 2015 során brutális légitámadásokat és szárazföldi akciókat hajtott végre, esetenként akaratlanul is karöltve az al-Kaida Arab-félszigeten működő szervezetével, a jemeni kormányerőkkel küzdő húszita lázadók ellen), vagy a Mubarak elnököt elmozdító Muszlim Testvériség vezette *Egyiptomra*, ahol rövid időn belül Murszi elnök is átélhette elmozdítását, letartóztatását, majd 2015-ben terrorizmussal gyanúsítását és a semmi jóval nem biztató bírósági tárgyalását. Egyiptomban történelmi léptékű átrendeződés történt 2013-ban, de ez sem segítette a jelentősen növekvő munkanélküliség problémájával, az egyre aktívabb szélsőségesekkel vívott harccal elfoglalt egyiptomi vezetésnek – az ország jelenleg is vál-

²² Az a kidolgozott, elfogadott stratégiai elgondolás (terv), amelynek tartalmaznia kell az adott művelet befejezése kapcsán az adott műveleti területről történő kivonulás feltételrendszerét.

ságban van. Csökkentik az országba látogató turisták számát az olyan események, mint az orosz turistákat az egyiptomi híres üdülővárosból hazaszállító repülőgép 2015. októberi felrobbantása, pedig a turizmus az ország egyik fő bevételi forrása.

Maliban (ahol a 2012-es év a tuaregek akcióiról, az iszlám saría jogrendszer bevezetésének tervéről, a puccsoló katonákról, majd az ENSZ BT vonatkozó határozatának megvalósításáról szólt, majd 2013 elején a francia intervenciók végrehajtották háromhetes villámháborújukat légicsapásokkal, szárazföldi műveletekkel s azt követő újabb légicsapásokkal) 2015-ben a kormánynak még mindig jelentős nemzetközi segítségre volt szüksége a szélsőségesekkel vívott sikeres harchoz. 2013 óta folyamatban van Maliban az EU Kiképző Missziója is, az EUTM Mali.²³

Szomália válságával kapcsolatosan az újabb londoni nemzetközi konferencia sem hozott áttörést, az Afrika szarván tevékenykedő al-Sabab terrorszervezet a régióban található menekülttáboroknak szánt segélyszállítmányokat is háborítatlanul dézsmálta 2015-ben. Az Európai Unió Szomáliai Kiképző Missziója, az EUTM Somalia²⁴ – amely a 2010–2013 közötti időszakban biztonsági megfontolásból még Ugandában működött – 2015-ben már jelentős létszámú szomáliai biztonsági erő kiképzését segítette elő, bár annak hatékonysága nem mutatkozott meg az Iszlám Államnak 2015-ben hűségesküt tett al-Sabab elleni küzdelemben. Javulás mutatkozott ugyanakkor 2015 folyamán a Szomália partjainál tevékenykedő kalózok elleni tevékenységben, az EU és a NATO tengerészeti műveleteinek és a határozottabb hadművelési felhatalmazásoknak köszönhetően. Ennek és a földközi-tengeri ellenőrizhetetlen migránsáradat megfékezési szándékának is volt betudható 2015-ben az EU azon döntése, hogy megosztották az EU haditengerészeti erőit, s létrehozták az EUNAVFOR MED Sophia műveletben részt vevő haditengerészeti csoportosítást.

Sajnálatos tény ugyanakkor, hogy a nemzetközi közösségnek 2015-ben sem sikerült tényleges eredményt elérnie az Afrikában mind gyakrabban előforduló véres terrorcselekményekért felelős, már hosszabb ideje, akár több évtizede létező alábbi terrorszervezetek ellen:

- a már említett al-Sabab (az „Ifjak”) az Afrika szarva régióban;
- az Uganda vonzáskörzetében tevékenykedő, s Joseph Kony által vezetett Úr Ellenállási Hadserege;
- a Nigériában civileket gyilkoló Boko Haram;
- a Magreb-térségben akciózó AQIM (al-Kaida a Magrebben).

Az Afrika-szerte jelentkező véres konfliktusok hátterében legtöbbször az élettérháborúk okai találhatók, mely kockázati tényezők 2016-ban is meghatározóak lesznek:

- a legelők használatával kapcsolatosan kialakult, majd elfajuló véres viták, a további fokozódó sivatagosodás, élettérszűkülés;
- a klasszikus pásztorkodó és földművelő népcsoportok egyre gyakoribb összecsapásai;
- a vízmegosztással kapcsolatos kérdések, például a Kék-Nílusért, illetve az iható víz csökkenése (lásd a Csád-tó alföldjének szomorú állapotát 2015-ben);
- fokozódó szegénység, alumulthatatlan életfeltételek;
- gyakori egészségügyi járványok, válságok.

E tényezőkhöz kapcsolható még az afrikai országok döntő hányadára is jellemző korrupt vezetés, valamint az ezen a földrészén is jól jövedelmező ember-, emberiszerv-, fegyver-, drog-, gyógyszer- és élelmiszer-csempészet, továbbá a 2016-ban sem szűnő járványok.

²³ European Union Training Mission in Mali.

²⁴ European Union Training Mission in Somalia.

A BALKÁN

Mit jeleztek a 2015-ben Balkán-szerte kirobbant konfliktusok? Hogyan jellemezhető a jelenlegi helyzet? Várható-e változás 2016-ban? Milyen szerep jut Magyarország nemzeti érdekei balkáni érvényesítésében a Magyar Honvédségnek?

A Balkán biztonságpolitikai minősítését 2015-ben olyan tényezők befolyásolták, mint a schengeni határok kitolásának elmaradása Románia és Bulgária²⁵ vonatkozásában, újabb incidensek Koszovóban, a továbbra sem egységes vezetésű Bosznia-Hercegovina működési zavarai, az EU-válság miatti tőkeberuházások csökkenése és a félbehagyott beruházások nagy száma a régióban, Kína befektetői térnyerése a térségben, a menekültek számának sokszorozódása a régió határain, nyugat felé igyekezve.

Az Európai Unió által vezetett, folyamatban lévő Althea műveletben Magyarország jelenléte meghatározó volt 2015-ben is, s várhatóan – a migrációs válság okán – 2016-ban erősödni fog a missziós hozzáadott értékünk *Bosznia-Hercegovinában*. Függetlenül attól, hogy a nemzetközi felmérések elemzése szerint az ország lakosságának többsége mára már hisz (vagy hinni szeretne) a szerbek, a horvátok és a bosnyákok békés egymás mellett élésében, kétségek merülhetnek fel ennek megvalósulását illetően. Bosznia-Hercegovina történelmét, konfliktusainak mozgatórugóját elemezve úgy ítélték meg, hogy a nemzetközi felügyelet nélkül, továbbá a még mindig nélkülözhetetlen nemzetközi pénzügyi, gazdasági támogatás hiányában az ország viszonylag gyorsan visszatérhet a konfliktusokhoz, a válsághoz, az erőszakot sem nélkülöző etnikai nézeteltérésekhez.

Az MH EUFOR Kontingens tizenhetedik váltása 2016 januárjában tért haza Szarajevóból. A hazaérkezők köszöntésére 2016. február 1-jén Szentesen rendezett visszafogadó ünnepségen a Magyarországot közelről érintő régió békéje vagy inkább kiújuló válsága kapcsán a következő fontos értékelés hangzott el a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság szárazföldi haderőnem főnökétől: „Magyarország szempontjából a Balkán békéjének garantálása elsőrangú és elsőrendű biztonságpolitikai feladat. Fenn kell tartanunk a rendet a térségben, saját hazánk védelme érdekében naprakész információkkal kell rendelkezniünk az ott történekről. Nagyot változott a világ az Önök szolgálati ideje alatt. A meglévő etnikai feszültségek mellett a korábban sosem tapasztalt migránsáradat váratlan biztonsági kihívást jelent a szomszédjainknak, hazánknak és Európának egyaránt. Hiszen a most hazatért kontingens szolgálati ideje alatt hajtották végre azt a párizsi terrortámadást, amelyben a gyilkosok Bosznia-Hercegovinából származó fegyvereket használtak. Az Önök szolgálati ideje alatt egy vallási fanatikus megölt egy szerb és egy bosnyák nemzetiségű katonát, s bizonyított tény az is, hogy a térségben megjelentek a szélsőséges iszlám elemek...”²⁶ – jelentette ki dr. Böröndi Gábor dandártábornok, külön szólva a balkáni béke megóvásának jelentőségéről.

Ugyanakkor, mint minden misszióban, a közeljövőben a bosznia-hercegovinai EUFOR számára is elérkezik az erők csökkentésének ideje, illetve az erők megosztása a műveleti területen lévőkre, valamint a műveleti területen kívüli, részben az egységes balkáni hadszíntér számára fenntartott tartalék erőkre.

A Magyar Honvédség vonatkozásában ez jelentheti egy bevetési századnak és valamely speciális képességnek a műveleti területen tartását (pl. egy tűzszerészcsoport), illetve külön-

²⁵ A magyar kormányfő 2016. januári szófiai látogatásakor a bolgár miniszterelnök ennek a sajnálatos ténynek a fontosságát emelte ki mint akadályozó tényezőt a migránsáradat visszaszorításában.

²⁶ <http://www.honvedelem.hu/cikk/55405> (Letöltés időpontja: 2016. 02. 02.)

böző tartalékerőkben való részvételt a műveleti területen kívül (az ORF²⁷ Műveleti tartalék erőkben, az IRF²⁸ Köztes tartalék erőkben, a KFOR TACRES²⁹-ben, azaz a KFOR harcászati tartalék erőkben, esetleg a NATO SRF³⁰ Stratégiai tartalék erőkben).

A *Koszovóban* 1999-től tevékenykedő ENSZ-mandátumú, NATO vezetésű KFOR-erőkben a Magyar Honvédség a kezdetektől részt vesz. 2015-ben is folytattuk a szemben álló felek közötti viszálykodás eldurvulásának megakadályozását célzó stabilizációs műveletek végzését. 2016-ban is a nemzetközi közösség tagjainak a tartós megbékélés és az élhető körülmények megteremtése, fenntartása terén lesz tennivalójuk az önállóságot még messze el nem érő Koszovóban. Ennek megfelelően a Magyar Honvédség KFOR-erőkben való részvétele meghatározó, jelenleg a legnagyobb létszámú missziós kontingenssel Koszovóban veszünk részt. 2016 januárjában a Magyar Honvédség KFOR Kontingens (a Keleti Többnemzeti Harccsoport, az MNBG-E³¹ alárendeltségébe tartozó magyar manőverszázad katonáival; a portugál–magyar KFOR Harcászati Tartalék Zászlóalj katonáival) tizenharmadik váltásának külszolgálata fejeződött be.

Valószínűsíthetően nagy szükség lesz 2016-ban is a KFOR-erők koszovói kormányerőket támogató jelenlétére, figyelembe véve az egyre erősödő szélsőséges iszlamista jelenlétet a 95%-ban iszlám vallású lakossággal bíró Koszovóban. 2014–2015-ben (hasonlóan Bosznia-Hercegovinához) Koszovóban is megjelentek az Iszlám Állam számára toborzók, több százan pedig részt is vettek a szíriai és/vagy az iraki harcokban. S az új év is újabb konfliktussal kezdődött: 2016. január 30-án négy albán fegyveres iszlamistát, az eddigi vizsgálatok alapján a vahabita mozgalom tagjait fogták el (gépjárműükben fegyvereket és iszlamista szakirodalmat találtak) a koszovói Visoki Decani ortodox keresztény kolostor előtt a koszovói rendőrség és a NATO-vezetésű KFOR-erők tagjai. Az incidensnél nyilvánvalóan súlyosabb eset hátterét az adja meg, ha tudjuk, hogy Koszovó Szerbiától történő 2008-as elszakadása előtt a térségében sok szerb élt, s maga az ortodox kolostor a szerbek egyik fontos zarándokhelye.

A Közel-Keleten, Ázsián és Afrikán kívül tehát itt, a közelünkben is folytatódnak a vallási indíttatású vagy inkább vallásra hivatkozó konfliktusok.

„Az okok feltárása világossá teszi, hogy ezek a háborúk semmiképpen sem csupán vallásháborúk, holott némely esetben a küzdők motivációjában, félrevezetően, vallási színezet is látszik” – foglalta össze a vallási indítékokra történő hivatkozással kirobbantott háborúkkal kapcsolatos gondolatait Bíró László tábori püspök, a HM Katolikus Tábori Püspökség vezetője.³²

UKRAJNA

Ukrajna: nagyhatalmi érdekek ütközőzónája (2013–2014) vagy mára már egy kevésbé „érdemes”, de még mindig háborúzó válságország?

2015-ben érezhetően csökkent a nemzetközi közösség figyelve és érdeklődése az ukrainai háború és az országban fennálló más konfliktusok iránt. Ennek okai között feltétlen felsorolható:

²⁷ Operational Reserve Forces.

²⁸ Intermediate Reserve Forces.

²⁹ NATO KFOR (Koszovói erők) Tactical Reserve.

³⁰ NATO Strategic Reserve Forces.

³¹ Multinational Battle Group-East.

³² Isaszegi János: A 21. század élettérháborúi a földért, a vízért, az élelemért, a ... létezésért! Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, 328.

- Oroszország kényszerű meghívása a Nyugat által az Iszlám Állam elleni szíriai hadműveletekbe, amely okból enyhülni látszott tavaly is az Amerikai Egyesült Államok, a NATO és az EU viszonya Oroszországgal;
- megszülettek a döntések a NATO, pontosabban az Amerikai Egyesült Államok erőinek Kelet-Közép-Európában történő jelenlétével és megerősítésével kapcsolatban;
- megszülettek azok az EU-szankciók, amelyek több évre biztosították egyes európai nagyhatalmak részére a gazdasági hasznot, míg az ügy által piacot veszített más európai országok érdekvényesítési és tiltakozási képessége gyengének mutatkozott;
- az EBESZ jelenléte Ukrajnában folyamatos (szomorú csak az, hogy a keleti határvidékig a mai napig sem juthattak el), így tulajdonképpen kapnak is meg nem is a nemzetközi közösség országai tájékoztatást arról, mi is folyik az országban...;
- Porosenko ukrán elnök és Jacenyuk miniszterelnök érdekeltségi körei (köztük a volt grúz elnök Szaakasvili, aki mára már az Odessza régió grúz–ukrán kettős állampolgárságú vezetője, az ukrán parlament tagja, az Amerikai Egyesült Államok fő támogatója és érdekeinek közvetítője) az elmúlt másfél évben leosztották a hatalom és a pénz érdekületeit, a sanyarú sorban élő nyugdíjasok és közszolgák hangja nem hallatszik el még Kijevig sem;
- a krími annektálásról egyre kevesebb szó esik az országon belül is;
- a Kelet-Ukrajnában zajló, szakadárokkal vívott háború iránt is lanyhult az érdeklődés, a határon túlról érkező zsoldosok integrálása az ukrán haderőbe pedig nyílt nemzetközi ellenérzéseket váltott ki;
- az Amerikai Egyesült Államokban megkezdődtek az elnökválasztással kapcsolatos események, ilyenkor viszont sem a demokratáknak, sem pedig a republikánusoknak nincs igazán idejük másokkal foglalkozni;
- megszülettek Kijevben azok a kormányzati döntések, amelyek alapján az IMF-től felvett drága hitelekből az Amerikai Egyesült Államoktól vásárolnak fegyvereket;
- Ukrajna 2015-ben jelentős pénzügyi támogatást kapott Németországtól (700 millió eurót), Angela Merkel kancellár pedig hasonló támogatásról biztosította Porosenko ukrán elnököt a 2016. február 1-jei találkozójukon (kérdés persze, hogy a kancellár asszony a menekültválság németországi belpolitikai viharai okán 2016-ban lesz-e végig abban a pozícióban, hogy ígéretét betarthassa...).

Tény, hogy a kelet-ukrajnai konfliktus valamennyi résztvevőjének előnyös lenne a békés rendezésről szóló minszki megállapodások végrehajtása, ami azonban továbbra is várat magára. A tartós fegyvernyugvást sem sikerült biztosítani a válságövezetben (lásd a háborúzó felek napi elhelyezkedését, hadfelszerelésüket is bemutató műveleti térképet).

Továbbra sincsenek meg az alapfeltételek a szláv testvérválság békefolyamata politikai szakaszának elindításához. Bár a fehérorosz fővárosban, Minszkben 2015 februárjában Ukrajna, Oroszország és az oroszbarát szakadárok képviselői által német–francia közvetítéssel kötött megállapodások betartása valamennyi félnek hasznos lenne, de jelenleg nem látni a kompromisszumkészséget egyik háborúzó fél részéről sem. Ez viszont gátolja az Oroszország elleni európai uniós szankciók feloldásának lehetőségét, az Iszlám Állam elleni koalícióban történő orosz részvétel ellenére is.

A kelet-ukrajnai fegyveres konfliktus 2014-ben tört ki az ukrán haderő és az oroszbarát szakadárok között. A harcok sújtotta területen a hivatalos adatok szerint több ezer ember (Porosenko ukrán elnök 2016. január 29-i bejelentése szerint a civilek mellett eddig 2269 ukrán katona) veszítette életét. Kijev és a Nyugat azzal vádolják Moszkvát, hogy a



Ukrajna keleti régiójának hadműveleti helyzete

Forrás: *Ukrajna budapesti nagykövetségének védelmi attaséhivatala*

Krím félsziget 2014. márciusi annektálása után katonákat vezényelt Kelet-Ukrajnába, az orosz kormány azonban ezt következetesen tagadja.

Az ukrán hadsereg megújodása folyamatban van. Szükség is van erre, hiszen Ukrajna függetlenségének 1991-ben történt elnyerése óta, különösen az első 20 évben, a mindenkori ukrán vezetés nem igazán fordított jelentős összegeket a haderő szinten tartására, még kevésbé a fejlesztésére. A rendszeresen közzétett számadatok alapján az ukrán hadsereg akár Európa egyik legütőképesebb hadereje is lehet(ne), de tudjuk jól, hogy a valós képességek és alkalmazások kiépítéséhez nemcsak sok pénz, hanem idő is szükségeltetik. Ismerjük a félvezető statisztikát, a pusztá számsorokból kiinduló elemzéseket, majd elkövetkezik az igazság pillanata, amikor el kell indítani egy-egy harceszközt, haditechnikát.

Az ukrán hadsereg aktív részvétele az amerikai vezetésű iraki műveletben (2003–2006) sem elegendő bizonyíték és indok az utóbbi időben ukrán magas vezetői szinten megnyilvánuló hivalkodásra („Európa egyik legerősebb hadereje az ukrán”). Emlékeznünk kell – kegyelettel – az ukrán missziós bajtársak felkészületlenségéből és hadfelszerelési hiányosságából egyaránt adódott végzetes eseményekre. Az Amerikai Egyesült Államok Európában állomásozó haderejének segítsége és szaktanácsai segíthetik az ukrán haderőt a remélt céljaik mielőbbi elérésében, de a több évtizedes képességszakadékot nem könnyű maguk mögött hagyniuk, még így sem.

„2015 kemény év volt a nemzetközi politikában, és 2016 sem lesz egyszerű: a keleti helyzet jóformán megoldhatatlannak tűnik, amit Európa most már a saját bőrén érez,

miközben az Egyesült Államok a saját ügyeivel foglalkozik, Oroszország pedig kényes sakkjátszmát űz” – nyilatkozta Tálás Péter biztonságpolitikai szakértő, a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Nemzetközi és Európai Tanulmányok Kar dékánja, a Stratégiai Védelmi Kutatóközpont vezetője a honvedelem.hu-nak, áttekintve a 2016-os év leginkább húsba vágó biztonságpolitikai kérdéseit.³³

(Az elemzés 2., befejező részét folyóiratunk 2016/3. számában közöljük.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bali József: *Előszó*. In: *A NATO és az Európai Unió szerepvállalása Afganisztánban*. GTTSZ–KÜM kiadvány, 2008, 3.
- Bremer, L. Paul: *My Year in Iraq. The Struggle to Build a Future of Hope*. Threshold Editions, New York, 2006.
- Guéhenno, Jean-Marie: *10 Conflicts to Watch in 2016*. Foreign Policy, 3. Jan. 2016.
- Horváth Gyula – Hajdú Zoltán (szerk.): *Regionális átalakulási folyamatok a Nyugat-Balkán országai-ban*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 2011, 231–246.
- Juhász József – Márkus László – Tálás Péter – Valki László: *Kinek a békéje? Háború és béke a volt Jugoszláviában*. Zrínyi Kiadó, 2003.
- Rostoványi Zsolt: *Az iszlám világ és a Nyugat. Interpretációk összecsapása, avagy a kölcsönös fenyegetettség mítosza és valósága*. Corvina Kiadó, 2004, 103–105.
- Tálás Péter: *A 2016-os esztendő a Közel-Keletről szól*. <http://www.honvedelem.hu/cikk/54958>
- Tarrósy István – Glied Viktor – Keserű Dávid (szerk.): *Új népvándorlás. Migráció a 21. században Afrika és Európa között*. Publikon, 2012.
- Wagner Péter: *„A bukott államiság” és Afganisztán*. (Holtzer Lóránt emlékére). In: Márton Péter (szerk.): *Államok és államkudarcok a globalizálódó világban*. Teleki László Intézet, 2006, 344–361. <http://www.honvedelem.hu/cikk/55390>
- <http://www.honvedelem.hu/cikk/55405>
- <http://www.honvedelem.hu/cikk/55412>

³³ Tálás Péter: *A 2016-os esztendő a Közel-Keletről szól*. <http://www.honvedelem.hu/cikk/54958> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 07.)

Jakusné Harnos Éva:

A BEFOLYÁSOLÁS MÓDSZEREINEK VÁLTOZÁSA A MÉDIA FEJLŐDÉSÉNEK FÉNYÉBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: A tanulmány a kommunikációs csatornában bekövetkezett technológiai változásnak az elit csoportok és a tömegek közötti kommunikációra gyakorolt hatását elemzi. Felvázolja a befolyásolás technikáit és a manipuláció lehetőségeit a nyomtatott sajtótermékek tömeges előállításától a rádió és a televízió elterjedésén át az interaktív online hírportálokig és a közösségi médiáig. A problémát a kommunikációelméletek, a politikai diskurzuselemzés és a propagandatörténet szempontjából vizsgálja. Utal a kommunikáció tartalmának elemzésére és értékelésére kialakított módszerekre. A szerző következtetése, hogy az online hírszövegek a korábbinál nagyobb mértékű manipulációra adnak lehetőséget. Az új média, különösen a felhasználók által előállított tartalom, vagy a színlelt felhasználók által előállított tartalom, megváltoztatta a stratégiai kommunikációt, valamint az információs és a médiaműveletek konvergenciájához vezetett.

KULCSSZAVAK: lélektani hadviselés, befolyásolás, stratégiai kommunikáció, hírszöveg, propagandatörténet, konvergencia

A KÖZLÉSI CSATORNA SZEREPE A TÖMEGKOMMUNIKÁCIÓBAN

A kommunikációval foglalkozó elméletek mindig figyelmet szentelnek a kommunikációs csatornának a közlés más tényezőire gyakorolt hatására. A társadalmi kommunikációban létrejött közlési rendszerek közvetítő csatornái ma már a különféle technikai eszközök.

Az információhordozó csatornák hatnak a közlés társadalmi folyamatára: például újságolvasási, tévénézési, közösségimédia-használati szokások alakulnak ki; valamint a közlés tartalmára és módjára: például új szövegtípusok jönnek létre, amelyeket a befogadók másképpen dolgoznak fel. A közlési folyamatokban mutatkozó változások ugyanakkor visszahatnak a kommunikációs közösségekre, és alakítják azokat. Az utóbbi időben terjedelmes szakirodalom vizsgálta az átalakuló média rendszereit, tartalmát, a társadalomban betöltött szerepét a nyelvtudomány,¹ a politikatudomány,² továbbá a szociológia³ és más kutatási területek szemszögéből.

Az alábbiakban a nyelvtudomány politikai diskurzuselemzési ágának segítségével azt vizsgálom, hogyan jelenítette meg az elit és a tömegek viszonyát a sajtó a nyomtatott újságok, majd a rádió és a televízió fénykorában. Áttekintem az általános propagandaelmélet néhány alapelvét, majd megvizsgálom, hogy az online média és a felhasználók által előállított tartalom korában érvényesek-e még a propagandatevékenység alapszabályai. Ki gyakorol nagyobb hatást a másik félre: az elit a tömegekre, vagy a tömegek az elite? Változtak-e a propagandatechnikák, és ha igen, hogyan?

¹ Például: Aczél Petra: Médiaretorika. Magyar Mercurius, 2012.

² Például: Norman Fairclough: Language and Power. Harlow, Pearson Education, 2001.

³ Többek között: Denis McQuail: A tömegkommunikáció elmélete. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

A BEFOLYÁSOLÁS FAJTÁI ÉS HATÉKONYSÁGUK

A propaganda, amely ma elsősorban a politikai befolyásolás művészete, eredetileg a katolikus hit tanításainak terjesztésére és a hit megerősítésére kifejtett tevékenységet és annak eredményét jelentette az ellenreformáció korában. Elsősorban az ókori retorikából eredeztethető, amely a görög demokráciában és a Római Birodalomban a tömegek meggyőzését szolgálta. Amikor a *propaganda* kifejezés a köztudatban a manipulációval és a hazugsággal rokon értelmet kapott, a szakértők a *meggyőzés*, *rábeszélés* megjelölést kezdték használni.⁴

Pszichológiai értelemben különbséget kell tennünk a befolyásolás fajtái között. Siklaki István meghatározása szerint a befolyásolás módjai a *meggyőzés*, *rábeszélés* és a *manipuláció*.⁵ A *meggyőzés* észérveken alapul, amelyek végiggondolásának eredményeként a befolyásolt ember önként vállal valamilyen viselkedést, amelyről úgy hiszi, hasznára válik. A befolyásolásnak tudatában van. A *rábeszélés* szimbolikus stratégiákon alapul, és a befolyásolt személyben kiváltott érzelmekre épít. Ekkor is a helyzet tudatában van a befolyásolt fél. A *manipuláció* esetében viszont a megcélzott közönség nincs tudatában a befolyásolási szándéknak, bár ennek eredményeként szintén azt hiszi, az adott viselkedés előnyös a számára. Ezek a befolyásolási technikák azonban a valóságban gyakran összemosódnak az emberi közlések játszma jellegének tulajdoníthatóan. A közös vonásuk az információ aszimmetriája: a befolyásoló fél mindig több információval kell hogy rendelkezzen, mint a befolyásolt fél.

A szociálpszichológiai meghatározás alapján a meggyőzés olyan közlés, amelyet a forrás kifejezetten azért bocsát ki, hogy valamilyen szándékolt hatást váltson ki a befogadóból.⁶ A megtervezettség és a célzott hatás elérésére törekvés a tömegekre irányuló propaganda sajátossága. A forrásnak döntő szerepe lehet a kívánt hatás elérésében. Forráson a közlésnek a befogadó által észlelt kibocsátóját értjük, tehát a társadalmat elérő politikai közlések forrásainak a befogadók számára általában a tömegkommunikációs eszközök tűnnek.

A forrás befogadói értékelésének elemei: 1. a forrás hitelessége; 2. a forrásnak tulajdonított szándék vagy célkitűzés és 3. a befogadóval való hasonlóságának mértéke.⁷ A forrás hitelessége akkor fontos, ha vannak alternatív források; ha nincsenek, a közlés forrása felértékelődik (például egy diktatúrában az egyetlen hivatalos médiumra kell hagyatkoznia mindenkinek). A forrásnak tulajdonított szándék elrejtése azért lényeges, hogy a befolyásolt fél ne legyen tudatában a befolyásolási helyzetnek, mert akkor pszichológiai szempontból ellenállást tanúsít. A befolyásolás akkor hatékony, ha a megcélzott fél nem jön rá, milyen érdeke fűződik a befolyásolónak a sikerhez. A forrásnak a megcélzott féllel való (látszólagos) hasonlósága szintén az üzenettel szembeni ellenállást csökkenti.

Jelenleg számos megnevezése létezik a különféle funkciójú propagandatevékenységnek, illetve az ilyen tevékenység eredményeként létrehozott közleménynek: politikai propaganda, kereskedelmi propaganda, reklám, imázsformálás, társadalmi kapcsolatok, nyilvános diplomácia, közügyek, stratégiai kommunikáció, és így tovább. A politikai propaganda ma is alkalmazható, legáltalánosabb definícióját a propagandakutatás megalapozói, Lasswell és

⁴ A magyar nyelvben a „propaganda” kifejezés a nagy francia forradalommal összefüggésben, politikai értelmezése keletkezésekor kap rosszalló jelentést. Általában a Szovjetunió és a náci Németország ilyen jellegű tevékenysége miatt tapadt hozzá negatív konnotáció. Lásd: Jakusné Harnos Éva: A hatékony propaganda nyelvi eszközei. PhD-értekezés, ELTE, 2003. 4–7.

⁵ Siklaki István: A meggyőzés pszichológiája. Scientia Humana. Budapest, 1994, 15.

⁶ Csepeli György: Szociálpszichológia. Osiris Kiadó. Budapest, 1997, 289.

⁷ Csepeli: i. m. 290.

társai alkották: „szimbólumok tudatos kiválasztása és terjesztése a tömegek viselkedésének befolyásolása érdekében”.⁸

A fentiek alapján a propagandatevékenység minden fajtájára érvényesek bizonyos alapelvek, amelyek megvalósulását nyomon követhetjük a különböző kommunikációs csatornáknban, egészen napjainkig. Ezek például: a propagandaközlemény kibocsátó forrásának eltitkolása, a forrás – a befolyásoláshoz fűződő – (valós) érdekének vagy céljának az elfedése, a befolyásolási helyzet felismerésének megnevezése a befogadó számára. Mélyebb és tartósabb a propaganda hatása, ha nyelvi vagy vizuális trükkökkel arra készíti a célközönséget, hogy a neki eljuttatni kívánt üzeneteket maga következtessen ki a propaganda rejtett tartalmából – így azt fogja hinni, a gondolat és annak nyelvi megfogalmazása a saját tudatának a terméke, ezért kitartóbban fog ragaszkodni hozzá. A modern tömegkommunikáció intézményrendszerének kialakulása után a propagandisták hamar megértették, hogy a propagandatechnikáknak azért vannak korlátai: nem mindig lehet megmondani az embereknek, miről mit gondoljanak, de azt igen, hogy *miről* gondolkodjanak. A propaganda és a sajtó legfőbb funkciója tehát az *agenda-setting*: a figyelem irányítása.

A NYOMTATOTT SAJTÓ

A 19. században szilárdultak meg a nyomtatott sajtó fajtái: a presztízslapok, a hírlapok, a bulvárlapok és a pártokhoz kötődő politikai sajtó.⁹

A nyomtatott sajtótermékek tömeges elterjedésével szinte egy időben vizsgálni kezdték tartalmukat, részben az eladott példányszám növelésének érdekében, részben a politikai kampányok követése céljából. Az első tartalomelemzések az első közvélemény-kutatásokhoz kapcsolhatók, amelyeket szociológusok terveztek.¹⁰

A nyomtatott sajtó hazai és nemzetközi befolyását világméretben az első világháború alatt próbálták ki az elitcsoportok. Az angol nyelvű szakirodalomból például részletesen megismerhető Nagy-Britanniának az első világháborút előkészítő és annak eseményeit kísérő propagandatevékenysége, amelynek a filmhíradó és a távíró mellett a nyomtatott sajtó volt a legfőbb közvetítőcsatornája.¹¹ Ismeretes, hogy a brit propaganda intézményei például írókat alkalmaztak a sajtóban elhelyezett történetek megalkotására, akiknek a részvételét teljes titokban tartották még a hazai közönség előtt is. Propaganda céljából korábban is alkalmaztak írókat, például az 1755. november 1-jei lisszaboni földrengés után. Annak érdekében, hogy a sajtóhíreket, a tájékoztatást és a kommunikációt megalapozza, Pombal márki a kor neves íróiból csoportot hozott létre. Feladatuk a földrengésről, a polgári védelemről és a lisszaboni rekonstrukcióról szóló hírek megalkotása és ellenőrzése volt.¹²

A háborús propaganda felerősíti a nyomtatott sajtó jellegzetes vonásait: az elitcsoporttól érkező, célirányosan megtervezett üzenetek nagy tömegekhez jutnak el. A hírszövegek létrehozása és fogyasztása között jelentős időbeli eltérés van. A hírszerkesztésnek határidőre

⁸ B. L. Smith – H. D. Lasswell – R. D. Casey: Propaganda, Communication and Public Opinion. A Comprehensive Reference Guide. Princeton University Press, Princeton, 1946, 1.

⁹ Denis McQuail: A tömegkommunikáció elmélete. Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 27–31.

¹⁰ Klaus Krippendorff: A tartalomelemzés alapjai. Balassi Kiadó, Budapest, 1995, 13–17.

¹¹ Randal Marlin: Propaganda and the Ethics of Persuasion. Broadview Press, 2003, 62–76.

¹² Siposné dr. Kecskeméthy Klára: Az 1755. évi lisszaboni földrengés. Műszaki Katonai Közlöny, 2015/2., 168. http://www.hhk.uni-nke.hu/downloads/kiadvanyok/mkk.uni-nke.hu/PDF_2015_2sz/ossz_2015_2sz.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 12.)

el kell készülnie, hogy az anyagok időben nyomdába kerülhessenek. Az olvasóközönségtől származó esetleges visszacsatolás csak jókora késéssel érkezhethet, például olvasói levél formájában. Az elitcsoport dönti el, hogy mi kerül az újságba és mi marad ki. A *gate-keeper*, azaz a kapuőr szerepét a propaganda irányítói és az újságírók töltik be.

Az újság szerkesztőinek, tudósítóinak névsora ismert lehet, de az elit tagjainak irányító csoportja az olvasó számára már nem olyan jól körülhatárolható. Így az olvasóközönség előtt valószínűleg rejtve maradnak a befolyásolás stratégiai céljai, és még az üzenetek forrását is tévesen azonosítja.

A háborús propaganda céljai – az ilyen jellegű mai műveletekéhez hasonlóan – a saját oldal támogatásának megnyerése és fenntartása, az ellenség lejáratása és szövetségeseinek elbizonytalanítása, valamint a semleges harmadik fél megnyerése, vagy legalább a küzdelemtől való távol tartása.

A RÁDIÓ ÉS A TELEVÍZIÓ

A rádió mint új tömegkommunikációs eszköz a filmhez hasonlóan a második világháborúban kapott jelentős propagandaszerepet. A hangzás révén a befolyásolásnak több lehetőségét hordozta, mint a nyomtatott szöveg, és lehetővé tette az élő közvetítést, azaz az egyidejű jeltovábbítást. A szállítást és terjesztési hálózatot igénylő nyomtatott sajtótermékekkel ellentétben a rádióadásokat kevésbé akadályozták a földrajzi távolságok és a politikai határok.

A hadban álló felek különféle tartalomelemző módszereket dolgoztak ki egymás rádióadásainak, illetve propagandájának megfigyelésére és elemzésére. A Lasswell és csoportja tevékenységéről szóló szakirodalom részletesen ismertet több esettanulmányt a sikeres vagy sikertelen előrejelzésekről.¹³ A szociológusokból, nyelvészekből, matematikusokból álló csoport olyan általános érvényű megállapításokat tett a nyelvi közlések társadalmi beágyazottságára és szituációs kötöttségére vonatkozóan, amelyeket a mai nyelvtudomány és a kognitív tudomány is alátámaszt.

A televízió a nyelvi manipuláció lehetőségei mellett a vizuális manipuláció lehetőségeit hozta be a tömegeket elérő propaganda eszköztárába. A plakátok és a filmek korábban is lehetővé tették az alkalmazását, de a televízió mindezt házhoz vitte. A szakirodalom szerint az információk képi megerősítése tette a hidegháború korának egyik leghatékonyabb médiumává. A fejlett demokráciák hamar felismerték a tévéviták jelentőségét a választási kampányokban, és nagy szakértői gépezet foglalkozott a lehetőségek elemzésével és kiaknázásával.¹⁴

Pszichológiai szempontból a televízió azt az illúziót kelti a nézőben, hogy a valóságot tapasztalja meg, hiszen hallja is, látja is az eseményeket, és a valóságnak ez a látszólag közvetlen leképezése elfedi a szerkesztés, a nézőpont, a médiakeret, a médiafigyelem tényezőit, amelyek mind szűrőként, illetve befolyásolási lehetőségként adottak.

A politikai elit sajátos viszonyt alakított ki az elvileg szabad televíziózással: például adatok szerint az összes fejlett demokráciában megválogatták a különféle politikai nézeteket valló pártok képviselői, hogy kinek adnak interjút. Szakirodalmi források állítják, hogy még a televízió elterjedése előtt, de már a rádió korában az Egyesült Államok elnöki

¹³ Alex L. George: *Propaganda Analysis: A Study of Inferences Made from Nazi Propaganda in World War II*. Evanston, Ill., Row, Peterson, 1959.

¹⁴ Róka Jolán: *Kommunikációtan. Századvég Kiadó – Budapesti Kommunikációs Főiskola*, 2002, 114–135.

sajtótájékoztatóit lényegében kétszer tartották meg: először úgynevezett háttérbeszélgetéseket folytattak az újságírók csoportjával, majd a nyilvánosság előtt megismételték a tájékoztatót.¹⁵

Az 1980-as években a műholdas műsorszórás megjelenése a televíziózás globalizációját eredményezte. Ez újabb folyamatokat indított el a hír megalkotásáért és terjesztéséért folyó küzdelemben. Az egyes országok elitje olyan eszközhöz jutott, amelyekkel már hatékonyan befolyásolhatta nemcsak az országhatárokon belüli célközönségét, hanem a földrajzi határokon túli nézőket is. Fontossá vált, hogy üzenetrendszert közvetítsen a műholdas tévécsatorna az adott országról, illetve, hogy saját (képi és nyelvi) megfogalmazásban közvetítse a híreket.¹⁶

A propaganda hatásának szempontjából fontos megjegyezni, hogy az objektivitás látszatát keltő és ezért hatékony befolyásolási eszköz, a televízió hírműsorai a kutatási adatok alapján még mindig a médiafogyasztók legfőbb és megbízhatóknak tartott hírforrásai.¹⁷

A HAGYOMÁNYOS TÖMEGMÉDIA HATÁSAINAK VIZSGÁLATA

A fentiekből látható, hogy a nyomtatott sajtó, a rádió és a televízió alkotta tömegkommunikációs rendszerek leglényegesebb tulajdonsága, hogy kevesek által előállított tartalmat juttatnak el széles közönséghez. A tartalom létrehozásának különböző szakaszaiban többszörösen megsűrűrik azokat az információkat, amelyek végül eléri a befogadókat: például az újságíró, a szerkesztő, a főszerkesztő dönt arról, mi kerüljön a befogadókhöz. Ez akkor is így van, amikor nyomtatásban olvasói levelet közölnek, vagy interjút, interjúrészletet sugároznak, vagy az élő műsorba bekapcsolják a telefonon vagy Skype-on jelentkezőt – főként akkor, ha ezek tartalma beleillik a koncepciójukba.

Az említett médiumok – a Gerbner kultivációs elméletében összefoglaltak szerint – sajátos világgépet terjesztenek, amely megfelel az adott társadalmat átható ideológiának, s amelyben összekeverednek, illetve egymás üzeneteit erősítik a hírek és a kitalált történetek.¹⁸ Minél alacsonyabb iskolázottságú a célközönség, annál kritikátlanabban veszi át ezt a világgépet, azt képzelve, hogy a saját tapasztalatán alapul. Ezt alátámasztja a médiaegyenlet elmélete, amely annak a kutatásnak az eredményeit írja le, amelyben arra keresték a magyarázatot, miért viszonyulnak az emberek úgy a televízióhoz, a számítógéphez és más médiumokhoz, mintha azok is emberek volnának. A jelenséget neurológiai okokra vezették vissza. Megállapították, hogy az emberi agyban nincs olyan funkció vagy anatómiai terület, amely segítené, hogy az ember különbséget tegyen a közvetlen és a közvetített tapasztalat között, és amely ennek megfelelően alakítaná a mentális folyamatokat.¹⁹

A diskurzuselemzésben kidolgozott hírérték elmélete sorra veszi a híryanag közlésre való kiválasztásának feltételeit. Ezek között hangsúlyt kap az ideológiai közelség, amelynek megléte elősegíti az információnak a médiába kerülését, a meghatározó ideológiától, illetve az elfogadott normáktól való eltérése pedig gátolja azt.²⁰

¹⁵ Steven Clayman – John Heritage: *The News Interview. Journalists and Public Figures On the Air*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002, 27–29.

¹⁶ A televíziós hírek szövegének és képi világa elemzésének nagy szakirodalma áll rendelkezésünkre, amelyet például Andok Mónika röviden összefoglal: *A hírek története*. L'Harmattan, Budapest, 2013, 145–157.

¹⁷ Vian Bakir: *Sousveillance, Media, and Strategic Communication: Iraq, USA, UK*. Continuum International Publishing, 2010, 65.

¹⁸ George Gerbner: *A média rejtett üzenete*. Osiris Kiadó. Budapest, 2000, 34–60.

¹⁹ Em Griffin: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat Kiadó, 2001, 382–385.

²⁰ Teun A. Van Dijk: *News As Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates Inc., 1988, 49.

Kérdés, hogy a korszerű, interaktív, webalapú média megváltoztatja-e a propaganda technikáit és hatását? Korunkban az elit vagy az egymással kommunikáló tömegek határozzák-e meg a média, főleg az online média figyelmének irányulását?

AZ INTERAKTÍV ÉS MULTIMODÁLIS MÉDIA

A digitális eszközök megjelenése lehetővé tette, hogy bárki tartalmat töltsön fel a világhálóra: a felhasználók blogokat indíthatnak a mindennapi életükről vagy tevékenységükről szóló, naplószerű szövegekkel, vagy képeket és üzeneteket tehetnek közzé a közösségi oldalakon.²¹ Az új médiakörnyezet új elméletek kialakulásához vezetett, amelyeknek egyik szempontja, hogy a 21. század előtti, viszonylag egyirányú tömegkommunikációval összehasonlítva ki alkotja meg és alakítja a média tartalmát. A látszat az, hogy az állampolgárok, legalábbis az internetet, az okostelefont, tabletet és más digitális eszközöket használó tömegek. Eszerint tömegek kommunikálnak egymással, sőt, önmagukkal. Az elitek számára olyan fontos meggyőző vagy rábeszélő propaganda kifejtése látszólag akadályokba ütközik, mert a kommunikáció többirányú lett, és mert a világháló számos rétege elvonhatja a figyelmet a propagandaüzenetekről.

A CÉLKÖZÖNSÉG VISSZAHATÁSA A PROPAGANDAGÉPEZETRE

Egyes szakértők szerint elérkezett a sokirányú kommunikáció és a kölcsönös megfigyelés korszaka. A stratégiai kommunikáció változásáról szóló könyvében Vian Bakir – egy kanadai filozófus nyomán – ’sousveillance’-nak, alulnézetből való megfigyelésnek nevezi el az elit és az állampolgárok újfajta kommunikációját, amelyet a világháló és a digitális eszközök jellemeznek. Eszerint az elitcsoportok a különböző szervezeteken és technológiai rendszereken keresztül továbbra is adatokat gyűjtenek az állampolgárokról, és szabályozni igyekeznek az információ áramlását. Ugyanakkor a kép-, film- és hangrögzítő eszközök elterjedése, valamint az adatoknak az internetre való viszonylag egyszerű feltöltése miatt az átlagember is figyelheti, sőt azonnal dokumentálhatja a vele történeteket, esetleg a vele szemben elkövetett állami túlkapasokat. Mindezt pedig közvetlenül megoszthatja akár tömegekkel is.²²

Meg kell azonban jegyezni, hogy mindenkiről egyre több, szándékolatlanul vagy szándékosan szolgáltatott információ kering az interneten, amelyet bárki vagy bármilyen gépezet összegyűjthet, és saját céljaira felhasználhat. Így a propagandatevékenység kifejtői egyre konkrétabb célcsoportokhoz juttathatják el üzeneteiket.

Az említett könyv esettanulmányokat tartalmaz az iraki háború idejéből. Megvizsgálja az Abu Ghraib börtönben elkövetett kínzások fényképeinek 2004. évi internetes kiszivárgtatását, miközben elemzi az újfajta kommunikációs lehetőségek hatásait. Következtetése, hogy az alulról jövő társadalmi nyomásnak döntő szerepe volt a téma meghatározásában: a botrány azért tört ki, mert sokakhoz eljutott az információ, így a katonai és a politikai vezetés kénytelen volt beismerni és kivizsgálni a történeteket a sajtó figyelmétől kísérvé.²³

²¹ Az internetnek a felhasználók viselkedésére gyakorolt hatását összefoglalja például: Boronkai Dóra: Az internet pszichológiája. 2011. http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/File/kari_projektek/informacioutudaservesenyules/tananyagok/1_alprojekt/TM/04_Internetpszichologia.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 13.)

²² Bakir: i. m. 16–23.

²³ Bakir: i. m. 69–97.

A technológiai fejlettség egy lépéssel előbbre járt, mint a jogi szabályozás és az információ-ellenőrzésre törekvők körültekintése.

A másik esettanulmány témája a 2005-ös, imázsjavító ellenkampány az Egyesült Királyságban, amikor egy burleszk műfajú videoklip, az „Is This the Way to Amarillo” terjedt az interneten, amely vicces, emberközeli és szerethető képet nyújtott az Irakban szolgáló brit katonákról. A videót állítólag magánemberek készítették önmaguk szórakoztatására, de a hadsereg engedélyezte, és olyan sok címzettnek küldték el e-mailben, hogy összeomlott a Védelmi Minisztérium szervere.²⁴ A propagandisták valószínűleg megtalálták a 'sousveillance' ellenszerét: magánkezdeményezésnek álcázták az intézményesen megtervezett imázsjavító kampányt. Az esetek eredményeképpen az amerikai és a brit haderő kiterjesztette a biztonsági szabályozást az internetes közlési műfajok mindegyikére.

AZ ONLINE MÉDIA ELTERJEDÉSÉNEK HATÁSA A HÍRSZÖVEGEKRE

A közösségi média és a felhasználók által készített tartalom divatját a politikai kommunikáció is követi. A politikusok a Facebook- vagy Twitter-oldalaikon a bejegyzéseikkel, vagy a saját blogjaikban közvetlenül szólnak a támogatóikhoz és az ellenfeleikhez. A nyomtatott sajtóra látszólag nincs is szükség. Azonban a nyomtatott sajtótermékek online változatait áttekintve megállapítható, hogy világszerte kiaknázzák a modern technika lehetőségeit: interaktívabbá váltak. A cikkek végén az olvasókhöz fordulva kérik őket, küldjenek képet, videófelvételt vagy szöveges tudósítást, amely az adott témához, eseményhez kapcsolódik a saját élményeik szerint. A cikkek után kommentálni lehet az eseményt vagy az írás sajátosságait.

Szinte percekre bontott, majdnem valós idejű tudósításokat adnak a hírszövegekben a folyamatban lévő, előtérbe helyezett eseményekről. Egy-egy cikket akár 10-20 percenként frissítenek. Ám az újság honlapja például a BBC esetében csak a legújabb szövegváltozatot mutatja meg. A következő példa egy tipikus főcím és lead, azaz bevezető a CNN honlapjáról, amely látszólag nagy hangsúlyt fektet a pontosságra:

Migrant crisis: With Hungarian border blocked, many head for Croatia

By Tim Hume, Ben Wedeman and Jethro Mullen, CNN

Updated 0740 GMT (1440 HKT) September 17, 2015 | Video Source: CNN

Story highlights

- Hungarian forces use tear gas and water cannons on migrants at border with Serbia
- “People will continue to try to reach Europe,” says International Organization for Migration
- Hundreds of migrants head toward Croatia, facing landmine threat

<http://edition.cnn.com/2015/09/17/world/europe-migrant-crisis/index.html>²⁵

A lead, vagyis a rövid tartalmi összefoglaló egyes részei teljes időbeli zavart okozhatnak. Az angol nyelvű újságírás hagyományai szerint a frissként tárlt információt jelen időben fogalmazzák meg: mintha a könnygáz használata és a veszélyes, elaknásított horvátországi határ felé haladás egy időben történne. A két információ közé ékelődött a migrációs szervezet szintén jelen időben jelentett megnyilatkozása, ami viszont a jövőre utal. Melyik eseményhez viszonyítva?

²⁴ Részletes leírása megtalálható: Bakir: i. m. 98–103.

²⁵ A szerző kiemelései.

A folyamatos szövegfrissítés láthatóan erősen széttördeli a hírszöveget. Lazán összefűzött bekezdések sorakoznak, amelyek nem követik az időrendet, pedig a befogadó számára a szövegfeldolgozás folyamatában ez lenne az ok-okozati összefüggések kulcsa. Így nehéz logikai rendbe állítani az információtöredékeket. A hírszövegeket tovább tördelik a becsatolt linkek, a beékelt videófelvetelek, a felajánlott kapcsolódó címek. Az utóbbiakra kattintva újabb website-ok nyílnak meg, hasonlóan felépített újabb cikkekkel. A hír már nem egy kerek történet, egy elbeszélés, hanem végtelenül szerteágazó szöveg. Létrejött a korunkban tapasztalható, helyenként zűrzavaros viszonyokat kifejező, új szövegtípus. A figyelem irányítására még nagyobb szükség van, mint az előző korokban.

A MANIPULÁCIÓ LEHETŐSÉGEI A MODERN MÉDIÁBAN

A szakértők gyakran a *konvergencia* szóval jellemzik a modern, online tömegkommunikációt. A konvergencia egyrészt a „hivatalos” vagy intézményes tömegtájékoztatás és a személyközi kommunikáció közeledését fejezi ki, másrészt a tájékoztató és a szórakoztató műfajok összefonódását (*infotainment*),²⁶ harmadrészt a használt technológiai eszközök megjelenését, majd tömeges elterjedését a „hivatalos” szervezetek mellett a magánszférában. Bárki alkothat és közzétehet verbális, vizuális vagy többféle médiumot felhasználó multimodális szöveget.

A konvergencia a médiaszövegek stílusában szintén kimutatható. A legújabb kutatások bizonyítják, hogy a hírszövegek személyessé váltak, szemben a tíz-húsz évvel ezelőtt a sajtónyelvvvel szemben még alapkövetelményként támasztott (látszólag) semleges stílussal.²⁷ Az érzelmi hatáskeltés előtérbe kerülése bizonyítja a rábeszélés, a manipuláció és az összes megtévesztési technika növekvő szerepét. Amikor a tudósító beáll abba a jelenetbe, ami a tudósítás helyszínén zajlik, magával viszi a nézőt. A szakirodalomból ismert, hogy a párbeszédszerű vagy az elbeszélő közlésben létrejön egy közös mentális – ebben az esetben virtuális – tér, amelybe a résztvevők beleképzelik magukat.

A személyes hangvétel, a személyes nézőpont jelentősége régóta ismert a propagandisták előtt. Például az első világháború idején az Egyesült Királyság Információs Minisztériuma külföldi újságírókat és befolyásos személyiségeket látott vendégül luxuskörülmények között, hat héten át.²⁸ Hazatérve a vendégek sokkal hatékonyabb személyes propagandát fejtettek ki, mint az Egyesült Királyság hivatalos sajtója. A módszert a 20. században alkalmazta a náci Németország, a Szovjetunió, Dél-Afrika és a Pentagon. Ehhez a propaganda fogáshoz hasonlóan a véleményformálók érzelmi azonosulására épített az iraki háborúban a „beágyazott” tudósítók alkalmazása.²⁹ Az Irakba települő amerikai alakulatok megnevezhettek olyan, a helyi vagy a regionális médiában dolgozó újságírót, akit szívesen fogadtak volna. Az egyes alakulatokhoz csatolt újságírók minimális katonai kiképzést kaptak a műveletek megkezdése előtt, tehát a biztonságuk a katonáktól függött. Ebből a nézőpontból tudósították elsősorban az illető alakulat állomáshelyéhez legközelebb eső amerikai regionális lapot. Emlékezzünk a hírérték egyik fontos kritériumára, a földrajzi (és értékrendbeli) közelségre! Ez a haditudósítói szervezet egy földrajzilag és érzelmileg távoli háborút közelebb vitt az átlagpolgárokhoz.

²⁶ Aczél Petra: Médiaretorika. Magyar Mercurius, 2012, 131.

²⁷ A folyamat átfogó leírását és elemzését tartalmazza: Daniela Landert: Personalisation in Mass Media Communication. John Benjamins Publishing Co., Amsterdam/Philadelphia, 2014.

²⁸ Randal Marlin: Propaganda and the Ethics of Persuasion. Broadview Press, 2003, 66–67.

²⁹ Bakir: i. m. 47–55.

Ebben az időben már interaktív médiumot is felhasználtak ugyanerre a célra: John Bebow, a tengerészgyalogsághoz rendelt újságíró hivatalos háborús blogot vezetett.³⁰

A hírszövegekben megjelenő időviszonyokban szintén rejlik manipulációs lehetőség. A folytonos online frissítés miatt mind a hírszövegen belül, mind azon kívül több időbeli viszonyítási pontot kell kijelölni. Például a hír címe fölött ott van a dátum, a cím alatt órában és percben megjelölik, mikor frissítették legutóbb, a szövegen belül a valós események összefüggéseiben előre- és visszautalnak, közbeszúrva megjelennek képi vagy videófelvételt tartalmazó illusztrációk, amelyeken szintén szerepelhet dátum, óra és perc megjelölése, és így tovább. Ez megnehezítheti a befogadást, az értelmezést és főleg a hétköznapi ember számára átlátható valóságmodell felépítését. A szövegekben a sorrendiség ok-okozati és előzmény-következmény összefüggéseket sugall, és ez a befogadáskor feldolgozási kényszert jelent. A sorrendiség összezavarása miatt a befogadót könnyebb megtéveszteni, az események irányított értelmezésére készítetni.

Példaként vizsgáljuk meg a fent említett CNN-cikk hírszövegének elejét:

At the Hungarian-Serbian border (CNN) A day after Hungarian riot police used tear gas and water cannons to turn back people at the country's border with Serbia, migrants attempting to reach Western Europe were left with a difficult choice.

Go up against Hungary's tough new border defenses yet again or set out once more on a different path toward the European Union's wealthier nations.

Frustrations boiled over Wednesday afternoon after Hungary had sealed the final hole in its border with Serbia a day earlier, shutting off a popular route used by tens of thousands of people in Europe's vast migrant crisis.

The move left desperate men, women and children -- most of them fleeing violence in the Middle East -- blocked from entering Hungary by a razor-wire fence.³¹

A hírszöveg az események közepén kezdődik, mintha a magyar készenléti rendőrség ok nélkül használt volna könnygázt. A vastag betűvel kiemelt szövegrészekben szereplő időutalások nem segítik az olvasót az események sorrendjének megállapításában. A fenti, az előzőekben bemutatott főcímben van dátum és óra, perc szerinti utalás a szöveg frissítésére, de nem szerepel, hogy a hét melyik napján vagyunk, és azonosítható-e az „egy nappal azután, hogy” a szerdával, esetleg a keddel vagy a csütörtökkel? Ha a következő napon még fent van a hír a honlapon, még inkább követhetetlen az események sorrendje. Ráadásul a tudósítók úgy tesznek, mintha a könnygáz használatának ténye és körülményei már mindenki számára nyilvánvaló háttérismeretek volnának. Így ennek elfogadására kényszerítik az olvasót.

Az online olvasónak nincs lehetősége, hogy a közös háttérrel tisztázza. A rákényszerített „közös háttér” például hatással van az információ szerkezetére; arra, hogy mit tekint már ismertnek és mit tekint új információnak. Mindez azt eredményezi, hogy a hírszöveghez a honlapon felajánlott linkekre kell támaszkodnia, azaz már nemcsak a figyelmét irányítják a szerkesztők és újságírók, hanem meghatározzák azt is, milyen összefüggéseket hozzon létre a megismert események, információk között. Valóban sugallni lehet, hogy miről mit gondoljon.

A fentiekben már elemzett CNN-cikk felületén, mint egy odatűzött noteszlap, egy Twitter-bejegyzés „lebegett”, amit nem lehetett a hírszöveggel együtt elmenteni. Egy fényképen szép, szomorú szemű, három év körüli kislány volt látható, alatta a következő szöveg:

³⁰ Bakir: i. m. 53.

³¹ A szerző kiemelései.

This little refugee kid crying after Hungary police use tear gas and water canons 2 disperse migrants on Serbia border.

A mondatban több nyelvi furcsaság van: a *crying* állítmányi szerkezetből hiányzik az *is* létige; a *cannon* két *n*-nel írandó, ha ágyút jelent; a 2 használata *to* helyett jellegzetes SMS-nyelv, vagy felhasználói internetes szleng. Az olvasó feltételezi, hogy a bejegyzést és a fényképet az események valamelyik résztvevője töltötte fel, aki nem tud jól angolul. A fényképet jobban megfigyelve látható, hogy a háttérben a kislánynak valószínűleg háttal sorban álló felnőttek lábai láthatók: a jelenet nem látszik zavargásnak. A Twitteren kiderül, hogy a gultuysuz név a CNN isztambuli tudósítóját takarja, aki már 2008 márciusában csatlakozott:

CNN producer based in Istanbul, views my own, retweets not endorsement.

A közösségi oldalon lévő, az érzelmekre erősen ható húsz-huszonöt fénykép és képaláírás tehát a látszat ellenére nem egy átlagos felhasználó által feltöltött tartalom, hanem újságírótól származik, aki részben eleget tesz a szakma szabályainak (sajátjaként jelöli meg a nézeteket), másrészt manipulatív módon megszegi azokat (érzelmi-értékelő stílusban, személyes hangvétellel tudósít a hírszövegbe épített „betétben”).

Az újságírásnak a személyközi kommunikációhoz közelítése a technológiai eszközök közbeékelődése miatt az átlagos hírfogyasztók számára nehezen felismerhető és bizonyítható. A figyelmet elterelik a technológiai megoldások, és a befolyásolás tudat alatt hat – vagyis a leghatékonyabban, mivel a helyzet felismerésének hiányában nem lehet ellene védekezni.

A szövegek már nem maradnak meg fizikai valóságukban, csak esetleg virtuálisan, az internetes újság archívumában. Állítólag ennek a tartalma is folyamatosan átalakul. A szakértők azt állítják, az online média olvasási szokásokat figyelő programjai más-más linket ajánlanak fel egy-egy olvasónak aszerint, hogy milyen információt vagy website-ot keresett korábban. Ennek következtében a propaganda szinte korlátlanul és főként alig, vagy csak nehezen dokumentálhatóan alakítja a jelenről és a múltból szerzett ismereteinket.

KONVERGENCIA A STRATÉGIAI KOMMUNIKÁCIÓBAN

A stratégiai kommunikációnak az amerikai haderő szaknyelvi értelmező szótárában olvasható magyarázata a következő:

Strategic communication – Focused United States Government efforts to understand and engage key audiences to create, strengthen, or preserve conditions favorable for the advancement of United States Government interests, policies, and objectives through the use of coordinated programs, plans, themes, messages, and products synchronized with the actions of all instruments of national power. Also called SC. (Joint Publication 1-02).

Stratégiai kommunikáció – Az USA kormányának összehangolt erőfeszítései, hogy a kulcsfontosságú közönséget megérintse, illetve annak érdeklődését felkeltse azzal a céllal, hogy az USA kormánya érdekeinek, politikájának és célkitűzéseinek kedvező körülményeket teremtsen, azokat erősítse vagy fenntartsa olyan összehangolt programok, tervek, témák, üzenetek és termékek által, amelyekhez minden nemzeti erőforrást igénybe vesz.³²

A stratégiai kommunikáció fogalmának mélyebb megértéséhez meg kell vizsgálni a *strategic* értelmét az angol nyelvben:

³² A szerző fordítása.

Strategic: 1. done as part of a plan, especially in a military, business or political situation; 2. useful or right for a particular purpose, 3. used in fighting wars (Longman Dictionary of Contemporary English)

Stratégiai: 1. egy terv részeként végrehajtott, főleg katonai, üzleti vagy politikai helyzetben; 2. hasznos vagy helyes egy bizonyos célra; 3. háborúk megvívásában használatos.³³

Ezek lehetnek azok a jelentéselemek, amelyek összhatása alakítja a kérdéses szó, illetve szakkifejezés fogalmi tartalmát: célirányos, megtervezett, befolyásolásra törekvő, háborús célokat szolgáló kommunikáció.

A Magyar Honvédség törzsszolgálati szabályzatának terminológiai tisztázó fejezete tartalmazza a stratégiai kommunikáció (STRATKOM) fogalmának angol nyelvű, a NATO-ban érvényes meghatározását. A NATO-szabványosított meghatározás így szól:

Strategic Communication (StratCom): The coordinated and appropriate use of NATO communications activities and capabilities – Public Diplomacy, Public Affairs, Military Public Affairs, Information Operations and Psychological Operations – in support of Alliance policies, operations and activities, and in order to advance NATO's aims.

Stratégiai kommunikáció: A NATO kommunikációs tevékenységeinek és képességeinek – a nyilvános diplomáciának, a nyílt információ közlésének, a katonai vonatkozású nyílt információ közlésének, az információs műveleteknek, valamint a lélektani műveleteknek – összehangolt és megfelelő alkalmazása a szövetség politikájának, műveleteinek és tevékenységeinek támogatása, továbbá a NATO célkitűzéseinek elősegítése érdekében.³⁴

Ismeretes, hogy az „Information Operations” amerikai megnevezése, az „I Ops” brit megnevezése ugyanannak a műveletfajtának. Hasonlóképpen a „Public Affairs” amerikai, a „Media Ops” brit kifejezés ugyanarra a tevékenységre.³⁵ Az *információs műveletek* célja valóban az ellenséges vagy a semleges közvélemény manipulálása. A „közügyek” vagy a „médiaműveletek” célja valóságúen tájékoztatni a hazai és a nemzetközi közvéleményt. Azonban a Pentagonban már 2003-ban készült egy titkos jelentés arról, hogy a lélektani hadviselés keretei között a külföldi közvéleménynek létrehozott üzeneteket egyre növekvő számban fogyasztja a hazai közönség, és ez fordítva is tapasztalható.³⁶

A globális digitális média korában a fejlett demokráciákban technikailag nem lehetséges egymástól elválasztani a hazai és a külföldi közvélemény tájékoztatását. Ez kitűnik az USA Szárazföldi Haderő Minisztériuma kiadványából:

Inform and influence activities

The integration of designated information-related capabilities in order to synchronize themes, messages, and actions with operations to inform United States and global audiences, influence foreign audiences, and affect adversary and enemy decision making. (FM 3-13 Inform and Influence Activities. Glossary-2.)

Információs és befolyásolási műveletek

Bizonyos, információval kapcsolatos képességek integrálása azon célból, hogy összehangoljunk témákat, üzeneteket és tevékenységeket olyan műveletekkel, amelyek tájékoztatják

³³ A szerző fordítása.

³⁴ A szerző fordítása.

³⁵ Bakir: i. m. 42.

³⁶ Bakir: i. m. 78.

az Egyesült Államok lakosságát, befolyásolják a külföldi közvéleményt, és hatással vannak az ellenséges érzületük vagy az ellenség döntéshozatalára.³⁷

A definícióban keveredik a tájékoztatás és a befolyásolás fogalma. A technikai és műfaji konvergencia mellett tehát új jelenség a befolyásolásra törekvő műveletek fajtáinak konvergenciája. Ez magyarázható a technikai eszközök globális fejlettségével, de a modern társadalmak válságával is: a fentiekben gyakran említett iraki háborút megtévesztő adatokra hivatkozó, a saját közvéleményt félrevezető lélektani műveletek készítették elő mind az Egyesült Királyságban, mind az Egyesült Államokban – ezeknek a kivizsgálása azóta a nyilvánosság előtt megtörtént.³⁸

ÖSSZEFOGLALÁS

A befolyásolás klasszikus módszerei ma is tovább élnek. Ezek közül a legfontosabb az információ tér elfoglalása, a célközönség figyelmének irányítása, a propaganda forrásának eltitkolása, a propaganda valódi céljának, a hozzá fűződő érdekeknek az elfedése. A befolyásolás nyelvi és pszichológiai eszközeinek hatását felerősíti a manipulálható képi információkat a hírfogyasztókra zúdító elektronikus és online hírszolgáltatás. A digitális média még több lehetőséget teremt a forrás elrejtésére. Az új szövegtípusokat, amelyek eredetileg a magánfelhasználók közléseit szolgálták gyorsan elfoglalják az intézményes propagandagyártók. Az elit jogi szabályozással mindig újra megkísérli visszavenni az információáramlás feletti ellenőrzést. A propaganda célközönsége pedig egyre inkább kiszolgáltatott az adatgyűjtésnek és a hatékony befolyásolásnak. Szociálpszichológiai kísérletek igazolják, hogy a befolyásolás annál hatásosabb, minél több forrás ismétli el és erősíti meg az üzenetet, amely bizony megtévesztő is lehet.

A digitális média úgy alakította át a hírszöveg szerkezetét, hogy a befogadó számára szinte lehetetlen az eddigi emberi gondolkodásnak megfelelő, ok-okozati vagy előzmény-következmény típusú összefüggéseken alapuló valóságmodell létrehozni. Tehát a propagandista vagy az elit egyre inkább irányíthatja a célközönség figyelmét, sőt, a gondolkodását is. A propaganda céljait könnyű eltitkolni, ha a széttördelt szövegben alig tud összefüggéseket felismerni a célközönség. Ráadásul a célközönség tagjai gyakran közzéteszik a gondolataikat a világhálón, ahonnan szinte bármilyen adathalmaz összegyűjthető és elemezhető. Ugyanakkor a propaganda célközönsége a közösségi média és a világháló segítségével gyorsabban tudja megszervezni önmagát. A tömegessé váló digitális eszközökkel és a világháló közvetítésével esetenként nyomást gyakorolhat az elite.

A megváltozott médiakörnyezetben a lélektani műveletekhez kapcsolódó stratégiai kommunikáció új, sokrétű módszerek kialakítására kényszerül. A közösségi média személyes hangvétele és a társadalmi értékrend bizonytalansága következtében a stratégiai kommunikáció a saját célközönség irányában is a megtévesztés és a fokozott érzelmi hatáskeltés eszközeinek alkalmazásához folyamodik. A világháló és a különféle digitális eszközök beekelődése a személyközi és a társadalmi kommunikációba megnehezíti az átlagember számára a propaganda nyomon követését, leleplezését és dokumentálását. Úgy tűnik, továbbra is az elitcsoportok diktálják a tömegkommunikáció üzeneteit, és az új technológia ezt a korábbiaknál is hatékonyabban elleplezi. Ugyanakkor új elitcsoportok szerveződhetnek pusztán a technológiai lehetőségeket kiaknázni képes tudásuknak köszönhetően.

³⁷ A szerző fordítása.

³⁸ Bakir: i. m. 38–39.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Aczél Petra: *Médiaretorika*. Magyar Mercurius, 2012.
- Andok Mónika: *A hírek története*. L'Harmattan, Budapest, 2013.
- Bakir, Vian: *Sousveillance, Media, and Strategic Communication: Iraq, USA, UK*. Continuum International Publishing, 2010.
- Boronkai Dóra: *Az internet pszichológiája*. 2011. http://igyk.pte.hu/files/tiny_mce/File/kari_projektek/informaciotudaservenyesules/tananyagok/1_alprojekt/TM/04_Internetpszichologia.pdf
- Clayman, Steven – Heritage, John: *The News Interview. Journalists and Public Figures On the Air*. Cambridge University Press, Cambridge, 2002.
- Csepeli György: *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 1997.
- Fairclough, Norman: *Language and Power*. Harlow, Pearson Education, 2001.
- George, Alex L.: *Propaganda Analysis: A Study of Inferences Made from Nazi Propaganda in World War II*. Evanston, Il., Row, Peterson, 1959.
- Gerbner, George: *A média rejtett üzenete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2000.
- Griffin, Em: *Bevezetés a kommunikációelméletbe*. Harmat Kiadó, 2001.
- Krippendorff, Klaus: *A tartalomelemzés alapjai*. Balassi Kiadó, Budapest, 1995.
- Landert, Daniela: *Personalisation in Mass Media Communication*. John Benjamins Publishing Co., Amsterdam/Philadelphia, 2014.
- Marlin, Randal: *Propaganda and the Ethics of Persuasion*. Broadview Press, 2003.
- McQuail, Denis: *A tömegkommunikáció elmélete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- Róka Jolán: *Kommunikációtan*. Századvég Kiadó – Budapesti Kommunikációs Főiskola, 2002.
- Síklaki István: *A meggyőzés pszichológiája*. Scientia Humana, Budapest, 1994.
- Siposné dr. Kecskeméthy Klára: *Az 1755. évi lisszaboni földrengés*. Műszaki Katonai Közlöny, 2015. 2. szám. http://www.hhk.uni-nke.hu/downloads/kiadvanyok/mkk.uni-nke.hu/PDF_2015_2sz/ossz_2015_2sz.pdf
- Smith, B. L. – Lasswell, H. D. – Casey, R. D.: *Propaganda, Communication and Public Opinion. A Comprehensive Reference Guide*. Princeton University Press, Princeton, 1946.
- Van Dijk, Teun A.: *News As Discourse*. Lawrence Erlbaum Associates Inc., 1988.

SZABÁLYZATOK

- A Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szabályzata. A Magyar Honvédség kiadványa. 2012.
- FM 3-13 Inform and Influence Activities. Glossary-2. 25 January 2013. Headquarters, Department of the Army. <https://armypubs.us.army.mil/doctrine/index.html> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 10.)
- Joint Publication 1-02: Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms. 8 November 2010 (As Amended Through 15 January 2015). http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jpl_02.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 10. 10.)

AZ ELEMZETT ÚJSÁGCIKK

- <http://edition.cnn.com/2015/09/17/world/europe-migrant-crisis/index.html>. (Letöltés időpontja: 2015. 10. 08.)

Bertalan György ny. alezredes:

NŐI VEZETŐK A HONVÉDSÉGBEN

ÖSSZEFOGLALÓ: *Női vezetők a közszolgálatban* címmel szerveztek szakmai workshopot 2015. november 25-én a Nemzeti Közszolgálati Egyetem (NKE) Hungária körúti bázisán. A rendező szervek: az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara Katonai Vezetéstudományi és Közismereti Tanszékének Katonai Vezetéstudományi Szakmai Kutatóműhelye és a Magyar Hadtudományi Társaság Humán erőforrás-fejlesztési Szakosztálya. A cél: a közszolgálatban, hangsúlyozottan a fegyveres és rendvédelmi szervezetekben szolgálatot teljesítő női vezetők helyzetének, a feléjük irányuló elvárásoknak, megfelelésük speciális kihívásainak az áttekintése; a vezetőképzés specialitásaira, illetve a szervezeti (szolgálati) feltételek javítására vonatkozó javaslatok megfogalmazása.

KULCSSZAVAK: „női vállalat”, honvédségi tapasztalatok, nők a missziókban, a karrier alakulása

Dr. Ujházy László alezredes, tanszékvezető egyetemi docens megnyitójában üdvözölte a résztvevőket. Elmondta, hogy a maihoz hasonló műhelybeszélgetések szervezőinek célkitűzése egyfelől a korszerű katonai vezetés kialakulásának elősegítése, másfelől egyfajta híd képezése a tudomány és az élő haderő között. Munkaformaként a konferencia helyett inkább ezt a fajta műhelybeszélgetést részesítik előnyben, ahol néhány perces, problémákat, neuralgikus pontokat bemutató előadásokat vita követ, amely utóbbi hozzászólásai – a szervezők megítélése szerint – legalább olyan jelentősek, mint az előadások.

Dr. Boldizsár Gábor ezredes, az NKE Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának dékánja köszöntőjét azzal kezdte, hogy a mostani műhelybeszélgetésre egy fontos szentendrei rendezvényről érkezett: a honvéd tisztjelöltek, köztük sok lány, a tanácskozással egy időben tették le a sikeres alapképzés után a katonai esküt. Ez a jelenség már jó ideje nem szokatlan a honvédségben, csakúgy, mint a verseny- vagy a közigazgatási szférában, ahol sok nő dolgozik, nem kevesen vezető beosztásban.

A közéletben régi törekvés tapasztalható „női kvóták” elfogadtatására. Részint ennek eredménye, hogy naponta éljük meg, milyen érzés női vezetőkkel, alárendeltekkel, egyenrangúakkal együtt dolgozni. Az ezredes számos kedvező személyes tapasztalatánál fogva szívesen fogadja ezt a helyzetet.

A jelen rendezvény számos fontos kérdés megvitatását tűzte célul, így például: milyen tapasztalatok halmozódtak fel a nők vezetői munkakörökbe kerülésével; hogyan változik egy-egy szervezet működése akkor, ha azt nők vezetik; a tapasztalatok szerint a nőknek általában sokkal többet kell teljesíteniük ahhoz, hogy munkájukat a férfiakéval azonos értékűnek ismerje el a társadalom – de kérdés, hogyan élik ezt meg, hogyan tudják kezelni?

Abban a reményben kívánt eredményes együtt gondolkodást a műhelybeszélgetés résztvevőinek, hogy – a közvetlen téma áttekintésén túlmenően – ezúttal is sikerül hozzájárulni a szervezők célkitűzéseikhez.

NŐI VEZETŐ = NŐI VÁLLALAT?

*Dr. Belényesi Emese*¹ előadásában abból indult ki, miszerint világunk növekvő teljesítményt követel a munkavállalóktól és a szervezettől egyaránt. Egyre többet dolgozunk, egyre hosszabb a munkaidő és az egyre inkább összekeveredik a magánélettel, a szabadidővel. Az emberi teljesítménynek azonban vannak határai, amiket viszont így naponta át kell lépünk. A kérdés tehát: hogyan lehetséges ez?

Nyilvánvalóan az eddigihez képest másfajta hatékonyságtényezőket kell előtérbe állítani. Amerikai vállalatok körében szerzett tapasztalatok azt mutatják, hogy azok teljesítenek jobban, amelyeknél a szervezeti kultúra „nőies”. Vagyis azok, amelyek – a vezetők nemétől függetlenül – olyan karakterisztikus jegyeket hordoznak, amelyeket tradicionálisan a női szerepekhez szoktak kötni.

A hagyományos közintézmények esetében egymás ellenében hat két jelenség: az erős centralizáció, valamint a hatékonyság követelménye. A nőies szervezetre jellemző demokratikus vezetési stílus a feladatok delegálása mellett feltételezi az azok végrehajtásához szükséges döntési jogkörök, erőforrások limitált delegálását; a hatalmi eszközök elsődleges alkalmazása helyett az egyéni és a szervezeti motiváció alkalmazását; az empátia fokozottabb érvényesülését azért, hogy a magánéletet jobban lehessen egyeztetni a munkával. Ezzel viszont már a nőiesség is képbe kerül!

Mit jelent a „női” vállalat? Jelent egy kellemesebb légkört, olyat, ahol az emberek szívesebben dolgoznak, ahol energiáik nem a konfliktusok kezelésére fordítódnak, hanem a teljesítmény növelésére. Jelent továbbá olyan csapatszellemet, kommunikációt, ami megkönnyíti a dolgok működtetését. A világban, főként az üzleti szférában tendenciaként mutató „nőies” szervezetben – a hagyományoshoz képest – a hierarchia rugalmasabb, a piramis laposabb és másfajta együttműködési módszereket alkalmaznak. Az ilyen típusú szervezeti kultúrában tulajdonképpen mindegy, hogy a vezető nő vagy férfi, mert egyfajta szemléletet képvisel az adott szervezet.

Egy hagyományos, centralizált, autokratikus vezetési stílust képviselő szervezeti kultúrában a női vezetők sem tudnak igazán nőiesen megnyilvánulni, vezetni. Egy ilyen szervezeti kultúrában nekik is a férfias stílust kell érvényesíteniük, vagy legalábbis ez az elvárás velük szemben. A vezetési stílus tehát erősen környezetfüggő.

HONVÉDSÉGI ÉS NATO-TAPASZTALATOK A NŐI VEZETŐ SZEMSZÖGÉBŐL

*Ballainé Krikker Zsuzsanna ezredes*² elmondta, hogy a Magyar Honvédségben 3487 katonanő (1957 hivatásos és 1530 szerződéses) teljesít szolgálatot. Közülük tizenhárman viselnek ezredesi rendfokozatot, miközben a legnagyobb létszám a főtörzsörmestereké, akik 627-en vannak.³ Igaz, „csak” 1998-ban végzett először nő katonai tanintézetben, és a karrier szempontjából szükségképpen van egy bizonyos kifutási idő, úgy tűnik azonban, hogy könnyebb helyzetben vannak a nem csapatoknál, nem hagyományos katonai beosztásban szolgálatot teljesítők. Ennek nyilván vannak objektív okai is, de valószínű, hogy a katonanőknek meg kell küzdeniük a nemi előítéletekkel is. További problémát jelentenek a családi élettel együtt járó

¹ Az NKE Közigazgatástudományi Karának oktatója.

² A HM Védelemgazdasági Hivatal Központi Bérszámfejtő Igazgatóság igazgatója.

³ Az összehasonlíthatóság érdekében: a férfiak létszáma 13 721, közülük 272 ezredes, 1825 főtörzsörmester.

nehézségek a huzamos távollétek esetében, különösen akkor, ha a férj és a feleség egyaránt katoná. Valakinek tehát adott esetben otthon kell maradnia, és ez a szerep általában a nőkre hárul. A pénzügyi, oktatási és személyügyi területeken a nők előmenetele inkább biztosított.

Jelenleg a személyi állomány 20,26%-a nő. Ilyen létszamarányok mellett indokolt, hogy egy jellemzően férfiszervezetben külön is foglalkozzanak a katonanők helyzetével, speciális problémáival. 2003-ban hozta létre – a NATO-ban akkor már működő szervezet, a NATO Gender Bizottság (NATO Committee on Gender Perspectives) mintájára – az akkori vezérkari főnök a katonanői bizottságot.

A bizottság rendszeresen megtartja éves konferenciáját. E rendezvényekre magyar részről igyekeznek mindig csapatoknál szolgálatot teljesítő nőket küldeni. A 2015 júniusában megszervezett konferencia főként a toborzással és a megtartással foglalkozott. Nálunk ezek a kérdések nem igazán jelentenek problémát. Más országokhoz hasonlóan azonban komoly adósságaink vannak a problémakör egészének kezelését illetően. Bár készült a témában akcióterv, az abban foglaltak valóra váltása még elmarad a kívánalmaktól.

NŐK A VEZETÉSBEN!? HAZAI ÉS NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK CSAPATSZINTEN

Amikor híradótisztként szakaszparancsnoki beosztásba került, a sorkatonákkal nem voltak konfliktusai – emlékezett vissza pályakezdésére *Szerencse Renáta őrnagy*.⁴ Gondot okozott viszont számára az alárendeltségébe tartozó tiszthelyettesek kezelése, akik folyamatosan tesztelték felkészültségét, tűrőképességét, miközben számos szakmai fogást éppen tőlük kellett megtanulnia. Nem könnyítette meg helyzetét, hogy az egyetemen nem kapott felkészítést azoknak az emberi, személyügyi problémáknak a kezelésére, amelyek a felszámolás alatt álló alakulat nyugállományba készülő katonái számára fontosak voltak.

2006-ban szerveztek egy katonanői konferenciát az akkor még létező szárazföldi parancsnokságon. Ott egy rajparancsnoki beosztásban levő katonanő elmondta, hogy a fizikai felmérések nőekkel szembeni követelményrendszere sokkal mérsékeltebb annál, mint amit a gyakorlatokon kell teljesíteni (miközben a gyakorlótéren ugyanazt várják tőlük, mint a férfiktől). Ezt a megkülönböztetést a férfiak általában sérelmezik, ami érthető, hiszen a harchelyzetek nem tesznek különbséget katonák között nemek szerint.

Mostani egyetemi osztálytársai közül sokan töltöttek be szakasz-, illetve századparancsnoki beosztásokat is lövészalakulatoknál. Elmondták, hogy két okból nem örülnek a női beosztottaknak. Egyrészt gyengébb fizikumuk miatt; másrészt azért, mert általában saját alegységükből választanak párt maguknak, ami feszültségkeltő tényező.

A kérdés, hogy hová tűnnek a női vezetők, miközben a szakaszparancsnoki beosztásokban még jelen vannak? Családot alapítanak, gyereket nevelnek, ami nyugodtabb beosztásokat igényel. Az is igaz, hogy ha az előjárónak azonos felkészültségű női és férfi pályázó között kell választania egy beosztásra, akkor általában inkább a férfiak mellett döntenek. Egy másik ok: az átszervezés. Amikor neki megszűnt a szakbeosztása, ő is törzsbeosztásba került, másképp nem tudott volna előrehaladni a pályán.

A missziókban sajátos szerep hárulhat a katonanőkre, hiszen ők sokkal jobban tudnak szót érteni a helyi lakosság nőtagjaival, gyermekeivel.

⁴ A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának MSc-hallgatója katonai vezető szakon. Eredeti beosztását tekintve az MH ÖHP Műveletirányító Főnökségének irányítiszte.

Szerencse Renáta szerint a való élet igazolja, hogy nagyon nehéz a családot és a karriert összeegyeztetni.

A KATONANŐ A PSZICHOLOGUS SZEMÉVEL

A tapasztalatok szerint harcoló alakulatoknál a nők jobban hasonulnak a férfiakhoz, jobban alkalmazkodnak a férfias értékrendhez, mint a kiszolgáló-támogató alakulatoknál. Endokrinológusok megállapították, hogy miközben a harcoló alakulatoknál szolgálók általában jól teljesítenek, fokozatosan módosul szervezetük hormonszintje, ami számos következménnyel jár. „Ha azonban felismertük, hogy ez így működik, akkor nézzük meg, hogy mi az, ami ebből vállalható” – kezdte előadását *Győrffy Ágnes százados*.⁵

Érdekes tud lenni a női vezető viselkedése konfliktushelyzetben egy férfiak által dominált szervezetben. Ennek hátterében pszichológiai szempontból az áll, hogy milyen lesz az illetőnek az autoritáshoz való viszonya, mennyire tolerálja a hierarchiát.

Sajátos problémákat vet fel az agresszióhoz való viszony, amit minden, a haderőbe belépő nőnek újból és újból rendeznie kell magában. A fegyveres testületekben mindig az irányított agresszió használatát kell megtanulni. Azt szokták mondani, hogy a férfiak agressziója elsöpör, széttép, a nőké viszont szépen, lassan megfojt.

A civil érintkezés szabályait a katonai érintkezés szabályai felülírják. Nyilván más a helyzet egy kiszolgáló-támogató alakulatnál, mint egy harcolónál. A probléma akkor merül fel, amikor a különböző elvárásokat hordozó alakulatoknak érintkezniük kell, vagy egy katonanő beosztásváltáskor más jellegű elvárásokat hordozó alakulathoz kerül.

Az egyenruha – lényegéből adódóan – háttérbe szorítja az egyéniséget, uniformizál, miközben gyorsan megmutatja, hogy ki kicsoda. A GYES, a GYED ideje alatti otthonlét módosíthatja a karriert, de ez „benne van a pakliban”. Ha valaki a haderőben karriert akar befutni, akkor ez nagyon sok lemondással jár – csakúgy, mint a polgári élet sikeres női vezetői esetében.

A NŐI VEZETŐK ÉS A RACIONALITÁS

*Németh Zita*⁶ munkája során gyakran találkozik női vezetőkkel. Az ennek során szerzett általánosítható tapasztalatait adta közre a tanácskozás során. A tipikusan felmerült kérdések:

- Hogyan tudok erős lenni és erős maradni?
- Mit tegyek, amikor az „alfa-hímek” egymásnak esnek?
- Hogyan tudom önmagam nőként megőrizni, amikor vezetek?
- Hogyan mutassak empátiát anélkül, hogy gyengének látnának?
- Megoldok mindent, de engem ki támogat?
- Hogyan adjak visszajelzést a főnökömnek, aki szintén egy erős nő?

A jelzett kérdésekre adandó választ jelentősen megkönnyíti egy speciális személyiség-tanulmány, az MBTI⁷ alkalmazása. Ennek lényege, hogy nincsenek jó és rossz válaszok. Azért használják gyakran a fejlesztésben, mert a skála mindkét vége jó és hasznos. Önértékelő tesztéről van szó, amely a preferenciát méri. Azt mutatja meg, hogy számunkra mi az *előnyben részesített módja a mentális energiák felhasználásának*.

⁵ Klinikai és mentálhigiénés szakpszichológus.

⁶ Szervezeti és munka szakpszichológus, ACC coach.

⁷ Myers-Briggs Type Indicator.

A szervezet jellege nagyon erősen meghatározza, hogy melyik embertípus az, amelyik karriert képes „csinálni”. A tapasztalatok szerint egyazon szervezeti kultúrában egyazon típusú emberek képesek felemelkedni a legfelsőbb szintekre. A Wizzair légitársaság kelet-európai felső vezetői által kitöltött MBTI-kérdőívek alapján például a következő kép alakult ki:

- A felső vezetők mintegy 80%-a racionális preferenciákkal rendelkezőnek bizonyult.
- A férfiak között jóval több a logikus, racionális beállítottságú személy, mint a nők között.
- Vezetői szintekre belépve a női vezetőknél hasonló mutatókkal találkozhatunk, mint a férfiaknál. És ebből a körből kerül ki lényegében az összes, felső vezetői pozícióba került női vezető.

A női vezetők „*coachingjában*”⁸ sokkal több ellenállással lehet találkozni, mint a férfiak esetében. Az önkitöltős kérdőív azt mutatja meg, hogy ki mit gondol magáról. A beszélgetés során azonban sokszor kiderül, hogy ez nem a természetes preferenciát tükrözi, hanem valamit, amit az illető „felvett”.

A tapasztalatok szerint tehát a racionális megközelítés az, ami miatt a vezető vezetői pozícióba került. De amikor a coachingban eljutunk odáig, hogy ez integrálódik az illető alapkészségeivel, és mindebbe beleszövődik az érzelmi intelligencia (EQ) használata, attól kezdve lesz kiváló és inspiráló vezető. És ez férfiakra és nőkre egyaránt érvényes megállapítás.

*

Koncsik Bernadett főtörzsőrmester 19 éve katona. Eddig hat misszióban járt egészségügyi beosztásban, ami a csapatoknál harcoló beosztás. Ennek egészségügyi kockázatait a nők nem vállalhatják vég nélkül. A katonai szolgálat teljesítéséhez nagyon sok hit, elhivatottság kell, és az, hogy értse és szeresse az ember, amit tesz. Számára az egyik legfelemelőbb érzés, amikor külföldön vagy itthon meghallja a magyar himnuszot. Úgy gondolja, hogy ha egy vezetőben megvan az elvárható méltóság és alázat, akkor teljesen mindegy, hogy az illető férfi vagy nő.

Nádas János nyugállományú ezredes máig hálásan emlékszik vissza arra a szakaszvezetőre, aki őt pályakezdő híradó hadnagyként megismertette egy olyan harceszközzel, amit a főiskolán nem tanítottak meg neki. Vagyis nem szégyen alárendelteként tanulni. Tíz évet töltött a Honvédkórházban vezető HR-es beosztásokban. Erre az időszakra esett, amikor „be kellett öltöztetni” a lányokat, akik Szentendrén sokkal jobban helytálltak a tiszthelyettesi kiképzés során, mint a férfiak.

Prof. dr. Harai Dénes nyugállományú ezredes amerikai felmérésekre hivatkozva elmondta, hogy a férfiak általában igyekeznek a legjobb formájukat hozni, amikor a főnök asszony magához rendeli őket, a nők jelentős része pedig úgy érzi, hogy férfi főnöke őt lányaként kezeli. Egy konferencián egy valamikor Kongóban szolgált francia százados mesélte, hogy amikor utasítást adott alárendeltjének az ellenséges gyerekkatonára kiiktatására, az megtagadta a parancsot. Vajon ha egy nő van ott, akkor mit tett volna? Néhány éve, mikor még nem vezették be az egyetlen a kreditpontszámok alkalmazását, a biztonság- és védelempolitika szakra 14 férfit vettek fel és egy nőt. Amikor azonban kötelezővé tették a kreditpontszám figyelembevételét, akkor megfordult az arány: 12 lányt és három fiút vettek fel a pontszámok alapján. Ennek okain érdemes elgondolkodni.

⁸ A coaching egy személyre szabott „tanácsadási” módszer, amelynek a lényege, hogy nem ad tanácsot, hanem a saját erőforrásaira támaszkodva támogatja az ügyfelet a fejlődésben. Fejlesztő, nevelő, edző jellegű tevékenység, mely során az ügyfelet egy meghatározott cél elérésében segítik. A coach szó szerinti fordításban edzőt jelent.

Dr. Ujházy László alezredes arra emlékeztetett, hogy mekkora szenzáció volt, amikor a NATO-ban kiképezték az első női vadászpilótát, miközben a Szovjetunióban már a második világháborúban alkalmaztak nőket vadászpilótaként vagy mesterlövészként, de akár katonai rendszerként is. Kétfajta hatásrendszer határán helyezkedünk el, és mindkettő kisugárzásai érzékelhetőek a Magyar Honvédség mindennapjaiban is.

Kecskeméti Viktória 15 éve teljesít szolgálatot a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálatnál. Misszióban is járva tapasztalta meg, hogy a helyi nők csak a katonanők előtt voltak képesek őszintén megnyílni, feltárulkozni. Hátrányos helyzetbe került akkor, amikor gyermekszülés után visszatért a szolgálatba és egy törvénymódosítás nyomán a rendfokozati várakozási ideje meghosszabbodott a távollét időtartamával.

Dr. Hornyacsek Júlia alezredes az eddigi hozzászólókat hallgatva rendszerezte magában vezetői tapasztalatait. Ezek egyike, hogy ha valamely vezető nem engedi a környezetében dolgozó nőket nőnek maradni, akkor a férfi sem lesz férfi abban a szervezetben, vagyis identitászavaros helyzet alakul ki. Van olyan szerep, beosztás, amire nem alkalmas egy nő (ez fordítva is igaz). Egy szervezetben a vezetőnek kell megtalálnia mindenki számára azt a szerepet, amelyben az illető neme a legkevésbé zavarja a szervezet összműködését. A női vezetők sikeressége sokban függ a környezetükben dolgozó férfiak nők iránti tolerancia-képességétől. Ha a nemek közötti „egyenlőség” jegyében meg akarjuk emeltetni az 50 kilós akkumulátort egy nővel, akkor nem működik jól a szervezet. Nem szabad engedni, hogy a nő „férfivá”, a férfi „nővé” legyen kénytelen válni egy szervezetben. A zaklatás jelensége bárhol előfordulhat. Ha egy nő (vagy éppen egy férfi) nem ismeri fel az intő jeleket és nem teszi időben helyre a dolgokat, az ki lesz ennek téve. Mindamellet ilyenkor a vezetőnek nagyon komoly szerepe van, és ennek tudatosítása jelenleg hiányzik a vezetői felkészítésből.

Dr. Belényesi Emese kb. tíz éve kezdett el a felsőoktatásban dolgozni, és amikor problémája támadt a technikai eszközökkel, rögtön akadt olyan fiú, aki segített neki. Egy évtized elteltével már nem segít senki. A fiúk úgy vélekednek, hogy udvaroljanak nekik a lányok. A lányoknak ugyan szimpatikusabb lenne a klasszikus szereposztás, de mivel az nem működik, kénytelenek magukra vállalni a kezdeményezést, kvázi férfiszerepekbe csúsznak bele. Napjainkban a nemi szerepekből adódó különbségek egy kicsit elmosódóban vannak. Ez valószínűleg változásokat okozhat a jövő vezetőinél is, amire érdemes készülniük a vezetőképzéssel foglalkozóknak.

Sztankai Krisztián százados sokáig szolgált CIMIC-esként.⁹ Feladatuk volt egyebek mellett, hogy a misszióba kijelölt katonanők felkészítésének részeként foglalkozásokat kellett tartaniuk a *Genderrel* összefüggő témákban. Ezt azonban, meglepő módon, a felkészítésen részt vevő, szakbeosztásokat betöltő katonanők a nőekkel szembeni hátrányos megkülönböztetésként fogták fel.

*

Már a meghívottak köréből valószínűsíteni lehetett, hogy érdekes, az aktuálisan megvitatandó problémákon túlmutató kérdések merülnek fel – mondta a rendezvény összefoglalásaként *dr. Krizsbai János nyugállományú ezredes*. A workshop is igazolta, hogy jelentős generációváltás ment végbe a haderőben, és ezért jelentősen megváltozott a hozzáállás az itt felmerült kérdésekhez, különösen a csapatoknál. Ezt pedig – megfelelő előkészítés után – célszerű figyelembe venni a vezetőképzésben is.

⁹ Civil-Military Co-operation – civil-katonai együttműködés.

Petruska Ferenc őrnagy:

SZERZŐDÉSESEK ÉS ÖNKÉNTES TARTALÉKOSOK – AZ ÖNKÉNTES HADERŐ KÉT FONTOS PILLÉRE

ÖSSZEFOGLALÓ: A Magyar Honvédség önkéntes védelmi és önkéntes műveleti tartalékosaival, valamint szerződéses katonáival egyaránt a sorkatonaság kiváltása volt a legfőbb kormányzati cél, ennek ellenére a két rendszer közötti különbségek jóval markánsabbak. A szerző írásában felvázolja a szerződéses katonai, valamint az önkéntes tartalékos rendszer alaprendeltetését, toborzásuk, rendelkezésre állásuk és tényleges szolgálati tevékenységük (feladataik), valamint illetményrendszerük hasonlóságait, illetve különbségeit.

KULCSSZAVAK: szerződéses katonák, önkéntes műveleti tartalékosok, önkéntes védelmi tartalékosok, toborzás, rendelkezésre állási díj, jogállás

BEVEZETÉS

Mindkét rendszer hazai bevezetésének alapja az a 21. századi nemzetközi katonai védelmi tendencia, amely a tömeghadseregen alapuló védelmi képesség helyett egy professzionális és önkéntes védelmi rendszert tart szem előtt. A sorkatonaság felfüggesztésekor csupán hat hónapra csökkent katonai szolgálat már képtelen volt olyan tudással és jártassággal felruházni a sorkatonákat, amellyel később egy ütőképés tartalékos állományt képezhettek volna. A rövid kiképzési idő mellett hazánk 1999-ben NATO-taggá vált, a sorállományt pedig nem lehetett akarata ellenére¹ külföldi szolgálatra vezényelni. NATO-csatlakozásunk új típusú katonai kihívásokkal szembesítette a Magyar Honvédséget, hiszen a szövetségi tagság által a saját területen, azaz belföldön megvívandó fegyveres harc kevésbé valószínűvé vált, bár az egyéni és kollektív védelmi képesség fenntartása, minden ország saját területének és lakosságának védelme alapvetés² maradt. A 2014. évi walesi csúcstalálkozó óta a műveleti NATO átalakult készenléti NATO-vá,³ ugyanakkor ezáltal a missziós tevékenységek során a magyar haderő jóval nagyobb valószínűséggel kerül harcérintkezésbe. Ezt mutatja, hogy a 2015. szeptember 18-ai állapot szerint a Magyar Honvédség 837 fővel⁴ vesz részt ilyen feladatokban. Mindkét indok a szerződéses katonai, valamint önkéntes tartalékos rendszer kiépítését, fejlesztését ösztönözte. A katonákkal szembeni követelmények emiatt megváltoztak és bővültek, a szabályozás pedig egyetlen törvénnyel a továbbiakban nem volt megvalósítható. 2002. január 1-jén hatályba lépett a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak

¹ A jelenleg már hatálytalan, a honvédelemről szóló 1993. évi CX. törvény 94. § alapján a katonai szolgálatot teljesítő hadköteles békében csak önkéntes jelentkezés alapján vezényelhető külföldi katonai szolgálatra.

² Az észak-atlanti szerződés 3. cikke kimondja, hogy a benne foglalt „célok hathatósabb elérése érdekében a Felek külön-külön és együttesen, folyamatos és hathatós öngégy és kölcsönös segítség útján, fenntartják és kifejlesztik egyéni és kollektív védelmi képességüket fegyveres támadással szemben”.

³ NATO-csúcstalálkozó – Wales, 2014. szeptember 4–5. http://hungarian.hungary.usembassy.gov/nato_csucs_wales.html (Letöltés időpontja: 2016. 01. 05.)

⁴ <http://magyaridok.hu/belfold/simicsko-35-hasznalható-laktanyaja-van-magyar-honvedsegnek-19747/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 03.)

jogállásáról szóló 2001. évi XCV. törvény és általa a katonai szolgálati viszony szabályozása kivált a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvényből.⁵ Jelenleg a szerződéses és önkéntes tartalékos katonákra is hatályos, a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény mellett, azt kiegészítve, szabályainak végrehajtása, egyes eljárási és szervezeti kérdések rendezése érdekében rendkívül jelentős a miniszteri utasítások, valamint belső rendelkezések szerepe is.

A SZERZŐDÉSES ÉS TARTALÉKOS RENDSZER KEZDETEI

1993-tól meghatározott tiszti, tiszthelyettesi/altiszti és legénységi beosztásokat *szerződéses katonák* is betölthetnek. A szerződéses legénységi állomány utánpótlása érdekében az MH Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság (MH HKNYP) toborzórendszert működtet. A szerződéses tiszti és altiszti állomány esetén a külső toborzás mellett jelentős a Magyar Honvédséggel foglalkoztatási jogviszonyban álló közalkalmazott és kormánytisztviselői jogviszonyban állókból az ún. belső toborzás. Ezek mellett a katonai pálya választását ösztönzi a KatonaSuli program,⁶ valamint az ún. honvédségi ösztöndíj,⁷ amely során a speciális, a Magyar Honvédség oktatási portfóliójában nem szereplő, de szükséges végzettséget megszerezni kívánó hallgató a Magyar Honvédség támogatása (ösztöndíj) fejében vállalja, hogy a tanulmányait az előírt időn belül befejezi, szolgálati jogviszonyt létesít, és azt az előírt ideig fenn is tartja. A szerződéses katonai szolgálati jogviszony mint határozott idejű jogállás példátlan a hazai foglalkoztatási törvények⁸ között, hiszen az a klasszikus határozott idejű kinevezéssel ellentétben nem kizárólag helyettesítés céljából vagy esetenként szükségessé váló feladat elvégzésére, illetve tartós külszolgálat ellátására köthető. Szerződéses katonai jogviszony minimum 3, maximum 5 éves, de ennél rövidebb időszakra is köthető az állomány tartósan távol levő tagjának helyettesítése céljából, nemzetközi kötelezettség teljesítésére, illetve együttműködésből eredő szolgálati feladat végrehajtására, valamint a tartós külföldi szolgálat időtartamára. Legalább 5 éves szerződéses jogviszony szükséges – (a)tisztjelöltek és a legénységi állomány belső képzésen részt vett tagja kivételével – a hivatásos állományba vételhez is. Viszont amennyiben a külszolgálatra vezénylés tervezett időtartama meghaladja a szerződésben vállalt szolgálati időt, akkor a szerződésben vállalt szolgálati időt meghaladó vezénylésre csak a szerződés meghosszabbítását követően kerülhet sor.

Az *önkéntes tartalékos* rendszer kiépítése ugyan 2002-ben megkezdődött, ám a szükséges kormányzati döntések és források – a Magyar Honvédség működésének éveken át tartó racionalizálása és a sorkatonaság megszüntetése érdekében tett kormányzati erőfeszítések elsődlegessége miatt – nem születtek meg, és a parancsnoki állomány sem fordított

⁵ A címben foglalt hivatásos és szerződéses jogviszony szabályozása végül kiegészült az önkéntes tartalékos katonákkal, a honvéd tisztjelöltekkel és a honvéd altisztjelöltekkel is.

⁶ A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 21. § (1) bek. j) bekezdése a kormány feladatai közé sorolja a köz- és a felsőoktatás keretein belül a honvédelmi nevelés programjának végrehajtását.

⁷ A polgári felsőoktatási intézmények és szakképző iskolák hallgatóival köthető ösztöndíjszerződésről, valamint az ösztöndíj folyósításának rendjéről szóló 38/2014. (V. 30.) HM utasítás szabályozza, amelynek célja a katonai oktatást is folytató intézményekben nem megszerezhető végzettséget igénylő beosztások feltöltése.

⁸ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény, a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény stb.

megfelelő figyelmet rá.⁹ E tényezők együttes hatása 2008-ban oda vezetett, hogy a Magyar Honvédség önkéntes tartalékosainak létszáma 13 fő volt. A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról szóló 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat alapján elvégzett vizsgálat elfogadásáról és a kapcsolódó feladatokról szóló 124/2008. (XII. 3.) OGY határozat 2. pontjának (2) bekezdése még olyan törvénycsomag kidolgozását írta elő, amely az önkéntes tartalékos rendszer 2011. december 31-ig történő bevezetését célozta. A 2010. év teljes áttörést hozott az önkéntes tartalékos rendszerben: a rendszer differenciált védelmi és művelti tartalékosokra oszlott, megduplázták az önkéntes tartalékosok céllétszámát, valamint a rendszerhez hozzárendelték a szükséges forrásokat, és megszületett a jogi háttér is. Ezek együttes hatására az önkéntes tartalékosok száma már 2011-ben meghaladta a 2000 főt. A rendszer említett differenciálttá válásával az önkéntes védelmi tartalékosok mellett megjelentek az önkéntes művelti tartalékosok. Az önkéntes tartalékosok szolgálati időszakban személyileg (ti. személyügyi rendszer részét képezik) és szervezetileg a Magyar Honvédség részét képezik.

SZERZŐDÉSES KATONÁK JOGÁLLÁSA

A *szerveződéses katonák* – tábornoki rendfokozattal rendszeresített beosztások kivételével – számtalan munkakörben található meg a Magyar Honvédségben. Szerveződéses katonák lehetnek tisztések (legénységi állomány), altisztek, sőt tiszték is. Ameddig a szerveződéses legénységi állomány klasszikus katonai feladatokat lát el különböző katonai alakulatoknál, addig a szerveződéses tiszték és altisztek már speciális, a hivatásos katonai és közalkalmazotti, kormánytisztviselői állományhoz hasonlóan számtalan más munkakörben (adminisztrátor, informatikus, egészségügyi biztosító, mérnök, logisztikus, raktáros stb.) is szolgálnak. A szerveződéses katonák aránya a Magyar Honvédségben egyre magasabb, létszámuk folyamatosan nő, mivel a cél ma is a professzionális haderő, valamint a megszüntetett sorkatonai szolgálat kiváltása szerveződéses legénységi állománnyal. A szerveződéses állomány iránti keresletet befolyásoló tényező az aktuális biztonságpolitikai helyzet (pl. ukrán válság), hazánk NATO-szerepvállalásának intenzitása, valamint az ország teherbíró képessége és a honvédelemre fordított költségvetés. Szerveződéses katonákra területileg jellemzően a nagy létszámú katonai alakulatok (Budapesten, Tatán, Debrecenben, Szolnokon, Székesfehérváron) elhelyezkedésének megfelelően van kereslet. A szükséges képzettség és végzettség állománykategóriánként változik: tisztéseknek nyolc általános, az altiszteknek érettségi és alapfokú (B1) komplex nyelvvizsga, a tisztéknek pedig felsőfokú végzettség és minimum középfokú (B2) komplex nyelvvizsga a követelmény. A szerveződéses katonák előtt is nyitva állnak az előmeneteli tanfolyamok, kiegészítő képzések és a nyelvtanfolyamok, alap- és mesterképzések. A tisztéseknél előnyt jelent bármely szakma vagy érettségi megléte, az altiszteknél pedig diploma, amely később a tisztai állományváltás alapfeltétele lehet. Hazánk nemzetközi szerepvállalása miatt egyre magasabbak a szakmai és nyelvi követelmények.

A szerveződéses katonák esetében is a szolgálati beosztások betöltésének alapfeltétele a katonai felkészültség. Az állományba vétel szerveződéskötéssel történik, ahol a szerveződő felek a szerveződéses katona és az állományilletékes parancsnok. Szerveződéses szolgálati viszony kizárólag azzal létesíthető, aki első alkalommal tisztai vagy altisztai rendfokozattal rendsze-

⁹ Ujházy László – Kladek András: A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói támogató program vizsgálata. Honvédségi Szemle, 2014, 72.

resített beosztás esetén 5 évre, illetve tisztesi rendfokozattal rendszeresített beosztás esetén 3 évre vállalja a szolgálatot.¹⁰ A szerződéses szolgálatra jelentkező a próbaidő időtartama alatt egy 14 hetes katonai alapkiképzésen vesz részt. A próbaidő végére el kell érnie a megkövetelt fizikai felkészültségi szintet, ezért a próbaidő rendszere a szerződéses szolgálati viszony létesítéséhez kapcsolódik. Az állományba vételkor a szerződéses pályakezdő esetén 6 hónap, más szerződéses katona esetén 3–6 hónapig terjedő próbaidő¹¹ lehetséges. A más közszolgálati viszonyból érkezők esetén is maximum 6 hónapig terjedő próbaidő köthető ki, ha a szolgálati viszonyba kormánytisztviselőt, rendőrt vagy közalkalmazottat helyeznek át. A honvéd (al)tisztjelöltek esetében a korábbi szolgálati viszonyra és a katonai alapképzésre figyelemmel a próbaidő mellőzhető, egy kivétellel: a hivatásos állományba visszavételkor kötelező, ha a szolgálati jogviszony megszűnése és újrakezdése között több mint egy évtized telt el. A próbaidő mellett a szerződéses jogálláshoz kapcsolódóan fontos jogintézmény még a szerződésmódosítás: a vállalt szolgálati idő meghosszabbítása (szerződéshosszabbítás) és az állománycsoport váltása. A szerződéshosszabbítás alkalmanként az 5 évet nem haladhatja meg, és ez esetben próbaidő sem köthető ki.¹² A tényleges szolgálatot követően a szerződéses katonák felmentési ideje legalább 2 hónap, amely a szolgálati viszonyban töltött időtől függően meghosszabbodhat, mégsem haladhatja meg a 8 hónapot vagy – nyilvánvalóan – a szerződéses katona vállalt szolgálati idejét.¹³ Közös megegyezéssel a felek rövidebb felmentési időben is megállapodhatnak. A felmentési idő legalább felére a szerződéses katonát a szolgálatteljesítési kötelezettsége alól mentesíteni kell, amely alatt távolléti díjra jogosult. A szolgálatteljesítési kötelezettségek alóli mentesítés az állomány tagjának kérelmére legfeljebb két részletben is történhet.

SZERZŐDÉSES KATONÁK ILLETMÉNYE

A Magyar Honvédség strukturális átalakítása során a csapattagozatban alapvetően megtörtént a gyökeres változás, és itt a stabilizálódás, valamint a technikai és illetményfejlesztés időszaka kezdődött meg. A következő négy év alatt összesen átlagosan 50%-kal emelkedik a szerződéses katonák illetménye is. 2015. július 1-jétől átlagosan 30%-os illetményfejlesztésre került sor, amelyet 2019. január 1-jével bezárólag évente további átlagosan 5-5%-os emelés követ. Ezáltal négy év alatt összesen átlagosan 50%-al emelkedik a katonák illetménye.

A kormány új közszolgálati életpálya bevezetéséről szóló döntése alapján 2015. július 1-jével bevezetett új illetményrendszer alapja a honvédek – így a szerződéses katonák – esetében is a honvédelmi illetményalap. A döntés 2015. július 1-jétől tehát átlagos 30%-os, majd 2016. január 1-jétől 4 évig évente további 5%-os átlagos illetményemelést határozott meg a 2015. június 30-ai illetményekhez képest. Emellett a Magyarország 2016. évi központi költségvetéséről szóló 2015. évi C. törvény 57. § (3) bekezdése alapján 2016. január 1-jétől a honvédelmi illetményalap összege emelkedett, amely a 2015. június 30-ai átlagilletményekhez képest további 5%-os, összesen átlagosan 35%-os emelkedést jelent a katonák részére, amely a 2015. július 1-jétől hatályos illetményekhez viszonyítva 3,86%-os illetményemelkedést biztosított.

¹⁰ Hjt. 32. § (3) bek.

¹¹ Hjt. 38. § (1) bek.

¹² Hjt. 45. § (1) bek.

¹³ Hjt. 65. § (1) bek.

A szerződéses katonák illetményét az új életpályamodellben a beosztás szintje és a hozzá tartozó rendszeresített rendfokozat, valamint a szolgálati idő határozza meg. Bevezették az altiszteknél is a vezető beosztásokat, amelyeket beépítettek az új illetményrendszerbe. Ez időtől mindenki a várakozási idő leteltével lép az első fokozatba, ezt követően az altiszti és tiszti állomány négyévente, a legénységi állomány pedig háromévente teheti le a fokozati vizsgát.¹⁴ A szerződéses altiszti és tiszti állomány a hivatásos állományhoz hasonlóan jubileumi jutalomra és végkielégítésre lett jogosult.

A hivatásos és szerződéses katonák illetményének szabályozása ennek megfelelően 2015. július 1-jétől teljesen új alapokra¹⁵ került. Ezt követően is jogosultak a szerződéses katonák állományviszonyuk teljes idejére havi illetményre. Az illetményt mindig havonta és utólag, a tárgy hónapot követő hónap ötödik napjáig forintban szükséges számukra átutalni, vagy aki számlával nem rendelkezik, lakcímére postai úton történő kifizetéssel teljesíteni. Illetményből levonni csak az állomány tagjának hozzájárulása, jogerős határozat vagy jogszabály alapján lehetséges. Az eddigi illetményelemek (beosztási illetmény, honvédelmi pótlék, illetménykiegészítés, szolgálati időpótlék, illetménypótlék, kiegészítő illetmény) megszűntek vagy új értelmet nyertek, így a jelenlegi illetményrendszer hármas pilléren alapszik: alapilletményen, a honvédelmi szolgálati díjon és az illetménypótlékokon. Az alapilletmény szempontjából hét besorolási osztály létezik, amely besorolási osztályok 20-20 besorolási kategóriából¹⁶ állnak. Az alapilletmény összegét a betöltött szolgálati beosztáshoz meghatározott besorolási osztály, besorolási kategória figyelembevételével az alapilletmény-szorószám és a honvédelmi illetményalap szorzata¹⁷ adja. A szerződéses katona – hivatásos, szerződéses vagy önkéntes tartalékos katonai szolgálati viszonyban töltött – tényleges szolgálati viszonyban töltött ideje alapján megállapított honvédelmi szolgálati díjra jogosult. Az állomány tagja a tényleges szolgálati viszonyban töltött évhez tartozó honvédelmi szolgálati díjra¹⁸ a szolgálati viszonyban töltött idő elérését követő év első napjától jogosult.

STANAG 6001 pótléokra jogosult a szerződéses katona, ha olyan beosztást tölt be, amelyben az idegen nyelv használata szükséges és rendelkezik a szükséges nyelvtudással. Angol, francia és német idegennyelv-tudás esetében e pótlék alanyi jogon jár, viszont nyelvtanár, tolmács, fordító vagy revizor-fordító szolgálati beosztást betöltők esetében eleve kizárt. Illetménypótlék nem csupán nyelvtudásra, hanem veszélytől, fokozott igénybevételtől, illetve sajátos felkészültségtől, kockázatvállalástól függően is jár (veszélyességi, illetve fokozott igénybevételi illetménypótlék). A civil munkaerőpiac rekonverziós hatásának ellensúlyozása érdekében, valamint, ha a Magyar Honvédség szempontjából kiemelt jelentőségű felkészültség, magasabb szakmai követelmény vagy szakmai irányítói felelősség indokolja, a szerződéses katona – határozott időre – munkaerőpiaci pótlékban¹⁹ részesíthető.

A szerződéses katonák is jogosultak továbbá a belföldi szolgálati kiküldetés esetén napi díjra, a szolgálati kiküldetéssel, a szolgálati érdekből történő áthelyezéssel, szabadságról, munkaszüneti és a pihenőnapról történő visszarendeléssel, valamint egyéb indokolt utazással (pl. egészségügyi ellátással vagy vizsgálattal kapcsolatos megjelenésre kötelezettek utazá-

¹⁴ A honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény, valamint az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2015. évi XLIII. törvénnyel 2015. július 02-től bevezetett módosítások alapján.

¹⁵ A 2015. évi XLIII. törvény 31. §-a alapján.

¹⁶ Hjt. 123. § (1) bek.

¹⁷ Hjt. 5. számú melléklete alapján.

¹⁸ Hjt. 7. számú melléklete alapján.

¹⁹ Hjt. 128. § (5) bek.

sai) kapcsolatos és a munkába járás helyközi utazási költségeik megtérítésére. A munkába járáshoz, valamint a szolgálatteljesítéshez szükséges és igazolt helyi közösségi közlekedési költségek vezetői döntés alapján megtéríthetők. A szerződéses katonák által is gyakran vállalt külszolgálat esetén külszolgálati ellátmányra, illetve a külföldiapidíjra és az utazási, a szállítási, a lakhatással összefüggő, az egészségügyi ellátással kapcsolatos, az iskoláztatási és az egyéb költségekre, az előlegre, valamint a gépjárműhasználatra vonatkozó jogosultsági szabályokat, elszámolási kötelezettséget külön rendelet szabályozza. A szerződéses katonák étkezési hozzájárulásra, illetve meghatározott esetekben természetbeni ellátás keretében térítésmentes ételmezési ellátásra jogosultak. Minden szerződéses katonát szolgálati beosztásba történő kinevezésekor és áthelyezésekor a szolgálati beosztására az illetékes személyügyi szervnek be kell sorolnia. Illetményeltérítésre viszont a továbbiakban nincs lehetőség.

AZ ÖNKÉNTES VÉDELMI TARTALÉKOS ÁLLOMÁNY JOGÁLLÁSA

Az *önkéntes védelmi tartalékos* állományt – amely jelenleg a védelmi tartalékos rendszer elsődleges toborzási csoportját jelenti – rendelkezésre állási időszakban fegyveres biztonsági őrként foglalkoztatják a honvédségi kritikus infrastruktúra és objektumok őrzés-védelmi feladataira, befogadó nemzeti támogatási feladatokra, valamint katasztrófavédelemre. Önkéntes védelmi tartalékos az a 18. életévét betöltött és a mindenkori öregségi nyugdíjkorhatárt el nem érő korú személy lehet, aki önként, szerződésben vállalja ezeket a feladatokat. A hivatásos állománnyal ellentétben, a szerződés meghatározott feladatok ellátására szól, amelyekben a tartalékos lehetőség szerint a legnagyobb jártassággal rendelkezik. Alaprendeltetésű feladatukat az említett fegyveres biztonsági őrként, illetve behívásukat követően tartalékos katonaként más eljárási rendben látják el békeidőszakban és különleges jogrendben.²⁰ A békeidőszakban a tartalékosok munkára irányuló jogviszonyban (munkajogviszony, vállalkozási jogviszony, megbízási jogviszony stb.) állnak a polgári munkáltatójukkal (megbízójukkal vagy megrendelőjükkel), de vállalják a kiképzést, vagy már eleve rendelkeznek azzal. A tartalékos rendszer rendkívüli előnye a rugalmasság és a költséghatékonyság, amellyel a Magyar Honvédség olyan szakembereket állíthat szolgálatába, akik kiemelkedő végzettséggel és képzettséggel rendelkeznek, de esetleg más alkalmassági követelménynek nem felelnek meg, állandó foglalkoztatásukra nincs is szükség, vagy rendszerben tartásuk sokkal magasabb ellentételezés mellett volna lehetséges.

AZ ÖNKÉNTES MŰVELETI TARTALÉKOS ÁLLOMÁNY JOGÁLLÁSA

Az *önkéntes műveleti tartalékos* állomány alkalmazhatósága ennél sokkal szélesebb körű. Az e kategóriába tartozók a Magyar Honvédség összes feladatába ténylegesen bevonhatók és a tartalékosok szervezetileg a Magyar Honvédség részét képezik. A különleges jogrendben megalakítandó szervezetek megjelenése a honvédség hadrendjében még inkább kiemelte a tartalékos rendszer fejlesztésének szükségességét. Az önkéntes műveleti tartalékosokkal szemben támasztott életkori követelmények szigorúbbak (18 és 50 év közöttiek lehetnek),

²⁰ A különleges jogrend célja, hogy bizonyos országvédelmi feladatok érdekében alkotmányos keretek között legyen lehetőség rendkívüli jogrenden alapuló hatalom gyakorlására. Ez alapján az államnak lehetősége van eltérni a normál időszaki működéstől, amely az államigazgatási szervek szervezeti felépítésének, működésének átrendeződésével, bizonyos állampolgári jogok korlátozásával és a gazdasági folyamatokba való fokozott állami beavatkozással járhat.

vállalniuk kell az évi 15-től 25 napig terjedő kiképzési időszakot, valamint az ún. rendelkezésre állási díj ellentételezéseként 3 évenként minimum 6 hónapos tényleges – amennyiben szerződésüköt kora kifejezetten nem nyilatkoznak, akár külföldi – szolgálatot is kell vállalniuk. Hangsúlyozni szükséges: nem biztos, hogy a tényleges bevonulásra a Magyar Honvédség igényt tart. Az önkéntes művelti tartalékosok a katonai szervezetek katonai tartalékképességét teremtették meg: a haderő azonnali kiegészítését biztosítják békeidőszakban és rendkívüli jogrendben is, jogosultságaik és kötelezettségeik a hivatásos állományéhoz hasonlóak. Összesen 5576 különböző önkéntes művelti tartalékos beosztást rendszeresítettek, amelyekkel ezen szervezetek feltöltése lépcsőzetesen végrehajthatóvá vált, és a beosztások feltöltése két éve meg is kezdődött.

AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOSOK NAPJAINKBAN

Az önkéntes művelti tartalékosok létszáma 2012 márciusában 744 fő, 2012 augusztusában 1897 fő, 2012 decemberében 2380 fő, 2013 augusztusában 2798 fő, 2013 decemberében 3046 fő, 2014 októberében 3469 fő²¹ volt, valamint 2015 decemberében elérte a 3800-at.²² A létszámgazdálkodást befolyásoló tényezők elhanyagolhatóak: a fizikailag, pszichikailag vagy egészségileg alkalmatlanok (5%), a szerződést felbontók (5,5%), valamint a felajánlott beosztást el nem fogadók (2%) elhanyagolható hatással vannak az önkéntes művelti tartalékos rendszer működtetésére. A növekedő tendencia és ennek hatására a szerződés-kötésekhez kapcsolódó adminisztratív terhek kezelésére 2011. november 15-ével az MH Kelet-magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság, valamint az MH Nyugat-magyarországi Hadkiegészítő Parancsnokság együttes megszűnésével felállt az MH Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság²³ (MH HKNYP).

Az önkéntes védelmi tartalékosok rendszeresített létszáma 2049 fő, akik a HM Elektronikai, Logisztikai és Vagyonkezelő Zrt. és az illetékes katonai szervezetek beosztásait töltik be. Az önkéntes tartalékosok toborzási célcsoportja rendkívül széleskörű. Jelenleg volt katonák és rendőrök, főiskolások és egyetemisták és biztonsági őrök tartoznak ide, akik mellett a tárca a jövőben meg kívánja szólítani a leszerelő hivatásos és szerződéses katonákat, diákokat és speciális képzettségű-végzettségű szakembereket is, akik a honvédelmi és egyéb minisztériumok alkalmazásában álltak. A toborzás honvédelmi rendszere hatékonyan valósítja meg az önkéntes tartalékosok toborzását. 2012 végén a toborzás fő csapásirányának módosítására volt szükség, mert a szolgálati járadékban részesülők – bizonyos esetekben adózási megfontolásból történő – tömeges szerződés-kötése visszaesett, valamint a közép- és felsőoktatás hallgatói lettek az elsődleges célcsoport, amellyel a tartalékos rendszer egy széles körben emlegetett kritikájára (ti. idős, inaktív, motiválatlan összetétel) nem adott többé alapot.

²¹ Székely Zoltán Perspectives for the Volunteer Reserve Service in Hungary című előadása alapján, amelyet az alezredes úr 2014. december 04-én tartott a 10th Anniversary of the All-Volunteer Force in Hungary elnevezésű workshopon.

²² Részlegesen behívják az önkéntes művelti tartalékos katonákat. http://magyarhirnap.hu/cikk/35759/Reszlegesen_behivjak_az_onkentess_muvelti_tartalekos_katonakat (Letöltés időpontja: 2015. december 5.)

²³ A Magyar Honvédség Hadkiegészítő és Központi Nyilvántartó Parancsnokság a Magyar Honvédség országos illetékességű, katonai igazgatási és központi adatfeldolgozó szerve. Az MH HKNYP igazgatási tevékenysége keretében kezeli a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak, polgári alkalmazottainak központi személyügyi nyilvántartását, végzi a nyilvántartással kapcsolatos – vonatkozó jogszabályokban megfogalmazott – feladatokat.

AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOSOK FELKÉSZÍTÉSE

Az önkéntes *védelmi tartalékosokat* egyaránt felkészítik fegyveres biztonsági őr (HM EI Zrt.), valamint katonai őrzés-védelmi (Magyar Honvédség az alapképzés során) feladatokra. Az önkéntes műveleti tartalékosok központi felkészítését már második éve hajtják végre eredményesen. A katonai képzettséggel rendelkezők kiképzése 10 nap, az ilyen végzettséggel nem rendelkezőké pedig 25 nap. A logisztikai, infrastrukturális és a befogadóképességben megjelenő gondok ellenére a központi felkészítés jó hatásfokkal működik. A szerződéssel rendelkezők 76%-a vett részt központi felkészítésen. Két éve már a kiképzést szervező katonai szervezetek mindegyike magukat az önkéntes műveleti tartalékosokat kiképzőként (!) is alkalmazza. Az önkéntes műveleti tartalékosok 2013 legelejétől a felkészítésen túl tényleges szolgálatot is teljesítenek, ezzel tehermentesítik vagy akár helyettesítik is a külszolgálatot teljesítő hivatásos és szerződéses állományt. Tényleges szolgálatuk néhány héttől két hónapig terjed, de oktatási feladatok esetében érdemes lenne egy szemeszterre (6 hónap) bővíteni a tényleges szolgálatot. Több évtizedes szolgálati múlttal rendelkezők a 2012. évben az önkéntes védelmi tartalékosként, majd a következő évben a műveleti tartalékosként történő szerződéskötése miatt a kezdeti időszaktól olyan mennyiségű és képzettségű katonáállomány áramlott a rendszerbe, amellyel többek között sikeresen hajtották végre a Feltöltés 2012 és az Alapos Bázis 2012 gyakorlatokat, valamint 2013-tól a tényleges békeidőszaki szolgálatok is sikeresen ellátottak voltak az egyes katonai szervezeteknél. Ezen eredmények mellett 2013 augusztusában egy alezredes rendfokozatot viselő önkéntes műveleti tartalékos katona a nyugat-afrikai Maliban kezdte meg szolgálatát. A történelmi 2013. május 30. és június 03. közötti dunai árvíz²⁴ óta pedig nem kérdés többé az önkéntes tartalékos rendszer működőképessége. A honvédelmi miniszter 2015 szeptemberének közepén – a Honvéd Vezérkar főnökének javaslata alapján – döntött az önkéntes tartalékosok terven felüli behívásáról, így az MH HKNYP – az éves terven felül – több mint ötszáz behívóparancsot küldött ki az önkéntes műveleti tartalékosok részére. 2015 októberében²⁵ pedig a Magyar Honvédségre több olyan feladat hárult, amelyek miatt szükségessé vált a közel ezer önkéntes műveleti tartalékos behívása a katonai szervezetekhez tényleges szolgálatteljesítésre: adminisztratív, logisztikai, kiszolgáló-támogató feladatokra, valamint helyettesítik azokat az aktív szerződéses és hivatásos katonákat, akik a Magyar Honvédség tömeges bevándorlás okozta feladataiban és az Ideiglenes Biztonsági Határzár építésében vesznek részt.

AZ ÖNKÉNTES TARTALÉKOSOK ILLETMÉNYE

Az önkéntes tartalékosok illetményrendszere megalkotásának kezdetét az a téves koncepció jellemezte, amely szerint a tartalékosok illetményét a hivatásos és szerződéses állomány illetményfolyósítására vonatkozó szabályok alapján lehetséges rendezni. A szolgálatteljesítés és a rendelkezésre állás ideje mindkét elem esetében teljesen eltérő, így hamar kiderült, hogy az illetményrendszert a tartalékosok esetében teljesen új alapokra szükséges helyezni.

²⁴ Az árvíz során 2013. június 9-én 20 órától 10-én hajnali 3-ig levonuló árhullám a magyarországi szakasz legnagyobb részén rekord vízállásokat eredményezett, új „legnagyobb víz” értékek születtek. Budapestnél 891 cm-rel tetőzött a Duna, amely éppen 31 cm-rel volt magasabb, mint a valaha mért legnagyobb vízállás, amit a 2006-os tavaszi árhullám során mértek (2006. április 4.).

²⁵ Mintegy ezer önkéntes műveleti tartalékos teljesít jelenleg szolgálatot. <http://www.honvedelem.hu/cikk/53614> (Letöltés időpontja: 2015. december 1.)

Jelenleg a hasonlóság a műveleti tartalékosok esetében érhető tetten: tényleges szolgálat idején minimális eltéréssel a hivatásos állomány juttatására jogosultak, rendelkezésre állási időszakban, miközben civil foglalkoztatójával polgári munkajogviszonyban áll(hat), 1 és 3 havi illetménynek megfelelő összegű rendelkezésre állási díjra jogosultak. Ellátásuk során problémát okozott, hogy az MH HKNYP személyügyi és pénzügyi állományának a békeidőszakban rendszeresített létszám négyszeresét kellett kiszolgáltatni. A tartalékos rendszer sajátossága, hogy a Magyar Honvédség nem csupán a tartalékosok, hanem azok munkáltatói felé is tartozik kötelezettségekkel, amelyeknek eleget kell tennie, amennyiben a tartalékos rendszert hatékonyan kívánja működtetni. A munkáltatói kompenzáció²⁶ egyrészt anyagi, másrészt erkölcsi: azon munkáltatók elismerése, akik respektálják a tartalékos állomány hazánk érdekében végzett tevékenységét.²⁷

JAVASLATOK

Az önkéntes tartalékos rendszer *szervezeti megújítását* jelentheti tisztán tartalékosokkal feltöltendő szervezetek, illetve szervezeti elemek alapítása – hivatásos állományú parancsnok irányítása alatt. Ez utóbbira lehetne példa a nemzeti közneveléshez²⁸ hasonlóan a katonai felsőoktatásban – a kari és egyetemi akkreditációt nem veszélyeztető mértékben – intézetek és tanszékek munkájába nem csupán 2-3 hónapra, hanem rotációs rendben legalább egy szemeszterre bevonni kiválóan képzett tartalékosokat, akik esetenként több évtizedes szolgálati múlttal rendelkeznek. Ugyanígy lehetséges például egy dandárban egy vagy több tartalékos zászlóalj is felállítani.

Az önkéntes tartalékos rendszer *tevékenységi körének bővítése* több területen lehetséges. Ilyen tevékenység lehet minősített időszakban átkelőcsomópontok ellenőrzése, forgalomszabályozási feladatok, komendánsfeladatok, a honvédség anyagi-technikai parkjának karbantartása, a civil-katonai együttműködés erősítése, valamint honvédelmi oktatás, tolmácsolás, fegyverzet-ellenőrzés, egészségügyi biztosítás, de megfelelő felkészültség esetén részt vehetnek válságkezelő és humanitárius feladatokban is.²⁹

Az önkéntes tartalékos rendszer kiszolgáltatását megkönnyítené, ha az MH HKNYP létszáma nem a békeidőszakhoz igazodna, hanem a ténylegesen szolgáló tartalékos állomány létszámához. Az (utólagos) elszámolások csökkentését eredményezné, ha a tartalékosok egyes szolgáltatásokban (pl. utazás tömegközlekedésen) eleve térítésmentesen részesülnének.

Szerződéses katonák szerződésébe opcióként javasolt belefoglalni, hogy a leszerelést követően bizonyos időn át kötelesek minősített időszakban kiképzett tartalékosként rendelkezésre állni, és így meghatározott feltételek bekövetkeztekor behívhatóak lennének. Konkrét példán keresztül: szerződése aláírásával egy szerződéses tiszt vagy altiszt állományba tartozó katona – a legénységi állományhoz³⁰ hasonlóan – 5 év szerződéses jogviszonyt és

²⁶ 2012-ben 9 M Ft, 2013-ban 7 M Ft-ot utalt az MH a munkáltatóknak a ténylegesen behívottak után.

²⁷ Bővebben: Ujházy–Kladek i. m. 69–81.

²⁸ Az MH Altiszt Akadémián ez bevett gyakorlat.

²⁹ Ujházy László: A tartalékosok és a tartalékos szövetségek szerepe napjainkban. Honvédségi Szemle, 2014. 1. szám, 2014, 42.

³⁰ A Hjt. 74. § (3) bek. alapján kéthavi mértékkel magasabb összegű visszailleszkedési támogatásra jogosult a legénységi állomány tagja, ha szolgálati viszonya megszűnéskor legalább 3 év időtartamra önkéntes műveleti tartalékos szolgálati viszonyt létesít.

azt követően 3 év tartalékos rendelkezésre állást vállalhatna – plusz kéthavi végkielégítés³¹ fejében. Ezáltal – a külföldi példákhoz hasonlóan – a Magyar Honvédség részére olyan képzett és kiképzett tartalékos személyi kapacitás állna a jövőben rendelkezésre, amellyel jelenleg nem rendelkezik.

Az önkéntes tartalékosok és a szerződéses állomány esetében is indokolt megteremteni munkahelyük megőrzését biztosító *munkajogi védelem szabályrendszerét*. A jelenlegi szabályozás alapján a tényleges szolgálat munkában töltött időnek³² minősül, amely alatt a munkáltató nem mondhat fel.³³ Ez a két garancia megítélésem szerint elégtelen. További védelmet jelentene, ha a felmondási tilalom nemcsak a tényleges szolgálatteljesítés alatt állna fenn, hanem azt követően is, meghatározott ideig (30–60 nap), megakadályozva ezzel a munkahely elvesztését. Viszont nem indokolt, hogy az önkéntes tartalékos teljes szerződése időtartamára felmondási védelem alatt álljon, mert ez a vélelmezhető munkavállalói ellenállás miatt ténylegesen a tartalékos elhelyezkedési lehetőségét nehezítené, de mégis szükséges a munkaerőpiaci szabad versenynek az önkéntes tartalékos előnyére történő észszerű befolyásolása.

A munkáltató gazdasági kompenzációját hatékonyan egészíthetik ki az *erkölcsi elismerés* különböző formái (pl. meghatározott elismerések, kitüntetések, oklevelek adományozása, a munkáltató cég nevének közzététele a tárca hivatalos weboldalán). A munkavállalók tartalékos szolgálatát respektáló munkáltatók erkölcsi elismerése, kitüntetése, népszerűsítése viszonylag alacsony költséggel jár, ám hatása többszöröse lehet a befektetett összegnek.

Emellett az *állampolgárok hazafias érzelmeinek erősítését átfogó társadalmi programként* célszerű megvalósítani, amely kiegészítheti, sőt helyettesítheti az anyagi elismerést. Ennek jelentősége egy évtizeden túl valósulna meg egyértelműen, de teljes társadalmi szemléletváltást okozhat, amely más, hazánk prosperálása szempontjából mégis kulcsfontosságú területeken is megmutatkozhat.

FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS JOGSZABÁLYOK

1993. évi CX. törvény a honvédelemről. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=99300110.TV>
2001. évi XCV. törvény a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses állományú katonáinak jogállásáról. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a0100095.TV>
2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről. http://www.honvedelem.hu/container/files/9/3857/2004._evi_cv._torveny.pdf
- 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a08h0080.OGY>
- 124/2008. (XII. 3.) OGY határozat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról szóló 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat alapján elvégzett vizsgálat elfogadásáról és a kapcsolódó feladatokról. <http://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a08h0124.OGY>
2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100113.TV

³¹ Hjt. 71. § (1) bek. b) pontja alapján, a Hjt. 59. § (1) bek. d) pontja szerinti szerződésben foglalt szolgálati idő leteltével megszűnés esetén.

³² A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 115. § (2) bek. f) pontja.

³³ A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény 65. § (3) bek. d) pontja.

2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200001.TV
2012. évi CCV. törvény (Hjt.) a honvédek jogállásáról. http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200205.TV
- 38/2014. (V. 30.) HM utasítás a polgári felsőoktatási intézmények és szakképző iskolák hallgatóival köthető ösztöndíjszerződésről, valamint az ösztöndíj folyósításának rendjéről. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/12/PDF/2014/28.pdf>
2015. évi XLIII. törvény a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény, valamint az azzal összefüggő egyes törvények módosításáról. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK15057.pdf>
- Hende Csaba: *Az önkéntes tartalékos rendszer kiállta az első próbát.* Magyar Rádió, Vasárnapi Újság (2013. június 16.)
- Kádár Pál – Vanyur Tibor: *Szemelvények a magyar önkéntes tartalékos rendszer múltjáról, jelenéről és jövőjéről.* Hadtudomány, 2013. 3–4. szám, 82–96.
- Kádár Pál: *Megjegyzések az önkéntes tartalékos rendszer felülvizsgálatának margójára.* Hadtudomány, 2009. 1. szám, 47–56.
- Kádár Pál: *A Magyar Honvédség tartalékos rendszerének fejlesztése – mikor, ha nem most?* Honvédségi Szemle, 2011. 1. szám, 2–7.
- Jelentés a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról. H/6691. számú országgyűlési határozati javaslat a Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszerének felülvizsgálatáról szóló 80/2008. (VI. 13.) OGY határozat alapján elvégzett vizsgálat elfogadásáról és a kapcsolódó feladatokról. <http://www.parlament.hu/irom38/06691/06691.pdf>
- NATO-csúcstalálkozó – Wales, 2014. szeptember 4–5. http://hungarian.hungary.usembassy.gov/nato_csucs_wales.html
- Székely Zoltán: *Perspectives for the Volunteer Reserve Service in Hungary.* Előadás a 10th Anniversary of the All-Volunteer Force in Hungary elnevezésű workshopon. 2014. december 04.
- Ujházy László: *A tartalékosok és a tartalékos szövetségek szerepe napjainkban.* Honvédségi Szemle, 2014. 1. szám.
- Ujházy László – Kladek András: *A Magyar Honvédség önkéntes tartalékos rendszeréhez kapcsolódó munkáltatói támogató program vizsgálata.* Honvédségi Szemle, 2014. 6. szám.
<http://www.honvedelem.hu/cikk/53614>
- http://magyarhirlap.hu/cikk/35759/Reszlegesen_behivjak_az_onkentes_muveleti_tartalekos_katonakat
- <http://magyaridok.hu/belfold/simicsko-35-hasznalható-laktanyaja-van-magyar-honvedsegnek-19747/>
(Letöltés időpontja: 2016. január 01. 03.)

Major Gábor őrnagy:

ETIKUS-E A DRÓNOK HASZNÁLATA?

ÖSSZEFOGLALÓ: Napjainkban a pilóta nélküli légi jármű-rendszereket (UAS – Unmanned Aerial System) egyre szélesebb körben alkalmazzák, köszönhetően a mind fejlettebb és biztonságosabb technológiáknak, valamint a csökkenő áraknak. A technikai fejlődés felgyorsulása következtében egyre-másra terveztek „emberközelí” robotokat a fejlesztők, mígnem eljutottunk odáig, hogy ezek az eszközök a mindennapi életünk részesei lettek. Minél több drón¹ tűnik fel körülöttünk életünk megkönnyítése és biztonságosabbá tétele érdekében, annál inkább hangos lesz a közvélemény a „meddig tűrhetjük”, „hol a határ”, „mikor lesz már szabályozva a felhasználás” kérdésektől. A szerző írásában arra keres választ, hogy vajon mi irányítjuk a robotokat, vagy esetleg „ők” bennünket. Ezt követően – néhány vélemény kapcsán – azt vizsgálja, az eszköz és alkalmazása kapcsán mennyire releváns kérdés az etikusság, illetve van-e értelme egyáltalán ebben az összefüggésben etikáról beszélni.

KULCSSZAVAK: pilóta nélküli légi jármű-rendszerek, drón, etika

*„Gyakran van úgy, hogy az embertől mást követel a törvény, és mást az erkölcs.”
Jonas Jonasson²*

BEVEZETÉS

A napjainkban ismert repülőeszközök közül talán a legdinamikusabb fejlődés a pilóta nélküli repülőgépek esetében tapasztalható. Szinte nem telik el nap, hogy ne olvashatnánk a médiában olyan feladatokról, amelyeket ezekkel az eszközökkel hajtottak végre. Néhány évvel ezelőtt ez még nem volt túl gyakori, ritkán egy-két mondatos híradás jelent csak meg róluk, többnyire felderítőtevékenységük eredményéről, később földi célok sikeres (néha kevésbé sikeres) megsemmisítéséről szólt. Ezek a repülések azonban gyakran fontos harci sikerek, eredményes katasztrófavédelmi feladatok, mentések és beavatkozások alapvető feltételei voltak.

A pilóta nélküli légi járművek fejlődése azonban az utóbbi évtizedekben is töretlen, sőt viharos. Napjainkra kialakultak a merev, a forgó-, sőt a csapkodószárnyú kis, illetve a hang sebességét is meghaladó sebességgel repülő, néhány grammos és többtonnás felszállótömeggel a levegőbe emelkedő, bázisuktól alig százméternyire eltávolodni képes, valamint akár a kontinensek közötti távolságok átszelésére is alkalmas konstrukciók. Repülhetnek autonóm módon vagy az ember által végzett távirányítással, esetleg e kettőt kombinálva is. Valamennyi felsorolt konstrukciós megoldás, irányítási változat közös sajátossága az emberi tényező nélkülözhetetlensége a tervezés, a megépítés, valamint a légi és a földi üzemeltetés teljes életciklust átfogó folyamatában.

¹ A köznapi használatban a pilóta nélküli légi járművekre (UAV – Unmanned Aerial Vehicle) használt kifejezés

² Pär-Ola Jonas Jonasson, 1961-ben Växjö-ben született, svéd újságíró, író.

A légi felderítő, megfigyelő, ellenőrző „szakma” azonnal megszületett, amint az első repülő szerkezet az embert a levegőbe emelte, és tart ma is, amikor az embernek már nem kell repülnie csak azért, hogy „nagytestvéri” szemekkel az égből tekintsen le ránk. A 21. században a robotok már egyértelműen bevonultak a hadviselés eszköztárába, és az is előbb-utóbb kiderül, hogy mikor fognak megküzdeni egymással. A pilótanélküliség nemcsak egy sok fáradtsággal kiképzett szakember esetleges elvesztésének nyomasztó terhétől mentesít, hanem a kéz is könnyebben mozdul – a nagyujjal lefelé –, ha „csak” egy gombot kell megnyomni.³

De tényleg „csak” egy gomb megnyomásáról van szó? Az ember-ember csata után az ember-eszköz küzdelmet követően az eszköz-eszköz (néha az ember csupán bekalkulált veszteség) harc uralja majd a hadviselést? Ki harcol kivel, ki ellen?

A ROBOTOK „MUNKÁSSÁGA”

„A villamos erők által hajtott gépek fokozatosan kiszorították a kézi munkát. A mindennapi életben az emberi cselédekről végképp lemondottak... Mindez észrevétlenül minden közvetítő szolgálatot megszüntetett, és az emberiséget arra utalta, hogy közvetlenül a természet forrásaiból merítsen, még pedig majmok által kezelt önműködő készülékek segítségével.”⁴

A fenti sorokat Camille Flammarion⁵ 1894-ben megírt, *A világ vége* c. könyvében olvashatjuk, melyben merész jóslatba bocsátkozott az ötvenedik században várható „robotizáltságról”.

Ebben a megfogalmazásban felfedezhető a könyv szerzőjének a jövőbe tekintő elképzelése, miszerint vizionálja az elektromosságban rejlő munkavégzési lehetőségeket, amellyel az emberi munkát az elektromos gépek fogják elvégezni. Mivel azonban valószínűleg semmilyen szakmai ismerettel, előképzettséggel nem rendelkezett, ezért a gépek működtetésére majmokat vizionált. Megérezte viszont, hogy a gépek működtetéséhez valamilyen szervező tudás, intelligencia szükséges, és úgy vélte, mint az emberhez legközelebb álló lény, a majom lehetne erre a legalkalmasabb. A kor technikai fejlettségének és villamosságtani tudásának köszönhetően azonban mindezt az ötvenedik századra tette. A robotfogalom tehát még nem létezett, de a funkció, az emberi munka kiváltásának az igénye már megjelent.

A robotokkal foglalkozva mindenképpen szükséges megemlíteni, hogy 1939-ben Isaac Asimov⁶ (ekkor mindössze 19 évesen) megunta a vagy irreálisan *nemes*, vagy irreálisan *gonosz robotokkal* foglalkozó munkákat, és tudományos-fantasztikus történeteket kezdett írni. Ezeket a robotokat pusztán olyan gépeknek tekintette, amelyeket – mint minden más gépet – megfelelő biztosítékokkal ellátva kíséreltek meg felépíteni. Asimov az 1940-es években ilyen jellegű írásokat jelentetett meg az *Astounding Science Fiction* folyóiratban, melyek közül kilencet 1950-ben az *Én, a Robot (I, Robot)* című könyvbe gyűjtött össze.

Asimov biztosítékait a magazin 1942. márciusi számában megjelent *Runaround* című történetben fogalmazta meg. Ebben a történetben az egyik szereplő a következőket mondja: „*Most pedig kezdjük a robotika három alaptörvényével!*” Amint később kiderült, ekkor használták először a „robotika” szót, amelyet azóta a tudományban és a technikában újonnan

³ Dr. Palik Mátyás (szerk.): Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek. NKE, Budapest, 2013, 8–11., ISBN 978-615-5057-64-9.

⁴ Camille Flammarion: *A világ vége*. Légrády Testvérek, Budapest, 1894, 254–255.

⁵ Nicolas Camille Flammarion (1842–1925) francia csillagász, tudománynépszerűsítő volt.

⁶ Isaac Asimov (1920–1992) orosz származású amerikai író és biokémikus. Tudományos-fantasztikus és tudománynépszerűsítő művei tették ismertté rendkívül sikeres és kivételesen termékeny írói pályafutása során.

született kifejezésként alkalmaznak robotok szerkesztésével, fenntartásával és alkalmazásával összefüggésben.⁷

A fentebb leírt történetben előforduló „törvényeket” újabban „A robotika három törvénye” néven ismerik:

1. A robot nem árthat embernek, még akaratlanul sem.
2. A robotnak követnie kell az emberek utasításait, kivéve az olyanokat, amelyek ellentétesek az első törvénnyel.
3. A robotnak egészen addig óvnia kell saját létét, amíg ez a védekezés nem kerül összeütközésbe az első vagy a második törvénnyel.⁸

Az elmúlt évtizedekben számos elnevezéssel illették azokat az eszközöket, amelyek egy műveletet vagy akár egy egész műveletsort voltak képesek elvégezni. A teljesség igénye nélkül álljon itt egy felsorolás ezekre az elnevezésekre, azok evolúciójára: önműködő készülék, automata, gondolkodó gép, robotember, robotpilóta, robotrepülőgép, robotkontaktus, robotautomata, önműködő vezérlésű gép, távirányítású automata, automatikusan működő munkagép, robotgép, programozható gépi berendezés, programozható manipulátor, robotika, önműködő szerkezet, mechanikus automata, ember formájú automata, manipulátor, mai robot, intelligens robot, robottechnika, robotika, ipari robot, automata vezérléssel irányított munkagép, háztartási kisgép stb. A terminológiák változásából a társadalomban végbement egyes prioritásváltozásokra is lehet következtetni.

A szöveget nem teljes, hiszen sok felhasználási területet (operáló robot, robotbeteg, robotjármű, miniatűr robot, nanorobot, személyi robot, robotkaton, aknakereső robot, mentőrobot, harci robot, a világhálón elterjedt „robotprogramok” stb.) nem is említettem.

Ha már csak az elnevezéseket és a hozzájuk társított gondolati képeket idézzük fel, akkor is tisztán látható, hogy a fejlődés „rohamos”. Amennyiben a felhasználási területeket egyével vennénk górcső alá, akkor is helytállónak mutatkozna a „rohamos” jelző a fejlődést, a modernizációt és az innovációt tekintve.

A PILÓTA NÉLKÜLI LÉGIJÁRMŰ-RENDSZEREK RÖVID EVOLÚCIÓJA

Az első próbálkozások egyike 1849-re tehető, amikor az akkori osztrák csapatok Velencét támadták robbanóanyagokkal és időzítővel ellátott személyzet nélküli léggömbökkel.

Az 1910-es években jelentek meg az első, motorral hajtott, személyzet nélküli légi szerkezetek – az ún. légi torpedók –, melyek akkor még meglehetősen pontatlan pusztító eszközöknek bizonyultak. A '30-as évek végén a brit hadsereg hadihajók ellen már használt rádióirányítású repülőgépeket, melyek már 150–180 kilométeres hatótávolsággal rendelkeztek. Az első sikeres távvezérelt repülőgépet egy játékmodell alapján alkotta meg Reginald Denny angol filmszínész. A hadsereg által alkalmazott korai drónok akkoriban még kevésbé szolgálták háborús célokat, főleg légi célok imitálására használták őket kiképzéseken és gyakorlatokon, mivel megfelelő repülési paraméterekkel rendelkeztek és olcsók is voltak. A második világháborúban a németek és a szövetségesek is jelentős fejlesztéseket végeztek ezen

⁷ Koleszár Béla – Ványa László: Ő, a Robot. (Isaac Asimov után szabadon) In: Akos Poroszlai–Gabor Poroszlai–Zoltan Petrak (szerk.): New Challenges in the Field of Military Sciences 2010: 7th international conference: 28–30 September, 2010, Budapest. Bolyai János Honvéd Alapítvány, 2010, 9., ISBN 978-963-87706-6-0.

⁸ Koleszár Béla: A robothadviselés etikai kérdései, II. Katonai kérdések. Hadmérnök, 2010/1. 276–277. http://hadmernok.hu/2010_1_koleszar.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 10. 29.)

a területen; az amerikai haditengerészet például torpedók szállítására alkalmas eszközöket is gyártott, amelyeket azonban már nem vetettek be a háborúban.

Pilóta nélküli repülőgépeket harctéri körülmények között széleskörűen alkalmaztak a vietnami háborúban. Az amerikai légi indítású felderítőgépek 10 év alatt több mint 3400 bevetésen vettek részt. Nagy előrelépés volt, hogy ezek a drónok a háború végére már valós időben tudtak információt továbbítani a földi egységek számára. A pilóta nélküli repülőgépek megjelentek az arab–izraeli, majd később az öbölháborúban is. Utóbbiban már többcélú feladatra is használták azokat, így a hagyományos képi felderítés mellett többek között segítették a harci helikopterek bevetését, a tűzérési tűz helyesbítését, a bázisok éjszakai megfigyelését is. Magyar vonatkozásként megemlíthető, hogy a délszláv háború idején Taszáron is állomásoztak felderítőgépek, melyeket az Amerikai Egyesült Államokból irányították a bevetések során.⁹

A hazai gyártású UAV-ok közül az első próbálkozás a cseh hadsereggel közösen fejlesztett „Szojka” volt, amelynek fejlesztését anyagi okokra hivatkozva állították le. Hasonló problémák miatt akadt meg a '90-es években megalkotott „Denevér” repülőgép kifejlesztése is. Természetesen napjainkban is vannak komoly projektek ezen a területen, melyek elsősorban a BHE Bonn Hungary Kft. és a HM EI Zrt. nevéhez köthetők.

A pilóta nélküli légi járművek jó szolgálatot tettek és tesznek napjainkban a terrorizmus elleni műveletekben. Afganisztánban és Irakban napi rendszerességgel használták/használgják ezeket az egyre kisebb méretekben is gyártott gépeket.

Nem szabad azonban elmenni azon fontos tény mellett, hogy a drónok többsége ma még emberi irányítással működik, a civil életben például szinte kizárólag ilyen eszközök találhatók.

Nagyon jelentős eltérések vannak az egyes típusok között; a kézből indított 1-2 kg tömegűtől a többtonnás szerkezetekig sokféle áll rendelkezésre különböző civil és katonai felhasználásra. Utóbbira jó példa a 14 tonnás tömegű amerikai Global Hawk pilóta nélküli felderítő-repülőgép, amelynek feladata a hadszíntér hosszú időn át tartó, nagy magasságból történő megfigyelése. A pilóta nélküli repülőgépek ma már sokszor hatékonyabban látják el feladatukat, mint az ember által vezetett légi eszközök. A fáradtság és a különböző pszichés hatások ugyanis jelentősen befolyásolják a pilóták döntési képességeit, főleg akkor, ha hosszú bevetésen vesznek részt. Példaként említhető a délszláv háború, amikor az amerikai B-2 típusú bombázó-repülőgépek pilótái egy-egy bevetés alatt akár 30 órát is a levegőben töltöttek.

A drónokat a katonák jelenleg hírszerzésre, megfigyelésre és földi célpontok elleni támadásra használják leggyakrabban. A civil életben közszolgálati funkciója mellett kereskedelmi és kutatási célokra is igénybe veszik a pilóta nélküli repülőgépeket, de egyre többen használják azokat a magánszférában is.

A CÉL ELÉRÉSE MINDENÁRON VAGY ETIKUSAN?

A kérdés taglalása, vagy netalán megválaszolása előtt nézzük meg, hogy mit takar az etikus kifejezés. Hogyan kell cselekednünk, ha egyáltalán erkölcsösen szeretnénk tenni azt, amit teszünk, továbbá etikus szeretnénk irányítani, használni vagy „bevetésre” küldeni a drónunkat.

⁹ Dr. Palik Máttyás: A pilóta nélküli repülés fejlődése. Ludovika Szabadegyetem, előadás, 2015. 10. 20. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/7-palik-matyas-eloadas.original.pptx (Letöltés időpontja: 2015. 10. 29.)

Az *erkölcs* fogalma alatt egy adott társadalom által régebbi tapasztalatok alapján összegyűjtött és helyesnek ítélt viselkedési szabályok összességét értjük. Az erkölcs szabályai a társadalmi normák egyik típusát jelentik. Más megfogalmazás szerint az erkölcs azon elvek összessége, amelyek a helyes és a helytelen, a társadalmi jó és rossz megkülönböztetését segítik a cselekvés szintjén.

Az erkölccsel kapcsolatos felfogások a történelem folyamán gyakran változtak, és ma is különböző erkölcsi nézetek léteznek. A közösségi szinten elfogadott ún. *közerkölcs* szabályai társadalmi csoportonként, kultúránként, országonként, régióként módosulnak. Az erkölcsi parancsok érvényességének filozófiai megalapozásával az *etika* foglalkozik.¹⁰

Amennyiben a már hivatkozott Asimov-féle robottörvényeket vesszük figyelembe, akkor leszögezhetjük, hogy csak olyan példányok esetében értelmezhetőek ezek a törvények, amelyek „tudatában vannak” a cselekedeteiknek, és „tudják”, hogy mit takar az *ember* fogalma, és azt is, hogy kik ők maguk és hol a helyük ebben a hierarchikus rendben. Ebből következik, hogy csak azok az eszközök nevezhetők *robotoknak*, amelyek „tudatosan cselekszenek”, megfelelő módon kezelik kapcsolatukat egymással, a külvilággal és az emberrel. Ezek alapján – ismereteim szerint – jelenleg még nincsenek olyan robotok, amelyek képesek ezeknek a kritériumoknak megfelelni. Ezt elfogadva és tényként elismerve kijelenthető, hogy ma még (asimovi értelemben) robotokról nem beszélhetünk, csak automatizált gépekről, melyek irányításához, illetve annak eldöntéséhez, hogy mi a jó és mi a helyes cselekedet, elengedhetetlen az ember.

Az etikai kérdés azonban nem ennyire egyszerű. Hiába sikerült egyfajta okfejtés eredményeként arra az álláspontra jutni, hogy a robot nem önállóan gondolkodó „lény”, hanem szorosan együttműködő „társa” az embernek, a kérdés továbbra is nyitva maradt. Nem fogják a döntéshozók a „veszélyes, kockázatos, lélekölő és nehéz munkát” túlságosan meggondolatlanul (erkölcstelenül) gépekre bízni?

P. W. Singer szerint: „*Többé-kevésbé egy paradoxonról van szó, amely az által keletkezik, hogy a robotoknak minél inkább tanulóképeseknek és önállóaknak kell lenniük, mindamellet nem lehetnek túlságosan kreatívak és önfejűek – teljesen úgy, mint a katonák. A szakemberek viszont azt gondolják, hogy a mesterséges intelligencia fejlődésénél van egy pont, amikor már nem lehet emberek által ellenőrizni őket. Ehhez jönnek még azok az esetek, amikor az emberek az ellenőrzendő egységek és az események (folyamatok) gyorsasága miatt túlterheltek, vagy amikor a kommunikációs csatornák összeomlanak.*”¹¹

Még tovább bonyolódnak az etikai problémák, ha egy magas fejlettségű robot irányít egy (vagy akár több) butább, de olcsóbb (könnyebben feláldozható) robotot.

Dr. Patrick Lin szerint „*van egy olyan félreértés, miszerint az emberek azt hiszik, hogy a robotok csak azt teszik, amire készítők beprogramozták őket. A valóság az, hogy a robotokba több millió kódot programoztak be különböző fejlesztőcsapatok, így a teljes programot senki sem ismeri. Így azt sem tudja senki megjósolni, hogy ezek a programok milyen hatással lesznek egymásra.*”¹²

¹⁰ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Erkölc> (Letöltés időpontja: 2015. 10. 29.)

¹¹ Koleszár Béla: A robothadviselés etikai kérdései, II. Katonai kérdések. Hadmérnök, 2010/1., 274. http://hadmernok.hu/2010_1_koleszar.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 10. 29.)

¹² Uo. 276.

Egy lényegre törő blog (J. Creutzfeld) szerint: „Két lehetőség van:

1. az emberek kölcsönösen kiirtják egymást a gépek segítségével;
2. az emberiség időben tesz valamit azért, hogy ezt a gépek ne tudják megtenni”.¹³

A legtöbb fejlesztésnél (pl. UAV-ok esetében) a megfelelő szabályozásokat megelőzik a tesztek, demonstráló repülések, próbabevetések. Ha még nagyon nem késtünk el, a robotok fegyverhasználatát a szabályozások kidolgozásával kellene kezdenünk. John Canning javaslata: „...harc robotoknak csak azt szabad engedélyezni, hogy más gépeket támadjanak meg, vagy csak olyan nem halálos megoldásokat alkalmazhatnak, amelyek csak elkábitják és nem ölik meg az ellenfelet. Fontos lenne az is, hogy az emberi irányítás és ellenőrzés lehetősége megmaradjon, és akár egy gombnyomásra változtatni lehetne az önálló cselekvési és az irányított harcmod között. Így a kezelő bármikor közbeléphetne és megakadályozhatná a tragédiát. A harc robotokat úgy is be lehet programozni, hogy csak az ellenséges rendszereket semmisítsék vagy bénítsák meg, azok kezelői ne sebesüljenek vagy haljanak meg. A szenzorok adatait elraktároznák, így bármikor visszakereshetők lennének az egyes bevételek részletei és megállapítható lenne a felelős”.¹⁴

Bármilyen UAV, amit civil felhasználásra készítettek, értékesítettek, a hagyományos szenzorai helyett akár más eszközt (pl. fegyvert, robbanóanyagot) is hordhat. Paradox módon a „biztosan földre kerülő” UAV-okkal (a repülésbiztonság etikája) szemben a robotok fegyverhasználatának az etikája jobban kézben tartható: ameddig nincs minden kétely eloszlatva, a fegyverhasználatot blokkolhatjuk.¹⁵

KONKLÚZIÓ

„Egész életben szükségünk van törvényekre, mert az emberek legnagyobb része inkább a kényszernek, semmint a szép szónak, inkább a büntetésnek, semmint az erkölcsi kötelességnek engedelmeskedik.” (Arisztotelész)

Az írásom elején célként fogalmaztam meg, hogy válaszokat keressek arra a kérdésre, hogy vajon az ember irányítja-e a robotokat? Sikerült egyfajta gondolati síkon eljutni ahhoz a tézishoz, miszerint asimovi robotok jelenleg nem léteznek, harcban be nem vethetők. Mindemmellett a pilóta nélküli légitársulatok robbanásszerű fejlődésének köszönhetően a harc alkalmazásuk egyre inkább az „önálló döntések” irányába toldódik el.

A katonai felhasználás mellett számos (és egyre több) civil példát is találunk a légi eszközök etikus (vagy inkább etikátlan) alkalmazására. Ilyen esemény az amerikai hartfordi ügy is, ahol egy halálos autóbaleset színhelyén jelent meg egy kamerával felszerelt drón, amelyet egy helyi tévécsatorna munkatársa irányított. A probléma ott kezdődött, hogy a drón feltűnésekor az egyik áldozat holtteste látható volt az összeroncsolódott autóban. Ez a felhasználás is jelzi, hogy a gépek média általi használata szembeállítja a sajtószabadság elvét a privát szféra védelmével és más biztonsági kérdésekkel. Egyebek mellett a drónok

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

¹⁵ Koleszár Béla: A robothadviselés etikai kérdései, II. Katonai kérdések. Hadmérnök, 2010/1., 276. http://hadmernok.hu/2010_1_koleszar.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 11. 07.)

által okozott esetleges pszichológiai sérelmekkel is számolni kell, mivel a jövőben nem elképzelhetetlen, hogy újságírók tucatnyi távirányítású repülőgéppel vegyenek üldözőbe egy nagy médiaérdeklődést keltő embert.¹⁶

A válaszok helyett egy újabb kérdést szükséges megfogalmazni, mégpedig azt, hogy meddig kaphatnak a robotok autonómiát, milyen feltételei vannak azok fegyverhasználatának? Erre jelenleg egzakt választ adni lehetetlen, sőt felelőtlenség is lenne. Az biztos, hogy az ember ki fog használni minden előnyt, kényelmi szolgáltatást, információs látókörbővülést, amit a robotizált berendezések lehetővé tesznek számára. A cél azonban az, hogy a döntést meg kell tartani a távoli, biztonságos helyen ülő operátor kezében, aki adott helyzetben majd határoz. Etikusan vagy sem, azt nem tudni, de a döntés (még) az ember kezében van. A drónok által esetleg elkövetett, akár végzetes hibáknak nem lehetséges, hogy ne legyen felelőse.

A megrendelő a hibás, a gyártó, a mérnök, a programozó vagy a tesztelő? Legyen az alkalmazó a hibás, akinek – elkerülendő a végzetest – módjában áll ezért beavatkozni, csak mindeközben megfosztottuk attól a legnagyobb büszkeséget jelentő sikerélménytől magunkat, hogy tökéletes robotot, a feladatát hibátlanul ellátó helyettesítőt hoztunk magunk helyett létre, küldtünk ki esetleg (magunk helyett) elpusztulni.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Flammarion, Camille: *A világ vége*. Légrády Testvérek, Budapest, 1894, 254–255.

http://www.ma.hu/tudomany/201907/A_hadsereg_utan_a_media_is_mind_gyakrabban_hasznal_dronokat

<https://hu.wikipedia.org/wiki/Erkölc>

Koleszár Béla – Ványa László: *Ő, a Robot: (Isaac Asimov után szabadon)*. In: Akos Poroszlai–Gabor Poroszlai–Zoltan Petrak (szerk.): *New Challenges in the Field of Military Sciences 2010: 7th international conference: 28–30 September, 2010*, Budapest: [proceeding]. Bolyai János Honvéd Alapítvány, 2010, 9., ISBN 978-963-87706-6-0.

Koleszár Béla: A robothadviselés etikai kérdései, II. Hadmérnök, 2010/1. szám. http://hadmernok.hu/2010_1_koleszar.pdf

Dr. Palik Mátyás (szerk.): *Pilóta nélküli repülés profiknak és amatőröknek*. Nemzeti Közzolgálati Egyetem, Budapest, 2013, 8–11., ISBN 978-615-5057-64-9

Dr. Palik Mátyás: *A pilóta nélküli repülés fejlődése*. Ludovika Szabadegyetem, előadás, 2015. 10. 20. http://uni-nke.hu/uploads/media_items/7-palik-matyas-eloadas.original.pptx

¹⁶ Sajtószabadság vagy a privát szféra védelme? http://www.ma.hu/tudomany/201907/A_hadsereg_utan_a_media_is_mind_gyakrabban_hasznal_dronokat (Letöltés időpontja: 2015. 10. 29.)

Pogácsás Imre dandártábornok – Szalontai László alezredes:¹

A MAGYAR HONVÉDSÉG SZEREPE A CAPABLE LOGISTICIAN 2015 LOGISZTIKAI GYAKORLAT VÉGREHAJTÁSÁBAN

ÖSSZEFOGLALÓ: Magyarország, a Magyar Honvédség, illetve haderőnk logisztikai rendszere jelesre vizsgázott a 2015 júniusában hazánkban megrendezett Capable Logistician 2015 (CL15) nemzetközi logisztikai interoperabilitási és szabványosítási gyakorlat házigazdjaként. A publikáció a CL15 gyakorlat átfogó bemutatásán túl képet kíván adni a tervezés és a végrehajtás kihívásairól, rámutatva az MH szerepére a gyakorlat végrehajtása, a befogadónemzeti támogatás (BNT) és a valós biztosítás (VB) területein. A CL15 gyakorlat mérete, céljai, a részt vevő országok katonai és civil szervezetei tevékenységének tervezése, szervezése a nemzetközi és a hazai szervek magas szintű együttműködésével, koordinációjával volt csak teljesíthető. Az írás tartalmi összetevői a szerzők személyes tapasztalataira, az általuk készített képekre, illetve a gyakorlat dokumentációira épülnek.

KULCSSZAVAK: kibervédelem, okos védelem, összekapcsolt haderők kezdeményezés, keretnemzeti koncepció, harcbiztosítás, logisztikai célok, többnemzeti integrált logisztikai egység, műveletek logisztikai támogatási partnersége, befogadónemzeti támogatás, valós biztosítás

BEVEZETÉS

A világpolitikai helyzet változásai megújulásra, fejlődésre, válaszlépésre kényszerítik mindazokat a nemzeteket, nemzetközi szervezeteket, melyek célja a békére, a biztonságra és az együttműködésre épülő rendszerek védelme. E folyamatos fejlődés, fejlesztés jellemzi a NATO munkáját is. Újabb és újabb globális szintű kihívások, feladatok jelennek meg (kibertámadások, terrorizmus stb.), melyekre a katonai oldalon is ki kell alakítani a hatékony reagálóképességet, a megfelelő válaszlépéseket (pl. hibrid hadviselés).

Az utóbbi években több átfogó koncepció, kezdeményezés indult útjára a szövetségi rendszeren belül: kibervédelem (CD²), okos védelem (SD³), összekapcsolt haderők kezdeményezés (CFI⁴), keretnemzeti koncepció (FNC⁵) stb. A NATO képességcéljai is az új kihívásokra adott válaszoknak megfelelően alakulnak. A szövetség és annak haderői által megcélzott képességek alapvetően a gyors reakcióképességre, a telepíthetőségre, a meglévő

¹ Dr. Pogácsás Imre mérnök dandártábornok a HVK LOGCSF csoportfőnöke. A CL15 gyakorlat hazai és nemzetközi koordinációjának a vezetője volt. Szalontai László okleveles mérnök alezredes, a HVK LOGCSF kiemelt főtisztje a CL15 gyakorlat egyik stratégiai szintű szervezője, végrehajtója, a nemzetközi szervezetek és résztvevők kapcsolattartója volt. Katonai karrierje alatt mindvégig a logisztikai szakterületen szolgált a javítómérnöktől az MH-szintű szakági főnöki beosztásig. Koszovótól a brüsszeli NATO-Parancsnoksági szolgált különböző missziós és külszolgálati beosztásokban. A cikkben közölt fényképek szerzője.

² Cyber Defence.

³ Smart Defence.

⁴ Connected Forces Initiative.

⁵ Framework Nation Concept.

képességek fejlesztésére és újak létrehozására irányulnak. Természetesen ezek a fejlesztési, képességkialakítási irányok a műveletek harcbiztosítási (CSS⁶) területein is megjelennek. Erről adnak átfogó képet a NATO Logisztika Jövőképe és Céljai (NATO LOG V&O⁷):

1. Telepíthetőség: A csapatok és a parancsnokságok telepíthetőségét, önálló áttelepülési, a fogadás, állomásoztatás és szétbontakozás (RSOM⁸) funkciók képességének a fejlesztését jelenti.

2. Fenntarthatóság: A NATO ambíciószintje (LoA⁹) logisztikai képességigényeinek megfelelő, többnemzeti alapon működő ellátási, fenntartási, szolgáltatói rendszerek fejlesztését, kialakítását jelenti a többnemzeti integrált logisztikai egységek (MILU¹⁰) létrehozásával, alkalmazhatóvá tételével.

3. Együttműködés (interoperabilitás): A logisztikai vezetési és végrehajtói szinteken a lehető legmagasabb fokú interoperabilitás, többnemzeti együttműködés elérését biztosító, egységes elvekre épülő logisztikai képzés-kiképzés-gyakorlat-értékelés (ETEE¹¹) rendszer kialakítása a cél.

4. Logisztikai vezetés és irányítás (LOG C2¹²): Feladatra szabott, hatékony, a műveleti parancsnok elképzeléseit biztosítani képes Összhaderőnemi Logisztikai Támogató Csoport Parancsnokság (JLSG HQ¹³) létrehozása, működési feltételeinek biztosításával.

A fenti célok elérésénél – a műveleti hatékonyság elsődleges prioritása mellett – a többnemzeti együttműködés hatékony, költséghatékony formáinak kialakítása, megtalálása adja a fő kihívást a logisztikai szakemberek számára. E témánál ki kell emelnünk a NATO Támogatási és Beszerzési Ügynökség (NSPA¹⁴) műveletek logisztikai támogatási partnerség (OLSP¹⁵) kezdeményezése által biztosított együttműködést, mely az eddigi szövetségi műveletekben, kiképzési tevékenységekben, így a CL15 végrehajtásában is bizonyítottá hatékonyaságát.

A hazánkban megrendezett CL15 logisztikai gyakorlat, bár nem NATO-gyakorlat volt, a szövetség logisztikai alap- és irányelveinek maximális alkalmazása mellett lett végrehajtva.

A CAPABLE LOGISTICIAN 2015 GYAKORLAT BEMUTATÁSA

A Capable Logistician 2015 (CL15) logisztikai interoperabilitási és szabványosítási gyakorlatot 2015. június 1–24. között rendezték meg Magyarországon.

A gyakorlatot a prágai székhelyű Többnemzeti Logisztikai Koordinációs Központ (MLCC¹⁶) törzse vezette. Magyarország az MH kijelölt erőivel és eszközeivel volt jelen a gyakorlat végrehajtásában. Az MH kettős szerepet játszott: egyfelől befogadónemzeti támogatást és valós biztosítást nyújtott a nemzetközi erőknek, másfelől a valós végrehajtásban is aktívan részt vett. A gyakorlat előkészítése és végrehajtása során a nemzetközi kapcsolattar-

⁶ Combat Service Support.

⁷ NATO Logistics Vision and Objectives.

⁸ Reception Staging and Onward Movement.

⁹ Level of Ambitions.

¹⁰ Multinational Integrated Logistic Unit.

¹¹ Education Training Exercise & Evaluation.

¹² Logistics Command and Control.

¹³ JLSG HQ: Joint Logistic Support Group Headquarters.

¹⁴ NATO Support and Procurement Agency.

¹⁵ Operations Logistic Support Partnership. Magyarország aktív, állandó tag a szervezetben.

¹⁶ Multinational Logistic Coordination Centre. Hazánk 1 fő állandó képviselővel vesz részt az MLCC-ben.



1. ábra A CL15 gyakorlat logója

Forrás: A gyakorlat dokumentációja

tást az MLCC-vel, a stratégiai szintű tervezést, szervezést és irányítást a HVK Logisztikai Csoportfőnökség (LOGCSF) végezte. A magyar részvételt illetően kiemelendő, hogy mind a stratégiai tervezési, mind pedig a valós végrehajtás feladataiba széles körben bevontuk a HM Védelemgazdasági Hivatal (VGH), a HVK csoportfőnökségei, az MH-szervezetek és a brüsszeli, monsi nemzeti katonai kirendeltségek szakembereit.

A CL15 gyakorlat céljai

1. A NATO 5. cikke alá nem tartozó, válságreakálási műveleti forgatókönyvre épülő többnemzeti logisztikai szabványosítási és interoperabilitási gyakorlat terepen történő végrehajtása.

2. A NATO műveleti logisztikai elveinek a gyakorlatban történő nemzetközi alkalmazása a funkcionális területeken (FA¹⁷), növelve ezzel a résztvevők interoperabilitási szintjét.

3. A többnemzeti logisztikai támogatás elveinek gyakoroltatása és vizsgálata.

4. Az MH tekintetében a V4-ek európai harccsoportba (V4 EUBG¹⁸) és a JLSG HQ-ba beosztott logisztikai állomány gyakoroltatása a NATO-elvek szerint.

5. Magyarország célja a fentiek felül, hogy befogadónemzeti támogatás nyújtásával demonstrálja a magyar haderő ilyen irányú támogató képességeit, alkalmat biztosítva a bevont katonai szervezetek részére a BNT eljárásrendjeinek, technikáinak, adminisztrációs tevékenységeinek a gyakorlására.

A CL15 gyakorlat mérete és céljai miatt a részt vevő 32 ország katonai és civil szervezetei tevékenységének a tervezése, szervezése, valamint a gyakorlat végrehajtása és az azt követő értékelési, tapasztalatfeldolgozási tevékenység csak a HM-, a HVK- és az MH-szervek magas szintű koordinációjával volt elérhető. A stratégiai szintű koordinációs és tervezői szerepet a HVK LOGCSF látta el. A CL15 valós végrehajtását, a befogadónemzeti támogatás és a valós biztosítás feladatainak az irányítását nemzeti oldalról az MH Összhaderőnemi Parancsnokság (ÖHP) végezte az MH Logisztikai Központ (LK), az MH Budapest Helyőrség Dandár (BHD) és a végrehajtásba bevont egyéb HM-, HVK- és MH-szervek hatékony közreműködésével.

¹⁷ Functional Area.

¹⁸ V4 EUBG: Visegrad 4 European Union Battle Group.

Tervezés, előkészítés

Magyarország a NATO Logisztikai Bizottság (NATO LC¹⁹) 2013. október 23-i ülésén jelentette be, hogy felvállalja a CL logisztikai gyakorlatsorozat következő rendezvénye befogadónemzeti szerepét. A CL15 gyakorlat egyetértési megállapodását (MoU²⁰) – mely létrejött Magyarország (mint befogadó nemzet) és Csehország (mint az MLCC vezető nemzete) között – a felek 2014. december 11-én Budapesten írták alá. A tervezés és előkészítés 2014 tavaszán kezdődött, melyet a gyakorlatig közel 25 megbeszélés, konferencia, tanfolyam, kiképzési rendezvény követett. A CL15 valós gyakorlat (LIVEX²¹) 2015 júniusában zajlott le, az értékelő, tapasztalatfeldolgozó tevékenység pedig – az összesített zárójelentés (FER²²) összeállításával – 2015. november 27-én fejeződött be.

A CL15 gyakorlat részei

A CL15 gyakorlat alapvetően két részből állt:

Törzsvezetési gyakorlat (CPX,²³ TTEX²⁴), melyen a gyakorlatvezető törzs (EXCON²⁵) fő elemeinek, a JLSG HQ legfontosabb beosztásainak, az alájátszó-reagáló elemek (RC²⁶) és a gyakorlaton valósan települő logisztikai funkcionális területek vezetői állományának a gyakoroltatása, összekovácsolása történt meg.

A gyakorlat valós végrehajtása, amikor a vezetési és a végrehajtó elemek települését követően a célokra megfelelő funkcionális területenkénti logisztikai és műveleti szakmai munka folyt.

A befogadónemzeti támogatás szempontjából az alábbi fő feladatokat kellett megterveznünk, megszerveznünk és végrehajtanunk:

- a CL15 gyakorlat előkészítésére vonatkozó 69/2014. KÁT–HVKF együttes intézkedés kiadása – 2014. szeptember 4.;
- a magyar–cseh egyetértési megállapodás aláírása – 2014. december;
- a CL15 gyakorlat végrehajtására vonatkozó 12/2015. KÁT–HVKF együttes intézkedés kiadása – 2015. március 20.;
- a központi támogatást tervező csoport (KTTCS) létrehozása – 8 ülés;
- a funkcionális tervezőcsoport (FTCS) megalakítása – 5 ülés;
- a gyakorlat nagybani előzetes költségvetési programjának és tervének az összeállítás;
- a gyakorlattervezési okmányok (EXPLAN,²⁷ OPLAN,²⁸ EXSPEC²⁹) összeállítás;

¹⁹ Logistics Committee.

²⁰ Memorandum of Understanding.

²¹ Live Exercise.

²² Final Exercise Report.

²³ Command Post Exercise.

²⁴ Table Top Exercise.

²⁵ Exercise Control.

²⁶ Response Cells.

²⁷ Exercise Plan.

²⁸ Operational Plan.

²⁹ Exercise Specifications.

- a CL15 csatlakozási jegyzékek (NOJ³⁰) és levelek (LOJ³¹) elkészítése;
- a CL15 szükségleti jegyzékek (SOR,³² FAR³³) elkészítése;
- a Steadfast Fortitude 2015 (SF15) NATO-gyakorlat bekapcsolása a CL15-be, SHAPE- és NSPA-leléváltások, tárgyalások a témában – 2015 áprilisa;
- többnemzeti részletes települési terv (MN DDP³⁴) összeállítása;
- többnemzeti részletes kivonási terv (MN DRDP³⁵) összeállítása.

A fentiekkel párhuzamosan végrehajtott tevékenységek:

- a gyakorlótér infrastrukturális problémáinak a kezelése;
- a befogadónemzeti támogatás feladatainak az azonosítása, tervezése;
- a valós biztosítási feladatok szervezése;
- látogatói napok tervezése, előkészítése;
- ipari kiállítói napok tervezése, előkészítése;
- kapcsolódó sajtónyilvánossági médiaesemények tervezése, előkészítése.

1. táblázat A CL15 fő rendezvényei (Szerkesztették a szerzők)

Rendezvény	Helye	Ideje	Megjegyzés (orsz./szerv./ létsz.)
Indító tervezői konferencia (IPC ¹)	Budapest	2014. 03. 23–28.	27/5/88
Fő tervezői konferencia (MPC ²)	Budapest	2014. 09. 29. – 10. 03.	20/4/146
MEL-MIL konferencia	Budapest	2014. 11. 10–14.	7/3/12
JLSG tanfolyam	Budapest	2014. 11. 24–28.	19/7/69
LOGFAS adatbázis tanfolyam	Budapest	2014. 11. 24–28.	10/3/38
OPORDER konferencia	Budapest	2014. 12. 08–12.	7/3/26
CL15 MoU aláírása	Budapest	2014. 12. 11.	HUN, CZE
Törzsvezetési gyakorlat JLSG HQ (CPX/ TTEX)	Székesfehérvár	2015. 01. 25–30.	14/5/96
Záró mozgatási és szállítási konferencia (FM&TC)	Budapest	2015. 03. 30. – 04. 02.	16/4/36
Záró tervezői konferencia (FPC ³)	Budapest	2015. 04. 12–17.	20/6/130
Nemzetközi LOG képességfejlesztési kon- ferencia (MN LOG CD ⁴)	Prága	2015. 05. 26.	–

³⁰ Note of Joining.

³¹ Letter of Joining.

³² Statement of Requirement.

³³ Functional Area Requirement.

³⁴ Multinational Detailed Deployment Plan.

³⁵ Multinational Detailed Redeployment Plan.

Rendezvény	Helye	Ideje	Megjegyzés (orsz./szerv./ létsz.)
CL15 LIVEX	Székesfehérvár, Várpalota, Pápa	2015. 06. 01–24.	32/585/1725
Gyakorlat utáni értékelő, tapasztalatfeldolgozó megbeszélés (PXD ⁵)	Budapest	2015. 11. 23–27.	19/5/100
Belső tervezői csoport (IPTM ⁶) ülései (4) MLCC HVK LOGCSF	Budapest	~	~15/5/70–80
Tervezői törzs (CPTM ⁷) ülései (3) MLCC / HVK LOGCSF	Budapest Prága	~	~13/5/70–80

¹Initial Planning Conference; ²Main Planning Conference; ³Final Planning Conference;
⁴Multinational Logistics Capability Development; ⁵Post Exercise Discussion; ⁶Interim Planning
 Team Meeting; ⁷Core Planning Team Meeting.

A stratégiai tervezési folyamatban számolnunk kellett a 2015. évre tervezett egyéb feladatokkal (a hazai feladatrendi elemeken túl a folyó szövetségi műveletek és missziók ellátásának a biztosítása, a Trident Juncture 2015 [TRJE15] NATO-gyakorlat támogatása stb.) és az előre be nem tervezett események szakterületi hatásaival is. Ilyen volt például az ukrán–orosz krízis, mely előre nem tervezett NATO-gyakorlatot (DEPLOYEX) és más „szövetségi kiképzési rendezvényt” generált. Ezeknek jelentős hatásuk volt a CL15 lebonyolítására, az országok részvételi aktivitására. Ki kell emelnünk, hogy a CL15 gyakorlat stratégiai szintű tervezését, a rendezvények szervezését a normál szakfeladataink mellett, azokkal párhuzamosan kellett végrehajtanunk. Ez jelentős plusz leterheltséget jelentett a HVK LOGCSF és a bevont szervezetek számára.

A CL15 gyakorlat nemzeti előkészítésére és végrehajtására két stratégiai szintű intézkedés született a HVK LOGCSF szerkesztésében:

1. A feladat előkészítése érdekében 2014. szeptember 4-én jóváhagyták a 69/2014. HM KÁT–HVKF együttes intézkedést a Capable Logician 2015 terepen végrehajtott nemzetközi logisztikai interoperabilitási és szabványosítási gyakorlat központi támogatást tervező csoportja megalakításáról és feladatairól, a gyakorlat előkészítő rendezvényeinek a megszervezéséről és végrehajtásáról.

Az együttes intézkedésnek megfelelően a HVK LOGCSF által létrehozott és vezetett tervezőcsoport irányításával folyt a hazai munka stratégiai szintű tervezése, koordinálása. A tervezési és végrehajtási ciklus másfél éve alatt a tervezőcsoport nyolc, a funkcionális tervezői csoport öt ülést tartott az érintett HM-, HVK- és MH-szervezetek bevonásával. A központi támogatást tervező csoport értekezletein a feladatok megbeszélésén – a helyzet-értékeléseken túl – a CL15 gyakorlat aktuális tervezési fázisának megfelelő feladatokat is szabtak a katonai szervezetek részére. Fontos kihangsúlyozni, hogy a tervezőcsoport munkája biztosította a hazai és a nemzetközi, illetve a stratégiai, a hadműveleti és a harcászati szintek közötti információáramlást.

2. A gyakorlat végrehajtása érdekében 2015. március 30-án írták alá a Capable Logician 2015 nemzetközi logisztikai interoperabilitási és szabványosítási gyakorlat előkészítésének és végrehajtásának feladatairól szóló 12/2015. HM KÁT–HVKF együttes intézkedést.

Az intézkedés a CL15 logisztikai gyakorlat valós részére koncentrált, meghatározva a már konkretizált célok, feladatok végrehajtásának a módját és a felelősségi viszonyait.

A gyakorlatot záró tapasztalatfeldolgozás során felvetődött a kérdés, hogy talán egy KÁT–HVKF együttes intézkedés is elég lett volna a stratégiai szintű szabályozásra. Szakértői véleményünk szerint ezt csak úgy tudtuk volna megoldani, ha már a tervezés korai fázisában rendelkezünk volna a folyamatok egészére vonatkozó részletes információkkal és az összesített befogadónemzeti támogatási igényekre, szolgáltatásokra vonatkozó adatbázissal.

Az információk széles körű megosztásának céljából az MH intranet projektközpontban 2014. december végén létrehoztuk a CL15 portált, amely a feladatban érintettek részére biztosított hozzáférést az összes kidolgozott és kidolgozás alatt álló dokumentumhoz, valamint egyéb (tervokmányok, szabályzók, térképek, igénylisták stb.) okmányokhoz. Nemzetközi szinten ugyanez a lehetőség állt rendelkezésre az MLCC által létrehozott, az internetről elérhető „Dropbox” portálon keresztül.

A CL15 GYAKORLAT VÉGREHAJTÁSA

A CL15 valós gyakorlathoz kapcsolódó szakirányú logisztikai szaktanfolyamokat Csehországban, Szlovákiában és Magyarországon tartották (JLSG, RSOM, LOGFAS stb.), melyeket a hazánkban megrendezett CPX/TTEX követett. A kiképzési rendezvényeken és a gyakorlat végrehajtásában a NATO-tagok és a partnerállamok, a NATO és az EU civil és katonai parancsnokságai, illetve a gyakorlati együttműködésben érintett egyéb országok vettek részt.

A CL15 gyakorlat vezetését és irányítását az alábbi személyek végezték:

- a gyakorlat elrendelője nemzetközi részről az MLCC igazgatója volt;
- a gyakorlat elrendelői magyar részről a HM KÁT és a HVKF voltak;
- a gyakorlat levezető parancsnoka és egyben a gyakorlat igazgatója (EXDIR³⁶) nemzetközi részről az MLCC igazgatója volt;
- a gyakorlat levezető parancsnoka magyar részről az MH ÖHP parancsnoka volt;
- a gyakorlat társigazgatója (CO-EXDIR) magyar részről az MH ÖHP logisztikai erők főnöke (pk. h.) volt;

A gyakorlat magyar műveleti igazgatóhelyettese (DEP CO-EXDIR) az MH ÖHP szárazföldi hadműveleti és kiképzési főnöke volt.

A gyakorlat során elérendő főbb célok

A gyakorlat céljai részletesebb megfogalmazásban az alábbiak voltak:

- a V4-országok vezetésével, illetve a részt vevő nemzetek közreműködésével a NATO-elvek szerint megalakítani, működtetni, tesztelni egy Összhaderőnemi Logisztikai Támogató Csoport Parancsnokságot (JLSG HQ);
- felkészíteni és gyakoroltatni a V4 EUBG keretében felajánlott nemzetközi logisztikai és egyéb magyar erőket, képességeket;
- gyakoroltatni, ellenőrizni, értékelni a V4 EUBG-be felajánlott JLSG HQ elemeit a NATO-szabványoknak megfelelően;
- felkészülni a NATO TRJE15 gyakorlatán alkalmazásra tervezett többnemzeti logisztikai képességek gyakorlati alkalmazására;
- értékelni a logisztikai rendszerek, szabványok és szabályozók megfelelőségét, a valós gyakorlati interoperabilitás szintjeit;

³⁶ Exercise Director.

- felkészíteni, gyakoroltatni a logisztikai funkcionális területek elemeit és a többnemzeti integrált logisztikai elemeket (MILU³⁷) a TRJE15 gyakorlat során alkalmazandó többnemzeti logisztikai eljárások együttes gyakorlati alkalmazására;
- bemutatni, létrehozni, működtetni a NATO okos védelemmel és energiabiztonsággal kapcsolatos projektek kutatási területeit, eredményeit;
- felmérni a gyakorlaton részt vevő nemzetek alkalmazott eljárásrendszereiben meglévő hasonlóságokat, megosztani a tapasztalatokat;
- javaslatokat kialakítani a logisztikai rendszerek interoperabilitásának és a szabványosítási eljárások továbbfejlesztésének lehetséges irányaira, ezzel hozzájárulni a szövetséges erők jelenlegi és jövőbeni műveleteiben történő közös alkalmazásra;
- felkészülni a kijelölt MH-kötelékek többnemzeti keretek között történő alkalmazására, a törzsvezetési feladatok szervezésére, vezetésére;
- kialakítani, gyakoroltatni, fejleszteni a befogadónemzeti és a valós biztosítási feladatok nemzeti szervezési, vezetési és végrehajtói képességeit.

A CL15 gyakorlat vezető elemei, funkcionális területei és támogató részei

Vezetési elemek:

- Gyakorlatigazgatóság;
- Gyakorlatvezetőség;
- Összhaderőnemi Logisztikai Támogató Csoport Parancsnokság (JLSG HQ).

Végrehajtó, funkcionális elemek:

- fogadás, állomásoztatás és előrevonás (RSOM);
- logisztikai információs rendszerek (a továbbiakban: LOGFAS³⁸) elemek;
- logisztikai szolgáltatások (LOG SERVICES);
- tábori lőszerellátás, -tárolás, -szállítás (AMMO³⁹);
- tábori üzemanyag-ellátás és -tárolás (FUEL);
- vízkivétel, víztisztítás, tábori vízellátás (WATER);
- műszaki mentés, hadszíntéri üzemeltetés, javítás (M&R⁴⁰);
- mozgatás és szállítás (M&T⁴¹ MILU);
- mozgatást koordinálás (MovCon⁴² MILU);
- infrastrukturális, illetve műszaki (IEL⁴³ MILU);
- légi teherdobás, egységakománny-képzés (AIRDROP);
- „okos energia – elektromos ellátás” (SE-EP⁴⁴ MILU);
- többnemzeti katonai rendész szolgálat (MNMP⁴⁵).

Értékelő elem:

- gyakorlatértékelő és -elemző csoport (EARC⁴⁶).

³⁷ Multinational Integrated Logistics Unit.

³⁸ Logistics Functional Services.

³⁹ Ammunitions

⁴⁰ Maintenance and Recovery.

⁴¹ Movement and Transportation.

⁴² Movement Control.

⁴³ Infrastructure Engineering for and Logistics.

⁴⁴ Smart Energy – Electrical Power.

⁴⁵ Multinational Military Police.

⁴⁶ Evaluation, Analysis, Reporting Cell.

Támogató, alájátszó elemek:

- nemzeti támogató elemek (NTE);
- alájátszó magyar gépesített lövészászlóalj (MECHBN) elemei;
- a befogadónemzeti támogatást végző magyar elemek.

2. táblázat A CL15 gyakorlat technikai és személyi részvételi adatai (Szerkesztették a szerzők)

	Országok, szervezetek	Eszköz	Fő	Funkcionális terület
1.	AUT	5	8	
2.	BEL	0	1	
3.	BIH	0	4	
4.	BUL	4	21	
5.	CAN	1	2	
6.	CZE	35	94	JLSG HQ; AMMO
7.	DNK	1	1	
8.	FRA	7	16	
9.	FYR	0	7	
10.	GEO	0	5	
11.	DEU	31	87	FUEL
12.	HRV	22	48	MNMP
13.	HUN	310	977	RSOM; LOG SERV; LOGFAS
14.	ITA	0	2	
15.	JRD	0	5	
16.	MNE	0	3	
17.	NLD	0	2	
18.	NOR	0	2	
19.	POL	38	111	RSOM
20.	ROU	14	32	IEL
21.	SRB	2	11	
22.	SVK	15	48	MovCon
23.	SVN	23	57	M&R
24.	UKR	0	6	
25.	GBR	11	14	
26.	USA	18	49	WATER; M&T; AIRDROP
27.	NATO-szervek	1	39	EARC
28.	SE, Korm-i	0	16	SE-EP
29.	Civil kiállítók	19	86	
	ÖSSZESEN:	557	1754	

Minden MILU munkájában több nemzet vett részt a saját eszközei és speciális eljárásrendje alkalmazásával. A gyakorlat célja szerint fokozni kívánta az interoperabilitás szintjét mind a közös törzsmunkában (JLSG HQ), mind pedig a funkcionális területeken belüli valós anyagi-technikai és eljárásrendi integrált együttműködésben. Az MH a CL15 gyakorlat minden területén biztosított szakértői képviseletet.

A CL15 unikális színfoltja az „okos energia és elektromos ellátás” (SE-EP MILU)

A CL15 gyakorlat valós végrehajtásában – a NATO történetében egyedülálló módon – civil vállalkozások teljesen integrált szereplőként (Training Audience) vehettek részt. A vállalkozások szakmai tevékenységét – a hazai szervezetek közreműködésével, illetve az MH vezető nemzeti szerepével – a NATO brüsszeli központjában működő Biztonsági Kihívások Osztálya (ESCD⁴⁷) irányította a gyakorlat során. Mindez a SE-EP MILU-ba integrált civil és katonai képességek koordinált munkája eredményeként jött létre. A vállalkozások térítésmentesen bocsátották Magyarországra rendelkezésre az általuk forgalmazott innovatív technológiákat (pl. hulladékégető, napelemek, generátorok, energiaelosztó és víztisztító rendszerek), hozzájárulva ezzel a funkcionális területek valós biztosítási, szakfeladat-ellátási tevékenységeihez. A nemzetközi civil és hadiipari vállalkozásokkal a szerződéseket a HM VGH kötötte meg.

3. táblázat *A SE-EP MILU tevékenységében részt vett vállalatok (Szerkesztették a szerzők)*

Vállalatok	Ország	Fő	Alkalmazott eszközök
Smartflower	AUT	2	2 db mobil szolárpanel (2x2 kW)
Blücher GmbH	DEU	2	2 db energiatakarékos víztisztító (~1 kW)
Multicon Solar	DEU	9	1 db komplett mikrogrid (45 kWh akku, 27 kW szolárpanel + díz. aggr.) 1 db vontatható szolárpanel (8/12 kWh)
PFISTERER Holding AG	DEU	10	1 db komplett mikrogrid (60 kWh akku, 5 kW szolárpanel, 5 kW szél-turbina + 2 db díz. aggr.)
Steep GmbH	DEU	9	1 db vontatható szolárpanel (5 kW) 1 db fix szolárpanel (10 kW) díz. aggr. 1 db hőszigetelt sátor kapilláris hűtőrendszerrel
Schall GmbH & Co. KG	DEU	9	2db hőszigetelt sátor árnyékolórendszerrel 1db konténerre szerelhető árnyékolórendszer 2 db hőcserélős klíma 1 db szolárpanel a klímákhoz (5kW) 1 db díz. aggr.
SETOLITE GmbH	DEU	3	LED-es sátorvilágítás, LED-es térvilágítás
Tiegel	DEU	3	1 db hőcserélős klíma (5 kW)
Renovagen Ltd	GBR	3	1 db vontatható szolárkészlet (9/12 kWh)
IDE	GRC	5	1 db komplett mikrogrid (40 kWh akku, 20 kW szolárpanel + díz. aggr.)

⁴⁷ Emerging Security Challenges Division.

Vállalatok	Ország	Fő	Alkalmazott eszközök
ESTechnologies	NLD	4	1 db komplett mikrogrid (135 kWh akku, 40 kW szolárpanel + díz. aggr.)
G&G Partners S.r.l.	ITA	5	1 db 6x6 m hőszigetelt sátor klímával 1 db fedezék (hűslábas konténerekhez)
Gruppo Rold S.p.A.	ITA	11	LED-es sátorvilágítás, LED-es térvilágítás
Thales Def & Sec, Inc.	USA	3	Moduláris, univerzális akkutöltők
ÖSSZESEN:	7	76	

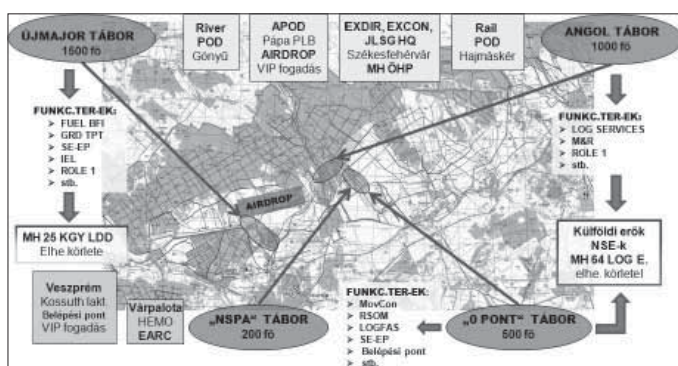


1. kép Két különböző szolárpanel (Salon-tai László alezredes felvétele)

A CL15 LIVEX

A gyakorlatban részt vett erők három helyszínen települtek:

- MH Bakony Harckiképző Központ (BHK) Központi Gyakorló- és Lőtér, HM EI Zrt. Veszprém, Újmajor Bázis;
- MH Pápa Bázisrepülőtér (PBRT);
- MH ÖHP, Székesfehérvár.



2. ábra A CL15 LIVEX végrehajtásának főbb települési helyei (Szerkesztették a szerzők)

Az eredeti tervek szerint a LIVEX végrehajtását 2015. június 1–26. közé terveztük. Az alapkoncepció szerint az első héten a nemzetközi (ki-) település, a második és a harmadik héten a valós végrehajtás (a látogatói és az ipari kiállítói napokkal), a negyedik héten a kivonás-visszatelepülés fázisaival számoltunk.

Hazai részről a gyakorlótéri helyszíni munkák, az infrastruktúra kiépítése, a műszaki előkészítő munkák és az MH 25. Klapka György Lövészdandár lövészászlóalj elemeinek kitelepítése már május elején megkezdődött. A kivonás-visszatelepülés a tervezettnél gyorsabban, június 24-re befejeződött, így a CL15 LIVEX valójában 2015. június 24-én már véget ért..

2015																											
MÁJUS		JÚNIUS																									
	-31	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26
		Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri	Sat	Sun	Mon	Tue	Wed	Thu	Fri
FA/MILU																											
JLSG HQ				IOC				FOC																			
AMMO MILU																											
BFI MILU																											
WATER MILU																											
M&R, BDR MILU																											
RSOM MILU																											
GND TPT MILU																											
MovCon MILU																											
SE-EP MILU																											
IEL MILU																											
HELI UNIT																											
LOG SERVICES MILU																											
MNMPBN																											
AIRDROP																											
LOGFAS																											
HNS																											
NSEs																											
Mech Bn HUN																											
EXCON																											
		KITELEPÜLÉS					KIKÉPZÉS			LIVEX VALÓS VÉGREHAJTÁS												KIVONÁS VISSZATELEPÜLÉS					

3. ábra A CL15 LIVEX végrehajtásának időrendje (Szerkesztették a szerzők)

A CL15 LIVEX végrehajtásába bevont gyakorlatok, képzések

– Az NSPA Steadfast Fortitude 2015 gyakorlata

Az NSPA-val és az Európai Szövetséges Haderő Legfelsőbb Parancsnokságával (SHAPE⁴⁸) történt tárgyalások eredményeként sikerült a CL15 gyakorlatba bevonni a Steadfast Fortitude 2015 NATO-gyakorlatot. Ennek keretében az NSPA Magyarországra szállított és telepített egy 200 fős komplett tábor (elhelyezés, iroda, fürdetés, áramellátás) a CP156 NATO-képességsomagból, mely a gyakorlat nemzetközi állománya részére biztosított többletelhelyezési és munkahely-kialakítási lehetőségeket.

– A NATO MOVCON MILU gyakorlata

A NATO-műveletek támogatására létrehozott MOVCON MILU – amely 2015-ben szlovák vezetésű volt – ugyancsak összevonta éves gyakorlatát a CL15-tel. Az MH aktív tagja a NATO MovCon MILU elemnek, illetve ennek megfelelően részt vett a gyakorlat funkcionális területének a munkájában is.

– Bakonyi Csapás 2015 magyar nemzeti gyakorlat

A V4 EUBG-be felajánlott magyar lövészászlóalj elemeinek bevonásával, tesztelésével kapcsolódott a CL15 gyakorlathoz. A V4 EUBG nemzetközi haderő, melynek Magyarország

⁴⁸ Supreme Headquarters of Allied Power in Europe.

is tagja, és 2016. január 1-jétől lépett szolgálatba. A gyakorlaton részt vevő magyar alegységek az MH 25. KGY Lövészdandár részeiből és a törzsbeosztásokat ellátó szaktisztokból tevődtek össze, és jelentős szerepet játszottak a gyakorlat sikeres végrehajtásában, illetve a látogatói napok dinamikus bemutatóin.



2. kép Az NSPA által telepített tábor egy részlete (Szalontai László alezredes felvétele)



3. kép A dinamikus bemutatót követően a „0” pontnál felsorakozott harcoló alegység (Szalontai László alezredes felvétele)

– A V4 EUBG JLSG HQ törzselemének (CSE⁴⁹) tesztelése, validálása

A V4 EUBG JLSG HQ CSE 40 fő magja adta a CL15 gyakorlat során a JLSG HQ gerincét. A parancsnokság a gyakorlaton végrehajtott tevékenységek egészét, az összes

⁴⁹ Core Staff Element.

funkcionális terület munkáját átfogó logisztikai vezetési-irányítási szerep körben tevékenykedett. A NATO JLSG-doktrínájára (AJP-4.5) épülő struktúra és munkavégzés jó példája volt az egységes elvekre épülő törzsmunka gyakorlati megvalósítására.

– MH Pápa Bázisrepülőtér Nehéz Légiszállító Ezred (HAW⁵⁰) kiképzési tevékenysége

Az érintettek pozitív hozzáállásának köszönhetően összehangoltuk a stratégiai légi szállítóképesség (SAC⁵¹) program C–17-es repülőgépeinek kiképzési és a CL15 gyakorlat AIRDROP MILU tevékenységét. A MILU tevékenységében amerikai–lengyel–magyar együttműködés valósult meg. Két repülési napon több rárepüléssel szimulálták a csapatok élelemmel, vízzel, lőszerrel, javítóanyaggal és egyéb technikai eszközökkel történő ellátását levegőből ledobott utánpótlással.

A CL15 LIVEX gyakorlat látogatói napjai

A CL15 gyakorlaton 2015. június 15. és 18. között a meghívott vendégek részére három részletben (látogatói nap, DVD-nap és VVIP-nap) bemutatókon jelenítettük meg a gyakorlat fontosabb elemeit, képességeit, összetevőit.

4. táblázat *A látogatói napok látogatottsága (Szerkesztették a szerzők)*

LÁTOGATÓI NAPOK	Vendég	Ország
Látogatói nap – 2015. 06. 15. hétfő	147 fő	15
DVD-nap – 2015. 06. 16. kedd	89 fő	28
Extra látogatói nap – 2015. 06. 17. szerda	108 fő	1 (HUN)
VVIP-nap – 2015. 06. 18. csütörtök	37 fő	32
ÖSSZESEN	381 fő	39 országból + 25 szervezettől

Kihívás volt számunkra a viszonylag nagyszámú látogató mozgatása, ellátása. A vendégek között volt Magyarország Köztársasági elnöke, több miniszter, vezérkarfőnök, nemzeti-nemzetközi civil és katonai szervezetek vezetői. A NATO Katonai Bizottsága (MC⁵²) és Logisztikai Bizottsága tagjainak szállítását külön repülőgéppel oldottuk meg a Pápa Bázisrepülőtér bevonásával.

Ennek megfelelően a külföldi vendégek részére a meghívásokat továbbítottuk, a visszajelzések alapján nyilvántartást vezettünk. A rendezvény kapcsán kiemelten kezeltük a VVIP-vendégek részére a bérelt repülőgépjárat biztosítását, a bemutató területén lévő létesítmények karbantartását, valamint a protokolláris, a sajtónyilvánossági és egyéb szervezési feladatokat.

Lee Singleton ellentengernagy, az Amerikai Egyesült Államok Európában állomásozó erői parancsnokságának (US EUCOM) logisztikai főnöke a VVIP-nap eseményeit, a látottakat összegezve nagybecsülésének adva hangot kiemelte, hogy egy olyan logisztikai gyakorlaton vehetett részt, ahol a harcoló, a harctámogató és a harcbiztosító (logisztikai) elemek valóság-hű egységét, együttműködését láthatta.

⁵⁰ Heavy Airlift Wing.

⁵¹ Strategic Airlift Capability.

⁵² Military Committee.

Fontosnak tartottuk, hogy a hazai logisztikai szakembereknek és a tanintézetekben logisztikai területen tanuló diákoknak, kadétoknak is lehetőséget biztosítsunk a helyszíni tapasztalatok, ismeretek megszerzésére. A 2015. június 17-i napon csak magyar látogatók meghívásával számoltunk.

Az ipari kiállítók napjai

Az ipari kiállítók napjait (IED⁵³) a látogatói napokkal párhuzamosan, azoknak szerves részeként szerveztük meg. A látogatók, látogatói csoportok a gyakorlat dinamikus bemutatóját követően előre megtervezett programok alapján nézték meg a bemutatott funkcionális területeket és a kiállítás standjait. Az események népes hazai és nemzetközi kiállítói és látogatói érdeklődéssel zajlottak.

5. táblázat *A CL15 LIVEX kiállító szervezetei és képviselőik (Szerkesztették a szerzők)*

Vállalatok	SE	Ország	Létsz.	Profil
Röder HTS Höcker GmbH		GBR	5	Sátortechnika
SVOS, spol. s.r.o.		CZE	5	Nehéztechnika, járművek
SETOLITE GmbH	X	DEU	2	Világítástechnika
Blücher GmbH	X	DEU	2	Víz tisztítás
VYVOJ Martin, a.s.		SVK	11	Katonai gépipari megoldások
Habernig Camouflage		DEU	4	Álcázás, árnycélástechnika
Steep GmbH	X	DEU	9	Megújuló energia, sátor
Gruppo Rold S.p.A.	X	ITA	4	Energiafelügyelet, LED-es lámpák
SFC Energy AG		DEU	5	Üzemanyagcellák
Avis Ignis Kft.		HUN	3	Üzemanyag-kezelés
INTRACOM Defense Electronics	X	GRC	2	Katonai elektronika, integráció
Thales Def & Sec, Inc.	X	USA	1	Katonai berendezések, elektronika
ESTechnologies	X	NLD	4	Hibrid energiatelepek, akkuk
Smartflower GmbH	X	AUT	9	Energiafelügyelet, napelemek
IBCS Group		HUN	5	Termékkövetés, raktározás
HM Zrt.-k (Currus, Armcom, Arzenál, EI)		HUN	58	Harcjármű, kommunikáció, elektronika
Magyar Nemzeti Kereskedőház		HUN	36	12 hadiipari vállalat, vegyes profil
ÖSSZESEN	13	10	165	

⁵³ Industry Exhibition Day.

Médiatevékenység a CL15 gyakorlaton

A CL15 LIVEX első médiaeseménye a nemzetközi kitelepülés megkezdésekor, 2015. június 1-jén volt. Mintegy húsz média számolt be az aktualításokról. A katonai médiában folyamatos volt a tájékoztatás a gyakorlat fontosabb történéseiről. A látogatói napokon 50 nemzeti és nemzetközi hírsatorna képviselői jelentek meg. A NATO és a nemzetközi stábok tudósítói, valamint az MTV élő adásban, illetve felvételtől adtak hírt a CL15 eseményeiről.

A HM sajtóosztálya, a HM Zrínyi Térképészeti és Kommunikációs Kft., az MH ÖHP parancsnoki irodája és a CL15 gyakorlat nemzetközi látogatói irodája (JVB⁵⁴) összehangolt munkája révén hatékony együttműködést sikerült kialakítani a sajtóval a naprakész információk biztosítása területén.

A látogatói napokon levetített, a funkcionális területekről és eseményekről szóló videó-összeállításokon túl a közös munka hatékonyságát igazolja négy kiadvány elkészítése is.

A BEFOGADÓNEMZETI TÁMOGATÁS ÉS A VALÓS BIZTOSÍTÁS KIHÍVÁSAI

A Magyarország, illetve az MH által biztosított különböző szolgáltatások szervezeti struktúráját úgy alakítottuk ki, hogy hatékonyan jelen tudjon lenni mind a vezetési és irányítási, mind pedig a végrehajtói szinteken.

A gyakorlat kihívásai a befogadónemzeti támogatás és a valós biztosítás tekintetében alapvetően jogi, logisztikai és pénzügyi területeken jelentkeztek. A kiemelt hangsúlyt az alábbi főbb területek feladatainak megoldására kellett fektetnünk:

- nagyszámú konferencia, munkacsoportülések és képzések szervezése;
- a nemzetközi együttműködés jogi dokumentumainak harmonizálása;
- a közlekedési és a szállítási, illetve a határátlépési eljárásrendek összehangolása;
- a szétszórt, egymástól jelentős távolságra települt vezetési és végrehajtó elemek ellátásának, támogatásának a megszervezése;
- a vezetési elemek és a funkcionális területek közötti híradó-informatikai rendszer (CIS⁵⁵) működésének folyamatos biztosítása (Mission Network és LAN-ok kialakítása);
- a pénzügyi egyezmények létrehozása, elszámolási konferenciák szervezése;
- látogatói és ipari kiállítói napok szervezése;
- a médiajelenlét és -megjelenés biztosítása;
- a gyakorlat kiadványainak megjelentetése;
- a 14 „Smart Energy” cég hatékony bevonása a táborok és a funkcionális területek ellátásába és az ipari kiállítói napok programjába.

A CL15 LIVEX GYAKORLAT ÉRTÉKELÉSE

A CL15 logisztikai és interoperabilitási gyakorlat sikeresen teljesítette kitűzött céljait:

A logisztikai vezetés-irányítás struktúrájának, működési rendjének kialakításával létrejött az Összhaderőnemi Logisztikai Támogató Csoport (JLSG), mely hatékonyan irányította a végrehajtói munkát. A gyakorlati működése igazolta, hogy végrehajtható az MLCC veze-

⁵⁴ Joint Visitors' Bureau.

⁵⁵ Communication and Information Systems.

tésével kialakított, NATO-elvekre épülő JLSG működése és munkarendje (eljárás: SOP;⁵⁶ munkakör: JD;⁵⁷ munkarend: BR⁵⁸). Sikeresen teszteltük a V4 EUBG JLSG törzselemét.

A logisztikai funkcionális szakterületeken való többnemzeti együttműködések gyakorlati megvalósításával sikerült erősíteni a logisztikai interoperabilitást. A funkcionális területeken működőképes MILU-k alakultak, melyekben a munka a szövetség anyagi-technikai és logisztikai műveleti szabványainak gyakorlatban történő alkalmazásával valósult meg. Több funkcionális területen (WATER MILU, LOG SERVICES MILU, SE-EP MILU) sikerült – az interoperabilitáson túl – az előállított termékeket és szolgáltatásokat a gyakorlat valós biztosítási szolgáltatásaiba is integrálni. A WATER MILU által megtisztított vizet mosásra, fürdetésre, illetve zacskózva személyi fogyasztásra használtuk fel a valós ellátásban. Az SE-EP MILU által előállított elektromos áramot betápláltuk a helyi hálózatokba.

A V4 EUBG-be felajánlott magyar lövészelegység tesztelése, hazai validálása sikeres volt. Az MH 25. KGY Lövészdandár kijelölt elemei a CL15 reagáló elemeként hatékonyan támogatták a logisztikai gyakorlat végrehajtását, hozzájárultak a látogatói napok dinamikus részének sikerreviteléhez.

A hazai részvétel elemeit tekintve a gyakorlat ugyancsak sikeres volt. A tervezés és a végrehajtás kihívásának teljesítésében jelentős gyakorlati tapasztalatokra tettünk szert:

- a befogadónemzeti támogatás szövetségi és nemzeti feladatainak, előírásainak gyakorlatba történő átültetése a feladatok prioritizált, összehangolt végrehajtásával volt elérhető;
- a tervezéshez és a végrehajtáshoz kapcsolható ülések megszervezése, a kiképzések, a kitelepülés, a végrehajtás és a kivonás logisztikai feladatai a befogadó nemzet, vagyis Magyarország számára jelentős anyagi és személyügyi források biztosításával, koncentrációjával volt megoldható;
- a CL15 gyakorlat jogi hátterének kialakítása, biztosítása több hiányosságra világított rá, amelyeket a jövőben már el tudunk kerülni (többnemzeti és bilaterális alapon létrehozott MoU-k, NOJ-ok, LOJ-ok, SE-dokumentumok kialakításának tapasztalatai);
- a CL15 gyakorlat valós biztosítása szükségleti igényeinek, helyszíneinek, infrastruktúrájának, táborigényezési és ellátásbiztosítási igényeinek az értelmezése, értékelése, teljesítése nagy kihívást jelentett a rendelkezésre álló szűkös hazai kapacitások miatt, de az MH részéről bevont állományok – ha nehézségek árán is – sikerült megfelelnie a befogadónemzeti támogatás, a valós biztosítás és a gyakorlat valós végrehajtási kihívásainak.

A CL15 gyakorlat zárójelentése részletesen tartalmazza a gyakorlattervezés és -végrehajtás részleteit, a fontosabb elemeit, illetve az értékelő-, elemző- és jelentőcsoport által vizsgált folyamatokat, megfigyeléseket (DOTMLPFI⁵⁹). A csoport tevékenységét a NATO MC Szárazföldi Szabványügyi Testülete (LSB⁶⁰) irányította, 13 ország (köztük hazánk) és kilenc nemzetközi szervezet 32 szakértőjének (SMEs⁶¹) közreműködésével. Összesen 68 lényegesebb megfigyelést, megbeszélést, következtetést és javaslatot (ODCR⁶²) dolgoztak be a zárójelentésbe (JLSG – 9; AMMO – 20; FUEL – 8; ENVPROT – 9; IER – 7; WATER – 4;

⁵⁶ Standing Operational Procedures.

⁵⁷ Job Descriptions.

⁵⁸ Battle Rhythm.

⁵⁹ DOTMLPFI: Doctrine, Organization, Training, Material Leadership, Personal Facilities, Interoperability.

⁶⁰ LSB: Land Standardization Board.

⁶¹ Subject Matter Experts.

⁶² Observation, Discussion, Conclusion and Recommendation.

SE-EP – 2; M&T – 3; M&R – 6). A munka végrehajtása során 62 db NATO egységesítési egyezményt (STANAG⁶³) értékelték, közülük 42-nél változtatási, módosítási javaslat, 15-nél felülvizsgálati javaslat jelent meg, valamint három területen új STANAG írását javasolták.

A CL15 GYAKORLAT ELŐKÉSZÍTÉSÉNEK ÉS VÉGREHAJTÁSÁNAK LEGFONTOSABB TAPASZTALATAI – A „JOBBITÁS SZÁNDÉKÁVAL”

A stratégiai szintű dokumentumok (MoU, TA, KÁT–HVKF együttes intézkedés stb.) kidolgozásában a szakterületért felelős és a jogi szervek közötti együttműködés hatékonyságát növelni, a végrehajtási időket csökkenteni szükséges.

A gyakorlat reális költségvetésének, költségvetési tervének összeállításánál – ha nagybani becsléssel is, de – figyelembe kell venni a várható szükségleti igények (a gyakorlat nagybani előzetes költségvetési programja és terve) forráskövetelményeit is.

Prioritással kell kezelni a kiképzési objektumok infrastruktúrája (pl. a „0” ponti torony) fenntartását, karbantartását és a tábori elhelyezési képesség megfelelő szinten tartását. A jelentkező szakterületi átfedéseknél centralizációval kell törekedni a széttagoltság csökkentésére, a hatékonyság növelésére. Az MH BHK gyakorló- és lőtér karbantartása, infrastrukturális felújítása nem a CL15 gyakorlat sajátosságai miatt vált szükségessé. Ha nemzetközi gyakorlatokra kívánjuk felhasználni, kiejánlani azt, akkor minimális követelményként kell kezelni az alapszolgáltatások meglétét, kiépítettségét, biztosítottágát (pl. a gép- és harcjárművek mosását a lőtéren).

A CL15 gyakorlat vezetési-irányítási rendszere működését negatívan befolyásolták a híradó-informatikai szolgáltatások működésében jelentkezett megbízhatósági, rendelkezésre állási hiányosságok. A jövőbeni képességfejlesztéseknél prioritálan kellene figyelembe venni ezt a területet, mivel a vezetési irányítási rendszer alapját képezi.

A részt vevő nagyon fontos személyek mozgatása és a gyakorlatot végrehajtó állomány napi szállítási gondjai rámutattak az MH személyszállító kapacitása területén jelentkező szűk keresztmetszetre.

ÖSSZEZÉS

A NATO politikai és katonai vezetői egyértelműen sikeresnek minősítették a hazánkban megrendezett CL15 logisztikai gyakorlatot. Nagybecsülésüknek adtak hangot Magyarország, illetve az MH által nyújtott befogadónemzeti támogatási és valós biztosítási szolgáltatásokért, valamint az aktív részvételért a valós végrehajtásban. A nemzetközi és a hazai médiamegjelenésekben pozitív kép tükröződött haderőnkéről és az elvégzett munkáról.

A CL15 logisztikai gyakorlat végrehajtási elemeiben megjelentek a NATO logisztikai jövőképe és céljai. A JLSG HQ megalakításával, a szerepvállalással a szakértői munkában, a gyakorlati együttműködéssel a funkcionális területeken a részt vevő országok bizonyították a szövetségi műveletek logisztikai biztosításában való szerepvállalási elkötelezettségüket.

Korunk politikai és gazdasági kihívásai megkövetelik a haderők költséghatékony működését. A NATO-struktúra alapvető változásokon megy át, ami a nemzeti logisztikai vezetési-irányítási rendszerek felépítésében, működési alapjaiban is változásokat követel. Az új kihívások speciális végrehajtási eljárásrendet, feltételrendszert követelnek meg a haderők

⁶³ Standardization Agreement.

harcoló, harctámogató és harcbiztosító elemeitől. A mindenkori szövetségi logisztika, így haderőnk számára is a legfontosabb kihívást egy többnemzeti struktúrában működni képes, integrált logisztikai rendszer, összetett harcbiztosító képesség létrehozása jelenti, amely a műveleti célok gyakorlati megvalósításának minden fázisában hatékonyan (költséghatékonyan) és eredményesen képes működni.

A fenti célok nemzeti szinten történő megvalósítására kell törekednünk a hazai rendszereink működtetésében, átalakításában is. Hatékony vezetési-irányítási struktúrára, önerőből települni, áttelepülni képes harcoló, harctámogató, a műveleti feladatok végrehajtását a lehető legjobb hatásfokkal működtető logisztikai rendszerre van szükség.

A kis és közepes nagyságú nemzeti haderők az alapvető logisztikai funkciók mellett felállított speciális képességekkel tudnak hatékonyan hozzájárulni egy vezető- vagy keretnemzet által vezetett szövetségi művelethez. Ennek kiváló példái voltak a CL15 logisztikai gyakorlaton létrehozott többnemzeti funkcionális területi képességek.

A CL15 logisztikai gyakorlat tervezésének és végrehajtásának egyértelmű üzenete számunkra, hogy a hazai és a nemzetközi feladataink hatékony (költséghatékony) ellátását csak egységes vezetési-irányítási struktúrával, a források és a meglévő képességek centralizált logisztikai rendszer általi biztosításával tudjuk elérni. Ehhez persze összehangolt nemzeti és többnemzeti alapon szervezett logisztikai képzési, kiképzési, gyakorlatozási és mindezeket értékelő-elemző rendszer felállítására, működtetésére is szükség van.

A CL15 logisztikai gyakorlat hazánkban történt megrendezésével jelentős lépést tettünk a fenti célok megvalósításának irányába. Megmutattuk, hogy Magyarország, a Magyar Honvédség és annak logisztikája a szövetségi célok aktív, elkötelezett támogatója.

FELHASZNÁLT IRODALOM

AJP-4(B) Allied Joint Doctrine for Logistics.

AJP-4.5(B) Allied Joint Host Nation Support Doctrine and Procedures.

AJP-4.6 (A) Allied Joint Logistic Support Doctrine.

Exercise Plan of CAPABLE LOGISTICIAN 2015. (MLCC(CL15)WP(2014)0002)

Exercise Specification of CAPABLE LOGISTICIAN 2015. (MLCC(CL15)WP(2014)0001)

Final Exercise Report on Exercise CAPABLE LOGISTICIAN 2015 (MLCC(2015)R(2015)0009)

MC 319/3 NATO Principles and Policies for Logistics.

Operational Plan of CAPABLE LOGISTICIAN 2015. (CL15 – OPLAN 40200)

Gáspár Szabolcs orvos alezredes:

HARCTÉRI BETEGELLÁTÁS – A MAGYAR HONVÉDSÉG EGÉSZSÉGÜGYI FELKÉSZÜLTSGÉNEK ÖSSZEHASONLÍTÁSA AZ IRAKI ÉS AZ AFGANISZTÁNI MISSZIÓK TAPASZTALATAI ALAPJÁN

ÖSSZEFOGLALÓ: A szerző a 2004-es iraki Role-1 és a 2009-es afganisztáni Role-3 szintű kórházban szerzett tapasztalatai alapján végzett összehasonlítást a Magyar Honvédség (MH) hadműveleti területen lévő egészségügyi felkészültségéről. Az iraki Role-1 szintű segélyhely az MH nemzeti segélyhelyeként működött. Az afganisztáni Role-3 szintű német tábori kórház többnemzeti működtetésű és egyúttal többnemzeti ellátást biztosító kórházként funkcionált. A többnemzeti működtetésű harctéri kórház magas szintű betegellátási kulcsa a rendszeres gyakorlás mellett a folyamatos összehangolt csapatmunka, valamint a nemzetek közötti információáramlás gördülékeny kivitelezése volt.

KULCSSZAVAK: Irak, Afganisztán, Role-1 és Role-3 szintű kórházak, ISAF, OIF, többnemzeti ellátás, békeműveletek, MH Szállító Zászlóalj, német tábori kórház

BEVEZETŐ

Magyar katonák a 19. század végétől (akkor még az Osztrák–Magyar Monarchia katonájaként) vettek, vesznek részt békeműveletekben, missziókban. A '90-es évek elejétől a Magyar Honvédség ilyen irányú szerepvállalása rendszeressé, meghatározóvá vált (lásd az. 1. táblázatot). A NATO az egészségügyi ellátási lehetőségeket négy csoportra osztja: ezek a Role 1–Role 4 szinteknek megfelelő képességek. A Magyar Honvédség Egészségügyi Központja a Role-4 ellátási szintet képes biztosítani Budapesten, illetve telephelyein. Ezen kívül az MH-egészségügy Role-1 szintű ellátóhely felállítására képes. Nemzetközi szerepvállalásunk keretében a magyar katonaorvosok más nemzetek Role-2 és Role-3 szintű kórházaiban – egészségügyi csoportokban vagy egyéni beosztásokban – láttak/látnak el szolgálatot. Esetleges technikai hiányosságainkat nagymértékben kompenzálja magas szintű szakmai felkészültségünk és problémamegoldási képességünk.

IRAK

Az Amerikai Egyesült Államok 2003. április 25-én kérte fel hivatalosan Magyarországot arra, hogy hazánk is vegyen részt az Irak elleni inváziót követő ún. stabilizációs műveletekben. Az előzetes tervek szerint a felkérés alapján a misszióba kiküldendő 300 magyar katona rendfenntartói, őrzési és biztosítási, esetleg speciális műszaki tevékenységet végzett volna.

2003. június 2-án az Országgyűlés a vonatkozó határozatában egy szállítózáslóalj felállítását és Irakba vezénylését, ott pedig az USA vezetésű koalíciós erőkhöz, azon belül is a lengyel vezetésű Közép-Dél Többnemzeti Hadosztályhoz (Multinational Division Centre-South – MND C-S) történő csatlakozását rendelte el a Magyar Honvédség számára. Az MH

Szállító Zászlóalj az Iraki Szabadság hadművelet (Operations Iraqi Freedom – OIF) keretén belül, a Többnemzeti Összhaderőnemi Alkalmi Kötelék-7 (Combined Joint Task Force-7 – CJTF-7) nemzetközi haderő részeként szállítási feladatokat ellátva vett részt a műveletben. Települési helye a közép-iraki al-Hillah térségében kialakított nemzetközi tábor volt (Camp Charlie). Szállítási feladatait többségében Közép-Irak térségében végezte, melynek keretén belül ivóvizet, üzemanyagot és műszaki anyagot juttatott a térségben állomásozó nemzetközi erők táboraiba. A zászlóalj egészségügyi biztosítását az egészségügyi központ végezte. Tapasztalataimat a 2004. február és május közötti időszakban (ekkor a szállítózászlóalj második váltása tevékenykedett Irakban) végzett missziós tevékenységem alapján osztom meg.

1. táblázat *MAGYAR KATONÁK* A NEMZETKÖZI BÉKEMŰVELETEKBEN, 1897–2016***

Részlet***

Nagy-hatalmak kezdeményezése	K. u. K.****	Osztrák–magyar tengerészgyalogság és gyalogos alegység	Kréta	1897. 02. 04. – 1898. 04. 12.
	K. u. K.	Osztrák–magyar gyalogság és csendőrség	Macedónia, Monte negro, Koszovó	1903. 09. 06. – 1909. 03. 31.
Nemzetközi felkér.	ICCS	Nemzetközi Ellenőrző és Felügyelő Bizottság (diplomáttal, külügyesekkel, határőrökkel)	Dél-Vietnam	1973. 01. 27. – 1975. 05. 01.
Szaúd-arábiai felk.	HMT	Magyar Katonai Egészségügyi Kontingens	Szaúd-Arábia	1991. 01. 14. – 05. 29.
EBESZ	OSCE MTG/AGTC	EBESZ Grúzai Tényfeltáró Csoport Misszió, ill. EBESZ Grúz–Csecsen Határmegfigyelő Misszió	Grúzia	1996. 12. 23. – 2008. 12.
ENSZ	UNFICYP	ENSZ Ciprusi Békefenntartó Erők	Ciprus	1993. 08. 01. – folyamatban
ENSZ	MINURSO	ENSZ Nyugat-szaharai Misszió a népszavazásért	Nyugat-Szahara	1995. 02.– 1996. 06.; 2000– folyamatban
ENSZ	UNIFIL	ENSZ Ideiglenes Erői Libanonban	Libanon	2006– folyamatban
NATO	KFOR	NATO Koszovói (Béketeremtő/ Békétámogató) Erők	Koszovó	1999. 06. – folyamatban
NATO	ISAF	NATO Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erők	Afganisztán	2003. 01. 29. – 2014.12.31.
NATO	NHQSa	NATO Sarajevói Parancsnokság	Bosznia-Hercegovina	2004. 12. 01. – folyamatban

USA-felkérés	OIF	USA vezetésű, Koalíciós Erők Iraki Szabadság hadművelete	Irak	2003. 07. 15. – 2004. 12. 31.
EU-AU	EU AMIS, EU AMIS-II	EU-AU vezetésű Misszió Szudánban	Szudán, Dárfúr	2004. 10. – 2005. 07. 2005. 07. – 12.
EU	EUTRA / EUTM S	EU Szómáliai Kiképző Misszió	Uganda, Szómália	2010. 04. 20. – 2012, 2013– folyamatban
EU	EUMM G	EU Grúziai/Georgiai Megfigyelő Misszió	Grúzia/Georgia	2008– folyamatban
EU	EUFOR ALTHEA	EU (NATO SFOR-erőket váltó) Misszió	Bosznia-Hercegovina	2004. 12. 02. – folyamatban
EU	EUTM M	EU Mali Kiképzést Támogató Misszió	Mali	2013– folyamatban
NATO	NRSM	NATO Eltökélt Támogatás Misszió	Afganisztán	2015. 01. 01-től folyamatban
ENSZ	MINUSCA	ENSZ Többdimenziós Integrált Stabilizációs Művelet a Közép-afrikai Köztársaságban	Közép-afrikai Köztársaság	2015. 03. 21. – folyamatban
USA/Irak-felkérés	CJTF-OIR	USA vezetésű, koalíciós, terrorellenes hadművelet	Irak	2015. 04-től folyamatban

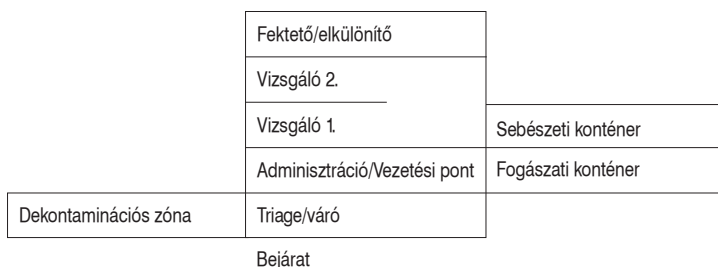
Forrás: *Isaszegi János ny. vezérőrnagy saját szerkesztése (2016. január 18.)*

- * Magyarország a katonákon kívül rendszeresen küldött nemzetközi békemissziókba rendőröket, határőröket is (az ezzel kapcsolatos adatbázist lásd Boda József: A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a 21. században. PhD-disszertáció [ZMNE], Budapest, 2006).
- ** Isaszegi János: A Magyar Honvédség feladatrendszerének változásai, képességeinek módosulásai a kihívások tükrében. In: Földesi Ferenc (szerk.): A Magyar Honvédség negyedszázada. Honvédségünk a rendszerváltástól napjainkig. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- *** A teljes körű, 1897–2016 időszakot lefedő táblázat kivonatolt részlete.
- **** K. u. K.: A német k. u. k. rövidítés (kaiserlich und königlich, magyarul cs. és kir., császári és királyi) az Osztrák–Magyar Monarchia közös intézményeinek megjelölésére szolgált, megkülönböztetésül Ausztria, illetve Magyarország saját intézményeitől. Azt fejezte ki, hogy a közös uralkodó intézménye és személye volt a két birodalomrészt összekötő legfőbb kapocs.

Az egészségügyi központ

A központ 5 orvosból, 7 ápolóból és 5 gépkocsivezetőből állt. A vezető orvos, egyben a szakasz parancsnoka a honvéd- és katasztrófa-orvostan szakorvosa volt. Egy pszichiáter szakorvos, egy aneszteziológus rezidens orvos, egy ortopéd-traumatológus rezidens orvos és egy fogszakorvos képezte az orvosi állományt. A központ munkáját segítette egy pszichológus is, azonban ő a törzs állományába volt rendelve.

A sátor szerkezetű ellátóhely hosszanti kialakítású volt (lásd a 2. ábrán). A bejáratnál egy osztályozó-/betegfogadó pont volt található, melyhez oldalirányból egy dekontaminációs (fertőtlenítő-mentesítő) sátor kapcsolódott. A triage pontot egy adminisztrációs rész követte, melyhez oldalirányból kapcsolódott egy fogászati és egy sebészeti konténer. Ezt követte a



2. ábra A sátorszerkezetű ellátóhely kialakítása (Szerkesztette a szerző)

két vizsgálóhelyiség, és végül a fektető/elkülönítő rész. Tekintettel a sátorrellátó helyhez kapcsolt fogászati konténerre, a segélyhely „Role-1+” besorolású volt.

A sebészeti konténerben lehetőség volt helyi érzéstelenítésben elvégezhető kisebb sebészeti beavatkozásokra. Autokláv sterilizációs rendszere lehetővé tette a sterilműszer-igény biztosítását. Tekintettel a missziós környezetre, a sebészeti konténerben főleg sebellátási beavatkozások történtek. Olyan sebeket kezeltek, melyeket a katonák feladatellátás, illetve sporttevékenység közben szenvedtek el. Elektív (tervezett) műtéti tevékenység a potenciálisan fokozott fertőzési lehetőség miatt nem történt.

A fogászati konténerben rendszeres szűrővizsgálatok mellett akut fogászati beavatkozásokra is sor került. A magyar lakosság fogászati higiénijának ismeretében az egészségügyi központ fogszakorvosának jelenléte elvitathatatlan volt.

A segélyhely járóbeteg-szakellátását rendelési időben végezte. Napi váltással ügyeletes csapat állt rendelkezésre a sürgősségi beavatkozásokat igénylő esetek ellátására. Tekintettel az MH Szállító Zászlóalj napi feladataira, a rendelési időt a szállítási feladatok figyelembevételével kellett kialakítani. Az egészségügyi központ adta a zászlóalj konvojainak egészségügyi biztosítását is. A biztosítási feladatokat a zászlóalj parancsnoka szabta meg, az egészségügyi személyzet összetételéről az egészségügyi központ parancsnoka döntött. A központ parancsnoka a napi parancsnoki értekezletek alkalmával informálta közvetlenül a zászlóaljparancsnokot.

Az egészségügyi központ közvetlenül a zászlóaljparancsnok alárendeltségébe tartozott. Elsődleges feladata a zászlóalj állományának alapegészségügyi biztosítása és a zászlóalj szállítási feladatai közbeni egészségügyi biztosítás volt. Karitatív tevékenységként – egyben etikai megfontolásból – a központ részt vett a többnemzeti tábor élmezését végző, döntően Fülöp-szigeteki személyzet ellátásában is, tekintettel arra, hogy ezen személyek napi egészségügyi ellátása nem volt biztosítva. Az ellátás határait jelentősen befolyásolta a röntgen (RTG) és az anesztézia hiánya. Azoknál az eseteknél, amelyeknél az ellátáshoz nélkülözhetetlen volt radiológiai képalkotás, a közelben lévő amerikai Role-2 ellátóhely nyújtott segítséget. Az egészségügyi konvoj összeszervezése időigényes feladat volt, ezért a definitív (befejezett) ellátás sokszor órákat vett igénybe.

A gyógyszer, kötszer és egyéb felszerelés biztosítása az erre a célra rendszeresített gyógyszerkonténerből történt, melynek tartalma a misszió megkezdésekor lett meghatározva és feltöltve. Az esetleges hiányok pótlása, illetve a misszió közben igényelt eszközök beszerzése az egészségügyi központ parancsnokának feladatkörébe tartozott. Munkáját egy, az ápolószemélyzetből kijelölt raktáros segítette. Az akkori katonai helyzetre, valamint a hátszorból történő szállítás nehézségeire való tekintettel az utánpótlás ideje nőtt, ezért gondos tervezést és előrelátást kívánt a központ vezetőjétől.

Továbbképzések, gyakorlatok

Az egészségügyi készség fokozása érdekében a személyzet részére továbbképzéseket, illetve gyakorlatokat rendelt el a központ parancsnoka. Az orvosi kar heti rendszerességgel tartott továbbképző előadásokat és gyakorlatokat a központ állománya részére. Havonta végeztek újraélesztési, illetve szimulációs mentési gyakorlatokat, amelyek nélkülözhetetlenek voltak a gyors és szakszerű mentési feladatok végrehajtásának begyakorlásához.

Az UNIMOG páncélozott mentőautókban rendszeresített egészségügyi hátizsákokat hetente ellenőrizték. A hátizsákok tartalma a misszió előrehaladásával dinamikusan változott, az adott feladatnak megfelelően. A misszió alatt szerzett tapasztalatok, a gyakorta előforduló sérülési típusok és az esetleges támadás során várható sérülések nagymértékben befolyásolták a mentőautók és a személyzet egészségügyi felszerelésének összetételét.

Kihívások, tapasztalatok

Kihívást jelentett a szokatlanul meleg környezet, mely jelentős terhelést rótt a konvojok alkalmával repeszálló mellénnyel és málhávederrel felszerelt katonákra. Nehezítette az egészségügyi ellátást az itthon csak hírből ismert betegségek endémiás (járványos) volta (pl. az állatokról, így egyes fertőzött légyfajtákról, szúnyogról emberre átterjedő fertőzés, a leishmaniasis). Az egészségügyi központ működését nehezítette, hogy sokszor több konvoj egészségügyi biztosítását kellett megoldani, miközben a táborban is fenn kellett tartani a megfelelő egészségügyi készséget.

2004 februárjában a tábort ért öngyilkos merénylet során 38 magyar katona sérült meg könnyebben, egy pedig súlyosan. A tömeges sérültellátás meghaladta az ellátóhely képességét. A legsúlyosabb sérült – nyaki vágott sebének elsődleges ellátását követően – a bagdadi amerikai Role-3 kórházba került. Az egészségügyi központ személyzetének felkészültségét bizonyította, hogy a sérült ellátása során sikeres életmentő vérzéscsillapító beavatkozást végeztek. A többi, döntően üveg által okozott vágott sérülés ellátása a Role-1 ellátóhelyen megtörtént.

A tömeges, valós helyzetben történő sérültellátás igazi kihívás volt a korábban csak szimulációs gyakorlatokon részt vett egészségügyi állomány részére. Az ellátásban nélkülözhetetlen volt a zászlóaljszintű összehangolt ön- és kölcsönös segítségnyújtás gyakorlata.

Újszerű tapasztalat volt a konvojok során több alkalommal előfordult gázolások sérülések ellátása. Az ellátást alapvetően nehezítette a sérültekkel való kommunikáció, az ellenséges környezet, az állandó támadás lehetősége, valamint az elsődleges segítségnyújtást követő elszállítás, elhelyezés problémája. A nyelvi nehézségen túl a kulturális különbözőség, az orvos-beteg bizalomra épülő kapcsolatának hiánya is körülményessé tette az ellátást.

AFGANISZTÁN

Honvédségünk egészségügyi szolgálata a Magyar Katonai Egészségügyi Kontingensként (MKEK) 2003 márciusában kezdte meg tevékenységét Kabulban. Ez a feladatunk 2004 nyarán zárult, amikor is a Magyar Honvédség Könnyű Gyalog Század (MH KGySzD) vette át a magyar katonák képviselését az ENSZ-mandátumú, NATO vezetésű Nemzetközi Biztonsági Közreműködő Erőkben (International Security Assistance Force – ISAF).

Az MH KGySzD-t 2006-ban az MH PRT, azaz az MH Tartományi Újjáépítési Csoport (Provincial Reconstruction Team – PRT) és további magyar katonai szerepvállalás követte az ISAF-ban, annak az afganisztáni hadszíntérről 2014. december 31-ével történt kivonásáig. Az észak-afganisztáni Mazar-e Sarif térségében (Camp Marmal táborban) a német hadsereg által üzemeltetett, de az ISAF Északi Regionális Parancsnoksága (ISAF Regional Command-North – ISAF RC-NORTH) által vezetett német tábori kórházban egyéni beosztásokban 10 fő magyar egészségügyi katona teljesített szolgálatot 2006 és 2014 között. Tapasztalataimat a 2009. szeptember és december közötti időszakból osztom meg az olvasóval.

A német tábori kórház

Az ISAF Északi Regionális Parancsnokság területén Mazar-e Sarifban lévő Camp Marmal táborban német parancsnokság alatt működött a Role-3 német tábori kórház (German Field Hospital). A kórház működését 100 fő biztosította. Ebből 10 fő – egyéni beosztású katonaként – a Magyar Honvédség által kihelyezett egészségügyi csoport kötelékébe tartozott. A csoportban három orvos, hat nővér és egy mütösnő volt. A csoport vezetői posztját a mindenkor baleseti sebész töltötte be. Az orvosi gárda egy baleseti sebész szakorvosból, egy aneszteziológus szakorvosból és egy általános sebész szakorvosból állt. A nővérek szakápolók voltak, egyikük intenzív terápiás szakápolói képesítéssel rendelkezett.

A kórház páncélozott, telepített létesítmény volt, és négy fő részre tagozódott. (3. ábra)



3. ábra A német tábori kórház felépítése (Szerkesztette a szerző)

Az első része a járóbeteg-szakellátást végezte. Itt kapott helyet az adminisztrációs részleg, valamint itt történt a dokumentumok archiválása és tárolása is. Az egyszerű járóbeteg-dokumentáció nagymértékben segítette a mindennapi működés hatékonyságát.

A központi részben működött a sürgősségi ellátó, a radiológia és a műtöb্লök. E három részleg egységes egészet képezve felgyorsította a beteg útját a sürgős esetek ellátása során. A radiológiai részleg 128 szeletes CT-berendezéssel, digitális röntgennel és nagy felbontású ultrahangkészülékkel volt felszerelve. A német protokoll szerint vizsgáló orvos által kért képalkotó vizsgálatokat a radiológus szakorvos lelemezte, és az ellátó orvos ezen írásos lelet alapján kezelte betegét. Változást hozott a magyar orvosok hozzáállása a gyógyító folya-

matban: az elkészült képkalkoló vizsgálatok képeit közösen elemezték a radiológussal. A jól működő interdiszciplináris ellátás a későbbiekben arany standarddá vált.

A harmadik rész a fekvőbeteg-ellátást biztosította. Itt a 28 ágyas részlegén kívül helyet kapott a hatágyas intenzív terápiás részleg is. A kórház kialakítása lehetővé tette – szükség esetén – két elkülöníthető kórterem létrehozását is, melyre több alkalommal sor került (madárinfluenza; ESBL-pozitív baktérium – olyan baktérium, mely kiterjedt béta-laktamáz enzimeket termel, így igen sok antibiotikumra rezisztens; és MRSA – húsevő baktérium – jelenléte esetén). Külön kiemelendő a magyar intenzív terápiás szakápoló szakmai felkészültsége, melyet több alkalommal sikerrel kamatoztatott (pl. művesekészülék beüzemelése és működtetése).

A kórház negyedik traktusában a laboratórium, a vérellátó és a raktár kapott helyet. A vérellátó 300 egység vérrel rendelkezett, és kész terve volt egy esetleges tömeges sérült-ellátás (MASCAL) esetén életbe lépő véradásra.

A járóbeteg-ellátást rendelési időben, előjegyzés alapján végezte a kórház. Sebészeti, belgyógyászati, ortopédiai, fogászati, idegsebészeti, csapatorvosi, pszichiátriai, bőrgyógyászati, urológiai szakrendelő működött délelőtti és délutáni rendelési időben. A kórház felelős volt az ISAF-katonák, az Afgán Nemzeti Hadsereg (ANA) katonái, valamint az ISAF-nak dolgozó civilek ellátásáért, továbbá – a kórház parancsnokának és az orvos igazgatónak az utasítására – afgán civilek gyógyítását is végezte. A civil lakosság fogadása időszakosan történt, melyet jelentősen befolyásolt a parancsnokság területén zajló katonai tevékenység. A polgári személyek magas szintű ellátása nagymértékben javította a területen tevékenykedő katonai alakulatok megítélését, és elősegítette a polgári-katonai együttműködést (Civil-Military Cooperation – CIMIC).

A magyar egészségügyi katonák egyéni beosztást töltöttek be, de a csoportot a csoportvezető főorvos irányította. A főorvos jelentési kötelezettséggel tartozott a nemzeti rangidősnek és az MH Egészségügyi Központ parancsnokának. Napi rendszerességgel történtek egyeztetések az MH Nemzeti Támogató Elemmel (MH NTE) is. A csoport tagjai feladataikat a beosztásukhoz tartozó közvetlen felettestől kapták. A kórház napi működését a kórház parancsnoka, valamint az orvos igazgató szabályozta. A kórházparancsnoki beosztást a német hadsereg katonája töltötte be, az orvos igazgatói feladatokat egy alkalommal a magyar baleseti sebész látta el.

Továbbképzések, gyakorlatok

A kórházban dolgozó orvosok hetente tartottak tudományos előadásokat, a témák szakmaspecifikusan hetente változtak. A szakmai előadások színvonalát mutatja, hogy a német orvosok külön kreditpontot kaptak a részvételért, mely beleszámított működési engedélyük meghosszabbításába.

A kórház összes dolgozójának hathetente tömeges sérültellátási (MASCAL) gyakorlatot szerveztek. Az időintervallum alkalmazkodott a németek hathetes váltásához. Így minden dolgozó kapott ilyen irányú szakmai képzést. Háromhavonta táborszintű tömeges sérültellátási gyakorlatok zajlottak. Előre be nem jelentetten riadógyakorlatok is voltak, melyek az állandó egészségügyi készséget voltak hivatottak fenntartani, illetve ezen készségségi fokot ellenőrizték.

Kihívások, tapasztalatok

Az elsődleges kihívást maga a többnemzeti működtetésű katonai kórház jelentette. A kórház NATO-kórházként működött, de német fennhatóság alatt. A hivatalos nyelv az angol volt. E tekintetben mind német, mind magyar oldalról mutatkozott nyelvi hiányosság. Több alkalommal volt példa háromnyelvű ellátásra (angol, német, magyar). A multinacionalitásból adódóan az egyes nemzetek által a hazájukban megszokott egészségügyi ellátást kellett átültetni (implementálni) a harctéri körülményekre.

A műtéti ellátás az esetek döntő többségében kármentő sebészeti (damage control) beavatkozás volt. Kivételt képezett a civil lakosság és az afgán nemzeti hadsereg katonáinak ellátása. Ezen esetekben törekvés történt a definitív ellátásra, tekintettel az afganisztáni egészségügyi körülményekre.

Az ellátást nehezítette, hogy a kórházban csak egy baleseti sebész szakorvos volt. Ez a körülmény tömeges sérültellátásnál nagyfokú szervezőkészséget követelt meg. Kihívást jelentett az afgán civil lakosság ellátása is. A jelentős költségvetéssel működő kórházra külön terhet rótt a polgári betegek ellátásából eredő kiadás. A civilellátás szabályozása a mindenkori orvos igazgató feladata volt. A helyi lakosság által támasztott kíváncsi feldolgozása és az ellátható esetek száma a szakorvosi konzíliumokat követően született meg.

Összehangolt szervezést kívánt a már operált civil lakosság és az Afgán Nemzeti Hadsereg katonáinak elhelyezése, illetve további kezelésének megszervezése. Több esetben a helyi Vöröskereszt és Vörös Félhold munkatársainak bevonásával történt a megfelelő további ellátás biztosítása és a szállítás szervezése. (Pl. amputált ANA-katona sebgyógyulását követő rehabilitáció, illetve alsó végtagi combprotézissel való ellátása.)

A német ellátási protokoll hadművelleti területen nem részesítette előnyben a – combcsont testének felnőttkori törése esetén alkalmazott – velőürszegezési technikákat. Ez véleményem szerint jó néhány esetben nehezítette az ellátó sebész dolgát.

ÖSSZEHASONLÍTÁS

Mind az iraki „Role-1+” ellátóhelyre, mind az afganisztáni Role-3 kórházba a Magyar Honvédség Egészségügyi Központja biztosította a magyar egészségügyi szakembereket.

Az alábbi összehasonlításban megfigyelhetők a két misszió alapvető különbségei:

Irak

- Role-1
- Egy nemzet
- Szállítási feladatok egészségügyi biztosítása
- Egészségügyi alapellátás
- Műtéti beavatkozások
- Határ: amit meg kell tenni

Afganisztán

- Role-3
- Többnemzeti
- ISAF egészségügyi támogatása
- Műtéti beavatkozások
- Határ: amit meg kell tenni

Az iraki misszióban az MH Egészségügyi Központ alapvető feladata a zászlóalj szállítási konvojainak egészségügyi biztosítása volt.

Afganisztánban az egészségügyi csoport a többnemzeti kórházban végzett feladatokat, ahol alapvetően az ISAF-erőkben részt vevő nemzetek katonáinak sérüléseit, betegségeit látták el.

Ebből eredően elmondhatjuk, hogy a beavatkozás határait Irakban a rendelkezésre álló egészségügyi felszerelés szabta meg. Ezzel szemben Afganisztánban a meglévő egészségügyi felszerelés gyakorlatilag kimeríthetetlen volt, a határt az ellátási protokollok alapján a „damage control” elvei szabták meg. Kivételt képzett a civil lakosság és az afgán nemzeti hadsereg katonáinak ellátása, mely során a további helyi lehetőségek erősen hiányos volta miatt a definitív ellátás volt a cél. A kórház feladata a sürgősségi ellátás volt, így komoly logisztikai tevékenységet igényelt a helyi lakosság és katonaság további kezelésének és rehabilitációjának kivitelezése.

Mindkét misszióban olyan feladatokat kellett végrehajtani, melyekben kevés korábbi tapasztalattal bírt a Magyar Honvédség, illetve a részt vevő állomány. Megállapíthatjuk, hogy a szakszerű felkészítés, az állomány magas szakmai készsége és tudása, valamint hazája iránti elkötelezettsége elismerést váltott ki a NATO-n belül, mely alátámasztja azt a tényt, hogy a Magyar Honvédség egészségügyi készsége nemzetközi szintű.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation AJP-3.4.9 Edition A, Version 1 (Ratification Draft) – Chapter 2: CIMIC in Mission Theatres and Operations NATO. 2013-02-08., 2–3 to 2–5.
- Isaszegi János: *A Magyar Honvédség feladatrendszerének változásai, képességeinek módosulása a kihívások tükrében.* In: Földesi Ferenc (szerk.): *Honvédségünk negyedszázada. A Magyar Honvédség a rendszerváltástól napjainkig.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2016.
- Fejes, Zsolt – Kóródi, Gyula: *Upper respiratory tract infections in the field.* Medical Corps International Forum, 1/2014.
- Fejes, Zsolt – Kóródi, Gyula: *Analysis of upper respiratory tract infections in mission circumstances.* AARMS, 13:(1), 47–52., 2014.
- Kiss Zoltán László: *Magyarok a békefenntartásban.* Zrínyi Kiadó, Budapest, 2011.
- Kóródi Gyula: *A térinformatika új lehetőségei a háborús sérült-ellátásban.* Kard és Toll, 2002, 139–141.
- Kóródi Gyula: *Az idegrendszer lövési sérüléseinek aktív megelőzése.* Kard és Toll, 2005/2., 119–126.
- Kóródi Gyula: *A digitális katona személyi védelem a honvédorvos szemszögéből.* Hadmérnök, 2006 különszám, 1–7.
- Kóródi Gyula: *Szívdobbanásmérő eszköz mint a nukleáris objektumok, katonai létesítmények, börtönök és határátkelőhelyek biztonságának szolgálatába állítható módszer.* Bolyai Szemle, 2014/3., 123–130.
- Kóródi, Gyula: *Health screening examinations in cardiovascular risk estimation.* AARMS, 12:(1), 39–44., 2013.
- Kóródi, Gyula: *Prevention of the cardiovascular diseases – with natural antioxidants,* AARMS 12:(1), 45–48., 2013.
- Németh Lajos orvos alezredes: *A katonaorvosok etikai kihívásai a békefenntartó műveletekben.* Honvédségi Szemle, 2014/6.
- Schuh Dávid: *Az Iraki Szabadság hadművelet és a mali Szervál hadművelet hasonlóságai és különbségei.* Honvédségi Szemle, 2014/5.

Lt. Col. Scott, Robert R. (USMC) – Capt. Maclay, Jeffrey D. (USN) – Sokolow, David: *Nato And Allied Civil-Military Co-Operation Doctrine, Operations, & Organization Of Forces*. Center for Strategic and International Studies. http://csis.org/files/media/csis/pubs/090128_nato_civil_military_doctrine_and_ops.pdf

Svéd L. – Schandl L. – Vekerdi Z. – Szabó S. – Cserenyecz B.: *A békefenntartó hadműveletek egészségügyi biztosítása Afganisztánban*. In: Beszteri Béla – Vizi László Tamás (szakmai lektor, szerk.): *Béketeremtés–békefenntartás*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár, 2005.

Wagner Péter: *A magyar szállítószólalj az iraki misszióban, 1*. Honvédségi Szemle, 2015/1.

Wagner Péter: *A magyar szállítószólalj az iraki misszióban, 2*. Honvédségi Szemle, 2015/2.

http://www.galamus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=92417_magyarorszag-szerepvallalasa-az-iraki-bekefenntartasban

[http://www.aco.nato.int/resources/site6362/medica-secure/publications/ajp-4.10\(a\).pdf](http://www.aco.nato.int/resources/site6362/medica-secure/publications/ajp-4.10(a).pdf)

Felhívás

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem

2016. június 3-án 10.00 órai kezdettel tartja
a magyar **Vezérkari és Felsőfokú Vezetőképző Tanfolyamot**
végzettek Alumni-találkozóját

a Zrínyi Miklós Laktanya és Egyetemi Campuson
(1101 Budapest, Hungária krt. 9-11.),

ahová az egyetem rektora ezúton tisztelettel meghívja a tanfolyam
1993–2016 között végzett hallgatóit, a tanfolyam parancsnokait és szervezőit.

Az esemény részletes programját a meghívottak e-mail címére
az NKE HHK Felsőfokú Vezetőképző Tanfolyami Központ előadója,
Bagdi Mária közalkalmazott, legkésőbb 2016. április 15-ig megküldi.

Kérjük a tisztelt meghívottakat, hogy részvételi szándékukat
a Bagdi.Maria@uni-nke.hu e-mail címen,
vagy a 06/1/432-9000 telefonszám 29-219 HM mellékén előzetesen jelezni
szíveskedjenek, lehetőség szerint 2016. március 30-ig!

(A meghívókat a jelentkezést követő adategyeztetések után küldik ki,
legkésőbb 2016. 05. 30-ig.)

Balla Tibor alezredes:

A KATONAI ALAKULATOK KARHATALMI ALKALMAZÁSA MAGYARORSZÁGON AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTOLSÓ ÉVÉBEN

1918. január 1-jén az Osztrák–Magyar Monarchia a császári és királyi (közös) hadseregből, a magyar királyi, valamint a császári–királyi honvédségből, továbbá a magyar királyi és a császári–királyi népfelkelésből álló szárazföldi haderejét 4 millió 410 ezer katona (72 gyalog- és 12 lovashadosztály) alkotta; 2 millió 850 ezer fő tartozott közülük a táborigadsereghez, 1 millió 560 ezer pedig a hátszági póttettekhez, katonai hatóságokhoz, parancsnokságokhoz. A birodalom területén a közös hadseregnek 16 (ebből Magyarországon 6) katonai parancsnoksága létezett – 1918 tavaszán Nagyszebenben még létrehozták az 1. Főhadparancsnokságot –, emellett a Magyar Királyi Honvédség 6 kerületből kapta utánpótlását. A háború utolsó évében a hadsereg több mint fele már nem a különböző hadszíntereken harcolt, hanem a hátszágban állomásozott és tevékenykedett, mivel ott egyre több katonára volt szükség a lakosság és a többi katona fűten tartására.

A rendkívüli biztonsági szolgálatra alkalmazott csapatokat Ausztria–Magyarországon karhatalomnak nevezték. Az alakulatok karhatalmi alkalmazásának és fegyverhasználatának jogi kereteit a katonai hatóságok számára 1908-ban megjelent utasítás és a közös hadsereg szolgálati szabályzata adták meg.¹ Karhatalmi célokra elsősorban a gyalogságot, illetve a lovasságot vették igénybe, szükség esetén tüzéruitegeket vagy páncélvonatokat is beoszthattak melléjük.

A frontalakulatok elesett vagy hadifogságba került katonáinak pótlására létrehozott pótzászlóaljakat politikai megfontolásokból idegen nemzetiségű területen állomásoztatták. Példának okáért a nagyrészt magyar legénységű pótalakulatokat cseh, a szerb, a horvát és a cseh katonákból álló zászlóaljakat magyar, illetve osztrák területen helyezték el. A cél az volt, hogy a csapatokat az idegen nyelvi környezetben a civil befolyástól távol tartsák, és bevethetők legyenek karhatalomként. A cseh és a magyar katonákat egymás lakossága, az osztrák–németeket és a szlovéneket a lengyelek, valamint a csehek, a magyarokat és bosnyákokat az osztrák–németek, a lengyeleket pedig az ukránok ellen alkalmazhatták karhatalomként.

A KARHATALMI FELHASZNÁLÁSRA RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ CSAPATOK MAGYARORSZÁGON

Magyarországon 1918. január 1-jén karhatalmi célokra 60 cseh és morva, illetve bosznia-hercegovinai kiegészítésű, egyenként 100 fős század (a birodalom egészében 41 181 katona) állt rendelkezésre. A hátszági póttettek mellett a táborigadsereg alakulatok is megjelentek a karhatalmi bevetéseken. Február elején 15 közös hadseregbeli és honvédzászlóaljat, 6 lovas fővezredet alkalmaztak az országban, továbbá egy-egy karhatalmi tüzéruiteg is

¹ A rendelkezések kisebb kiegészítésekkel 1918-ban is érvényben voltak.

rendelkezésre állt Sopronban, Pozsonyban, Budapesten, Kassán, Nagyszebenben, Temesváron, Eszéken. Ugyanakkor 46 200 katona volt karhatalomként azonnal alkalmazható a birodalomban.

1918. március elején báró somorjai Lukachich Géza altábornagynak, a hátsországi biztosító csapatok (továbbá március végétől még a budapesti I. honvédkerület) parancsnokának Magyarországon a következő, a tábori hadsereg kötelékébe tartozó alakulatok álltak rendelkezésére: a 2., a 16., a 29., a 101., a 131. közös, a 6., a 11., a 14. honvéd gyalogezredek, továbbá az 5., a 17. népfelkelő-gyalogezredek egy-egy zászlóaljja, a 7. közös huszárezred, a 6. közös, a 3. és a 8. honvéd, valamint az 1. népfelkelő-huszárezred fele.

1918. május 20-án az osztrák–magyar szárazföldi haderő hátsországi póttesteinél összesen 1224 karhatalmi célokra bevethető század volt, számuk 1918 februárja és októbere között ekkor volt a legmagasabb. Május végén Magyarországon 37 tábori zászlóalj tartózkodott. Júniustól állandó karhatalmi zászlóaljakat állítottak fel, szeptemberben Magyarországon 104 (ebből Erdélyben 12, Horvátországban 22) század állomásozott, a birodalom egészében pedig összesen 208.

Számuk öszre már csökkent, hiszen október 21-én Horvátországban 20, Magyarország többi részén 65 karhatalmi század állt bevetésre készen. Az alakulatok legénysége magyar és boszniai illetőségű volt. A katonai parancsnokságok területén még további 56 századot lehetett felhasználni karhatalomként, továbbá a hátsországi iskolák és tanfolyamok is 52 századot állítottak fel. Mindezen erőknek mintegy a fele állomásozott Budapesten vagy annak környékén.

BEVETÉS A CIVIL LAKOSSÁG ELLEN

Ausztria–Magyarországon az 1918-as év nagy ipari sztrájkhullámmal indult. Január 3-án a Stósz községben működő Wlaszlovits és Komporday késárugyárban részleges sztrájk tört ki. A 34. közös gyalogezred 50 katonáját rendelték ki karhatalomként. Január 14-én ezen ezred egy százada az Osztrák Bánya- és Kohómű Vállalatnál kitört munkabeszüntetés miatt Mária-huta-Zakárfalva helységbe vonult ki. Ugyanaznap az erdélyi Petrozsény melletti szénbányába a 82. közös gyalogezred pótzászlóaljának 100 fős százada vonult fel.

Január 18-án a szociáldemokraták által szervezett és öt napig tartó általános munkássztrájk kezdődött Budapesten, amely számos vidéki városra is átterjedt, és összesen 200 ezer fő vett benne részt. A politikai és katonai vezetés először vetett be nagyobb tömegben karhatalmi erőket. Január 18-án a fővárosban állomásozó császári és királyi 32., 38. és 52., az 1. és 3. bosnyák, továbbá az 1., a 29. és 30. honvéd gyalogezredek póttestei 17 karhatalmi századdal vonultak ki a biztonság fenntartására, két nap múlva azok száma már 42-re emelkedett. Vidéken Pozsonyban, Nagykanizsán, Érsekújváron, Szombathelyen, Magyaróváron, Selmecbányán vetették be a közös hadsereg, a honvédség és a bosnyák ezredek egy-egy századát. A sztrájk idején a tábori hadsereg több gyalogzászlóalját, valamint lovasalakulatát is a magyar fővárosba rendelték.

Az ellátási hiányok és a radikalizálódás főleg az ipari körzetekben vezetett sztrájkokhoz az év folyamán. A budapesti gyárakban március 5-én egyoldalúan a napi 8 órás munkavégzésről döntöttek. Aznap este 15 500 gyalogos, 145 géppuska, 200 lovas, 18 löveg állt a karhatalmi erők rendelkezésére a fővárosban. A Lukachich Géza altábornagy által vidékről felrendelt csapatok március 9-én megszállták a középületeket és a gyárakat, a főutcákon katonai járőrök vonultak fel. A gyárak vezetősége a csapatokkal a háta mögött megőrizte pozícióit, a sztrájkot letörték.

Március 18-án az ellátás és a ruházat hiánya miatt néhány száz szénbányász és népfelkelő munkás az erdélyi Zsil-völgyben és Lupényben szüntette be a munkát. A nagyszebeni katonai parancsnokság 2000 katonát rendelt ki a bányavidékre. A szakszervezetekkel folytatott tárgyalások eredményeként 22-étől a sztrájk abbamaradt.

Resicabányán a hengerműben április 7-én 6500-an sztrájkoltak az alacsony bérek miatt. A kirendelt katonaság jelenléte miatt a munkásokkal folyó tárgyalások gyorsan eredményre vezettek.

A Miskolc melletti Somsály barnaszénbányájában április 7-én a tervezett egynapos munkabeszüntetés miatti csendőrsortűz következtében ketten meghaltak, többen megsebesültek. Az ötszázadnyi kirendelt karhatalom ismét a munka felvételére kényszerítette a munkásokat.

Június 9-én Felsőgallán és Tatabányán 2000 bányász lépett sztrájkba. A 11. lövészedred német és cseh katonákból álló pótzászlóaljának 350 katonája lépett akcióba, de a sztrájk így is eltartott június 24-ig.

Május 1-jén a budapesti kaszárnyákban a katonaságot készenlétebe helyezték, de bevetésre sehol nem került sor.

Június 17-én a katonai ellenőrzés alatt álló budapesti MÁVAG Gépgyár dolgozói sztrájkba léptek, 20-án összetűztek a csendőrökkel, akik négy embert lelőttek. Ebből az egész városra, majd a nagyobb vidéki településekre is kiterjedő sztrájk keletkezett. A főváros fontos pontjait katonák, csendőrök és rendőrök szállták meg.

Július 18-án a marosújvári sóbányában 800 munkás sztrájkolt. A 82. közös gyalogezred karhatalmi századának odaküldése végül jobb belátásra bírta őket.

A nyitrabányai szénbánya előtt július 22-én az élelmiszerhiány miatt tüntető munkásfelelőségek összetűztek a csendőrökkel, akik közülük 8 főt megsebesítettek. A csendőrök ellen támadó tömegben két munkást halálos lövés ért, kettő pedig súlyosan megsebesült. A 14. honvéd gyalogezred pótzászlóaljának 80 katonáját, az érsekújvári honvéd állomásparancsnokságról 70 főt és egy 50 fős géppuskás szakaszt Léváról, továbbá a 26. közös gyalogezred egy karhatalmi századát is Nyitrabányára küldték, melynek eredményeként 23-án este a munkások ismét felvették a munkát.

Július végén a pozsonyi katonai parancsnokság a 13. pótzászlóalj karhatalmi századát Pozsonyból Turócszentmártonba küldte, ahol a budapesti parlament által pánszlávnak minősített gyűlések engedélyezésének megtagadása miatt voltak rendzavarások.

ALKALMAZÁS REKVIRÁLÁSRA

Az egyre növekvő ellátási nehézségek miatt a hadvezetés az élelmiszer-termelés gyökeréig nyúlt vissza. A Hadsereg-főparancsnokság már január 15-én elrendelte a tábori hadsereg egységeinek rekvirálásokra való igénybevételét. A császári és királyi 1. és a 7. hadseregtől 17 zászlóaljat, valamint 6 lovas félezredet rendeltek vissza Magyarországra. Március 11-én a budapesti 39., a zágrábi 40. és a temesvári 51. honvéd gyaloghadosztályt is kivonták a frontról és a főleg a hadsereg ellátásának javítását célzó hátországi rekvirálásra vették igénybe, amely a mindaddig a Monarchiához hű parasztságot is elidegenítette a hatalomtól.

Április végén a 39. honvédhadosztály a Dunántúl és az Alföld déli részét, az 51. Kassa, Szeged, Nagyvárad és Temesvár környékét, a 40. pedig a horvát területeket tartotta ellenőrzése alatt. Rajtuk kívül a 2. közös gyalogezred a Dél-Dunántúlon, a 16. közös gyalogezred két zászlóalja Zomborban, a császári és királyi 101. és 131. gyalogezred egy-egy zászlóalja Nagybecskerek környékén, az 5. magyar népfelkelő-gyalogezred egy zászlóalja

Szombathelyen, az 1. népfelkelő-gyalogezred egy zászlóalja Budapesttől délre, a 17. magyar népfelkelő-gyalogezred egy zászlóalja Aradon állomásozott.

A rekvirálások eredménye kiábrándító volt, hiszen pl. április 17. és június 10. között Horvátországban a 40. honvéd gyaloghadosztály csapatai a várakozásokkal ellentétben összesen csupán 15 418 mázsa gabonafélét gyűjtöttek be a lakosságtól. Összehasonlításképpen a magyarországi gabonatermés 1918 nyarán 77 millió mázsa volt, amelynek betakarítására a közös hadsereg, a honvédség és a népfelkelés aratószázadait alkalmazták, 116 633 fővel.

KATONAI LÁZADÁSOK LEVERÉSE

A hadseregben az első lázongások már januárban előfordultak. Január 19-én a 86. közös gyalogezred menet alakulatainak legénysége bevonuló közben a szabadkai pályaudvaron megtagadta az orosz frontra szállítását. A katonai rendőrség beavatkozott, a tumultus közben 400 fő elmenekült, akiket a helyőrségi karhatalmi alakulatok elfogtak és az állomásra kísérték. A szerelvény Ugocsa vármegyéig tartó útja alatt még előfordultak dezertálások.

Az 1918. március 3-án a központi hatalmak és Szovjet-Oroszország között Breszt-Litovszkban megkötött béke következtében sok százezer hadifogoly tért haza az orosz hadifogságból,² s alig akadtak közöttük, akik hajlandóak lettek volna ismét a frontra menni. Sokan közülük politikailag megbízhatatlannak váltak. A hadsereg kénytelen volt bezár alá helyezni őket, és kétségbeesett erőfeszítéseket tett átnevelésükre. A különböző alakulatokba történő új beosztásukhoz és ideológiai átnevelésükhöz legalább három hónap kellett. Az orosz hadifogságból hazatért katonák lázongásai általában a rossz élelmezés, a szabadság megvonása vagy annak túl rövid ideje, a menet alakulatokba történő besorolás elleni spontán tiltakozások voltak.

Április 25-én Nagybecskerekén a komáromi 12. közös gyalogezred pótzászlóaljának 300 szlovák nemzetiségű katonája az ebédosztásnál fellázadt a tisztek ellen. Valamennyien az orosz hadifogságból érkeztek haza, csak a rájuk irányított géppuskákkal lehetett jobb belátásra bírni őket. A szószólókat letartóztatták.

Május 12-én Rimaszombaton a 80. közös gyalogezred kétharmad részben ruténekből, továbbá lengyelekből, csehekből, németekből és románokból álló pótzászlóaljának 711 katonája lázadt fel. Az eredmény: négy halott, hét súlyos sebesült. Az elrendelt szabadságolási tilalom és a rossz ellátás miatt az orosz hadifogságból hazaérkezettek felgyújtották barakkjaikat, majd a városba nyomultak, ahol fosztogattak és jelentős mennyiségű alkoholt ittak. A táborban a lázadók és a lojális legénység közötti tűzpárbajban négy katona meghalt, négy megsebesült. A május 13-án hajnalban beérkező menet alakulatok és a csendőrök helyreállították a rendet, 15-éig az összes lázadót összeszedték a környékről. Három hangadót statáriális bíróság elé állítottak.

1918. május 20-án a hadsereg egyik legnagyobb lázadása robbant ki Pécsen. Az újvidéki 6. közös gyalogezred többségében szerb nemzetiségű pótzászlóaljának 500 hazatérőből és 70 újoncból álló 3. százada reggel nem volt hajlandó sorakozni, a békét élte. A katonák a baraktáborban feldúlták, fegyvereket szereztek. Egy karhatalmi századot is maguk mellé állítottak, és a városban található Frigyes-laktanyát megostromolták. Az ott állomásozó 1. és 2. pót század ellenállását legyőzve a kaszárnyát elfoglalták, a védőket a maguk oldalára állították. Két elfogott tisztet megölték. A Fehérvári honvéd laktanyát is elfoglalták és ki-

² 1918. október 12-ig 671 ezer fő.

fosztották, majd megszállták a pályaudvart. A 9. honvéd gyalogezred egy tábori zászlóalját, a 19. honvéd gyalogezred pótzászlóalját és a 8. honvéd huszárezred pótszázadát, továbbá a Siklóson és Villányban lévő bosnyák karhatalmi vadászcsapatokat még délelőtt Rudolf Pillepic vezérőrnagy, városparancsnok rendelkezésére bocsátották, továbbá a Nyugat-Magyarországon rekviráló 9. honvéd gyalogezredet is Pécsre irányították. Délre a honvédek visszafoglalták a két laktanyát, majd a pályaudvart is megtisztították a lázadóktól, mire ők, mintegy 1500-an, a temetőben sáncolták el magukat. Felvették a kapcsolatot a Pécsbányatelepen május 19-től sztrájkoló 150 népfelkelő bányással, akik a tőlük kapott puskákkal lefegyverezték a tiszteket, kettőt közülük megöltek. Május 20-án estére a lázadókat a 9-es honvédek szabályos ütközetben szétszórták, akik három csoportban Pécsbányatelep, Mohács és Németbóly irányába vonultak vissza. Másnap reggelig a 2000 lázadóból 1500 főt elfogtak. A 19. honvéd gyalogezred és a 6. közös gyalogezred karhatalmi alakulataiból 3 tiszt és 11 katona halt meg, 21 fő megsebesült, a lázadók közül 9 főt öltek meg, a sebesültek száma nem ismert.

Június 5-én a 6. gyalogezred pótzászlóaljából még 169 Szlavóniában bujkáló katona hiányzott. A már május 21-én megindult katonai rögtönítélő bírósági vizsgálat megállapította, hogy főleg szerb katonák voltak a hangadók, többen közülük bolszevikoknak mondták magukat. A 6. gyalogezred pótzászlóaljából 13 katonát és 2 népfelkelő bányászt halálra, 22 bakát és 14 bányászt 5–10 évi börtönre ítélték. A bíróság szeptember közepéig még 2 katonát és 2 népfelkelő bányászt halálra, 23 katonát és 6 bányászt börtönre ítélt. Pécsbányatelepről 2 tiszteket és egy altiszteket, továbbá 5 őrt is elítéltek.

Május 21-én Trecsénben a 15. honvéd gyalogezred majdnem teljesen szlovákokból álló pótzászlóaljánál tört ki lázadás. A hadifogságból hazatértekből álló 2. század a savanyú repéből és túrógombócból álló ellátmányt elutasította. A szemlélet tartó századparancsnokot puskatussal leütötték. A pótzászlóalj parancsnoka nagy nehezen végül helyreállította a rendet.

Május 28-án a 29. tábori vadászzászlóalj pótszázadánál, Losoncon szintén az éhezés elleni demonstráció zajlott. A reggeli parancskihirdetésnél az orosz fogságból hazatértek szószólói közölték hadnagyukkal, hogy az ellátás megjavításáig megtagadják a parancsot. Az alakulat két menetszázadának segítségével az egész századot táborba zárták. Hét katonát állítottak bíróság elé.

1918. május 29-én este a Miskolc közeli Sajóecsegen a 305. honvéd gyalogezred 2. zászlóalja 5. rekviráló századának 150 katonája a háború ellen lázított, és megtagadta a frontra indulást. Éles lőszerrel a levegőbe lőttek, kiszabadították a foglyokat a fogdából, majd szállásukra vonultak. Másnap a 10. honvéd gyalogezred Miskolcra érkezett öt menetszázada az egész honvédzászlóaljat lefegyverezte. A katonai bíróság két katonát ítélt halálra, de egyiket később nyolcévi börtönre változtatta. Ötven vádlottat átadtak az 51. honvédhadosztály bíróságának. Ez az eset októberig az egyetlen lázadás volt, amelyet hátországi bevetésen lévő tábori alakulat hajtott végre.

Június 5-én Pozsonyban a 72. közös gyalogezred pótzászlóaljának 307 szlovák fogságból hazatérője lázadt fel, őrmesterüket megverték. A parancsnokok a zászlóalj magyar és német legénységével gyorsan helyreállították a fegyelmet, hat hangadót bíróság elé állítottak, kettőt közülük felakasztottak.

Augusztus 24-én a 15. honvéd gyalogezred 7. menetszázada Dombóvárról Kaposvárra menet lázadt fel. Hidas-Bonyhád állomáson két részeg altiszt letartóztatását és megkötözését társaik fegyverrel akadályozták meg, az egyik tisztre lövéseket adtak le. Mire a 300 fős lázadó szállítmány délután három órára Kaposvárra ért, már a 44. közös gyalogezred pótzászlóaljának két és fél menetszázada és egy géppuskás szakasz várta a kiürített állomáson. A lázadókat a karhatalmi erők a kiszállás alkalmával őrizetbe vették és lefegyverezték,

11 szöszlőt letartóztattak. A transzport még aznap este, a 44-es gyalogezred egy karhatalmi századának felügyelete alatt továbbindult.

RÉSZVÉTEL KATONASZÖKEVÉNYEK ELLENI AKCIÓKBAN

A katonaszökevények egyik központja 1918 márciusa óta Horvátország és Szlavónia erdőségeiben volt. A bandákba szerveződött dezertőrök (akik magukat „zöldkádernek” hívták) fegyvereiket az ellenük küldött katonai hatóságoktól szereztek, ellátásukat a környék lakossága biztosította, több helyen megakadályozták a rekvirálást. Budapesten, Debrecenben, az Alföldön Szeged és Szabadka környékén szintén sok katonaszökevény rejtőzött el. 1918 márciusától a háború végéig csak a magyar fővárosban és környékén 50 ezer főre volt tehető a dezertőrök száma.

Magyarországon 1918 első három hónapjában 45 ezer dezertőrt vettek őrizetbe. 1918 nyár végén Horvátországban és Boszniában kb. 70 ezer, Magyarországon mintegy 60 ezer fő volt a dezertőrök száma.³ Az 1918. június 1-jétől életbe léptetett általános statárium következtében egyaránt szigorúan megbüntették a szökevényeket és az őket bújtató polgári lakosságot.

1918 augusztusában csak a gyalogság állományából 49 921 katona hiányzott, közülük 28 787 volt dezertőr, 16 162 be nem vonult hazatérő, 4972 pedig önhatalmúlag távol lévő.

1918 kora őszén 600–800 ezer főre becsülték a szökött és háterszágban bujkáló katonák számát. A hadvezetés rendelkezése a karhatalmi alakulatok portyázásokat hajtottak végre ellenük. A május 20-i pécsi lázadás után különösen Újvidék környékén erősítették meg a karhatalmat, június 10. és 20. között a csendőrökkel közösen végrehajtott nagyobb razzia során 4200, főleg a táborigadsereg alakulataihoz tartozó katonát vetettek be a Duna és a Tisza közötti területen. Összesen 11 016 személyt tartóztattak le a Bácskában, közülük 5070 volt dezertőr, 9 személyt lőttek le, és ötöt súlyosan megsebesítettek.

Az 1918 márciusától Horvátországban rekviráló, Nagy Pál altábornagy vezette 40. honvéd gyaloghadosztályt júniustól már főleg a dezertőrök elleni járőrözésre alkalmazták. Az első alkalommal, június 22-én az egyes zászlóaljok az állomáshelyük környékét fésülték csak át. Az akcióban részt vevő 30 század 268 főt tartóztatott le,⁴ továbbá 54 hadkötelest és 11 megszökött orosz hadifoglyot is előállítottak. Egy katonát lelőttek a honvédek, egyet pedig megsebesítettek. Június 23–30. között, a második járőrözés alkalmával 21 századot vetettek be, Szerém vármegyében 311 embert gyűjtöttek be. Június 27-én egy kisebb portya alkalmával hét század 93 embert fogdosott össze. Ugyanakkor a Horvátországban bujkáló dezertőrök létszámát 100 ezer főre becsülték. A nyári hónapokban végrehajtott, a katonaszökevények és a „zöldkáder” ártalmatlanná tételét célzó razziák során Magyarországon területén több mint 10 ezer dezertőrt tartóztattak le.

Július végén az olasz frontról kivont 38. honvéd gyaloghadosztály 22. gyalogezredét a szerémségi Ruma környékére helyezték. Az ezred egy zászlóalja 50 csendőrrel augusztus 29. és 31. között Ruma körzetében 56 főt fogott el. A szeptember közepétől október elejéig tartó utolsó nagyobb portyázás során csupán néhány dezertőr akadt horogra. Hivatalos adatok szerint 1918 szeptemberében a Horvátországban állomásozó pótalakulatoktól 25 ezer katona hiányzott.

³ A Monarchia egészében mintegy 230 ezer főt tartottak nyilván.

⁴ 134 fő a közös hadsereg, 69 a honvédezredek katonája volt.

Temesvár környékén a „zöldkader” az aradi helyőrség és a lugosi 8. pótzászlóalj ellenük küldött csapatait szorongatta. Horvátországban Károlyváros, Petrova, Gora, Ruma környékén a 70. gyaloghadosztály karhatalmi csapatait a dezertőrök többször is megfutamtították, a Fruška Gora erdeit ellenőrzésük alatt tartották.

A KARHATALMI ALAKULATOK SZEREPE AZ OSZTRÁK–MAGYAR MONARCHIA FELBOMLÁSA SORÁN

Fiumében október 23-án a császári és királyi 79. gyalogezred egyik, 90 százalékban hadifogságból hazatérőkből álló menetszázadának katonái horvát zászlót akartak kaszárnyájukra kitűzni. Az ellenük fellépő városi rendőrségnek a stájerországi kiegészítésű 153. Landsturm (osztrák népfelkelő) gyalogzászlóalj segített karhatalomként. A lázadók lefegyverezték őket. A városban fosztogató lázadó katonákat a 153-as osztrák népfelkelők újabb kivezényelt karhatalmi alakulatainak sortüze állította csak meg, akik elbarikádozták magukat laktanyájukban. A fosztogatások egész éjjel folytatódtak. A beérkezett 250 fős erősítés segítségével október 24-én reggel lefegyverezték a 79-esek lázadó menetszázadát, majd másnap hajóval Polába (Pula) szállították az alakulatot. A fiumei események felgyorsították a tömeges dezertálást és a fosztogatások elterjedését Horvátországban. Október 25-én a honvéd géppuskás tanfolyam hallgatói Pozsegán felfegyverezték magukat, elhagyták a kaszárnyát és fosztogattak. A 65. és a 26. közös gyalogezredek karhatalmi zászlóaljainak, valamint a császári és királyi 32. gyaloghadosztály két zászlóaljának bevetésével október 29-én délre sikerült a dezertőröket és a velük fosztogató parasztokat Pozsega városából kiűzni. Nova Kapela helységben október 28-án a lázadók ellen a 65. közös gyalogezred karhatalmi zászlóalját vetették be, a rend helyreállítása 4 fős veszteséggel csak 29-én sikerült, amikor a 32. közös gyaloghadosztály három százada is megérkezett. Nova Gradiškán szintén a 65. gyalogezred három százada teremtett rendet. Eszéken a 23. lövészezred tömeg közé vegyült lázadó katonái ellen október 29-én csak a 26. közös gyalogezred karhatalmi zászlóalját rendelték ki, az eredmény: hat halott és számos sebesült. Az ott állomásozó 78. közös és 28. honvéd gyalogezred pótzászlóaljai megtagadták az engedelmességet. Másnap a Száva menti Bródban 150 katona fosztogatott és rombolt a pályaudvaron.

Budapesten október végén forradalmi erjedés indult meg. A viszonylag kevés áldozattal járó ún. őszirózsás forradalom eredményeként gróf Károlyi Mihály kormányának november elsejei megalakulásával végbement a hatalomváltás. Az október 26-ára virradó éjszakán Katonatanács alakult, főleg a Károlyi-párthoz közel álló tisztekből, élén Csernyák Imre repülőszázadossal.

1918. október 27-én egy 30 ezer fős tömeggyűlést tartottak a Parlament előtt, amelyet az október 25-én megalakult Magyar Nemzeti Tanács hívott össze. Nyolc karhatalmi századot helyeztek készülségbe.

A fővárosi karhatalmi erők (a 23. és 32. közös, az 5. és 29. honvéd gyalogezred állandó karhatalmi zászlóaljai, a 3. bosnyák gyalogezred két százada, valamint még további 61 század bevethető volt) több mint 60 százaléka magyar anyanyelvű volt, élükön a főváros október 25-étől katonai és karhatalmi parancsnoka, Lukachich Géza altábornagy állt, aki mindent megtett az események kordában tartása és a rend fenntartása érdekében.

A Magyar Nemzeti Tanács október 28-ára Károlyi Mihály miniszterelnökké választása érdekében demonstrációt szervezett a Lánchídon. A hídon létesített háromsoros kordon első sorában az 5. honvéd gyalogezred katonái álltak, akik tisztjeik parancsa ellenére sem tudták

feltartóztatni a tömeget, a második kordonban felsorakozott rendőrök viszont tüzet nyitottak, és a csendőrök segítségével széteszlatták a tömeget.

Október 29-én délután az éppen üléselő Katonatanács ülésére a Lukachich tábornok által odavezényelt karhatalmi század nyomult be, 20 fiatal tisztet és sok jelen lévő katonát letartóztattak. Rögtönítélő bíróság ítélkezett felettük. Aznap még a Nemzeti Tanács Astoria Szállóban lévő központját is átkutatták, két tisztet őrizetbe vettek.

Az 1. honvéd és a 32. közös gyalogezred három százada október 30-án a Keleti pályaudvaron a demonstrálókhoz csatlakozott. Másnap elfoglalták a Lobkowitz-laktanyában található katonai állomásparancsnokságot. Az ottani karhatalmi század nem avatkozott be, sőt a kaszárnyában lévő 300 katona, valamint a 32. közös gyalogezred készenléti erői is csatlakoztak a tüntetőkhöz.

A még aznap a Lobkowitz-laktanya visszafoglalására küldött két bosnyák karhatalmi század is fellázadt. A Nemzeti Tanács főhadiszállása elleni aznapi fellépésük sem volt sikeres.

Október utolsó és november első napjaiban vidéken is több helyen került sor összetűzésekre a karhatalom és a katonák, illetve a polgári lakosság között. 1918. október 31-én Eperjesen a 67. közös gyalogezred pótzászlóaljának katonái a 3000 fős tüntető tömeghez csatlakozva fosztogattak a városban. November 1-jén reggel 5–10 fős tiszti különítményeket állítottak fel a 32-es közös tábori vadászok és a 3. honvéd tüzérezred pótalakulataiból, amelyek tűzharcban megfélemték a fosztogató katonákat, néhányat lelőttek közülük, néhány százat pedig letartóztattak. A tiszti rögtönítélő bíróság több mint száz katonát ítél halálra, akik közül 34 főt végeztek ki golyó által. Aznap délután két honvédszázad vonult be a városba, majd helyreállt a rend.

November 1-jén Temesváron a 4. közös lovashadosztály cseh dragonosait szállító szerelvény lázadó katonái és az általuk felfegyverzett orosz hadifoglyok tüzet nyitottak a főpályaudvarra, és a városba akartak nyomulni. Bartha Albert alezredes, az új Bánáti Népi Tanács katonai komisszárja, a Temesvári Katonai Parancsnokság korábbi vezérkari főnöke a helyi hadapródiskola növendékeit rendelte ki ellenük, akik visszaverték a kísérletet.

November 2-án Nagyszébenben is megalakult a Katonatanács és felesküdt a Magyar Nemzeti Tanácsra. Aznap este a városban a 82. közös és a 23. honvéd gyalogezred katonái együtt fosztogattak a tömeggel, a 82-esek karhatalmi alakulata sikertelenül próbált gátat szabni az eseményeknek.

ÖSSZEGZÉS

A karhatalmi alakulatok 1918-as magyarországi bevetésének politikai, katonai és gazdasági jelentősége abban állt, hogy az államhatalom és a belső rend fennmaradását egészen október végéig hatásosan támogatták, a dunai birodalom és a haderő felbomlását hátráltatták, döntő szerepük volt a főleg gazdasági, illetve politikai indíttatású sztrájkok letörésében, a különböző alakulatok szociális nyomorúságból fakadó és nemegyszer nemzetiségi-politikai okokra visszavezethető lázadásainak leverésében, a katonaszökevények elleni fellépésekben. A rekvirálásokkal, ha igen szerény mértékben is, de hozzájárultak a népesség és a hadsereg ellátásának javításához.

A karhatalmi alakulatok száma az utolsó háborús év során alig nőtt, holott egyre több feladat ellátása hárult rájuk. A Monarchia végső széthullását, valamint a tömegek és a katonaság radikalizálódását már nem voltak képesek feltartóztatni, sőt október utolsó és november első napjaiban a korábban lojális csapatok (pl. a legmegbízhatóbbnak ítélt magyar honvédek és a bosnyákok) is a forradalmi események aktív részeseivé váltak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Deák István: *Volt egyszer egy tisztikar. A Habsburg-monarchia tisztjeinek társadalmi és politikai története 1848–1918*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1993.
- Dienstreglement für das kaiserliche und königliche Heer. 1. Teil. Wien, 1909.
- Entwurf. Instruktion bezüglich Anforderung, Beistellung und Verwendung militärischer Assistenzen. Nachdruckausgabe mit Berücksichtigung der bis Ende 1908 ergangenen, ergänzenden Erlässe. Wien, 1908.
- Farkas Márton: *Katonai összeomlás és forradalom 1918-ban. A hadsereg szerepe az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969.
- Hajdú Tibor – Pollmann Ferenc: *A régi Magyarország utolsó háborúja 1914–1918*. Osiris Kiadó, Budapest, 2014.
- Kriegsarchiv Wien, Nachlass B/201. Nr. 61.
- Tóth Sándor (szerk.): *Magyarország hadtörténete*, 2. kötet. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1985.
- Plaschka, Richard Georg – Haselsteiner, Horst – Suppan, Arnold: *Innere Front. Militärassistentz, Widerstand und Umsturz in der Donaumonarchie 1918*. Verlag für Geschichte und Politik. Wien, 1974.
- Wassermair, Otto: *Die Meutereien der Heimkehrer aus russischer Kriegsgefangenschaft bei den Ersatzkörpern der k. u. k. Armee im Jahre 1918*. Dissertation. Wien, 1968.

Róbert Péter:

XIV. ORSZÁGOS KEGYELET ÉS EMLÉKEZET KONFERENCIA

Egyre nagyobb figyelmet kap az elhunytak emlékének őrzése, sírjaik ápolása. Ennek jegyében a Nemzeti Örökség Intézete idén is megrendezte a *Kegyelet és emlékezet* című konferenciáját.

Radnainé dr. Fogarasi Katalin, a Nemzeti Örökség Intézete elnöke köszöntötte a szép számmal megjelenteket. Szólt eredményeikről, az általuk gondozott 6000 síremlékről, köztük a recski emlékhelyről, valamint a jövőbeni feladatokról.

Dr. Trócsányi László igazságügyi miniszter nyitóelőadásában leszögezte: „Nincs nemzeti identitás emlékezet nélkül!” Hivatkozott a zsidó-keresztény alapelvekre, melyek szerint „a halál nem teljes elmúlás”. Ezt az általa idézett sírfeliratokkal is alátámasztotta.

L. Simon László, a Miniszterelnökség parlamenti államtitkára a nagycenki Széchenyi- és a keszthelyi Festetics-, míg *dr. Mezős Tamás* egyetemi tanár a Kossuth-mauzóleum felújításáról számoltak be. Mint mondta, történelmünk nagyjai megérdemlik nyugvóhelyük rendbe hozását.

Dr. Faragó Péter, a Magyar Turizmus Zrt. vezérigazgatója az emlékhelyek és a turizmus kapcsolatában rejlő lehetőségeket vázolta, majd *Radnainé dr. Fogarasi Katalinnal* együtt aláírta a Nemzeti Örökség Intézete és a Magyar Turizmus Zrt. közötti együttműködési megállapodást. Az aláírók kifejezték reményüket, hogy a közös munka révén még többen ismerik meg az emlékhelyeket.

Bodrogai László Anzelm, az Eszterháza Központ főigazgatója a helyi fejlesztéseket mutatta be. A nagy múltú kastély, a „magyar Versailles” egyre szebb állapotban várja vendégeit.

Magyar Levente előadásában a katonai hagyományainkra helyezte a hangsúlyt, kiemelve a szabadságvágy ősi magyar erényét, amely „lelkünkbe égett morális imperatívusz”. A magyar történelem bővelkedik a véres csapásokban, ennek következménye pl., hogy 1703-ban az ország lakossága töredéke volt a török hódítás előttinek. Mégis fegyvert ragadtak a szabadság védelmében Rákóczi zászlói alatt! Az áldozatok nem voltak hiába, de „emlékük ápolása szegényteljes hátralékaink közé tartozik”. *Magyar Levente* szerint ennek a hiányosságnak történelmi okai vannak, legsúlyosabb közülük az elnyomás és a fásultság. Az első világháború hősi halottainak nyughelyét csak részben ismerjük. Nyugaton viszont valóságos „hőskultusz” alakult ki, ezt kellene átvenni, mert nagy a lemaradásunk. Sokat segített a centenárium, már eldőlt, hogy lesz központi emlékmű is. Ez a feladat hatalmas, nemes munkát ró ránk, de kötelességünk ápolni az örökséget.

Papp Gábor, a Nemzeti Örökség Intézete szakmai főosztályvezetője a leghíresebb európai temetőket méltatta mint a kulturális turizmus célpontjait. Részletesen ismertette pl. a párizsi (Père-Lachaise) és a londoni temetőt, de foglalkozott a hozzánk közelebb levő prágai zsidó temetővel is, ahol 12 ezer sírhelyen több százezren nyugszanak.

Szalczinger József, a Törökbálinti Városszépítő Egyesület elnöke a sikeres helyi összefogással megépült kegyeleti parkjukat mutatta be.

Markó Béla építész egy általa tervezett, újszerű temetői épületet ajánlott a hallgatóság figyelmébe.

Dr. Boross Péter volt miniszterelnök mint a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság elnöke zárta be tanácskozást, amelyet igen eredményesnek minősített.

Gál Csaba ny. mk. ezredes:

NEMZETKÖZI KATONAI ÉS HADITECHNIKAI SZEMLE

DÁNIA NÖVELI A SZÁRAZFÖLDI CSAPATAI HARCKÉPESSÉGÉT

Dánia 2015 végén a General Dynamics Land Systems Europe cégtől 309 db Piranha 5 típusú páncélozott szállító harcjárművet rendelt 662 millió USD értékben.¹ Leszállításuk 2018-ban kezdődik. Az abban az évben érkező járművek főképpen kiképzési célokat szolgálnak majd. A kezdeti műveleti képességet várhatóan 2019-ben érik el, az eszközök leszállítása legalább 2023-ig el fog húzódní. A jelenlegi szerződés alapján lehetőség lesz további 150 db harcjármű beszerzésére. A dán katonai vezetés ezzel az eszközbeszerzéssel a jelenleg hadrendben lévő 450 db M113 típusú páncélozott szállító harcjárművet szeretné leváltani, bár néhány M113G3DK változatot a nehezebb M113G4DK változattá alakíttatja át, hogy a 2016–2020 közötti átmeneti időszakban – az új eszközök teljes műveleti képességének eléréséig – biztosítsák velük a szárazföldi csapatoktól elvárt képességeket. Az átalakítás során a harcjárművet meghosszabbítják (futógörgőinek a számát ötről hatra növelik), megnövelik a futómű teherbírását, megerősítik a haspáncélt, és felfüggesztett, lábtartóval ellátott üléseket alakítanak ki benne. A harcjármű magasságát is megnövelik, hogy ezzel is javítsák a benne ülők biztonságát aknatámadás esetén. Ezekkel a kiegészítésekkel az eszköz tömege 9-ről 20 tonnára nő.

FELFEGYVEREZNEK EGY TÖRÖK DRÓNT

2015 decemberében Törökországban sikeresen végrehajtották azt a kísérletet, melynek keretében a haderőben rendszeresített Bayraktar TB2 pilóta nélküli repülőgépről egy hazai gyártású UMTAS páncéltörő rakétát indítottak.² A rakétát a drón közel 5000 m-es magasságba emelte, ahonnan a rakéta eltalálta a 8000 m ferdetávolságban kihelyezett 2×2 m-es célterületet, amelyet a drón lézeres berendezése világított meg. A 37,5 kg tömegű páncéltörő rakétát a török T129 típusú helikopter számára fejlesztették ki.³ A kísérlet során a – közel 7000 m-es magasságban több mint 24 óras járőrözésre képes – drón két ilyen rakétát hordozott, a 75 kg-os együttes tömegük azonban meghaladta a drón maximális hasznos terhelését (50 kg), vagyis ilyen harci terhelés a repülési időtartam és/vagy a magasság csökkenését eredményezné. Az UMTAS-t gyártó Roketsan vállalat ezért jelenleg egy ennél kisebb és csak 22,5 kg tömegű páncéltörő eszköz fejlesztésén dolgozik, kimondottan a drónok számára. Hatótávolsága – az indítási magasságtól függően – elérheti a 8000 métert. Érdekessége, hogy – az UMTAS szilárd hajtóanyagú rakétával ellentétben – nincs hajtóműve, vagyis inkább bombaként viselkedik. A 15 kg-os tömegcsökkentés jelentős részét nyilvánvalóan a hajtómű elhagyásával érték el.

¹ http://defense-update.com/20151211_danish_piranha.htm (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

² http://defense-update.com/20151219_umtas_bayraktar.html (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

³ A többfeladatú harci helikoptert az AgustaWestland AW129 és az A129 Mangusta helikopter bázisán azok gyártói és a török repülőgépipar közösen fejlesztette, többségüket Törökországban szerelték össze. <http://www.army-technology.com/projects/t129-attack-helicopter/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 04.)

ALVAJÁRÓK A BRIT HADERŐBEN

A haditengerészetnél már legalább 30 éve nem szolgálhatnak alvajárók, és a védelmi minisztérium szándéka, hogy a tiltást – biztonsági okokra hivatkozva – kiterjessze a teljes haderőre.⁴ Az egészségügyi szolgálat adatai szerint 2014-ben öt matróznak mondtak búcsút, 2013-ban hétnek, 2011-ben ötnek, miután alvajáróknak bizonyultak. Az elmúlt öt évben azonban nem történt semmi olyan rendkívüli esemény, amely alvajárára lett volna visszavezethető. A haditengerészet vezetői viszont régóta ön- és közveszélyesnek tartják az alvajárókat, hiszen egy hajó viszonylag szűk hely, ahol számos veszélyes és a harc képesség szempontjából fontos eszközt is összezsúfoltak. Ezek helytelen vagy jogosulatlan kezelésével nagy károkat lehet okozni, és akár emberéletbe is kerülhet. Természetesen az sem zárható ki, hogy egy alvajárónak úszni támad kedve. A haditengerészetnél az orvosok az alvajárók mellett az alvási apnoe⁵ szindrómában szenvedőket is kiszűrrik, őket leminősítik. Bár a szárazföldi csapatok és a légierő esetében mások a feltételek, de a fegyverek közelsége miatt az alvajárók itt is potenciálisan veszélyesek lehetnek. Egyelőre nincs döntés arról, hogy mikor terjesztik ki a tiltást a teljes haderőre.

LITVÁNIA ERŐSÍTI VÉDELMI KÉPESSÉGEIT

Oroszország ukrajnai katonai beavatkozását követően, még 2014-ben megnövelték a litván védelmi minisztérium költségvetési támogatását, hogy a meglévő 40 Javelin páncéltörő rakétához⁶ továbbiakat szerezzen be, illetve lengyel Grom hordozható légvédelmi rendszereket vásároljon.⁷ Ez utóbbiak beszerzése – egy összesen 34 millió EUR értékű szerződés keretében⁸ – 2014-ben elkezdődött, és a program végrehajtása 2021-ig elhúzódik.⁹ A védelmi minisztérium 2015 decemberében hozta nyilvánosságra, hogy a Raytheon és a Lockheed Martin cégektől 200 Javelin páncéltörő rakétát és 74 indítóállványt vásárol. A beszerzés értéke várhatóan 55 millió USD körül lesz. Amerikai illetékesek szerint a fegyverek eladása Litvániának az Amerikai Egyesült Államok nemzetbiztonsági érdekeivel összhangban van, mivel az elősegíti a balti ország katonai képességének a javítását, ami pozitívan hat a térség államai határainak a védelmére is. A litván parlament döntése értelmében az ország 2016. évi védelmi költségvetése 575,2 millió EUR, és 35,3%-kal haladja meg a 2015. évit. A jelentősen megnövelt költségvetésből a védelmi minisztérium a fegyverzet további korszerűsítését, a katonák szociális biztonságának a javítását, a katonai szolgálatot vállalók számának a növelését és a NATO-vállalások teljesítését kívánja biztosítani.

⁴ <http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/12057655/Five-Royal-Navy-sailors-discharged-for-sleepwalking.html> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

⁵ Alvás közbeni légzéskimaradás. <http://www.egeszsegkalauz.hu/adattarak/betegseg-es-tunet/alvasi-apnoe> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 04.)

⁶ Az évezred elején Litvánia 75 rakétát és 18 indítóállványt szerzett be az Amerikai Egyesült Államokból 50 millió USD értékben. <http://en.delfi.lt/lithuania/defence/lithuanias-javelin-missiles-will-turn-russian-tanks-into-tin-cans-report-claims.d?id=69992518> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 05.)

⁷ <http://www.defensenews.com/story/defense/policy-budget/budget/2015/12/22/lithuania-to-acquire-javelin-missiles-hikes-defense-spending/77757634/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

⁸ <http://www.defenseindustrydaily.com/manpads-mix-lithuania-adds-polish-grom-missiles-026886/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 05.)

⁹ <http://www.defence24.com/169223,lithuania-will-receive-grom-manpads-this-week> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 05.)

A LENGYEL LÉGVÉDELEM ÚJ ESZKÖZÖKET KAP

A lengyel védelmi minisztérium 2015 decemberében 79 Poprad típusú önjáró légvédelmi rendszert rendelt a hazai PIT-RADWAR vállalattól.¹⁰ A rendelés értéke 1,08 Mrd PLN (273 millió USD).¹¹ A szerződés tartalmazza a korábban leszállított két Poprad rendszer korszerűsítését is. A rendszer mozgatását a 4×4 kerékképletű Zubr könnyű páncélozott jármű biztosítja, amelyre forgatható indítótornyot szereltek. A tornyon négy Grom típusú kis hatótávolságú, indításra kész légvédelmi rakéta van, négy másikat a járműben tárolnak. A Grom lengyel fejlesztésű és gyártású, de szakértők szerint alig különbözik az orosz 9K38 Iгла (SA-18 Grouse) kézi légvédelmi rakétától. A Grom kis és közepes magasságban (10–4000 m) és 400–5500 m ferdetávolságon belül repülő légi célok megsemmisítésére alkalmas. A cél önálló felderítését és követését elektro-optikai eszközök (köztük hőkamera és lézeres távolságmérő) végzik, de a rendszer képes más célfelderítő állomásokról digitális céladatokat fogadni és azok segítségével befogni a célt. A rakéta a célt annak hőkisugárzása alapján találja meg.¹² A jármű egy hathengeres, 202 kW teljesítményű dízelmotort kapott, amellyel maximum 100 km/h sebesség elérésére képes, hatótávolsága 600 km.

DRÓNFOGÓ DRÓNOK

A kis méretű pilóta nélküli repülőeszközök gyors elterjedésével az utóbbi években szaporodott azon incidensek száma Tokióban, amelyek veszélyeztették a közbiztonságot vagy a város egyes kiemelten védett épületeit.¹³ Ilyen volt, amikor drónokkal közeli videófelveteleket készítettek a miniszterelnöki épületről és a császári palotáról, 2015 áprilisában pedig egy drónnal a fukusimai atomerőmű térségéből származó radioaktív földet juttattak a miniszterelnök házának a tetejére. Ezek az események is jelezték, hogy a drónok terrorcselekmények potenciális eszközeivé váltak. A tokiói rendőrség a drónok jelentette kihívásra válaszul néhány multikoptert nagy méretű hálóval szerelt fel, hogy a nem jogszerűen vagy engedély nélkül repülő drónokat eltávolíthassa a levegőből. A háló a rendőrségi drón alatt lóg, a drón a szabálytalankodó eszközt felülről megközelíti, majd elé ereszkedve elkapja, és leszállítja a földre.

SZLOVÁKIA LECSERÉLI FÉLAUTOMATA PISZTOLYAIT

Szlovák illetékesek 2015 decemberében 22,92 millió EUR értékű keretmegállapodást írtak alá 46 600 pisztoly beszerzéséről a haderő, a rendőrség, a vámtestek, a börtön- és a bírósági örök, valamint a pénzügyi bűncselekményekkel foglalkozó nyomozók részére.¹⁴

¹⁰ <http://www.defenseindustrydaily.com/if-necessary-alone-the-shield-of-poland-022785/> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

¹¹ http://www.defenseworld.net/news/14882/Poland_Orders_79_POPRAD_Surface_to_Air_Missiles_For_273_Million#.VowNlvnhCU1 (Letöltés időpontja: 2016. 01. 05.)

¹² http://www.armyrecognition.com/polish_missile_vehicles_systems_weapons_poland_uk/poprad_zubr_p-anti-aircraft_mobile_missile_launcher_technical_data_sheet_specifications_pictures.html (Letöltés időpontja: 2016. 01. 05.)

¹³ <http://www.janes.com/article/56871/tokyo-police-use-flying-net-to-capture-illicit-uavs> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

¹⁴ <http://www.janes.com/article/56865/slovakia-replaces-semi-automatic-pistol-inventory> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

A megállapodásban kiegészítő eszközök – pl. pisztolytáskák, tártáskák, övek és taktikai lámpák – leszállítása is szerepel. A 9×19 mm-es lőszerrel működő pisztolyokra kiírt tender elbírálásakor a cseh CZ és az osztrák Glock pisztolyokat részesítették előnyben, mellettük a Beretta és a SIG Sauer is versenyben volt. A cseh gyár összesen mintegy 26 600 pisztolyt szállít a standard CZ P–09 (darabonként 265 EUR áron), a kompakt CZ P–07 (285 EUR) és a félkompakt CZ 2075D RAMI (295 EUR) típusokból mintegy 14,1 millió EUR értékben. A 20 ezer Glock 17 Gen4 típusú pisztoly 8,7 millióba kerül (290 EUR/db). Az új pisztolyokkal a haderőnél és a rendőrségnél jelenleg rendszeresített CZ vz.82 9×18 mm-es pisztolyokat fogják leváltani, a régieket pedig piacra dobják. Az új fegyverek leszállítása 2016 elején elkezdődik. A rendőrségnek és a bűnüldöző szerveknek mintegy 24 ezer darab (kb. fele-fele arányban CZ és Glock), a haderőnek 15 ezer pisztoly jut, a többit egyéb szolgálatok kapják.

A BELGA VÉDELMI MINISZTERIUM 15 ÉVRE SZÓLÓ ELKÉPZELÉSEI

A belga kormány által december végén elfogadott stratégiai védelmi terv szerint a haderőben teljes munkaidőben foglalkoztatottak létszámát 2030-ig 25 ezer főre kell csökkenteni, a nagyobb beszerzési programokra pedig összesen 9,2 Mrd EUR összeget kell fordítani.¹⁵ E programok keretében a haderő többek között 34 harci repülőgépet, két fregattot, hat aknaszedő hajót és hat pilóta nélküli légi rendszert (kettőt 2021-ig, további négyet 2030-ig) kapna, valamint a szárazföldi csapatok megfelelő páncélozott eszközöket, híradórendszereket, fegyvereket és védőfelszereléseket kapnának. A terv végrehajtásával a kormány „kiegyensúlyozott és erős” védelmi rendszert kíván létrehozni, valamint javítaná a kiberbiztonságot.¹⁶ A védelmi költségvetés jelenleg nem éri el a GDP 1%-át, de azt 2030-ra a nemzeti össztermék 1,3%-ára kell növelni, bár a NATO-követelmény 2%. A költségvetés elosztásánál törekedni kell arra, hogy a személyi állomány illetménye, a haderő működtetése és a fejlesztések aránya az egészségesnek tekinthető 2:1:1 legyen. A védelmi tárcához jelenleg mintegy 32 ezer fő tartozik, ebből 30 620 az aktív katona, akiknek 40 év az átlagéletkoruk. Az elképzelések szerint 2030-ra a 25 ezer fős katonai állomány átlagéletkora 34 évre csökken.

CSEHORSZÁG JAVÍTTJA GRIPEN REPÜLŐGÉPEI KÉPESSÉGEIT

Csehország – az FXM védelmi és biztonsági exportügynökségen keresztül – 2004 óta lízingel 14 JAS–39C/D Gripen repülőgépet Svédországtól, a 2014-ben megújított szerződés értelmében 2027-ig.¹⁷ A két fél megállapodása értelmében a cseh légierő Gripen repülőgépein 14,2 millió USD értékben átalakításokat fognak végezni, hogy javítsák alkalmazhatóságukat földi célok ellen. Ennek keretében a repülőgépek új szoftvereket kapnak, valamint alkalmassá teszik őket irányított és nem irányított bombák hordozására. A cseh légierő Gripen repülőgépei az elmúlt tíz évben több mint 20 ezer órát repültek.¹⁸

¹⁵ <http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/170043/belgium-to-slash-military-manpower-increase-spending-in-new-plan.html> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 09.)

¹⁶ <http://www.janes.com/article/56877/belgium-announces-2030-acquisition-plans> (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

¹⁷ http://www.spacedaily.com/reports/Czech_Republic_upgrading_leased_Gripen_fighters_999.html (Letöltés időpontja: 2015. 12. 28.)

¹⁸ <https://www.flightglobal.com/news/articles/prague-signs-up-for-gripen-weapons-upgrade-420484/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 09.)

OROSZORSZÁG INGYEN SZÁLLÍT LÉGVÉDELMI RENDSZERT KAZAHSZTÁNNAK

Oroszország 2015 decemberében befejezte egy Sz–300-as légvédelmi rakétarendszer leszállítását Kazahsztán számára. A rakétarendszer a közös orosz–kazah légvédelmi rendszer része, ezért Moszkva az eszközöket ingyen adta Asztanának. Oroszország folytatja erőfeszítéseit, hogy a FÁK-tagállamok közös légvédelmi rendszere mielőbb kiépüljön, de egyelőre csak kétoldalú megállapodásai vannak. Például Fehéroroszországgal 2009-ben állapodtak meg a közös rendszer létrehozásáról, de csak 2015 szeptemberében írták alá azt a megállapodást, amelyben rögzítették, hogy a közös rendszer 2016 második felében lesz hadra fogható. December 22-én nyolc FÁK-tagállam (Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Kazahsztán, Kirgizisztán, Oroszország, Örményország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán) védelmi miniszterei tanácskoztak Moszkvában a katonai együttműködés javításáról, többek között a közös légvédelmi és kommunikációs rendszer fejlesztéséről, a kiképzési és az oktatási együttműködésről.¹⁹ A plenáris találkozó után az orosz és az örmény védelmi miniszterek megállapodtak, hogy létrehozzák a kaukázusi kollektív biztonsági régióra vonatkozó egyeztetett regionális légvédelmi rendszert.²⁰

OROSZORSZÁG 2016-BAN HARCIBOTOKAT FOG TESZTELNI

A személyzet nélküli harci eszközök teljesítményüket és képességeiket tekintve az utóbbi évtizedben rohamosan fejlődnek. Az orosz katonai szakértők és a hadiipari vezetők felismerték, hogy ezen a téren az ország messze lemaradt a Nyugat és Kína mögött.²¹ Oroszországban 2014-ben egy új laboratóriumot hoztak létre korszerű távirányított vagy önműködő platformok kifejlesztésére. Az orosz Hadiipari Bizottság ambiciózus kutatási-fejlesztési programja szerint 10 év múlva az ország harci erejének 30%-át ilyen eszközök fogják biztosítani. Bár számos elképzelés még eléggé futurisztikus és csak elméletben létezik, de néhány már közel van a megvalósuláshoz. Ez utóbbiak között vannak olyan speciális robotok, amelyek pl. a ballisztikusrakéta-bázisok őrzés-védelmét látják majd el – ezek várhatóan már 2017–2018-ban hadra foghatóak lesznek –, mások az aknamentesítést vagy a harci-műszaki támogatást végzik. A szárazföldi csapatok már 2016-ban csapatpróbának vehetnek alá néhány harci robotot. Vannak közöttük kerekesekek és lánctalpasok, felderítők és fegyveresek. Az egyik nagyobb eszköz egy távirányított BMP–3 harcjármű, amelyre a 2015-ben bemutatott Bumerang gyalogsági harcjármű távvezérelt tornyát szerelték fel. A torony fegyverzete egy 30 mm-es 2A42 típusú automata gépágyú, egy párhuzamosított 7,62 mm-es PKT géppuska és 2×2 Kornet páncéltörő rakéta. Egy másik eszköz, az A600 típusú személyzet nélküli páncélozott lánctalpas jármű egy lövészraj felszerelését szállíthatja vagy négy lövész teljes felszereléssel.²²

¹⁹ <http://www.asiaplus.tj/en/news/69th-session-cis-council-defense-ministers-held-moscow-yesterday> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 09.)

²⁰ <http://tass.ru/en/defense/846364> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 09.)

²¹ http://defense-update.com/20151231_russian-combat-robots.html (Letöltés időpontja: 2016. 01. 03.)

²² <http://tanknutdave.com/russian-bumerang/> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 09.)

GRÚZIA FRANCIA LÉGVÉDELMI RENDSZEREKET VÁSÁROL

A grúz védelmi minisztérium – a védelmi reform részeként – francia légvédelmi rendszerek beszerzését tervezi. Ehhez Grúziának hitelre van szüksége.²³ A grúz parlament ezért 2015 végén jóváhagyta 82,82 millió EUR hitel felvételét Franciaországtól, a hitel után fizetendő kamat 1,27–2,1% között lesz. Az összeg túlnyomó többségét egyelőre meg nem nevezett légvédelmi rendszerekre, a maradékot pedig kockázatkezelésre költik. 2015 közepén a grúz védelmi minisztérium képviselői már megállapodásokat írtak alá a franciaországi bázisú Thales-Raytheon Systems vállalattal, amely felderítőradarokat és földi telepítésű védelmi eszközöket gyárt, de a felek akkor sem szívérogattak ki semmit a tárgyalások témájáról.²⁴ A Franciaországtól történő fegyvervásárlással kapcsolatban 2014-ben már aláírtak egy megállapodást, de sajtóinformáció szerint²⁵ az – feltehetően orosz nyomásra – meghiúsult, majd az akkori védelmi minisztert is felmentették tisztségéből. A 2014-ben aláírt megállapodás egyik célja az volt, hogy lehetővé tegyék Grúzia számára a 280–500 km hatótávolságú orosz 9K720 Iszkander (SS–26 Stone) ballisztikus rakéták megsemmisítését is.

A „LÉGI ÖSZVÉR” ELSŐ SZABAD REPÜLÉSE

Az izraeli Tactical Robotics Ltd. 2015. december 30-án sikeresen végrehajtotta az első szabad repülést az AirMule (légi öszvér) függőlegesen fel- és leszállni képes pilóta nélküli repülőeszközzel.²⁶ A repülés során ellenőrizték az eszköz stabilitását (képességét az egy helyben lebegésre), valamint a kis sebességgel történő előrehaladását. Az AirMule egy személygépkocsi méretű jármű, amelyet a benne elől és hátul elhelyezett két nagy méretű tolólégcsavar emel levegőbe, a vízszintes hajtást pedig a jármű hátsó részén elhelyezett két kisebb légcsavar biztosítja. A járművet két személy irányítja a földről: egy pilóta és egy operátor, aki a jármű egyes kiegészítő rendszereit (pl. fogókarok) vezérli. A fejlesztés célja egy olyan személyzet nélküli szállítóeszköz létrehozása, amely képes 50 km-es távolságon belül 500 kg terhet/utánpótlást szállítani, 24 óra alatt összesen 6000 kg-ot. Számítások szerint 10-12 ilyen járművel biztosítani lehet 3000 harcos folyamatos ellátását. Teherszállításra összesen 2,64 m³ zárt tér áll rendelkezésre: 2×0,77 m³ a járműben (itt szükség esetén két sebesültet is evakuálhat a harctérről) és 1,1 m³ a felszerelhető konténerben. Maximális sebessége 160 km/h körül lesz, és szükség esetén 5400 m magasságig emelkedhet. Kis magassága miatt egy helikopternél nehezebben észlelhető, és kevésbé érzékeny az erős oldalszélre.²⁷

FELHASZNÁLT IRODALOM

<http://agenda.ge/news/38823/eng>

http://defense-update.com/20151211_danish_piranha.htm

http://defense-update.com/20151219_umtas_bayraktar.html

²³ http://www.spacedaily.com/reports/Georgia_takes_out_loan_to_purchase_French_air_defense_systems_999.html (Letöltés időpontja: 2016. 01. 03.)

²⁴ <http://agenda.ge/news/38823/eng> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 09.)

²⁵ <http://www.eurasianet.org/node/73901> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 09.)

²⁶ http://defense-update.com/20160104_airmule.html (Letöltés időpontja: 2016. 01. 10.)

²⁷ <http://www.tactical-robotics.com/category/airmule> (Letöltés időpontja: 2016. 01. 10.)

http://defense-update.com/20151231_russian-combat-robots.html
http://defense-update.com/20160104_airmule.html
<http://en.delfi.lt/lithuania/defence/lithuanias-javelin-missiles-will-turn-russian-tanks-into-tin-cans-report-claims.d?id=69992518>
<http://tanknutdave.com/russian-bumerang/>
<http://tass.ru/en/defense/846364>
http://www.armyrecognition.com/polish_missile_vehicles_systems_weapons_poland_uk/poprad_zubr_p_anti-aircraft_mobile_missile_launcher_technical_data_sheet_specifications_pictures.html
<http://www.army-technology.com/projects/t129-attack-helicopter/>
<http://www.asiaplus.tj/en/news/69th-session-cis-council-defense-ministers-held-moscow-yesterday>
<http://www.defence24.com/169223,lithuania-will-receive-grom-manpads-this-week>
<http://www.defense-aerospace.com/articles-view/release/3/170043/belgium-to-slash-military-manpower,-increase-spending-in-new-plan.html>
<http://www.defenseindustrydaily.com/if-necessary-alone-the-shield-of-poland-022785/>
<http://www.defenseindustrydaily.com/manpads-mix-lithuania-adds-polish-grom-missiles-026886/>
<http://www.defensenews.com/story/defense/policy-budget/budget/2015/12/22/lithuania-to-acquire-javelin-missiles-hikes-defense-spending/77757634/>
http://www.defenseworld.net/news/14882/Poland_Orders_79_POPRAD_Surface_to_Air_Missiles_For_273_Million#.VowNlvnhCUl
<http://www.egeszsegkalauz.hu/adattarak/betegseg-es-tunet/alvasi-apnoe>
<http://www.eurasianet.org/node/73901>
<http://www.janes.com/article/56865/slovakia-replaces-semi-automatic-pistol-inventory>
<http://www.janes.com/article/56871/tokyo-police-use-flying-net-to-capture-illicit-uavs>
<http://www.janes.com/article/56877/belgium-announces-2030-acquisition-plans>
http://www.spacedaily.com/reports/Czech_Republic_upgrading_leased_Gripen_fighters_999.html
http://www.spacedaily.com/reports/Georgia_takes_out_loan_to_purchase_French_air_defense_systems_999.html
<http://www.tactical-robotics.com/category/airmule>
<http://www.telegraph.co.uk/news/uknews/defence/12057655/Five-Royal-Navy-sailors-discharged-for-sleepwalking.html>
<http://www.flightglobal.com/news/articles/prague-signs-up-for-gripen-weapons-upgrade-420484/>

Mező András alezredes:

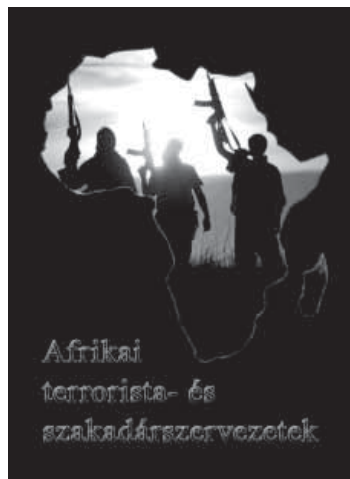
AFRIKA MINDIG TUD VALAMI ÚJAT NYÚJTANI

Az Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek című könyvről

Az Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek című kötet a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, az MH Összhaderőnemi Parancsnokság és az MH Geoinformációs Szolgálat közös kiadványa, melyben 26 szerző 22 tanulmánya kapott helyet. A könyvet Kiss Álmos Péter¹ biztonságpolitikai szakértő szerkesztette, Somkuti Bálint² katonai szakíró lektorálta.

A címben említett véleményt a könyv előszava idézi fel Pliniustól, és valóban, a klasszikus mondás igaz: Afrika mindig okoz meglepetéseket a kontinenst európai szemmel és értékekkel vizsgáló biztonságpolitikusnak. Számunkra nehezen elfogadható folyamatokat és jelenségeket figyelhetünk meg, melyeknek főszereplői nem az államok, hanem az államok alatti szereplők: terrorista- és szakadárszervezetek, hadurak, csempészek és banda-főnökök. Miért alakult ez így? Miért történhetett meg, hogy Afrika számára a biztonságpolitikai napirendet nem az államok, hanem a szubállami szereplők által okozott fenyegetés és félelem határozza meg?

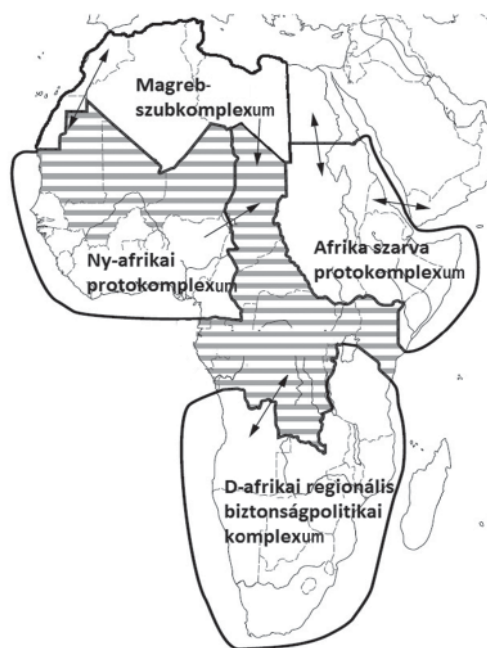
Ahhoz, hogy ezt megértsük, egy kicsit el kell távolodni a könyv nyújtotta mikrokozmosztól, és mint biztonságpolitikai komplexeket kell szemlélni a kontinenst. Ez a hatalmas kontinens nem egységes, hanem egyszerre két különböző komplexhez tartozik. Míg a Szahara és az attól északra elterülő országok a közel-keleti komplexumhoz tartozó szubkomplexet (Magreb) alkotják, addig a Szaharától délre (szubszahara-afrikai) egy önálló regionális biztonságpolitikai komplex, az unipoláris dél-afrikai regionális biztonságpolitikai komplexum és két protokomplexum,³ valamint az azokat egymástól elszigetelő köztes államok találhatóak. Sajnos Afrikát nehéz leírni az alapvetően vesztfáliai rendszerű államokra megalkotott regionális biztonságpolitikai komplexumok elméletével. Európa ugyanis a 19. században a gyarmatosítással alapvetően lefedte (overlay) az Afrikát korábban meghatározó dinamikákat, elfojtotta és szinte teljesen megszüntette azokat. A katonai megszállás és gazdasági kizsákmányolás, valamint a még régebben megkezdődött rabszolga-kereskedelem nemcsak a



¹ Kiss Álmos Péter Budapesten nőtt föl. Húsz évet szolgált az Egyesült Államok fegyveres erőinél. Nyugdíjazása óta biztonsági szaktanácsadó; számos cikket publikált angol és magyar nyelven hadtörténelmi és aktuális biztonságpolitikai kérdésekről.

² Somkuti Bálint a Nemzeti Közszerződési Egyetem tanára és a Honvédelmi Minisztérium referense, a Magyar Tartalékosok Szövetségének elnöke; szakterülete az aszimmetrikus hadviselés.

³ Protokomplexumok azok a térségek, ahol nagyon gyengék az államközi kapcsolatok, és ezért nem lehet komplexumnak hívni. A térség teljes strukturálatlanság állapotát mutatja, és a legtöbb biztonsági probléma az államokon belül jelentkezik.



Regionális biztonságpolitikai komplexumok Afrikában

Forrás: Barry Buzan – Ole Wæver: *Regions and Powers. The Structure of International Relations*. Cambridge Studies in International Relations, 2003, 230. Az ábrásöveget a szerző fordította.

korábbi etnikai viszonyokat változtatta meg, de felborította a fejletlen törzsi társadalmi viszonyokat is, megváltoztatta a határokat, a nyelvet, a kultúrát, és olyan termelési módszereket vezetett be, melyeknek nem voltak hagyományai. Afrika már soha többé nem térhet vissza a gyarmatosítás előtti állapotába (noha teljesen eltávolodni sem bírt tőle), ezért az államhály alakulás hagyományos lépcsői végérvényesen kimaradtak a politikai folyamatokból.

A '60-as, '70-es évek dekolonializációja után létrehozott állami struktúrák a vesztfáliai értelemben vett államhály alakulás más, az európaiaktól különböző útját járták be. Míg

az európai államok először a territorialitást, majd a szuverenitást és csak legvégül a legalitást érték el, addig az afrikai országok pont fordítva, először a nemzetközi elismerést kapták meg a korábbi gyarmattartóktól anélkül, hogy képesek lettek volna saját államuk területét ellenőrizni és szilárdan megtartani az erőszak monopóliumát, majd kiépíteni a bürokratikus jogi, pénzügyi, adó- és közigazgatást. A frissen megalakult államok gyenge struktúrával, demokratikus hagyományok nélkül elsősorban katonai-diktatórikus (ritkábban monarchikus) vezetés alá kerültek. Az új hatalmi elit az országok gazdasági képességeit nem használta fel erős társadalom kiépítésére, mert céljai elérésére nem volt szüksége saját népességére, az adófizető állampolgárookra, a hazájának elkötelezett fegyelmezett hadseregre (ti. Európában ezek az igények ösztönözték a hatékony és jól működő állami struktúrák kiépítését), hanem a piacépes természeti kincsek áruba bocsátásával közvetlenül szerezte meg a hatalom fenntartásához szükséges pénzeket.⁴

A hidegháború időszakában a párhuzamosan létező két világrendszer még konkurenciát támasztott egymásnak, versenyeztek az afrikai államok megnyeréséért, de a '90-es években az ideológiai verseny megszűnésével eltűnt a bipoláris befolyásolás, és minden tartós jelenlétre képes nagyhatalom figyelme elfordult Afrikáról. A komplexum belső gyengesége miatt ugyan nem lenne képes ellenállni semmilyen külső befolyásnak, de nem is jelent vonzó lehetőségeket a nagyhatalmi overlay visszatérésére, különösen nem olyan világpolitikai környezetben, ahol a tartós megszállás és nagyhatalmi jelenlét már divatjamúlt. Ezért nem járható út a neokolonializáció, a korábbi gyarmattartók visszatérése. A nemzetközi szervezetek hasztalanul próbálják Afrikában a gazdasági környezet megváltoztatásával elérni a civil társadalom megerősödését és ezáltal hatékony biztonságot kialakítani, a gazdasági

⁴ Besenyő János: Új trend az afrikai békefenntartásban. Sereg Szemle, VII. évfolyam 2009/2., 54–62. http://www.honvedelem.hu/container/files/attachments/28301/s_sz_2009_2.pdf (Letöltés időpontja: 2015. 12. 10.)

prosperitás önmagában nem elegendő az ördögi kör megtörésére. A kereskedelmi kapcsolatok erősítése a térség államaival is többnyire a fennálló rezsimiek (hadurak vagy felkelők) érdekeit szolgálják, hiszen a kereskedelmi kapcsolatokból közvetlenül ők húznak hasznot, és a civil társadalom felemelésében egyáltalán nem érdekeltek.

A nagy kérdés, hogyan fogja a magára hagyott kontinens elérni azt a szükséges állami fejlettséget, hogy saját maga birkózzon meg problémáival. Az afrikai államok ilyen instabil helyzete szinte magától értetődően eredményezte az állam alatti szereplők előretörését: hadurak, törzsfők, gerillavezérek, szélsőséges iszlám vallási vezetők, zsoldosok, törzsi harcosok, gyerekkatonákból szervezett hadseregek, bandák, csempészek, felkelők és terrorista szervezetek megjelenését és elterjedését. A helyzet néha már állam nélküli ősi civilizációk visszatérését vetíti előre.

Európa nem nézheti tétlenül a közvetlen közelében zajló centripetális folyamatokat, az államiság felbomlását. A Magreb-szubkomplexumban zajló folyamatok ma már nemcsak távoli és megfoghatatlan veszélyeket hordoznak, hanem közvetlenül fenyegetik Európát. A bukott államokból szétrajzó szélsőséges eszmék kedvező fogadtatásra találnak a nyugati civilizációba nem teljesen beilleszkedett másod-, harmadgenerációs bevándorlók körében, akik így fogékonyak lesznek terrorista akciók végrehajtására. A szakadár- és terrormozgalmak közvetlen veszélyt jelentenek az energiaellátási útvonalakra és forrásokra, a harcok elől menekülő migránsok áradata pedig az európai államok szociális közellátási rendszereit teszi próbára. A gyarmatbirodalmak felbomlása után, a gyarmatosítók által kialakított közigazgatási egységek helyén létrejött államok fragmentálódását eddig sikeresen akadályozta meg a tágabban értelmezett nyugati világ, ugyanakkor az így létrejött államok jelentős belső feszültségei nem teszik lehetővé, hogy Európa magára hagyja ezt a szubkomplexumot. A határok jelentős része még mindig bizonytalan vagy vitatott, az államiságnak nincsenek mély gyökerei, a hatalom gyakorlásának, a közigazgatásnak nincs meg az európai értelemben vett kultúrája, a korrupció, a paternalizmus, a dinasztikák, a klánok, a törzsek ősi hatalmi viszonyai és játszmái, az erőforrások (víz, legelő) birtoklása miatti évezredek ellentétek, az ideológiai és vallási ellentétek, a politikai pártok kiegyensúlyozatlan viszonyai, a turbulens közélet mind az afrikai államok erejét erodálják, és könnyen vezethetnek azok tömeges bukásához. Ha Európa el akarja kerülni az Afrikából érkező biztonsági kihívásokat, akkor sokkal elkötelezettebb politikára van szüksége, vagy még egyszerűbben: ha Európa ki akar maradni, akkor be kell szállni.

Afrikát megérteni mindig is nagy kihívás volt minden korban. Az európai értelmű politikai gondolkodás, a regionális biztonságpolitikai komplexumok elmélete azért nem tudja megfelelően leírni az itt uralkodó viszonyokat, mert hiányzik a Thomas Hobbes által leírt Leviatán, vagyis az az állam, mellyel az állampolgárok „szerződést” köthetnek, ráruházzák velük született jogaik egy részét, míg az állam szavatolja biztonságukat. Márpedig egy ilyen politikai Leviatán nélküli világban „örökös félelem uralkodik, az erőszakos halál veszélye fenyeget, s az emberi élet magányos, csúnya, állatias és rövid”.⁵ Afrika lakossága nagyobb részének ilyen sors jutott osztályrészül.

Mit tehet ilyen körülmények között a biztonságpolitikus? Mire vállalkozhat egy ilyen könyv? Képtelenek vagyunk módszeresen és szisztematikusan feldolgozni a kontinens valamennyi biztonságiasított kérdését, hiszen azok kaotikusan egymásra torlódhatnak mind államon belüli, mind regionális, mind régiók közötti és globális szinten, és így a biztonsági

⁵ Thomas Hobbes: Leviatán. Kossuth Kiadó, Budapest, 2010, 15.

dinamikák feltárásában is elaprózódunk. Az egyetlen lehetőség, hogy egyfajta katalógust készítsünk a számtalan politikai erőszakról, és közülük is a legneuralgikusabbat, a szakadár- és terrorszervezetek csoportját vesszük górcső alá. Remélem, hogy a tudományos kutatóhely nem fog megállni ezen az úton, és nem éri be azzal, hogy listázza a törvénytelen állam alatti szervezeteket, hanem továbblép, és nekilát a terrorizmus és a felkelések okai feltárásának is, majd eljut oda, hogy a válságok kezelésére is alkalmas politikai stratégiát dolgoz ki a magyar külpolitika számára. Bízom benne, hogy ez a könyv az első lépés az Afrika pontosabb megértéséhez vezető úton.

A könyv, amelynek recenzálására vállalkoztam, 22 rendkívül érdekes, részletgazdag tanulmányt tartalmaz azzal az ambiciózus céllal, hogy bemutassa Afrika fontosabb terrorista szervezeteit, etnikai és vallási milíciáit, lázadócsoportjait és gerillaerőit. Rögtön le kell szögezzem: ezt a nagyratörő célt eleve lehetetlen volt elérni, hiszen a kiterjedt kontinens 54 országának túlságosan szerteágazó és zavaros biztonságpolitikai viszonyai felbecsülhetetlenül sok és változatos mennyiségű erőszakszervezetet hívtak életre. A kötet szerkesztője is tisztában volt ezzel, és – nagyon helyesen – a tanulmányokat elsősorban az Európához közelebb eső Magreb-régióra fókuszálta, a szubszaharai térségnek lényegesen kevesebb figyelmet szentelt, míg a dél-afrikai regionális biztonságpolitikai komplex területén működő gerillaszervezetek egyáltalán nem kaptak figyelmet a könyvben.

A kötet nagyon aktuális, sőt túlságosan is az. A benne szereplő tények jelentős része – természeténél fogva – viszonylag gyorsan avuló, „romlandó” tudás, mely most még frissnek mondható, de az idő múlásával megbízhatósága kopik. A könyv erénye s egyszersmind kockázata is tehát a közreadott rengeteg adat, szám, név.

Számomra az olvasás során imponáló volt a számtalan tény és tudnivaló. A szerzők rendkívül jól értik és elemzik a kiválasztott szervezetet, de megítélésem szerint adások maradnak a szintézissel, és ritkán tesznek kísérletet arra, hogy a kötet olvasóinak konkrét tanácsokat adjanak. Figyelembe véve a kiterjedt kontinens számtalan szakadár és terrorista mozgalmát, túlzásnak tűnik, hogy hét tanulmány – túlságosan szűk fókuszú választva – mindössze egyetlenegy szervezetet vett górcső alá. Olyan dolgozat is akadt e hét között, amelyik megelégedett egy, már nem is létező, felszámolt szervezet ismertetésével, anélkül hogy ennek a szervezetnek a felbomlását vagy felszámolásának tanulságait bemutatta volna.

A megcélzott olvasóközönség elsősorban a Magyar Honvédség missziós szolgálatra induló állománya, diplomaták és üzletemberek, tehát viszonylag szűk olvasótábor, hiszen Magyarország továbbra sem fejt ki jelentős tevékenységet a térségben, nincsenek beruházásaink, és a katonai missziók létszáma is alacsony más elkötelezettségeinkkel összehasonlítva. Afrika nem túlságosan vonzó turistacélpont a magyar látogatóknak, legtöbb országnak az I-es vagy II-es besorolást adott a Külgazdasági és Külügyminisztérium (azaz nem javasolt az utazás, vagy fokozott biztonsági kockázatot rejtő ország). Érdekes lehet viszont a könyv a Magyarországon kialakult migránshelyzettel foglalkozó szakembereknek az elvándorlások okainak tanulmányozásában – sajnos a fegyveres konfliktusok migrációra gyakorolt hatásaival egyik tanulmány sem foglalkozik behatóan.

A tanulmányok kivétel nélkül precíz hivatkozásokkal készültek, a szerzők pedánsan összeszednek minden felkutatható tényt; biztos vagyok benne, hogy a jövőben sok tudományos dolgozatnak szolgálnak kiindulópontként és hivatkozási alapként. Az írások nagy segítséget nyújtanak a terrorizmus természetének megértésében, és bizonyára jól használható ismereteket nyújtanak azoknak, akik a jövőben egy új magyar szerepvállalás esetén a kontinensen teljesítenek szolgálatot.

A könyv külső vizuális megjelenése kissé komor, sötét, ami összhangban van a belső tartalommal. Ugyanakkor az alkalmazott kötészeti eljárás nem illeszkedik a munka kézikönyv jellegéhez: a sűrű lapozgatás, intenzív használat a borító idő előtti előregedéséhez, a lapok kihullásához vezethet. A szövegek szigorú és sűrű hivatkozásai, a lábjegyzetek növelik a tanulmányok hitelességét, a felhasznált irodalom túlságosan is bő jegyzéke számomra már kissé zavaróan hat. A könyvet rendkívül feldobta volna és a tartalmat is jobban illusztrálta volna fényképek, ábrák, rajzok gyakoribb használata, a hangsúlyos részek kiemelése. Szövegdobozok alkalmazásával az írás lendületét megtörő apróbb információkat, részleteket el lehetett volna különíteni a tanulmány főszövegétől.

A könyv jelentős és hasznos ismeretanyagot nyújt azoknak az olvasóknak, akik el akarnak merülni Afrika állami szint alatti törvénytelen erőszak szervezeteinek működésében, akik számára nem elegendőek a napi sajtóban elérhető részletek. Különösen emeli a könyv hitelességét és értékét, hogy szerzői közül sokan teljesítettek szolgálatot Afrikában, valamint hogy Magyarországon még nem publikált, illetve magyar nyelven el nem érhető források felhasználásával készítették el tanulmányukat.

Kiss Álmos Péter (szerk.): Afrikai terrorista- és szakadárszervezetek. A Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely, a Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság és a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálat kiadványa, 2015, 480 oldal.

Siposné Kecskeméthy Klára ezredes:

INTELLEKTUÁLIS UTAZÁS PORTUGÁLIÁBA

Szilágyi István professzor új könyvéről

A Varietas Europaea sorozat 9. kiadványaként jelent meg 2015-ben a L'Harmattan Kiadó gondozásában Szilágyi István professzor hiánypótló, átfogó, monografikus jellegű, *Portugália a huszadik században* című könyve. Az olvasó egy két évtizedes, Magyarország, Portugália és Spanyolország különböző intézeteiben, könyvtáraiban és egyetemeken folytatott kutatómunka eredményét ismerheti meg a kötet lapjain.

Szilágyi István a Pécsi Tudományegyetem (Természettudományi Kar, Földrajzi Intézet, Politikai Földrajzi, Fejlődési és Regionális Tanulmányok Tanszék) egyetemi tanára, a politikatudomány doktora. Kutatási területei: az Európai Unió; alkotmányfejlődés és regionalizmus; mediterrán politikai gondolkodás a 20. században; nemzetközi viszonyok elmélete; geopolitika, politikai átmenetek és rendszerváltások Dél-Európában és Latin-Amerikában, valamint a politikai és jogrendszerek összehasonlító elemzése. Kiemelkedő nyelvismerettel rendelkezik (spanyol, angol, orosz, olasz, portugál). Eddigi munkássága során 12 könyv, 85 könyvfejezet, 140 tanulmány szerzője. Vendég előadó volt és kutatásokat végzett spanyol, portugál, olasz, orosz, kubai egyetemeken és intézetekben. Tagja számos hazai és nemzetközi társaságnak, többek között a Magyar Politikatudományi Társaságnak, a Nemzetközi Politikatudományi Társaságnak, az MTA Politikatudományi Szakbizottságának, az MTA Nemzetközi Tanulmányok Doktori Bizottságának, a Magyar Latinamerikanisták Társaságának; a Mediterrán Történészek Nemzetközi Társaságának.

Szilágyi István négy fejezetre tagolódó művének erénye, hogy a tudományos nyelvezet ellenére olvasható, stílusa könnyed, mondatszerkesztése gördülékeny. Dicséretes továbbá, hogy egyrészt minden fejezet végén megtaláljuk a vonatkozó szakirodalom áttekintését, másrészt a könyv végén 17 oldalon keresztül tematikus felsorolásban olvashatjuk a felhasznált irodalmat: a monográfiákat és könyveket, a folyóiratokban megjelent és egyéb tanulmányokat, valamint az internetes forrásokat. A hivatkozó és magyarázó jegyzetapparátus segítségével értékes információt szerezhetünk a vonatkozó fejezetben és témakörben való elmélyüléshez.

A monográfiát a könyvben előforduló rövidítések jegyzéke, valamint az 1876. március 26-tól egészen napjainkig terjedő, Portugália történetét bemutató kronológia egészíti ki. Különösen fontos része a monográfiának a köztársasági elnökök (1910–2014), a diktatúra (1926–1974) és a demokrácia kormányai (1974–2014) miniszterelnökeinek listája.

A könyv tartalmi mondandóját 58 ábra és 34 táblázat illusztrálja. Sajnálatos (véltetően a kiadó takarékosági megfontolásai miatt), hogy a könyv fekete-fehér ábrákat tartalmaz. A mondandó alátámasztását talán jobban elősegítették volna a színes, illetve a fekete-fehér ábrák átszerkesztett, áttekinthetőbb változatai, amelyek a lényeg maradéktalan megértésé-



hez segíthettek volna hozzá. Különösen nehezen értelmezhető az az ábrák, ahol a térképi tartalom megjelenítésére szolgáló eredeti színek csak fekete-fehérben jelennek meg. Ez az észrevétel különösen a teljes negyedik, *Portugália és az Európai Unió* című fejezetre vonatkozik. Ugyanez mondható el többek között a Rózsaszínű térképről (14. oldal), valamint Afrika 1914-ben (17. oldal) ábrájáról. A mű olvasása során végig érzékelhető a szerzőnek az a szándéka, hogy a portugál nyelv ismerete nélkül is teljességgel befogadható legyen a munka, ezért mindenütt megtalálhatók a könyvek, tanulmányok, cikkek címének és legfontosabb mondanivalójának fordításai. A kiadó egyszerűen elegáns könyvborítót tervezett.

Portugália területi kiterjedése (92 090 km²), népessége (10 825 000 fő); gazdasági fejlettsége számos hasonlóságot mutat Magyarországgal, de történelme, gyarmattartó múltja teszi érdekessé az Ibériai-félsziget országát. Szilágyi István nagy ívű munkája kronológiai, történelmi és geopolitikai keretekben tárgyalja Portugália 20. századi történelmét.

Az első fejezetben az 1910. október 5-én létrejött liberális köztársaság történetével, az országnak a Nagy Háborúban történt szerepvállalásával, az 1926. május 28-i katonai hatalomátvételhez vezető okokkal és tényezőkkel, valamint a Nemzeti Diktatúra rendszerének értékelésével foglalkozik a szerző. Különösen érdekes Portugáliának az első világháborúban játszott szerepe. A kezdeti pozitív semlegesség, az antanthatalmakkal való szolidaritás után az ország 1916 márciusában, a németellenes erők szövetségeseiként belépett a háborúba. Az 55 ezer fős Portugál Expedíciós Haderő kisebb jelentőségű fegyveres összecsapásokban vett részt, 1918 tavaszán azonban a Lys-völgyi csatában a portugál hadtörténelem egyik legjelentősebb vereségét szenvedte el.

Az *Új Államtól a szociális állam bukásáig: a második portugál köztársaság* című második fejezetben az atipikus diktátor, a coimbrai egyetemi tanár, António de Oliveira Salazar felemelkedését, és a korszak eseményeit mutatja be a szerző. Különös volt Salazarnak a politikai hatalomhoz vezető útja, nem állt mögötte tömegmozgalom, hatalomra jutását a gazdasági, politikai és morális válságot felszámolni képtelen jobboldali katonai vezetésnek köszönhette. Konzervatív beállítottságú, a hagyományos értékek őrzését fontosnak tartó, az országot megújító szakember volt. Kiépítette az Új Állam korporatív, katolikus tekintélyuralmi struktúráját, és ehhez kialakította az azt alátámasztó, megerősítő ideológiai rendszert. Országglása idején Portugália Európa peremére sodródott. Salazar habitusában keveredett a szerzetes, az egyetemi tanár és a pénzügyi szakember.

Az Új Államot intézményesítő salazari alkotmány a politikai és gazdasági életbe beavatkozó, megfelelő politikai felhatalmazással rendelkező erős államot és erős végrehajtó hatalmat intézményesített. Különösen érdekes az alkotmány első paragrafusosa, amely megfogalmazza, hogy a gyarmatosítás során megszerzett tengerentúli területek birtoklásáról nem mond le a „Nemzet”. Európában az Azori- és a Madeira-szigetek, Afrika nyugati partjainál a Zöld-foki-szigetek, Guinea, São Tomé és Príncipe, São João Baptista de Ajudá, Cabinda és Angola, Kelet-Afrikában Mozambik, valamint Portugál India, Makaó (Macau) és Timor tartoztak ide. Az Új Állam gazdaság- és társadalompolitikáját a nacionalista protekcionizmus, az autarkiaira való törekvés, közvetlen és erőteljes állami beavatkozás és a költségvetési egyensúly helyreállítására irányuló fiskális szemlélet jellemezte.

A szerző bemutatja a salazari rendszer kiépítésének lépéseit, az ideológiai és szervezeti megszilárdítását célzó *Portugál Ifjúság* nevet viselő tömegmozgalom létrehozását, a politikai védelmére szervezett, paramilitáris *Portugál Légión*, a tömegeket mozgósító, a „*Mindent a*

Nemzetért, semmit a Nemzet ellen” jelszó mögöttes tartalmát. A szerző részletesen ismerteti az Új Állam legfontosabb ideológiai-politikai dokumentumát, a „*Tízparancsolat*”-ot, amelyben az *Isten, Haza, Tekintély, Család és a Munka* értékeinek egysége jelenik meg. Salazar hosszú politikai pályafutásának az 1968. szeptember elején bekövetkezett agyvérzése vetett véget, amely után alkalmatlanná vált a vezetésre.

A második fejezetben a szerző részletesen taglalja a korszak gazdaság- és külpolitikáját, értékeli a gazdaság teljesítményét. A rendszer geopolitikai gondolkodását a birodalomépítő retorika, a világtörténelmi civilizációs küldetés és a kivételesség hangsúlyozása hatotta át. „*Portugália nem kis ország, nem gyarmati hatalom*”, hiszen a korábbi gyarmatokat az ország tengerentúli tartományainak nevezik, éppen ezért „*többkontinensű ország*”-ként aposztrofálták.

Portugália második világháború utáni prioritásait az alábbiakban lehet összefoglalni: 1. a gyarmatbirodalom mindenekfeletti megőrzése; 2. az atlanti rendszerekbe történő integráció, 3. a nyugati keresztény civilizáció védelméhez való hozzájárulás.

A portugál gyarmatbirodalom széthullásának első lépését Portugál India elvesztése jelentette 1961 márciusában. Az afrikai hadszíntéren folytatott gyarmati háborúk (Angola, Mozambik, Bissau-Guinea) az ország elszigetelődését, komoly háborús terheket jelentettek, amelyek sokszorosan meghaladták az ország képességeit és lehetőségeit. Különösen érdekes a portugál gyarmati háború összevetése Franciaország Indokínában és Algériában, az USA Vietnamban történt beavatkozásaival.

A harmadik köztársaság és a demokrácia győzelme Portugáliában című harmadik fejezet az ország demokratizálódása, a fejlődés, a dekolonizáció, valamint az európai orientáció és integráció folyamataival foglalkozik, azokat értékeli és elemzi.

Fontos a *Politikai átmenetek és a rendszerváltozások* alfejezet, amelyben az átalakulás három lehetséges útját írja le a szerző. Ezek: 1. önkizárásos út; 2. megegyezéssel járó átmenet. Az 1974. április 25-i „*szegfűk forradalma*” a négy évtizedes Salazar–Caetano-diktatúra végét, radikális és gyors felszámolását, a demokratikus politikai átmenet és rendszerváltozás harmadik típusát valósította meg. Különösen figyelemre méltó António de Spínola tábornok *Portugália és a jövő* című könyve, amely két tabuval számolt le: a portugál birodalommal és a gyarmati háború megnyerésének mítoszával.

A Fegyveres Erők Mozgalma három fő feladatot („három D-t”) fogalmazott meg: *demokratizálás (democratização), dekolonizáció (descolonização) és a gazdasági fejlődés (desenvolvimento económico)*. A hadsereg mindig jelentős szerepet játszott Portugália életében. 1926-tól 1986-ig katona köztársasági elnökei voltak az országnak, és a Fegyveres Erők Mozgalma volt az, amely megdöntötte a diktatúrát, valamint megnyitotta az utat a demokratikus fejlődés előtt.

A szerző kézen fogja az olvasót, és lépésről lépésre végigvezeti a portugál pártok, választások és kormányok történésein. Értékeli a köztársasági elnöki intézmény helyét és szerepét a portugál demokráciában, a korszak alkotmánymódosításait, a társadalmi megállapodás, az érdekvédelem és a neokorporatizmus kérdéseit. Bemutatja a sikeres uniós felzárkózási periódust, a 2000-es évek gazdasági visszaesését, és a 2008. évi nemzetközi pénzügyi válság hatásait és következményeit.

A negyedik fejezet különösen értékes része a könyvnek, a szerző önálló fejezetet szentel *Portugália és az Európai Unió* kapcsolatrendszerének. A harmadik köztársaság politikai rendszerének konszolidációja egybeesett az országnak az Európai Közösséghez történő csatlakozásával, egymást kölcsönösen feltételező folyamatokról volt szó. Az integrációs folyamat 1962. május 18-án kezdődött Portugália csatlakozási kérelmének benyújtásával.

Éveken keresztül nem történt semmi, majd tíz év elteltével, 1972. július 22-én Portugália és az Európai Gazdasági Közösség szabadkereskedelmi egyezményt írt alá. 1978. május 28-a mérföldkőnek tekinthető az európai integrációs törekvésekben, a Mário Soares-kormány Brüsszelbe küldte országa csatlakozási kérelmét. 1980 végén előcsatlakozási egyezményt kötöttek, 1986. január 1-jén Portugália az Európai Közösség teljes jogú tagja lett, tizenhárom évvel később, 1999. január 1-jén az ország az euróövezet tagjává vált. Figyelemre méltó a szerző által ismertetett modernizáció AGILS modelljének – *A*(daptation), *G*(oal attainment), *I*(ntegration), *L*(atent pattern maintenance), *S*(ocial Service System) – leírása, valamint a német, a brit és a latin fejlődési modell ismertetése.

Portugália számára az integráció lehetőségeket, fejlődést jelentett és indított el. Az évszázados bezárkózás, az elmaradottság leküzdése hosszú folyamat, a modernizáció és a megtett fejlődés ellenére az ország az Európai Unió fejletlenebb térségei közé tartozik. Portugália támogatta az EU intézményi és pénzügyi reformjait és a keleti bővítést, de ezzel párhuzamosan határozottan és hatékonyan érvényesítette a nemzeti érdekeket az Unió keretein belül.

Szilágyi István Portugália a huszadik században című könyve ajánlott irodalomként nagyon jól használható a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi tanulmányok, a nemzetközi biztonság- és védelempolitika, valamint a politológia szakok alap- és mesterképzésében egyaránt.

A könyv a szerző sajátos és előremutató, *Merre tartasz Portugália?* című zárszavával fejeződik be. A kötet a születése pillanatában önálló életre kelt, mert a kérdés megválaszolására inspirálja a szerzőt. Bízom benne, hogy a munka hiánypótló voltára tekintettel még számos kiadást megél, ami biztatás az igényes olvasók számára.

Szilágyi István: Portugália a huszadik században. Varietas Europaea sorozat, 9. kötet. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2015, 280 oldal.

Bíró Ákos:

AZ ISZLÁM ÁLLAM

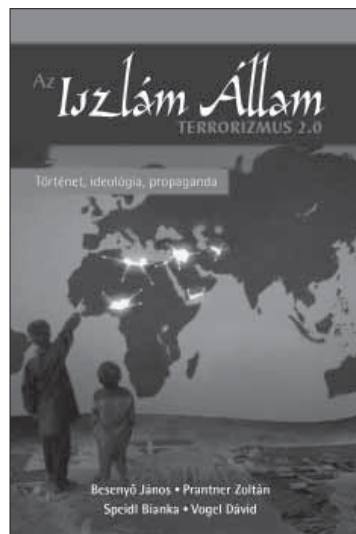
Terrorizmus 2.0

Hiánypótló kötetet volt szerencsém a napokban kézbe venni; valóban olyan témát boncolgat, melyről cikkek már születtek ugyan magyar nyelven, de átfogó, a téma szakértői által írott munka eddig még nem. Jelentős elmaradásban voltunk a nyugati szakirodalomhoz képest, és öröndetes, hogy a Kossuth Kiadó felkarolta a mű kiadását, mely komoly úrt tölt be a magyar politikai irodalomban – a biztonságpolitika, azon belül is a közkeleti helyzet, a terrorizmus, a tömeges migráció okozta válság iránt érdeklődő olvasók, kutatók örömére.

A téma külpolitikai aktualitása nyilvánvaló, és a híroldalak, a televízió nyújtotta információk dömpingje, a helyzet folyamatos változása, illetve hazánk szoros érintettsége a konfliktuszónákból Nyugat-Európa irányába menekülők okozta migrációs válságban bizonyosan sokakban vet fel kérdéseket, melyeket csak egy tudományos igénnyel írott, ugyanakkor közérthető, konfliktus okait részleteiben feltáró, de mégsem túlságosan mélyre hatoló munka képes kielégíteni. Az Iszlám Állam kegyetlensége tömegeket sokkolt Magyarországon is; az emberek értetlenül szemlélik az eseményeket, és nem értik, hogyan történhet meg mindez a 21. században. A könyv előszava szerint: „nem tudják, kik és milyen tényezők alkotják e szervezet katonai, gazdasági, politikai, ideológiai bázisát. Kevés az ismeretünk arról is, hogy milyen viszonyban állnak az iszlámmal, milyen eszközökkel szereznek támogatókat, s – legfőképpen – mi a célja az általuk hétköznapi gyakorlattá tett brutalitásnak.” Van tehát igény egy, a terrorszervezet múltját, igazi arcát és működését feltáró elemzésre. A könyv elolvasása után arra a következtetésre jutottam, hogy ennek az igénynek a munka tökéletesen megfelel.

A kötet szerzői között találunk két hivatásos katonát, akik tudományos kutatók, a biztonságpolitika szakértői: dr. Besenyő János ezredes a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhelyének vezetője, míg dr. Vogel Dávid főhadnagy ugyanezen szervezet munkatársa. Dr. Besenyő ezredes számos afrikai misszió veteránja, aki személyes tapasztalatokkal bír a kontinens számos konfliktuszónájáról, hiszen szolgált Nyugat-Szaharában, Szudánban, de Afganisztánban is. Dr. Vogel főhadnagy kiváló kutató, aki szintén részt vett a Magyar Honvédség koszovói missziójában. A szerzői közösség harmadik tagja, dr. Speidl Bianka elismert arabista, aki a legkiválóbb magyar és arab oktatóktól tanulhatta az arab nyelvet, ismerhette meg az arab kultúrát és az iszlám világot, míg a negyedik szerző, dr. Prantner Zoltán, a Szegedi Egyetem oktatója pedig a jemeni kérdés egyik legjobb ismerője.

A kötetet áttekintve számomra egyértelmű volt, hogy a szerzők célja egy közérthetően megírt, ám mégis kellően tudományos munka publikálása volt. Ennek egyik nyilvánvaló



jele, hogy a számos arab szó átírása a szabályoknak megfelelő és pontos, erre igen ritkán van példa a magyar nyelvű munkákban, ahol legtöbbször az angol átírásnak megfelelően, vagy pedig magyarul, de helytelenül, az arab fonológiát nem pontosan visszaadva szerepelnek az arab szavak és idézetek. Ezenkívül impozáns bibliográfia és hivatkozásjegyzék került a kötetbe, ami erősíti a munka tudományos jellegét.

Az *első fejezet* részletesen ismerteti a terrorszervezet létrehozásának körülményeit, a „Kalifátus” fejlődési folyamatát, magát a kiépített szervezetet, a gazdasági forrásokat és a politikai mechanizmusokat, melyek segítségével a terroristák egy kvázi-államot működtetnek az uralmuk alatt álló területeken. Természetesen megismerheti az olvasó a szervezet technikai arzenálját, fegyverzetét, amivel harcosaik leigázták a Közel-Kelet egy részét. A szerzők bemutatják, kikből áll az Iszlám Állam „hadserege”, honnan, miért jöttek emberek a világ különböző sarkaiból Szíriába, és végül megtudjuk, hogy miért tekinthet magára egy csapat terrorista „állam”-ként, mik azok az állami szerepkörök, melyeket felvállaltak vagy éppen újonnan kiépítettek, és jelenleg is „gyakorolnak”.

A *második fejezet* bemutatja a *Daesh* (az Iszlám Állam arab neve – a szerk.) világpépet, az ideológiát, a vallási hátteret, és mindazt, ami a szervezet által képviselt kultuszt megkülönbözteti a valódi iszlámtól. Megérthetjük, milyen kapcsolatrendszer áll rendelkezésükre más vallási csoportokkal, államokkal és terrorszervezetekkel, melyek lassan szövetségesből egyre inkább csak konkurenciát látnak a kompromisszumot nem ismerő és saját kegyetlenül brutális kultuszát az igaz hit egyetlen valós formájának tekintő Iszlám Államban. A kötet lapjain közérthetővé válik a Kalifátus jelentősége, Abu Bakr al-Bagdadi szerepe. Az olvasó megértheti azt, hogy miért is tekint magára egy csapat *mudzsáhíd* hadseregként, néhány terroristavezér állami vezetőként, egy pedig közülük az igazhitű muszlimok kalifájaként.

A *harmadik fejezet* elolvasása után egyértelmű lesz, miért kapta a könyv a „*Terrorizmus 2.0*” alcímet. A szerzők itt mutatják be azt a profizmust, ahogy az ISIS uralja a közösségi médiát, terjeszti ideológiáját az internet nyújtotta szabadság segítségével a világ bármelyik pontján, és toborozza a külföldi tagokat.

Összességében a könyvet kiváló munkának tartom. Egyetlen hátrányaként talán csak a szövegközti képek és térképek gyengébb minőségét, illetve a profi, színes fényképmelléklet hiányát lehetne megnevezni. De ettől eltekintve egy tartalmas, jól szerkesztett, jól megfogalmazott, komoly tudományos igényeket is kielégítő munkát vehet a kezébe az olvasó. Őszintén ajánlom mindenkinek, aki érdeklődik a téma iránt.

Kossuth Kiadó, Budapest, 2016, 2800 Ft.

ABSTRACT

MILITARY ORGANISATION AND FORCE DEVELOPMENT

Lt. Col. András Mező: Some theoretical issues of American strategy development (1). 3

American researchers of strategic studies pointed out that military strategy is one of the components of national strategy. The national security strategy of the United States of America is based on the “greater strategy” existing in theory, which theoretical researchers seem to find in the American Constitution. The system of strategies supporting the security of the American nation has adapted to the dramatic changes in the international policy of the past decades. Their compilation, publication, and implementation are increasingly systemic and transparent; therefore their message has always been clear for both the allies and enemies of the USA.

Keywords: strategy, great strategy, national security strategy, national military strategy, constitution,

Péter Klemensits: Defence reform and force development in the Philippines 13

In late 20th century the Philippines had the weakest military forces in South-east Asia. After the end of the Cold War, the reduction of the American support generated serious problems for the armed forces, and internal security issues also emerged. Corruption and the lack of funds prevented the implementation of reforms.

The objective of the author is to present the primary features of defence reform efforts, the political and military goals of the Aquino Cabinet, and the possible alternatives for decision makers. According to his argumentation, the changes in international and domestic environment force the government to develop the armed forces and to create a minimum deterrence capability. However, the process requires maintaining a delicate balance between various strategic trends, and it also necessitates taking into consideration some financial limitations and political factors.

Keywords: security policy, Philippines, military modernisation, defence reforms

INTERNATIONAL ACTIVITIES

Col. Sándor Nagy: Correlations between the foreign policy of the European Union and democratic governance in Africa 23

The migration wave coming from Africa too, which has recently generated some extraordinary situations, raises a few extremely important questions. However, no appropriate response can be given to them without knowing documents and regulations determining the relations of the European Union and the African countries, in particular the Sub-Saharan states. Support to the democracy-building process in Africa has always been given special attention within the foreign policy of the EU but the recent events indicate that there are countless challenges in this field.

Keywords: democratic governance, human rights, economic development, democracy building

Lt. Col. Endre Szénási: Putin’s Russia – Russian mentality and sophisticated empire attitudes in military policy 36

According to the experience of the author Russian mentality is not understood or hopelessly misunderstood by the western world. Analysing this phenomenon specific attention is paid to Russian military mentality and the issue of Russian mentality got connected with the analysis of the contemporary, Putin-style, empire attitude. Presenting several military conflicts efforts are made to prove how sophisticated both are. The author hopes that better understanding Russian mentality and empire attitude would contribute to avoiding conceptual western mistakes in various fields of Western – Russian relations.

Keywords: Russian mentality, Putin’s Russia, imperial mentality, post-Soviet region

Maj. Gen. (Ret.) Eng. János Isaszegi: Conflicts and wars of crisis zones 2015/2016 (1). 53

The events of 2015 did not bring peace or calm development process any closer in the world: fighting with an increasing number of actors continued in Afghanistan, Iraq, Syria, and Yemen, permanent enmities in the Middle East, North and Central Africa, and brother war between Slavic states in East

Ukraine; terrorist acts all over the world; religious, ethnic, tribal, and territorial wars, uncontrolled mass migration; uncontrolled terror-migration; all these further complicated with environmental disasters. What conclusions can be drawn from the events of the year 2015 and what can be expected from 2016 (and the next period of time) in the field of – more – successful conflict and crisis management? These are the questions which the author wishes to answer in his comprehensive analysis.

Keywords: Afghan National Security Forces, Taliban, Al Qaeda, Jihadist organisation Islamic State, Peshmerga, IKBK, Hezbollah, climate refugees, migrants, African terrorist organisations

COMMAND TRAINING

Éva Harnos Jakusné: Changes in Methods of Persuasion in the Light of the Development of the Media 70

The study analyses the impact of a technological change in the communicative channel on political communication between the elite groups and the masses. Techniques of persuasion and the potential for manipulation are outlined from the beginning of the mass production of printed newspapers through the spread of radios and televisions to the interactive online news websites and the social media. The issue is examined from the aspect of communication theories, political discourse analysis and the history of propaganda. Methods developed for analysing and evaluating the content of media communication are referred to. The author concludes that online news texts allow a greater degree of manipulation than the previous ones. The new media, especially user generated content, or pretended user generated content, have changed strategic communication and have led to a convergence of Information Operations and Media Operations.

Keywords: psychological operations, persuasion, strategic communication, news text

Lt. Col. (Ret.) György Bertalan: Female leaders in the Hungarian Defence Forces 83

A professional workshop “Female leaders in public service” was held on the Hungária Krt. campus of the National University of Public Service (NUPS) on 25th November 2015. Its organisers were: the Military Leadership Research Workshop of the Military Leadership and General Subjects Department of the Faculty of Military Sciences and Officer Training of NUPS, and the Human Resource Development Section of the Hungarian Association of Military Science. The objective of the event was to review the position of and the expectations to special challenges to be met by female leaders in public service, particularly in the military and law enforcement agencies. Another goal was to outline the specific features of leadership training, and to formulate suggestions for improving the structural conditions of their service.

Keywords: “female company”, HDF experience, women in missions, career versions

Maj. Ferenc Petruska: Contract soldiers and voluntary reservists – two important pillars of an all-voluntary military force 89

The introduction of the voluntary defence reservists and voluntary operational reservists in the Hungarian Defence Forces was aimed at the replacement of conscript forces; nevertheless, the differences between the two systems are much more significant. The study presents the basic functions of contract military and that of the voluntary reserve systems, including the similarities of and differences between their recruitment, availability, effective service activities, and salary structures.

Keywords: contract soldier, voluntary operational reservist, voluntary defence reservist, recruitment

Maj. Gábor Major: Is the use of drones ethical? 100

Nowadays the use of Unmanned Aerial Systems (UAS) is growing, thanks to the increasingly developed and secure technologies applied, and the decreasing prices. As a result of the accelerating technological development more and more “humanistic” robots have been developed and finally these devices got integrated into our daily lives. The more we have around us in order to make our lives easier, safer, and more secure the louder the public will ask the questions: “How long to tolerate?”, “Where is the limit?”, “When will their use be regulated?” The article puts the question whether we control robots or robots control us. Then – on the basis of a few opinions – the author analyses the relevance of the question of ethics and the sense to discuss ethical issues in this aspect.

Keywords: unmanned aerial systems, drone, ethics

LOGISTICS

Bde. Gen. Imre Pogácsás – Lt. Col. László Szalontai: The role of the Hungarian Defence Forces in the execution of logistic exercise Capable Logistician 2015 (CL 2015) 107

Hungary, the Hungarian Defence Forces, and the logistic system of our military were very successful as the host of international logistic interoperability and standardisation military exercise Capable Logistician 2015. The article provides a comprehensive overview of the exercise and presents the challenges of planning and execution, highlighting the role of the HDF in the execution of the exercise, in host nation support, and real support.

Keywords: cyber defence, smart defence, combat support, logistic command and control, reception

Lt. Col. (Med.) Szabolcs Gáspár: Theatre patient care. A comparison of the HDF medical readiness on the basis of lessons learned in the missions in Iraq and Afghanistan

The comparison of the HDF theatre medical preparedness presented in the article is based on the personal experience of the author gained in Role-1 Iraq and Role-3 Afghanistan hospitals in 2004 and 2009 respectively. The Role-1 medical facility in Iraq operated as an HDF national first aid station. The Role-3 level German military field hospital operated with multinational personnel and provided medical treatment for multinational patients. The key to high-level patient care at the multinational field hospital is regular exercising, continuous teamwork, and seamless flow of information and communication between the various nations.

Keywords: Iraq, Afghanistan, Role-1 and Role-3 field hospitals, ISAF, OIF, multinational patient care, peace operations, HDF transportation battalion, German field hospital

MILITARY HISTORY

Lt. Col. Tibor Balla: Law enforcement use of military units in Hungary in the last year of the First World War 136

In the last year of the First World War more than half of the armed forces was deployed not on the various frontlines but in the rear area and in country because there was a growing need for an increasing number of soldiers to keep the population and other soldiers under control. Troops deployed for emergency security service in the Austro-Hungarian Monarchy were structured into Security Forces. The study presents the activity of these units.

Keywords: deployments against population, deployment during compulsory requisitions, suppression of mutinies and rebellions, actions against deserters

FORUM

Péter Róbert: 14th National Conference of Piety and Remembrance 145
A brief summary of the Conference of Piety and Remembrance organised by the Institute of National Heritage in 2015.

REVIEW

Col. (Ret.) Eng. Csaba Gál: International military and military technology review 146
A summary of the latest news in the international military and military technology press.

Lt. Col. András Mező: On the book entitled: “Africa can always be a surprise – African terrorist and separatist organisations” 153
The author calls the attention of readers to a new book written on a current topic.

Col. Klára Kecskeméthy Siposné: An intellectual journey to Portugal 158
The review presents the book “Portugal in the 20th century” written by István Szilágyi.

Ákos Bíró: The Islamic State 162
The reviewer recommends book “The Islamic State” to readers.

A HVK TUDOMÁNYOS SZAKKÖNYVTÁR KÖNYVAJÁNLÓJA

- Besenyő János, Prantner Zoltán, Speidl Bianka, Vogel Dávid: *Az Iszlám Állam – Terrorizmus 2.0 / Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhely – Kossuth Kiadó, 2016, 2800 Ft*
- Porkoláb Imre: *Szolgáld, hogy vezethess! – Amit egy elit katonától tanulhatunk az üzleti életben / HVG Kiadó Zrt., 2016, 3900 Ft*
- Michael Weiss, Hassan Hassan: *Iszlám Állam – A terror hadserege belülről / HVG Kiadó Zrt., 2015, 3500 Ft*
- George Friedman: *Gyulladáspontok – A kialakulóban lévő válság Európában / New Wave Media Kft. – Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány, 2015, 1750 Ft*
- George Friedman: *A következő 100 év – Előrejelzés a 21. századra / New Wave Media Kft. – Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány, 2015, 1750 Ft*
- George Friedman: *A következő évtized – Honnan jöttünk... és hová tartunk / New Wave Media Kft. – Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány, 2015, 1750 Ft*
- Matolcsy György: *Amerikai Birodalom – A jövő forgatókönyvei / Pallas Athéné Geopolitikai Alapítvány, cop. 2015, 1750 Ft*
- Horváth Gyula [szerk.]: *Kelet- és Közép-Európa régióinak portréi / Kossuth Kiadó, 2015, 3990 Ft*
- Vasné Tóth Kornélia: *Ex libris és képkultúra / Kossuth Kiadó, 2015, 7990 Ft*
- Vágó Ádám: *A Kárpát-medence ősi kincsei / Kossuth Kiadó, 2015, 13.900 Ft*
- Krekó Péter, Juhász Attila: *A mai magyar szélsőjobb – Társadalmi kereslet, politikai kínlat, európai kontextus / Noran Libro Kiadó, 2016, 3400 Ft*
- Oswald Spengler: *A Nyugat alkonya / Noran Libro Kiadó, 2011, 8990 Ft*
- Salamon Konrád: *Tizenkét nap szabadság 1956 / Magyar Napló Kiadó, 2014, 4900 Ft*
- Kovács István: *Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél – Piłsudski... Katyn... Szolidaritás: A XX. századi lengyel történelem sorsforduló / Magyar Napló Kiadó, 2014, 3900 Ft*
- Ferwagner Péter Ákos: *A libanoni kérdés és a nagyhatalmak 1840–1861 / Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, 2013, 6300 Ft*
- John Davis [ed. by]: *Africa and the War on Terrorism / Ashgate, 2010*
- István András Türke: *La politique européenne de sécurité et de défense / L'Harmattan, 2012, 9300,- Ft*
- István András Türke: *La géopolitique des premières missions de l'Union européenne en Afrique / L'Harmattan, 2013, 8100 Ft*
- Cseh Gergő Bendegúz, Okváth Imre [szerk.]: *A megtorlás szervezete – A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962 / Állambiztonsági Szolgálatok Történet Levéltára – L'Harmattan, 2013, 4900 Ft*
- Deborah S. Cornelius: *Kutyaszorítóban – Magyarország és a II. világháború / Rubicon Könyvek, 2015, 4980 Ft*
- Ágoston Gábor: *Európa és az Oszmán hódítás / HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2014, 2000 Ft*
- Czigány István, Kincses Katalin Mária [szerk.]: *Az újrakezdés esélye – Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc befejezésének 300. évfordulója alkalmából / HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2012, 3000 Ft*
- Velence – Nyitott szemmel – Városkalauz sorozat / Kossuth Kiadó, 2015, 5800 Ft*
- Mérföldkövek a magyar művelődéstörténet-írásban – Kulturális örökség sorozat / Kossuth Kiadó, 2015, 2490 Ft*
- The Kingdom versus terrorism stances and achievements / AI-Qimam Multimedia, Riyadh, 2010, 6500 Ft*

A Zrínyi Kiadó újdonságaiból ajánljuk

HADIKRÓNIKA

A HM Zrínyi Nonprofit Kft. és a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum 2014-ben az első világháború kitörésének 100. évfordulójára jelentette meg a NAGY HÁBORÚ című rendhagyó dokumentumgyűjteményét, amely az oktatást-nevelést legjobban segítő műnek járó elismerést kapta 2015-ben a XXII. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon.

Ezúttal a 70 évvel ezelőtt befejeződött második világháború magyar vonatkozású eseményeinek bemutatását tűzte ki célul a neves szerzőgárda. A gyűjtemény több mint 300 fényképpel, felszerelési tárgyak és kitüntetések fotóival, valamint korabeli dokumentumok reprint nyomataival idézi fel a hét évtizeddel ezelőtt a fronton és a hátszágban történeteket.

A rendhagyó kötet „zsebeiben” ismét katonai behívók, frontról írt levelek, napiparancsok, térképek, korabeli igazolványok segítik az események jobb megértését.

A kötetben lévő dokumentumokon kívül a korszak egyenruháit bemutató nagy méretű tabló és a legendás magyar vadászpülő-századok hímezett karjelvényei teszik teljessé a gyűjteményt.

A HADIKRÓNIKA DVD- és CD-mellékletei a hadtörténészekkel készült stúdióbeszélgetésekkel és a magyar királyi Honvédség korszerűen hangszerelt indulóival is a hazánk sorsát évtizedekre meghatározó világháborúra emlékeznek.





ZRÍNYI KIADÓ